Julius Fučík

V zemi, kde zítra již znamená včera

NAKLADATELSTVÍ SVOBODA PRAHA

Nakladatelství

Praha II,

Na Florenci 13

Dílo Julia Fučíka sv. 2.

V ZEMI, KDE ZÍTRA JIŽ ZNAMENÁ VČERA

4. vydání

Cena brož. 120 Kčs, váz. 150 Kčs.

Četla jsem tu knihu jedním dechem. Co mne na ní chytilo? Její konkretnost. Mám odpor a nedůvěru ke všemu do vzduchu, ke všemu dutému a nepodloženému, krátce k psanému řečnictví. Kdo vyznává, ať poznává. Věřím v zkušenost.

Fučík pronikl dál, než obvykle návštěvníci Sovětského svazu. Kromě obou hlavních měst poznal Povolží, Ukrajinu, doneckou oblast, Kavkaz, Tadžikistan, Kazakstan. Uviděl zblízka vlastníma očima a z vlastního názoru, z čeho jsou už dnes před světem oficiální pětiletkové symboly: Dněprostroj, stalingradský traktorstroj, severokavkazský kolchoz „Gigant". Prošel i méně proslaveným provozem, na příklad sovětskými šachtami a jejich sabotážními potížemi, nebo starou, odstavenou a zase vzkříšenou loděničkou „Rudý Don". Nabyl zkušeností, které mu závidíme. (Nepřišel k nim snadno. Pas nedostal, na stepi chytil zimnici, knihu, zápisky z r. 1930, mu zabavili.) Jde o to, co z této úžasné látky udělal. Mohlo z toho dopadnout velkohubé nadšení a rozmach do prázdna. Ale Fučíkova síla je přibližování. Sžívá se s lidmi. Ctí práci zájmem, zvědavostí a znalostí: vyzná se v práci tesařů, betonářů, montérů, v hornickém díle, v racionálním obhospodařování. Za strojem neztrácí člověka. Dává si vyprávět revoluci a pětiletku od bezejmenných hrdinů, kteří ji dělali a píše průkopnickou kroniku svého Vasky. Dobře se umí ptát, pozorně naslouchat, jasně vidět a naléhavě vyprávět. Šílený rozměr látky zmáhá trpělivou a svědomitou reportáží; a jako vždycky, když se člověk zcela podrobí své úloze, vystoupí nad ni. Ve Fučíkově knize jsou stránky nikoli jen dokladné hodnoty: třeba zasklívání „traktorového" v mrazu, nebo jízda s objevitelem nafty, to je spontánní epika.

Marie Pujmanová

Dílo Julia Fučíka sv. 1.

REPORTÁŽ PSANÁ NA OPRÁTCE

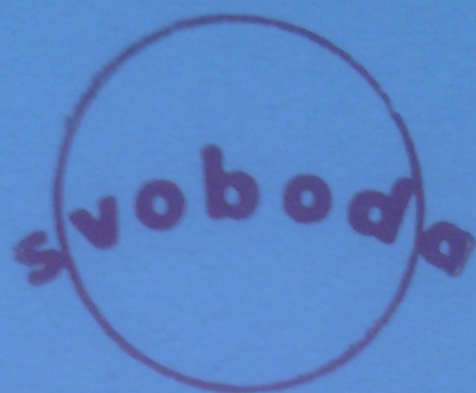
Cena brož. 35 Kčs, váz. 60 Kčs.
7. vydání - 181.000—200.000 výtisků.

Čím více jsem se včítal do knihy popraveného redaktora Julia Fučíka „Reportáž psaná na oprátce" (jež nyní vychází již v 7. vydání), tím zřetelněji hranilo se ve mně vědomí, že v rukou držím český pendant k slavné knize „Zápisky z mrtvého domu", kterou napsal F. M. Dostojevskij v sibiřském vyhnanství, do něhož byl poslán s popraviště, když carova „milost" zadržela až teprve ve vzduchu rozkaz k výkonu ortelu. Ruská kniha otřásla ve své době svědomím celého světa — kniha Fučíkova má všechny předpoklady, aby jím otřásla dnes. Česká kniha je dokonce otřesnější ne faktem, že její autor vskutku popraven byl, ani ne tím, že vznikla jako exotická sbírka motáků, propašovaných lístek po lístku z pankrácké věznice a poschovávaných přes válku u různých lidí, ale tím, že působí přímo svou podivuhodnou silou vnitřní, silnější než sama smrt, svou neskonalou vírou v mravní hodnotu člověka i svými postřehy věcí a lidí a vzájemných jejich vztahů čidly, zjitřenými nepředstavitelnou fysickou bolestí a probírajícími se k novému životu ze skutečné agonie, jak autor praví: „Nemohl jsem už pochybovat, že zase žiju." Třebaže nebyla myšlena ani tvořena jako dílo umělecké, je jím celou svou strukturou, svým souvislým, dramatickým dějem, který — nechť si je vyvolán toliko mechanickým řaděním časovým — dosahuje nicméně scén, nad jejichž strmou krásou a přísností tane čtenáři dech. Autor jako by toliko tušil, že zaznamenávaje svůj osobní osud a děje z bezprostřední své blízkosti, zaznamenává něco z obecnější a nadčasové platnosti, skromně své zápisky jmenoval reportáží. Je to však jediné nepravé slovo, jehož v knize užil.

Boh. Milčan

U knihkupců, ve filiálkách knihkupectví svoboda nebo přímo v nakladatelství v Praze II, Na Florenci 13.

svoboda

D Í L O J U L I A F U Č Í K A

II

Julius Fučík

V ZEMI, KDE ZÍTRA JIŽ ZNAMENÁ VČERA

Praha 1948

NAKLADATELSTVÍ SVOBODA

PŘEDMLUVA

V sobotu dne 26. dubna 1930, v druhém roce první sovětské pětiletky jsme se loučili s Juliem Fučíkem, jemuž toho krásného odpoledne hrálo v očích zvláštní radostné napětí. Julius Fučík odjížděl totiž druhého dne zrána illegálně po prvé do Sovětského svazu. Nejel tam na výlet, pro svoji zábavu, nejel tam jako soukromý turista pro trochu feuilletonistické látky; jel jako člen dělnické delegace, jako zvolený důvěrník českých pracujících lidí, aby jim odtud přivezl nejcennější dar: pravdu o díle, pravdu o historickém smyslu života a práce jejich sovětských kamarádů.

K tomu účelu bylo nutno překročit s hranicemi republiky zároveň její zákon.

Je to poučná historie; bylo by dobře vydat jednou v knize pro příslušníky naší nejmladší generace, kteří nemají možnost vysedávat v universitní knihovně a listovat ve starých ročnících novin, aspoň ty nejtypičtější projevy, informace, proroctví a úvahy zlomyslných i duchaplných „žurnalistů" o sovětské zemi, o první pětiletce, všechny ty lži průmyslově rozšiřované v oněch letech po českých zemích.

Záplava nepravd, urážek, pomluv, falešných proroctví, pochyb, posměchu a „vtipů" na pětiletku proudila z rotaček nejen v Čechách, ale i v celém civilisovaném kapitalistickém světě, zatím co u rotačky komu-

nistického tisku stál na stráži censor, který dával z olověných odlitků vysekávat všecko, co se mu nelíbilo, záměrně zdržoval expedici listu a dokonce zabavoval celé jeho náklady.

Stačí prolistovat jen i t. zv. „seriosní" tisk, který se vyznačuje tím, že vykládá banality duchaplným jazykem, na příklad staré ročníky „Přítomnosti", kde se psalo o „*znetvořené pětiletce, která není plánem, nýbrž anarchií šílícího tempa, provázeného absurdní tyranií*", o „*malé přesvědčenosti širokých vrstev o účelnosti toho grandiosního podnikání*", o „*málu jejich skutečné a plodné lásky k socialistickému státu*". A to je ještě „nejobjektivnější" z toho, co bylo psáno o světodějném okamžiku, kdy část lidstva po prvé přikročila k plánované tvorbě svých dějin.

Jak smutné jsou všechny ty postavy nepoučitelných vtipálků, kteří se mohli uchechtat leninské „elektrofikci" a stalinským „potěmkinským vesnicím". Jak ubozí jsou všichni ti ctnostní skeptikové, kteří se snažili ironickým paradoxem srazit pathos činorodé pravdy a zabít světodějnou ideu.

Ostatně nestáli by za řeč, kdyby dnes ve své nepoučitelnosti nevtipkovali stejně zlomyslně o tvorbě velkého a moudře promyšleného díla plánovaného života vlastního národa. Hloupost je nedobytná pevnost. Ovšem nebyla a není to jenom hloupost.

Když se Julius Fučík téhož roku v srpnu vrátil z SSSR, hořel nadšením. Přivezl svůj dar pravdy. Začal přednášet o sovětské zemi a připravoval tuto knihu. Jezdil na shromáždění pracujících lidí do českých a slovenských měst a vesnic. Byl neúnavný. Absolvoval sta přednášek. Nebyl řečník; byl znamenitý vypravěč. Vyprávěl shromážděným dělníkům i rolníkům, odpovídal na tisíceré dotazy,

polemisoval s nepřáteli, bránil velkolepé dílo sovětského lidu se znalostí, bystře, vtipně, s nedostižným humorem, při čemž každou svoji přednášku měl dokonale doloženou fakty. Býval při tom vždycky ovšem posluchač, který neměl smysl pro humor, tím méně pro pravdu. A tak se nejednou stalo, že shromáždění byla ve jménu zákona rozehnána a na Julia Fučíka podáno trestní oznámení. Taková příhoda stihla Julia Fučíka v Kostelci nad Černými lesy v r. 1931 a stalo se, že Julius Fučík byl postaven před soud a odsouzen nepodmínečně do těžkého žaláře na 4 měsíce, zostřeného jedním půstem měsíčně. Byl odsouzen, jako jsou odsuzováni zloději. Výhody státního vězení mu nebyly přiznány.

V létě 1931 byl zatčen a uvězněn. Bylo to v době, kdy měl rozepsánu tuto knihu. Z tehdejšího svého pobytu v pankráckém vězení napsal dne 18. srpna 1931 svému kamarádu Kurtovi Konrádovi, později rovněž Němci popravenému, moták, v němž se o své nové knize zmiňuje s určitými obavami:

„Zadrželi mne v Děčíně... Oznámili mi přívětivě, že jsem stíhán zatykačem a že u okresního soudu v Děčíně je ještě dosti místa, abych se mohl státi jeho hostem... Pak přišel četník, přísná a člověčí úřední tvář, která se ode mne neodvrátila po celou cestu do Prahy... To byly poslední hodiny, které vypadaly jako svoboda. Teď se na to dívám zpátky a — jako bych otáčel kamerou, jež zachycovala celou krajinu a přibližovala ji k určitému bodu v ní — loučím se s Labem, s lukami a fabrikami a zaostřuji aparát na nepříjemnou budovu pankrácké věznice, na oddělení samovazeb, na chodbu, sestrojenou z mříží, na dveře cely číslo 170. Kdybys ji otevřel nebo kdybys odkryl kukátko jako lhostejný strážce v uniformě, nalezl bys tam vyšetřovance číslo 2701 s červenou páskou na levé ruce, vyšetřo-

vance, který ti píše toto psaní na útržcích papíru sirkou, nalezenou na dvoře a namáčenou do páchnoucího roztoku cigaretového oharku…

Žiješ život do hloubky intensivně. Kdybys jej mohl hned proměňovat ve viditelné hodnoty, nebyl bys ani nespokojen. Mám starost teď, co bude s mou knížkou. Není ještě hotova. Kdybych ji mohl psát zde, dobrá by byla tahle klášterní klausura. Ale tady má hlavní slovo věznice a kdesi dole ve skladišti kradených věcí leží kufřík mých materiálů, sovětských knížek a poznámek, které mohou být leda usvědčujícím materiálem proti mně. Byly by mi tu užitečné…

Na procházce, obíhaje hodinu vytrvale plochou trávu nádvoří, slyšíš slova „výchovy": „Až mne pustí, budu muset honem něco udělat, abych aspoň babí léto užil."

A ty? smějí se na mne.

Já, chlapci, nejsem tu pro babí léto, já jsem tady pro jaro. Tenhle kriminál, chlapci, z vás nikoho nepolepšil. Nás nemůže polepšit, i kdyby byl horší nebo dokonalejší. Až mne pustí, postavím se tam, odkud mne vzali.

Mám toho ještě hodně udělat, Kurte. Asi se jim to zase nebude líbit. Policejní relace, jež jsem slyšel u vyšetřování, ukazují, že neposlouchají rádi o Sovětském svazu a že se velmi důmyslně domnívají, že vychvalujeme Sovětský svaz jako příklad. Mluvil jsem o obraně východočínské železnice, o letácích Rudé armády a o tom, jak na ně reagovala čínská armáda. Pan komisař je přesvědčen, že jsem čínskou armádou mohl myslit jen armádu československou. Vypravoval jsem jen to, co se stalo a co je zaznamenáno dějepisci. Ale kdo mu vyvrátí jeho názor? Pan komisař vidí za slova, státní návladnictví také.

O kousek, o kousíček kdyby viděli dál, vzdali by se."

Tak a takové posly si nalézala historická pravda, tak si probíjela cestu k světlu, proti naprosté přesile skvěle

placených lhářů a pomlouvačů, kteří v Čechách morálně upravovali cestu Goebbelsovi.

Vskutku, poučná je to historie, která se připíná k historii vzniku této knihy. Poučná především v tom smyslu, jak klikaté, strmé a nehostinné jsou cesty těch, kdož chtějí projevovat pravdu. Poučná jako ilustrace pro ty, kdož tak rádi diskutují o svobodě.

Proto, díváme-li se dnes na tuto Fučíkovu knihu, stejně jako na knihy a projevy ostatních českých spisovatelů, Nejedlého, St. K. Neumanna, Majerové, Malířové, Olbrachta, Pujmanové a ostatních nejlepších lidí české kultury, teprve dnes si jasně uvědomujeme, co toto vytrvalé, obětavé úsilí české kultury znamenalo pro národ. Proti záplavě lží probojovávala tu česká kultura v čele s Juliem Fučíkem cestu pravdě o sovětské zemi. Dnes, po zkušenostech posledních let, víme, co to znamenalo pro mravní odolnost našeho národa v dobách nejtěžších. Proto je možno ve Fučíkově knize „V zemi, kde zítra již znamená včera“ a v celém jeho díle soustavné, vytrvalé obrany sovětské země, plným právem vidět jeden z pilířů ducha českého národního odboje.

Dnes vychází tato kniha znovu po 15 letech. Za těch 15 let se stala součástí historie. Julius Fučík si byl vědom, že lidstvo díky sovětskému lidu prožívá revoluční proměnu, která nemá obdoby v dějinách, že dílo psané o této přeměně zastarává dříve než oschne inkoust na papíře. Tak se také sám jako autor díval na svou knihu, když ji psal, jak o tom svědčí její název. Ale právě proto, že autor sám viděl své dílo takovýma živýma očima, zůstala tato kniha živou silou, živým dílem, která má velmi mnoho co říci českému čtenáři, dnešnímu budovateli dvouletého plánu Gottwaldovy vlády lidově demokratického Československa.

Julius Fučík nás učí srovnávat a poznávat. Také velkolepé historické dílo plánované tvorby našeho národního života má své nepřátele, své pomlouvače, ironiky, pesimisty a skeptiky. Jsou to vesměs staří známí. J. Fučík nás je učí poznávat, učí nás víře v český a slovenský pracující lid, v mohutnou, neodolatelnou sílu jeho tvořivosti.

G. Fučíková — L. Štoll.

Praha v červnu 1947.

NEPŘEDVÍDANÝ ÚVOD

Tato kniha dosáhla velmi rychle „druhého" vydání. Druhého — po konfiskaci opraveného.

Psal jsem ji, maje stále před očima paragrafy zákoníků, probíral jsem se jejími větami, škrtaje opatrně všechna slova, na nichž by mohla ztroskotati její celistvost. Byl jsem si vědom doby, v níž ji píši. Byl jsem si vědom nebezpečí, jež na ni čeká. Chtěl jsem ji chránit, neboť člověk se nerad odlučuje od práce, jež se mu zdá důležitá, miluje práci, jež slouží svobodě.

Neuchránil jsem ji.

Snad jsem přece jen zcela nedocenil tuto dobu.

Byl bys, čtenáři, mezi devátou a desátou stránkou této knihy četl ještě tři stránky, v nichž poutník, vrátivší se ze Sovětského svazu, vypravuje o tom, co viděl v západní Evropě. Byl bys četl o některých věcech, jež těžce dolehly na tohoto poutníka a jež nemohl neviděti. Bylo to přece součástí té historie pozdního jara a léta roku 1930, již vypravuje tato kniha. Musel jsem říci i tuto část, musel jsem ji říci, neboť už je dvojí svět, ale v jednom celku, a elektrický proud, který jím prochází, nemůže býti přerušen. Musel jsem ji říci — a říkal jsem ji m a r n ě.

Státní zastupitelství shledalo v ní překročení paragrafu 14, čl. 5, zákona na ochranu republiky a zanechalo stopu své bdělosti tam, kde stáli nezaměstnaní a jejich hlad a bída.

Pokusili jsme se — já i vydavatel této knihy — všemi prostředky, jež jsou k disposici občanu demokratické republiky, zabrániti tomuto projevu tiskové svobody. Byli jsme zbytečně důvěřiví. Rozhodnutí, které padlo, postavilo před nás problém celkem jednoduchý: Buď nevydati tuto knihu, nebo ji dáti do rukou tobě, čtenáři, roztrženou úřadem, který chrání ohrožený klid a pořádek.

Čas, v němž tato kniha vychází, je bohatý. Děj proudí rychle a bílá rána, zasazená do těchto stránek, je naplňována stále novými událostmi. I to bílé místo již mluví.

Proto jsme se rozhodli vydati ji tak, jak vychází. Je konfiskována. Je necelá.

Ale já, donucen psáti tento nepředvídaný úvod, vím, že ji budeš čísti celou.

Poznáš, co bylo konfiskováno v Československé republice roku 1931.

Praha 3. června 1931.

Julius Fučík.

V ZEMI, KDE ZÍTRA JIŽ ZNAMENÁ VČERA

DÍL PRVNÍ

DIAGRAM VE TVÁŘI

Soudruhům z komuny Interhelpo
a městu Frunze v Kirgizské ASSR

Soudruzi,

tato knížka děkuje vám za svůj vznik. Pozvali jste nás — čtyři dělníky a jednoho žurnalistu — abychom poznali vaši komunu a vypravovali o vaší zkušenosti dělníkům v zemi, z níž jste přišli a která pro vás již neměla chleba.

Dali jste nám příležitost — čtyřem dělníkům a jednomu žurnalistovi — abychom poznali místa daleká a vzácná nejen svou vzdáleností a exotickou vůní, ale především dílem. Dali jste nám příležitost, abychom se nejen dívali, ale žili s vámi.

Přijeli jsme jako pět cizinců, trochu zmatených a velmi zvědavých a stali jsme se sovětskými občany. Unášeni velikým budováním stali jsme se na několik měsíců jeho účastníky. Vrostli jsme — a ani jsme to nepozorovali — do toho velikého pracujícího kolektivu a chápali jsme vše jako jeho členové.

Až příliš rychle jsme s vámi splynuli. Bývá nám úzko z dálky, která je nyní mezi námi.

Když jsme seděli pod topoly vaší komuny — asijské nebe pálilo a jejich mladé listy nás chtěly chránit — a vypravovali vám o zemi, z níž jste nás vytrhli, zapomínali jsme docela, že se zas musíme vrátit. Zdálo se nám, že jsme vykoupeni ze zlé minulosti a že těžký zítřek již máme za sebou.

Když rozpačitý a kamarádský soudruh Ašer-Bek vysoko na svazích Alexandrijského hřbetu, sedě na zkřížených

nohou u ohniště kirgizské jurty, vzpomínal prostými vzpomínkami na bídu a cara, vracel jsem mu jeho vzpomínky vypravováním o životě jeho soudruhů z předaleké země ve střední Evropě, o zakrnělém životě tíhy a nesvobody a on poslouchal a já vypravoval jakoby dávnou historii.

Ale vrátili jsme se.

Stáli jsme na palubě. Něva nás nesla. A my, obráceni tváří zpět k štíhlé věži Petropavlovské a k Baltickým loděnicím, četli jsme smutek v očích soudružky Brodské a starého leningradského dělníka, který nám podal poslední zavazadlo. Vím teď: Byla to účast s námi, ale my tomu, soudruzi, nechtěli rozumět.

A vrátili jsme se.

Přijeli jsme — domů — jako pět cizinců radostných a nabitých vaší energií a stali jsme se materiálem. Noční ulice svítila tisíci světel, v uhlazených řekách asfaltu smály se červené, žluté a modré pásy reklam, bystrá auta plula nad nimi s lidmi smutnými i veselými, pod chodníky bulvárů houkaly saxofony a šelestil tanec, západní velkoměsto žilo svou nejkrásnější chvíli — a my jsme se shrbili pod jeho ošklivostí.

Zmatek přikryl obzor před námi jako černá plachta pouťové divadélko. Poznali jsme sílu. A kde byla? Kde byla ta svobodná síla, s níž jsme měřili Tverskou a pole samarská? Kde byl ten veliký proud, který nás nesl a v němž jsme nesli my?

Tisíce proudů se tu sráží a člověk *je vždy nárazníkem mezi nimi. Neneseš ani nejsi nesen. Jsi drcen. Kola dní tě přejíždějí a nevíš, kam jdou a odkud přicházejí a proč ses stal jejich obětí.*

To byl, soudruzi, první pocit člověka, který se od vás vrátil; a síla a svoboda vaší země, kterou jsme opustili, stoupla nám do hlavy jako opojné víno smutku.

Vyrostli jsme příliš vysoko ve vaší skutečnosti, měli jsme hlavu naplněnou vašimi plány, které nejsou snem, které jsou z masa a krve — a vrátili jsme se. Vrátili ne několik tisíc kilometrů, ale několik let. Těch let, která dělí vás od roku 1916.

Nesmějte se naší slabosti. Byla to slabost člověka, který lituje sám sebe nad kalichem hořkosti, na jehož dně je záchrana. A trvala jen okamžik.

Měsíce plynou od té chvíle a z toho, v čem byl náš stesk, roste naše sebevědomí. Naše touha je teď rvavá. Vaše skutečnost už nám není ztraceným snem, ale příkladem. Kola dní ujíždějí, ale my známe výhybku, která jim dá náš směr. A z činžáků měst a s vesnických strání zvolna stékají praménky takového vašeho proudu, jediného mocného proudu, který nás ponese a v němž poneseme my.

Tato knížka, soudruzi, kterou vám posílám, je proto docela jiná než ta, kterou bych byl psal v prvních dnech svého návratu. Oči, které viděly vaše dílo, viděly mnoho od té chvíle zde ve staré Evropě a nalezly zákon. Teď se dovedou dívat.

Viděl jsem mnoho tady — „doma".

Konfiskováno 73 řádek.)*

Viděl jsem, soudruzi, nekonečnou bídu a zoufalství, viděl jsem smrt, viděl jsem odhodlání dobýt si života, viděl jsem boje, viděl jsem veliké demonstrace, viděl jsem tváře statisíců obrácené k vám a pozorně naslouchající vašim úderům, viděl jsem porobeného dělníka, který se chce osvobodit.

A po tom všem píši tuto knížku. Ne jenom z toho, co je vaše, ale i z toho, v čem jsme ještě my a z toho, co je před námi.

*) Viz str. 28 až 31, kde jsou konfiskované řádky uveřejněny.

Ale neobávejte se, že jsem zapomněl v té dlouhé noci nad naším světem; neobávejte se, že nevyplním to, co jste nám přikazovali, co bylo jediným vaším přáním, když jste říkali: Mluv pravdu. Mluv o všem, co jsi viděl. Mluv o našich úspěších — víme, že jsou veliké — ale mluv také o našich nedostatcích, o překážkách, které se nám stavějí v cestu, nezakrývej nic, lhal bys mlčením.

Ne, soudruzi, toho se neobávejte: nechci lhát ani slovy ani mlčením. Kdo poznal vaše budování a náš boj, ten nemůže lhát. Pravda sovětů není pohádka o ráji. Pravda sovětů není pohádka o světle a stínu. Kdybych lhal, nikdo z našich mi nebude rozumět. Neboť dělník nevěří v zázraky.

Kdyby se byla naše delegace vrátila s pohádkami, nebyli bychom hned na první schůzi, na níž jsme chtěli podávat zprávu, ucítili na zádech policejní obušky; nebyly by rozháněny naše schůze, nebyly by konfiskovány naše články, nebyli bychom zavíráni; protože vypravování o zemi, žijící v kouzelném vzduchoprázdném prostoru, by nebylo nebezpečné.

Vždyť u nás, soudruzi, není zcela zakázáno hovořit o Sovětském svazu. Je možno o něm lhát. Je možno o něm říkat poloviční pravdu. A zajisté by bylo dovoleno i líčit jej jako ráj, stvořený na zemi tajemnými nadlidskými bytostmi. Nebylo by nesnadné říci pak: vidíte, dělníci, i ruský proletariát se dočkal! Dřel, byl vykořisťován, trpěl a hle — najednou dostal ráj! Čekejte také, dočkáte se, budoucnost vám dá, co vám patří.

Mohli bychom mluvit o ráji a nikdo by nám nerozuměl. Nikoho by se to netýkalo. Ale my neviděli dílo spravedlivých bohů ani starostlivé budoucnosti. My viděli něco víc, daleko víc. My viděli sovětské dělníky budovat nový svět, budovat novou socialistickou společnost. A nikdo tam nic nedostal. Nikdo jim nic nedal. Oni sami si to musili

vzít, dobýt a budovat. Ne tajemná nadlidská bytost, ale dělníci, ne zázrak, ale ruce, tvrdé dělnické ruce budují tento svět s láskou a nadšením a budují jej jen v Sovětském svazu a nikde jinde na celém světě proto, že ty ruce, které dnes svírají páky strojů a otáčejí volanty traktorů, svíraly pušky a otáčely koly děl, když dobývaly předpoklady pro své budování na frontách revoluce a občanské války. Bojem, utrpením, životy platili za své osvobození. Těžkou prací, oběťmi platí za své budování. Ale zvítězili a vidí výsledky své práce; z jejich rukou roste jejich blahobyt.

Taková je řeč, jíž dělník rozumí. Ne o ráji, ale o Sovětském svazu píše tato knížka. Ne o zázracích, ale o vás, sovětští dělníci, které jsem viděl stát na lešení veliké budovy nové společnosti. O vás, o lidech, kteří dělají pětiletku.

Nechtěl jsem jen vidět: Co? Chtěl jsem vidět: Jak? Četl jsem plán velikých prací z vašich rukou. Četl jsem křivky diagramů ve tvářích dělnických žen. Četl jsem cifry růstu ve svalech dělnických paží.

A nalezl jsem křivku, jež začíná u nás a nekončí v této knížce. Vzdal jsem se touhy vyjádřit to, co u vás je. Mohu mluvit jen o tom, co u vás bylo až do okamžiku, kdy jsme vás opouštěli. Jen stenografická zkratka telegramu je literatura, jež může na hodinu zachytiti vaši současnost. Vše, co jsem viděl budovat, již pracuje. Z hromady cihel, jiť jsem viděl, vybíhají již hotové traktory. To, co bylo v myšlence, již žije. Vykládali jste o tom, co bude zítra a je to včera. To je vaše tempo.

Jste zemí, v níž zítřek už je historií a která pracuje v pozítří.

Proto má knížka je historická reportáž. Vědomá historická reportáž, protože je mi jí líto, protože mi je líto slabého pera, jež vám nestačí, protože chci, aby žila aspoň jako úsek díla, jež stále roste. Chtěl jsem v ní nakreslit

křivku růstu tohoto úseku, prodlužte si ji. Za stránkami této knížky stoupá dál a tam, v jejím pokračování, dál a výš, tam někde v nezachytitelném bodě jste vy — zítra, dnes či už opět včera.

Ale pro nás, soudruzi, je ta historie zítřkem!

Vím, právě teď řeknou někteří tady, u nás: komunista! Jeho slova o Sovětském svazu jsou tedy tendenčně skreslena.

Nebudou mít pravdu. Tato knížka neskresluje. Ale právě proto je tendenční. Neboť chce zachytiti celou pravdu. Celou pravdu o Sovětském svazu. A ta pravda o zemi, která buduje socialismus, pravda o zemi rostoucí každou vteřinou, pravda o zemi tlukoucí tempem srdcí sto šedesáti milionů, ta pravda, říkaná v zemích, jejichž celý řád je v rozkladu, v řádu, který už nikomu nedovede dát jistotu života, v řádu, který se šklebí smrtí a v němž nejmocnější, zachváceni zmatkem a bezradností opakují slova umírajícího feudalismu: „Po nás potopa", ta pravda neskreslená a čistá musí být tendenční, musí působit tendenčně. Musí působit jen jedním směrem: za vámi, k vám, k životu!

Jsem si vědom tohoto faktu. Každá spravedlivá zpráva o Sovětském svazu má revoluční úkol. I kdyby nechtěla, i kdyby si toho nebyla vědoma. Měšťák, který ji říká, bije svou vlastní třídu, zasazuje ránu svému vlastnímu řádu. Jeho minus je jen v tom, že nechápe celý vývoj. Domnívá se, že se jeho řád může učit od Sovětského svazu, domnívá se, že může vzít socialismus dělníkům a vočkovat jej kapitalismu. Že příklad sovětských dělníků může být příkladem buržoasii pěti šestin světa. Je slepý. Neboť váš příklad, příklad sovětského proletariátu, může být příkladem jenom proletariátu celého světa.

Bývaly knížky, které na vás útočily. Knížky, které vás hájily. Knížky, které se zapřísahaly svou objektivitou a svou netendenčností. Knížky, které vyzdvihovaly jen vaše

přednosti, a jiné, které říkaly, že jenom informují. Ani já nechci nic víc než přenést pohled na vaše dílo před oči lidí, s nimiž žiji v jednom područí. Přesný, dobrý, poctivý pohled. Ale přiznávám se, že vím, co to znamená. Že to znamená postavit je na rozcestí dvou světů a na rozpjatá ramena ukazatelů napsati:

Cesta k životu.

Cesta k smrti.

Vy již jdete po té první cestě. Podaří-li se mi zachytiti ji, bude tato kniha pro vás kouskem vaší historie.

Pro nás voláním.

J. F.

Praha 7. května 1931.

INTERPELACE

poslanců Gottwalda, dra Sterna, Kopeckého a soudruhů ministru spravedlnosti o konfiskaci knihy Julia Fučíka „V zemi, kde zítra již znamená včera“.

Nakladatelství Karel Borecký v Praze počalo vydávati novou českou knihu o Sovětském svazu, napsanou očitým svědkem života a práce sovětských dělníků. Ve Vašich sociálnědemokratických listech, pane ministře, čteme denně hanobení Sovětského svazu a výzvy, myšlené ironicky, jen aby se ti, kteří chválí Sovětský svaz, tam jeli podívat a pak srovnávali, kde je lépe: jestli v zemi diktatury proletariátu nebo v zemi demokracie... Autor knihy „V zemi, kde zítra již znamená včera" byl v Sovětském svazu a v úvodu ke své knize srovnává. Srovnává velmi opatrtrně, neboť jest si zřejmě vědom toho, že píše svou knihu v republice, v níž ministrem spravedlnosti jste Vy, pane ministře. Přesto však hned v prvním sešitě jeho knížky zabavil Váš státní zástupce téměř tři strany věcného a pravdivého vylíčení věcí, jež viděl autor v kapitalistických zemích po svém návratu. Přitom nikde neuvedl spisovatel ani zemi, v níž se to stalo, to znamená, neuvedl nikde, že jde o Republiku československou, a přece bylo zabaveno na str. 7 až 10 toto:

„Viděl jsem dělníky, přešlapující před bursou práce; přicházeli ráno a naplňovali ulici hlučným, rozpačitým humorem; hodiny odměřeně umlčovaly jejich šibeniční smích; okénko úporně zavřené nehlásilo poptávku; nikdo nekupoval dělnickou sílu a tolik jí tu bylo na prodej; rozcházeli se navečer zářícími ulicemi do stohů, do nocleháren, domů k rodinám, žebrajíce cestou, aby několika korunami zaslepili alespoň tu hladovou úzkost v očích, s níž budou přivítáni ženou a dětmi.

Viděl jsem nezaměstnané ležeti na schodištích nádraží, nesoucích jména slavného osvobození; stahovali se jako želvy do krátkých kabátů s vyhrnutými límci, stoupala

z nich pára a noční dešť, stékaje s vysunuté střechy, melancholicky bubnoval na špičky rozedraných bot těch, kteří leželi na posledních stupních; strážníci přecházeli těžce kolem a neviděli; aresty už jsou přeplněny lidmi „bez bytu a bez zaměstnání".

Viděl jsem kousek, o jakém kdysi snívala sentimentalita starých „sociálních" povídkářů; chlapce, který ukradl housku, spadlou s krámku do prachu dláždění, a hltavě ji snědl; dva strážníci jej vedli a on se vyděšeně vzpíral.

Viděl jsem muže, umírajícího hladem; ležel na dřevěné houpající se lavici, tři kamarádi stáli kolem něho, venku ujížděl poslíček s bursovními telegramy, kdesi v centru města teď jistě kdosi připíjel druhému na zdraví, a tady ležel muž, který umíral hladem; a tři kamarádi, bezradní a bezmocní, čekali nad ním, až jej odvezou, aby se sami položili na uprázdněnou lavici.

Viděl jsem ženu, vytaženou z řeky; ležela na nábřeží, voda vzedmula její břicho, vyhladila vrásky v její tváři a pevně přilepila na čelo řídké vlasy; neznámá; snad jí ani nikdo nepostrádal; neměla legitimaci; jen v kapse zástěry nalezli lísteček a těžce luštili rozmočené písmo; začínal: „Nezaplatíte-li do 6. t. m. činži . . ."

Viděl jsem soudruha dělníka, vězněného již dva roky; stál znovu před soudem a byl znovu odsouzen, protože vedl dělnickou demonstraci proti hladu; byl bledý a jeho mohutná postava se ztrácela v trestaneckých šatech, ale jeho široké ruce nás zdravily a jeho bílý úsměv nám říkal beze slov, že je silný, že nepadne, že i tady je kusem bojovného díla.

Viděl jsem dělnice, upálené výbuchem dynamitu; starý svět se chce zachránit vraždami; zbrojovky jsou jediné továrny, jež mají práci, mnoho práce a pracují válečným tempem; jako za války proudí do nich tisíce dělníků, jako

za války pracuje se na několik směn, jako za války potřeba je pánem nad opatrností a ochranou práce; nikdo se neptal na nebezpečí, v němž žilo těch osm dělnic; práce musela být hotova; stroj letí a srší jiskrami války; těch osm dělnic leželo před továrnou, mrtvé a umírající a malá zpráva v novinách je pochovala; válka nepočítá s jednotkami.

Viděl jsem čtyři chlapce v márnici hornického městečka; před několika hodinami ještě kráčeli po silnici, pevnýma mladýma nohama; ještě včera se smlouvali se svými kamarády, kam půjdou hledat práci; ještě včera se na ně dívaly jejich matky s pevnou nadějí na pomoc; ještě včera to byli čtyři mladí hoši, synové a milenci; teď tu leží s hlubokými ranami četnických kulek, nehybní, ztuhlí, voskové figury, jež prohlíží komise, jako by zkoumala terč; demonstrovali, protože u nich doma byl hlad, protože ani jejich otec, ani matka, ani bratři, ani sestry, ani kdokoliv jiný z rodiny neměli práci; bez haléře výdělku živořili měsíce a chtěli žít; četnické pušky je nakrmily.

A viděl jsem pohřeb čtyř chlapců z márnice; tisíce dělníků šly ulicemi a silnicemi smutného hornického kraje, sníh se položil pod jejich kroky a dusil jejich zvuk; vidíš a neslyšíš; tisíce jdou stále vpřed, stále vpřed, tiše, neúchylně se valí masa, s jistotou, která tě unáší a děsí nepřítele; stále vpřed, stále vpřed; tisíci ztělesněná pomsta.“

To všechno, pane ministře, zabavil Váš pan státní zástupce. Velmi prostě a jednoduše popřel skutečnost, že v kapitalistickém světě je nezaměstnanost, že dělníci spí před nádražími, sbírají housky z prachu a jedí je, že umírají hladem, že sahají k sebevraždě jako k východisku z bídy, že jsou zavíráni, že v továrnách dochází k smrtelným úrazům následkem šílené racionalisace, že se do dělníků střílí a že jsou mrtví pochováváni.

Věříme, že metoda pana státního zástupce je líbivá, je skutečně velmi prostá, ale právě proto velmi neúčinná. Tento zákrok státního návladnictví bude mít zatím jen jediný následek, ne právě příjemný pro prestiž vaší demokracie. Konfiskovaná kniha vychází totiž současně v několika jiných jazycích a překladatelé zajisté neopomenou v úvodě připomenouti, že v Československu byla zkonfiskována místa, která výše citujeme.

Domníváte-li se, pane ministře, že je možno ještě vyvrátit pověst Československa jako jednoho z nejreakčnějších států Evropy, dejte pokyn svým podřízeným ze státního zastupitelství, aby případnými dalšími konfiskacemi knihy zbytečně nerozšiřovali úvod překladatelů do cizích jazyků.

Dále se Vás tážeme, pane ministře:

1. Souhlasíte i s touto konfiskací?

2. Podle kterých §§ vašeho — — zákoníku byla tato konfiskace provedena?

3. Domníváte se, že zakrýváním faktů bude Vám pomoženo, anebo je to přiznání, že pro Vás není už záchrany?

V Praze dne 21. května 1931.

Na tuto interpelaci odepřel ministr spravedlnosti dr. Meissner odpověděti s odůvodněním, že je psána hrubým a urážlivým tónem.

27. IV. - 8. VIII. 1930

PŘEKROČUJEME HRANICE A ZÁKON

Tato kniha začíná sluncem.

Je jaro, duben roku 1930. Neděle. Den, s jakým se umlouvají výlety. Slunce se protáhlo oknem na tvá víčka, jež neměla klidnou noc, a probouzí je. Celou noc snils v polospánku, slyšels každou čtvrthodinu a málem bys byl zaspal.

Pražská nádraží šumí tisíci výletníky. Chvílemi dlouhý jazyk vlaku olízne nástupiště a po stech vtahuje lidi do lesů a k řekám. Jsme docela ztraceni v této hlučící a veselé ranní potravě jara a to je právě to, co potřebujeme.

Je nás pět mezi tisíci jiných. Jako tisíce jiných vsedneme do vlaku, jako tisíce jiných budeme hledat místo a tvářit se nepřívětivě na ty, kteří nám je zasedli, jako tisíce jiných rozbalíme své balíčky, až přijde chvíle obecné přesnídávky, jež zachvacuje všechny vagony, jako tisíce jiných budeme se dívati oknem rychlíku na kvetoucí stromy a čerstvé potoky, jež unikají zpátky a jako tisíce jiných asi vystoupíme, až dojedeme na místo, na něž myslíme na začátku cesty tohoto krásného dubnového rána.

Ale mezi začátkem a koncem našeho výletu bude přece jen více hodin než u všech ostatních. Mezi začátkem a koncem naší cesty budou sta a sta dlouhých kilometrů a řada dlouhých dní a naše tváře nebudou stále veselé a bezstarostné.

Jsme výletníci, kteří se dopouštějí zločinu.

Na konci našeho výletu jsou lesy hlubší našich, řeky širší těch, po jejichž březích budou procházet naši sousedé výletníci, stavby pevnější a mohutnější starých hradů a zámků, o nichž čtou ve svých průvodcích, země po zákonu nedostupnější než nejvyšší vrcholky našich hor.

Odjíždíme do Sovětského svazu.

A nemáme pasů.

Ještě včera jsme četli moudrou radu sociálnědemokratického žurnalisty:

„Jen ať se ti, kteří pějí chvalozpěvy na diktaturu proletariátu, jedou podívat na tu bídu a zotročení do země, kde je. Jen ať si pohovoří s ruskými dělníky a ti jim řeknou, jestliže za nimi nebude stát agent GPU, jak touží po svém osvobození z toho bolševického „ráje". Jen ať jedou, když se jim to v demokracii nelíbí, ať se podívají a ať pak řeknou poctivou pravdu, až se vrátí — nezemřou-li tam hlady."

My, celkem, nejsme lidé bojácní. Ani agenti GPU, ani smrt hladem nás nezalekla. Byli jsme pozváni, byli jsme zvoleni, byli jsme odhodláni jeti, dívati se a skládati účty. Líbila se nám rada moudrého žurnalisty. Pojedeme, zjistíme pravdu.

Těžká, přetěžká je cesta k ní — z demokracie, jež se nám nelíbí. Dobře, předobře vynášejí páni své trumfy.

Rozšafný starší pán kroužil záporně hlavou nad svou tmavozelenou uniformou, důležitě zvedal telefon a pokládal jej a ustaraně a pak zlobně opakoval: „Ne!" Moudrý kamarád moudrého rádce! Nedal nám pasy. Ani se nás neptal, co chceme vidět v té odstrašující zemi, ani nám nehrozil hladem, ani nečekal, co budeme říkat, až se vrátíme.

Věděl to? Patrně ano. Snad měl jiné informace než jeho přítel žurnalista.

„Zamítá se z důvodů veřejné bezpečnosti", napsal na naši žádost a před naším bytem patroluje nenápadný muž.

A my zatím tady, čerta dbajíce o veřejnou bezpečnost, která se bojí poznání, šlapeme pěšky přes hranice.

Ej, vy, dubnové slunce a pohraniční kopce, zahřály jste nás! Pět turistů šlape vaše jarní pěšiny, podle všech pravidel obdivuje se vašim krásám a jejich hlava myslí tisíce kilometrů dopředu. Díváme se a nevidíme vás. Kdybych vás neznal, nepoznal bych vás. Teď je vaše největší pamětihodnost: pohraniční patník. Ten zakrslý kámen vyrůstá v našich představách, sta se jich kupí v mohutnou zeď, roste nad nás, nad stromy, jak se přes ni dostaneme?

A tu je. Krčí se v trávě — bílý patník s opelichaným číslem a letopočtem — jako jedovatá houba. Ve špatném zákrytu hrají si za ním jeho bílí druhové na nerozbornou mez. Čára kouzelníků.

Hranice.

„Nedovolené překročení hranic je trestné!" připomíná výstražně soudruh Červenka, pražský kovák, který nikdy nezapomněl, že pochází ze země dobrého vojáka Švejka.

Překročujeme hranice a zákon. Pan policejní president o tom ještě neví. Až nenápadný muž, přešlapující v Praze před naším bytem, pochopí, že jeho bdělost byla oklamána, přichystají pro nás tvrdý kavalec a malou studenou světnici. To bude jejich přivítací akt. (Stálo nám to za to.)

Překročujeme hranice a zá on a lesní pěšina běží před námi. Kdesi vpředu neturisticky kleje soudruh Straus, zedník ze Zakarpatska. Neštěstí! Jsme v cizí zemi a proti nám pomalu a neúprosně se šine pohraniční strážce.

Živý pohraniční patník s puškou a bajonetem — ale jeden a nás je pět. Jsme ochotni spáchat cokoliv, abychom překročili tuto překážku.

Zastavuje nás.

Dívá se na nás zádumčivým pohledem.

Otvírá ústa.

Jsme napjati jako zvíře před skokem.

Mluví. O —

— počasí. Je valně nespokojen s horkým dnem a nekonečně se nudí ve své samotě, jež je tak nevzrušující. Jsme první turisté, které od rána potkal. Konečně si může popovídat.

Naše svaly povolují. Ztrnulá tvář se rozšiřuje v úsměvu. Souhlasíme s ním nadšeně ve všech bodech, týkajících se počasí. Sháníme všechny své schopnosti znamenitých společníků. Jsme nápadně veselí a je to nápadné jen nám. Hrajeme lehkou úlohu lidí, kteří vědí víc a především to, co chtějí. Doprovází nás nejošemetnějším územím, jsme zabezpečeni proti všem nehodám pod ochranou tohoto strážce, v němž mohly mít svůj původ. Když se s námi loučí, dává nám dobré rady, kde možno lacino a dobře přenocovat a my pečlivě zapisujeme adresy hotelů a hospod, do nichž nikdy nevkročíme.

Dívá se za námi dlouho zádumčivým pohledem osamělého a unuděného strážce hranic. Máváme na rozloučenou tomu dobráku, kterému unikáme jako nepoznaná kořist.

Soumrak zvolna zavírá cestu před námi. Dole v údolí hučí rychlík, kolikátý už, který nás dnes předběhl. Sledujeme lítostivě jeho matná světla a zvuk, který tichne. Jede naší cestou.

A proč nenese nás? Proč my tady kráčíme kouzelnou krajinou, která nás nezajímá? Proč ztrácíme dny, které

patří Sovětskému svazu? Proč neletíme rychlíkem k jeho hranicím a proč naše cesta nezačíná tam, u Něgoreloje, pod tou branou do nového světa, o níž jsme četli a slyšeli vyprávět ty, kteří šli před námi?

Říkali, že tam, mezi Polskem a Sovětským svazem, jsou hranice hlubší než mezi dvěma zeměmi. Že to jsou hranice mezi dvěma světy. Že to každý cítí, když projíždí mezi Stolpcy a Něgorelojem územím plným záseků, když z chodbiček vagonů zmizí polští důstojníci a objeví se prostá a slavnostní brána v první sovětské stanici, jež hlásá: „Komunismus nezná hranic". „Proletáři všech zemí, spojte se!" Také jsme chtěli tak začínat, také jsme chtěli tak slavnostně vjíždět a teď tu šlapeme pěšky přes hranici — kolik jich ještě bude! — bez pasů, s neustálou nejistotou a ne naše oči, ale naše nohy cítí, jak hluboké, přehluboké jsou hranice mezi dvěma světy.

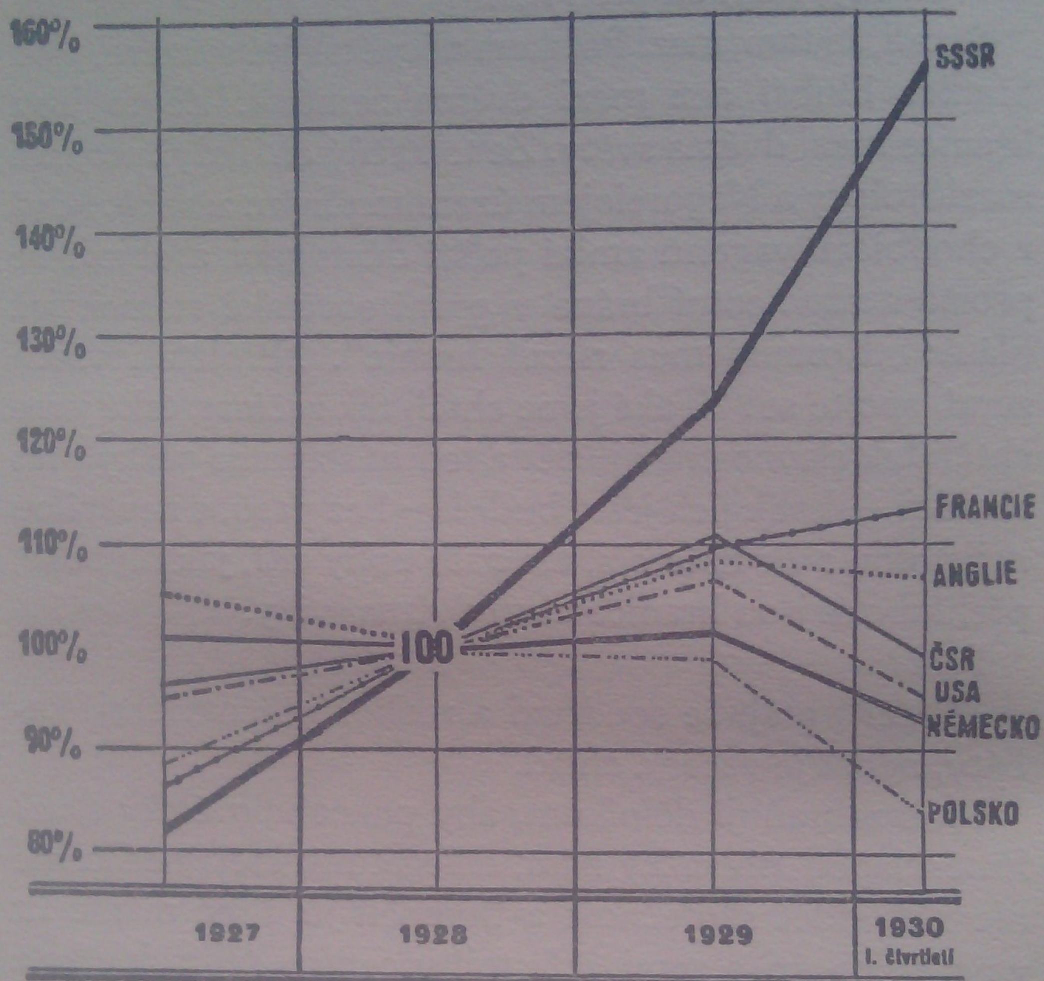
Proč?

„Proč?" ptají se soudruzi a rozhořčeně navlékají kabáty, neboť je večer a chlad.

Proč zabraňují dělníkům, aby poznali Sovětský svaz? Proč kladou překážky nám, delegátům, kteří nechceme nic než vidět skutečnost a tlumočit ji? Proč máme žít v nevědomosti o zemi, jež stojí v centru dějin dneška a o níž nám každý hovoří jiným jazykem?

Proč?

PROTO:

V těchto čarách je důvod našeho putování. Pro ně jsme musili pěšky přes hranice, lidé bez dokumentů, pašeráci sebe samých, bezejmenní poutníci mimo zákon, jdoucí do země zakázané.

A v těchto čarách je vysvětlení.

Co je to?

Diagram.

Diagram německého „Ústavu pro bádání o konjuktuře", ukazující vývoj hornictví a hlavních odvětví těž-

kého průmyslu v několika zemích od roku 1927 do konce března 1930.

Uvádíme v souvislost: americké hutě a naše unavené nohy; linie diagramu a pražského policejního ředitele; cifry krise a růstu a naši illegalitu.

V malé, skryté hospůdce na periferii velkého cizího města (našli jsme si ji, aby nás chránila až do odjezdu vlaku, který nám již nebude nebezpečný) mohli jsme si rozložit po stole tento diagram a jeho výmluvnost mohla nám být hodinku učitelem. Byla by to hodina dějepisu dní, jejichž život míjel před našima očima na hodinách kostelů Evropy a dělnických klubů Moskvy, Rostova nebo Taškentu.

Chléb světa je rozkrojen od října 1917 a my, dívajíce se, kdo je živ z jednoho jeho skrojku, z jedné jeho šestiny, po právu vidíme, kdo je hladov nad jeho pěti šestinami. Neboť i těch pět šestin má svou historii, která těsně souvisí s tou, jíž chceme vypravovat.

A ten diagram je jejich obraz.

Pravda, měl to být jen suchý diagram, sestavený ze suchých číslic. Ale na zdech musei a světových galerií nevisí mnoho pláten, která by se krví a silou podobala tomuto střízlivému dílu z několika lomených linií.

Sedm je těch linií, jež na něm běží, a jejich směr si nikdo nevymyslil. Kreslila je ruka německého národohospodáře, který pro ně léta pečlivě ukládal cifry ve svých zásuvkách. Ale když dokreslil a podíval se na své pečlivé dílo, nebyl spokojen. Viděl pod svýma rukama vyrůsti dokument, který pobuřuje proti jeho řádu.

Poslouchejte jeho řeč:

Rok 1928 je základ. Sto procent. Je-li výroba v hornictví a hlavních odvětvích těžkého průmyslu na příklad v *Americe* vyjádřena roku 1928 číslicí 100, je roku

1927 vyjádřena číslicí 95.5 a roku 1929 již 106.3. To znamená tedy: stoupání. Ne sice rekordní stoupání, ne sice svědectví neobyčejného rozkvětu, ale přece stoupání, jež trvá až do roku 1929. Pak začíná rok 1930. První čtvrtletí. A křivka výroby, jež se v druhé polovině roku 1929 láme, letí prudce dolů. V prvním čtvrtletí 1930 je už jen 95.5 % výroby z prvního čtvrtletí roku 1928 a 89.8 % z prvního čtvrtletí roku 1929. Stav, z něhož americká unie stoupala více než dva roky, je pádem dosažen ve třech měsících.

To je schema historie Spojených států severoamerických v několika cifrách.

Pokles na 107.4 % zastupuje historii tohoto období v *Anglii;* není veliký, ale je to jen začátek. Sledujeme-li jej dále, vidíme číslice hlubokého úpadku:

Výroba	1929	1930			
v 1000 tun.	srpen	květen	červen	červenec	srpen
železa	642	624	572	494	423
oceli	817	704	610	631	452

To je Anglie.

Pokles na 99.8 % zastupuje historii tohoto období v *Československu.* Srdce Evropy spěšně dohání Německo v krisi. Sledujeme-li jen jedno odvětví, uhelné, vidíme takový vývoj:

Výroba	1929		1930			
v 1000 tun.	duben	říjen	leden	únor	březen	duben
kamenného uhlí	1341	1556	1398	1179	1196	1174
hnědého uhlí	1979	1939	1850	1572	1565	1514

To je Československo.

Pokles na 93.4 % zastupuje historii tohoto období v *Německu:*

Výroba v 10.000 t.	1929 břez.	dub.	květ.	1930 břez.	dub.	květ.	červ.
kam. uhlí	1350	1341	1276	1254	1148	1195	1080
hněd. uhlí	1473	1423	1367	1130	1083	1231	1175
železa	3.42	3.71	3.71	3.25	3.00	2.77	2.56
oceli	5.26	5.67	5.69	4.62	4.31	3.98	3.73

To je Německo.

Pokles na 84.6% zastupuje historii tohoto období v *Polsku*.

Výroba v 1000 tun.	1929 srpen	1930 duben	květen	červen
uhlí	4024	2643	2671	2588
železo	66	38	41	36
ocel	113	92	114	90

To je Polsko.

Všechny křivky se lámou a klesají. Hluboko. Rychle. Jen *Francie* se ještě úporně udržovala vzpřímena na kritickém obrazu německého národohospodáře. Jen prut Francie v tomto svazku kapitalistických zemí není ještě zlomen. Jen křivka Francie ještě hledí vzhůru, Francie, uměle živené zlatými injekcemi německých reparací. Ale ručičky hodin se otáčejí dál a německý národohospodář, sedící ve své kanceláři nad neradostným obrazem krise, prodlužuje jeho linie. A taková je Francie v druhém čtvrtletí roku 1930, jež spadá do našeho dějepisu:

Výroba v 1000 tun.	1930 březen	duben	květen	červen
uhlí	4800	4560	4622	4212
železa	899	859	901	849
oceli	849	791	855	770

Nemocný organismus se zmítá. Síla upadá. Francie klepe na dveře nemocnice, přeplněné světovou epidemií krise. Její lože je připraveno. Již není výjimky — *kromě jediné.*

To je suché, střízlivé vypravování německého národohospodáře o dnech našeho putování. Je to jen schema. Vypravuje jen o poklesu výroby a jen o několika odvětvích. Je to jen část cifer. Jen část historie. Celek musil by násobiti tyto číslice krise hlubokým poklesem spotřeby, rostoucími haldami uhlí na šachtách nebo přeplněnými skladišti textilních továren, pracujících ve zkrácených směnách.

Tisíce čísel mohl by vyslovovati důkladný statistik a všechny by hovořily řečí stále jasnější o poklesu a rozkladu. Snad jsou příliš suché. Snad vás uspává monotonní hlas německého národohospodáře. Snad přeskakujete stránky strohých statistických tabulek. Jsou to jen cifry. Ale ty cifry jsou *živé*. Každou jednotku v nich žily statisíce živých lidí. Každá desetina procenta byla osudem desítek dělníků Ameriky, Německa, Francie, Československa.

Obludný prst sobot kývá ke strojům a vyvolává dělníky, kteří se hrbí za spletí jejich kol a pák. Neuniknou. Dračí oči bídy pronikají do všech koutů. Poslední výplata zavírá vrata továren těm, na něž přišla řada. Neuniknou. Z Francie, z Belgie, z Ameriky vracejí se vychrtlí dělníci do Čech, do Polska, na Balkán. Prchali před nezaměstnaností. Neunikli. Její dlouhá ruka sáhla hluboko do šachet Pas de Calais, do fabrik Chicaga a Buenos Aires, vytáhla je, křečovitě se bránící, a mrštila je zpět do zemí, jež byly dohnány v krisi a rozkladu. Ulicemi procházejí dělníci z dalekých vesnic, zaprášené dlaně vedou kola, jež je mají přiblížit práci, prohlížejí žádostivě každou stavbu, každou fabriku, každou vykopávku, nahlížejí do nejzapadlejších uliček, chtějí práci. A neuniknou. Není práce.

O tom vypravují cifry německého národohospodáře, ty suché, únavné číslice, které jsou plny života. Života

bídy. Života bez práce a bez naděje na ni. Života zoufalství a hledání: Jak dál? Života tisíce otázek a *jediné* odpovědi.

To všechno je v diagramu německého národohospodáře, a proto v těch čarách čteme i vysvětlení, proč delegace dělníků přecházejí nelegálně hranice na cestě do Sovětského svazu, proč je Sovětský svaz zemí zakázanou pro vyslance pracujících.

Neboť Sovětský svaz — to je ta *jediná* výjimka, to je ta *jediná* odpověď.

Sovětský svaz — to je ta jediná země, jejíž křivka na německém diagramu se láme stále výš, stoupá stále příkřeji, roste stále mohutněji.

Sovětský svaz — to je ta jediná země, jež plně pracuje.

Ruce sovětských dělníků neznají nucené zahálky a celý svět se na ně dívá. Někdo s úctou, někdo s žádostivostí, někdo s hrůzou a nenávistí. Jde o to, odkud se díváš. Jde o to, kdo jsi ty, který se díváš. Vidí-li proletariát kapitalistického světa *dlaně* sovětských dělníků, zdvíhající křivku průmyslové výroby, vidí-li proletariát *dlaně*, které tempem nadšení budují velikou budovu socialismu, vidí buržoasie se svého stanoviska — je už takový zákon perspektivy — *pěst*.

Dlaň, budující socialismus.

Pěst, ničící kapitalismus.

Dlaň a pěst — to je ta křivka na německém diagramu.

„Řekni milionům, jež osévají tvá pole zoufalstvím pro žně tvých zisků, že jen v jejich rukou je jejich záchrana — budou se bouřit. *Ukaž*, ty, který žiješ za cenu jejich života, *ukaž* jim zemi, kde již našli východisko — podepisuješ sám nad sebou rozsudek smrti. Dovol jim, aby očima, které vidí rozklad, viděli nové budování — činíš pokus o sebevraždu, jenž skončí úspěšně.“

To je prostá úvaha kapitalisty, diktující zákon. Zákon, který jsme překročili, překročujíce hranice. Zákon, který jsme překročovali, když jsme se vrátili a podávali zprávu dělníkům, kteří nás vyslali. Naše schůze byly rozháněny policií. Naše články byly konfiskovány. V celých krajích bylo zakázáno mluviti o tom, co jsme viděli v Sovětském svazu. I nejklidnější místa, jež dosud neznala policejních zákroků, dostávala návštěvu policie, četnictva i komisařů, když tam měl některý z členů naší delegace referovati o putování Sovětským svazem. Překročovali jsme zákon znovu. A na našich stolech kupí se žaloby. Nová delegace odjíždí, nová delegace přechází nelegálně hranice a všechen nekomunistický tisk vede prudkou kampaň proti ní. Sociálně demokratičtí a národně sociální dělníci jsou vylučováni ze svých stran pro účast v delegaci a fabriky zavírají vrata jejich návratu. Překročujeme zákon.

Zákon zachování klidu a pořádku.

Zákon umírajících.

Zákon pštrosí politiky. Ale není to *její* hlava, již strká buržoasie do písku. Ona chce vidět. Ona musí vidět. Ona se dívá.

Mnoho dělnických delegací jezdí do Sovětského svazu. Ještě více však svých zástupců posílá do SSSR buržoasie, tajných špionů i veřejných korespondentů měšťáckých žurnálů i revuí, bedlivých měšťáckých pozorovatelů, kteří krok za krokem zkoumají pevnost základů hospodářského plánu, krok za krokem nalézají potvrzování jeho reálnosti a pak s opatrností a třeba se zaujetím — ale neodvažujíce se zkřiviti fakta, která jim vyrůstají před očima — informují své zahraniční pány o všem tom, co je poráží. Neodvažují se zkřiviti fakta růstu. Neboť dobře vědí, že sebevětší plachta kapitalistických listů není dosti veliká, aby mohla přikrýt gigantický traktorový závod

ve Stalingradě, největší světové hospodářství nebo půl druhého tisíce kilometrů Turksibu.

A proto, mluvíce ke svým, mluví upřímně ty křivky německého diagramu. A nikdo dosud nemluvil o Sovětském svazu s takovým pathosem jako ony, jako ty suché, střízlivé a úzkostlivé linie, rýsované buržoasním národohospodářem. Učí nás v malé, skryté hospůdce velkého cizího města, v hodině dějepisu dní, jejichž život míjel před našima očima na hodinách kostelů Evropy a dělnických klubů Moskvy, Rostova nebo Taškentu.

A my chápeme „nezákonnost" svého putování, kladouce vedle tabulek krise kapitalistických zemí tabulku růstu Sovětského svazu:

Výroba všeho průmyslu v SSSR ve velkoobchodních cenách r. 1926—27:

(v milionech rublů)

	1928—1929	1929—1930
Říjen	988.5	1229.2
Listopad	943.2	1163.7
Prosinec	997.6	1318.7
1. čtvrtletí	*2929.3*	*3711.6*
Leden	1023.2	1312.9
Únor	996.8	1308.0
Březen	1072.4	1469.1
2. čtvrtletí	*3092.4*	*4090.0*

Růst v prvním čtvrtletí hospodářského roku 1929—30 proti prvnímu čtvrtletí hospodářského roku 1928—29 o 26.7 %. *Růst* v druhém čtvrtletí hospodářského roku 1929—30 proti druhému čtvrtletí hospodářského roku 1928—29 o 32.3 % v době, kdy *jen* v těžkém průmyslu, na příklad ve Spojených státech severoamerických je *pokles* výroby o 10.2 % — to jsou číslice, které nás učí.

Nebyly určeny nám. Proto nezastírají. Kapitalismus se dívá. Kapitalismus počítá. Kapitalismus srovnává a dochází k nejsmutnějším výsledkům. Číslice, které dále cituji, jsou velmi názorné v naší historii v cifrách. Je v nich vyjadřován vzrůst či pokles výroby v kapitalistickém světě (zvlášť ve Spojených státech, jako největším representantu) a v Sovětském svazu v prvních pěti měsících hospodářského roku 1928—29 (říjen 1928—únor 1929) a hospodářského roku 1929—30 (říjen 1929—únor 1930) v procentech k prvním pěti měsícům předcházejícího roku. Srovnávají:

Kamenné uhlí:

		USA	Celý svět kromě SSSR	SSSR
Vzrůst za 5 měsíců	1928—29	+13.3	+ 5.5	+ 6.1
„	1929—30	— 2.6	+ 2.4	+22.7

Litina:

		USA	Celý svět kromě SSSR	SSSR
Vzrůst za 5 měsíců	1928—29	+20.1	+ 6.5	+14.6
„	1929—30	— 8.5	+ 0.9	+30.1

Ocel:

		USA	Celý svět kromě SSSR	SSSR
Vzrůst za 5 měsíců	1928—29	+23.1	+11.6	+10.0
„	1929—30	—13.4	— 5.5	+19.2

Ostatní kovy:

		USA	Celý svět kromě SSSR	SSSR
Vzrůst za 5 měsíců	1928—29	+23.3	+20.3	+55.0
„	1929—30	—12.6	— 7.3	+57.8

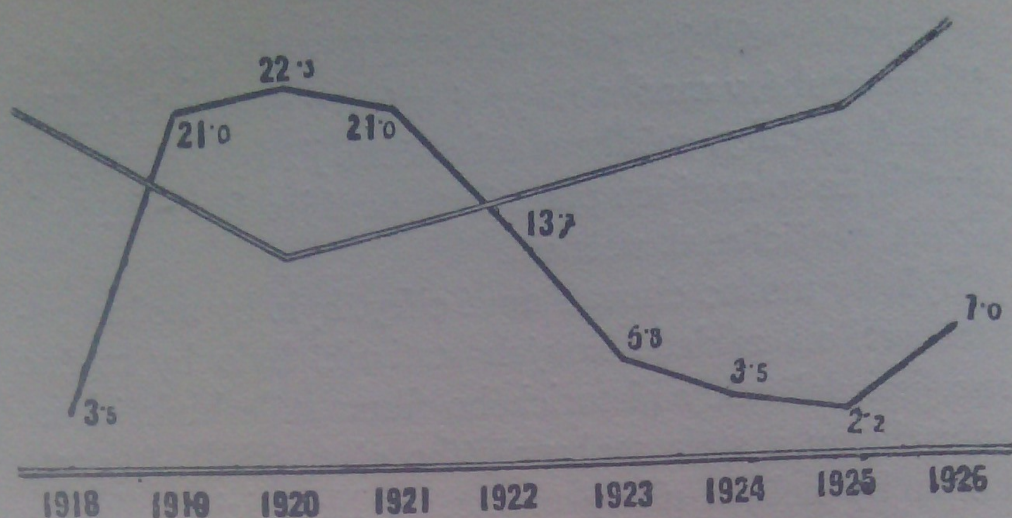
„Dohnat a předehnat nejpřednější kapitalistické země!“, takové je heslo, jež jsme četli na stěnách sovětských továren a slyšeli z úst sovětských dělníků. Všechna zaostalost země sovětů má býti pohřbena velikým budo-

váním, plán velikých prací staví SSSR v některých odvětvích na druhé, v mnoha na prvé místo v průmyslu celého světa. A ty cifry, svědkové toho, čeho již bylo dosaženo, ukazují, že to není jen plán, že to není jen fantasie, že je to živá, tvořící se skutečnost.

Bylo by možno citovati nové cifry, bylo by možno pokračovati na základě nových statistik, bylo by možno rozvíjeti další díly historického filmu stále hlubší krise kapitalismu a stále mohutnějšího růstu SSSR. Ale tato kniha by nebyla nikdy ukončena. Není jejím úkolem říkati poslední slovo, jež by již zítra nebylo posledním, je ohraničena datem dubna a srpna roku 1930 a tato historie v cifrách je historií úvodní. Je však nutno říci tyto cifry, aby byla vyjádřena doba, do níž je položen děj této knihy. Ne pouze proto, aby vedle úpadku kapitalistického světa jasněji vynikl růst SSSR, ne pouze proto, aby bylo srovnáváno, ale také proto, aby byly pochopeny mezinárodní souvislosti, aby byly vysvětleny vztahy kapitalistického světa k SSSR, aby se staly jasnými prameny zpráv a kampaní, které provázejí budování socialismu SSSR v zemích kapitalismu.

V době, jež je základem této knihy, se zpravodajové měšťáckých žurnálů a revuí, informátoři buržoasních národohospodářů již neodvažují skreslovati fakta růstu SSSR. Ale odvažují se, jsou nuceni míti odvahu skreslovati vše, co se děje kolem tohoto růstu. Ve chvíli, kdy již nelze zamluviti přejasnou mluvu číslic, rozviřují křik, který ji má přehlušiti. Křik o pronásledování křesťanů, křik o smrtícím hladu, křik o dumpingu, křik o krvavém povstání proti Stalinovi, křik o práci trestanců, který vrcholí v kampani o nucené práci v SSSR.

Jsme v kapitole cifer. V kapitole, v níž vypravují číslice a křivky. Nechť tedy mluví ještě jeden diagram.

Křivka výroby v SSSR

Křivka protisovětských brožur

Je to jednodušší obrázek. Tento diagram*) srovnává vývoj výroby v Sovětském svazu od revoluce do roku 1926 s růstem či poklesem počtu *brožur*, napsaných *proti* Sovětskému svazu a vydaných v jednotlivých letech od roku 1918 do 1926. Jedna křivka je jen schematická. Je to křivka výroby. Jde jen o to, zachytiti směr. Druhá křivka, křivka protisovětských brožur, je specifikována. Z celkového počtu brožur, vydaných v devítiletí 1918—1926 (= 100%), bylo v jednotlivých letech tohoto období vydáno tolik a tolik procent. Kouřící komíny sovětských továren, rozstřílené dílny a pošlapaná pole, rozklad a obnova průmyslu a zemědělství v Sovětském

*) Diagram je sestaven podle bibliografického záznamu literatury o SSSR, česky vydané, uveřejněného ve sborníku „10 let diktatury proletariátu" (Borecký, Praha, 1927). Je tedy *plně* platný jen pro českou protisovětskou literaturu. Zkontroloval jsem však zkusmo tato data podle francouzských a německých bibliografických příruček a ukázalo se, že 1. pro Francii je rozdíl pouze v desetinách procent, 2. pro Německo — vlivem německé revoluce — jsou v prvních letech některé větší odchylky, ale ani ty na celkovou *tendenci* křivky nemají vlivu. Můžeme se tedy odvážiti tvrdit, že v podstatě platí tento diagram nejen pro českou protisovětskou literaturu, ale i pro literaturu jiných kapitalistických zemí.

svazu jsou tu spojovány s drobnými sešítky či rozsáhlejšími svazky dobře či špatně tištěnými, úhlednými i neúhlednými sbírkami papíru, který měl být zbraní proti diktatuře proletariátu.

Je to opravdu jednodušší obrázek. Ale nečiní si proto menší nároky na výmluvnost. Chce vám bezpečně vyložiti *vývoj vztahů kapitalistického světa k Sovětskému svazu.* Příčiny i výsledky.

Začíná daleko odtud. Místa i léta utíkají zpátky. Žel, mnohé jsme zapomněli. V novinách objevilo se tenkrát několik zpráv. O bouřích v Rusku. O revoluci. Za slovem revoluce bývaly otazníky. Vojáci, vracející se z ruské fronty, vypravovali podivné věci. Rusové opouštěli zákopy. Ale nebyl to pravidelný ústup. Spíše se mluvilo o hromadném útěku. Carská fronta se rozkládala. Co všechno tenkrát o tom věděli lidé v zázemích, isolovaní výbuchy granátů a censurou od světa? Tři léta války si lehla na obzor a zastřela rozhled a prozíravost. Debatovalo se podle temperamentu. Matné zprávy byly zaostřovány. Někteří říkali: výborně, to je konec války! Někteří říkali: běda, válka bude prodloužena! Některým se to zdálo dobré k následování. Jiní věděli podrobnosti o tom, jak německý císař dal k disposici několika ruským zrádcům vagony, aby se dostali do Ruska a rozvrátili je. A pak se objevilo po prvé jakési kruté, prapodivné slovo: *bolševik*. Nikdo mu nerozuměl. Nikdo je nepřekládal. Zdomácnělo ve všech jazycích ve své původní formě: bolševik.

Zhroutila se rakouská fronta. Německo kapitulovalo. Byl konec války. A průrvami ve frontách proudilo toto strašidelné slovo do zázemí: bolševik. Západní Evropa dostala nového nepřítele. Nikdo si jej nedovedl přesně představit. Francouzi znali Němce. Rakouští vojáci znali

vojáky italské a ruské. Byli to nepřátelé. Ale byli to lidé. Průměrná výška 170 centimetrů, dvě oči, nos nad ústy, lidské ruce.

Byli to lidé. Ale bolševik? Byl to ještě lidský tvor? Vím, později se mnozí červenali při vzpomínce na to, čemu tenkrát věřili. Bolševik — to bylo neměřitelné neštěstí. Cosi jako mor. Ale živé. Z toho slova tekla krev. Zdravý rozum klesl na úroveň tupé víry náboženských šílenců. Maloměšťáčtí politikové v hospodách vypravovali nekonečné hrůzy z bolševického pekla a mladí chlapci, kteří nerostli dosti rychle, aby se ještě stali válečnými hrdiny, snili romantické sny puberty o krutém, obětavém a ovšem vítězném boji s tímto nevídaným nepřítelem, připomínajícím doby úděsných pohádek.

To je chvíle, k níž nás vrací náš diagram. Konec roku 1918 a rok 1919. Proletariát v celém světě je v pohybu. Říjnová revoluce plane vpředu. Je to chvíle, kdy se mluví o světové revoluci. Ruský proletariát je největší příklad. Každá zpráva o jeho úspěchu vlévá krev do myšlenek západoevropských dělníků. Dává tělo snům. Formuje armády.

Buržoasie se musí bránit. Brání se útokem. Zabíjí a isoluje. Isolace revolučního ohně je její veliký úkol záchrany. Nešetří silami, aby jej splnila. Ostatně šetřit silami v tom okamžiku znamenalo šetřit jimi pro sebevraždu. Zahajuje úporný boj na dvou frontách.

Vidíte ten diagram? Zatím co křivka výroby na něm klesá, to jest: zatím co v Rusku vysoko stoupají plameny občanské války, zatím co bílí generálové srážejí síly svých armád se silami diktatury proletariátu, zatím co intervenční vojska kapitalistických států ničí zemi dělníků a rolníků, zatím co Angličané, Čechoslováci, Francouzi vedle Kolčaků a Denikinů zabíjejí obránce pro-

letářské vlády a zapalují nebo vylupují její průmyslové bohatství, zatím co klesá křivka výroby, ničené občanskou válkou a intervencí — stoupá prudce křivka tiskové agitace proti Sovětskému svazu v kapitalistických zemích. Kapitalisté bojují svůj boj na dvou frontách. Zbraněmi intervence, zbraněmi ocele a olova proti sovětům a zbraněmi z papíru a tiskařské černi („zbraněmi ducha" mohli bychom říci, kdybychom alespoň kousíček z něho nalezli v tehdejších brožurkách) proti pozorným očím a neklidným myslím svých dělníků.

Intervence pustoší sovětskou zemi a protisovětské brožury pustoší představu o ní. Bílí i růžoví běženci, bývalí baroni a eseři, sociálnědemokratičtí redaktoři a carští důstojníci volají své kletby sovětům a líčí hrůzy diktatury proletariátu.

„Spaste Rusko!", volá rozhořčený Leonid Nikolajevič Andrejev.

„Kletba vám, bolševici!", tituluje svůj otevřený list ze zahraničí Vladimír Lvovič Burcev.

„Na soud Evropy!", zvou anonymní carští důstojníci Lenina.

Jako malé dítě, jež se rozpláče hlasitěji, politujete-li jeho naražené koleno, stupňují vznešení běženci svůj hořký a pathetický křik, povzbuzováni programovou účastí svých buržoasních přátel. V poválečné nouzi o papír dovedou měšťácká i „socialistická" nakladatelství nalézt vždy zásobu, aby mohla vydati tyto protisovětské brožurky a pamflety. Očití svědkové hrůz se množí. Grigorijové Michailovičové a Sergějové Alexějevičové nemohou již sami vyhověti poptávce. Objevují se Josefové, Františkové, Roberti i Heinrichové, pero skřípe, matrice sázecích strojů rachotivě seskakují v řádky, rotačky vyhazují novou sensační brožuru, nový sensační

dokument, který zasype poděšené občany jako špinavý sníh.

Hluk titulků těchto pamfletů splývá s výstřely děl na frontě intervence: Rudý teror, Bolševické peklo, Satanisté, Hrobaři Ruska, Tragedie Slovanstva, Žena majetkem státu, Bolševický jed, Rusko na Golgotě. Nic se nezdá býti dosti silné v boji proti bolševickému nebezpečí, jež má býti udušeno hned v zárodku. Styl tisku francouzského měšťáka, plivajícího do tváře umírajících komunardů a kopajícího do břicha těhotné dělnické ženy po porážce Pařížské komuny, to je styl, který se stává příkladem. A autoři děsu jsou vykrádáni, aby jejich fantasie dala barvitost líčením očitých svědků, jimž se zázrakem podařilo přežíti teror sovětů — za redakčním stolem v Praze, v Berlíně nebo v New Yorku.

Roku 1920 vyvrcholuje ediční horečka těchto protibolševických brožurek. Zdánlivá neudržitelnost ruských poměrů, rozvrat a téměř úplné zničení ruského průmyslu, porážka před Varšavou a ústup z Polska, všecky tyto zjevy neradostné chvíle ruské revoluce vzbuzují v kapitalistickém světě víru, že přišel vhodný okamžik k roztržení té obrovské sítě říjnových vlivů na masy světového proletariátu. Proudy brožurkové literatury rostou a zaplavují knižní trh, aby přesvědčily bouřící se dělnictvo i kolísající maloměšťáckou inteligenci o zhoubnosti a úpadku sovětského režimu.

Ale intervence byla odražena. Bílí generálové byli poraženi. Proroctví o samozřejmém pádu sovětů, opakující se ročně s pravidelností a neúchylností, podobnou neodvolatelným datům stoletého kalendáře, byla prodloužena. O rok. A v tom roce už nestoupá křivka tiskové agitace proti sovětům. Trochu ztrácí na své síle, mírně klesá. S koncem kapitalistických armád na území dikta-

tury proletariátu stávají se i žurnalističtí feldkuráti intervence zamlklejšími. Odpočívají. Ale v tom roce stává se také něco, co vzápětí hluboko sráží celou tuto protisovětskou brožurkovou křivku:

V Sovětském svazu končí válečný komunismus a začíná NEP, nová hospodářská politika.

Z prsou ředitelů bank a majitelů akcií celého světa uniká hluboký oddech. Na jejich tvářích usmívá se lehký úsměv. Konečně! Přece vítězství. Ani kontrarevoluce, ani intervence neporazila bolševiky. Ale porazil je rozvrat a hlad. Mohla být jen taková jediná domněnka: generální ústup bolševiků. A jak by ne! Občanská válka přejížděla toto území na východě jako drtící tank. Celková výroba v průmyslu i zemědělství klesla proti předválečné úrovni na 40 procent, v zemědělství samém na polovinu a v průmyslu až na 20 procent, při čemž velký tovární průmysl dosáhl dokonce sotva 15 procent. Co mohl předpokládat spokojený úsměv evropských a amerických kapitalistů? Ústup. Krach. Konec komunismu.

A „novaja ekonomičeskaja politika“, NEP, měla být potvrzením těchto perspektiv.

Válečný komunismus byl pohřben. Drobným vlastníkům byl vrácen jejich majetek, který ležel ladem v rukách vyvlastňovatelů. Další nacionalisace průmyslu byla zastavena a naopak, prováděna částečná denacionalisace. Byla zrušena „razvjorstka“, zavedená 30. listopadu 1918, jež brala rolníkům veškeré přebytky zemědělství, jež byla nazývána naturální daní a jež ve skutečnosti byla rekvisicí. Byla porušena centralisace hospodářství. Byla legalisována nová buržoasie a soukromý trh, tak houževnatě pronásledovaný za válečného komunismu. A především: byly dávány koncese zahraničním kapitalistům.

Nebylo toho dosti, aby vrásky starosti na čele kapitalismu byly vyhlazeny nadějným úsměvem? Úsměvem naděje, že Rusko samo, uvnitř svých hranic a bez cizích, třeba „duchovních" intervencí bude proniknuto a ovládnuto kapitalismem, že se Rusko „po dobrém" vrátí k uznanému buržoasnímu pořádku. Bylo možno dokonce připustiti, že Lenin není ani šílený ani zločinný. Že je to velmi obratný politik, který sice nešetřil zastrašujícími gesty ani životy, ale věděl velmi dobře, kde je užitek. Což nebyla jeho charakteristika válečného komunismu pohřební řečí nad komunismem?

Říkal:

Svérázný „válečný komunismus" záležel v tom, že jsme fakticky brali rolníkům všechny přebytky, ba někdy nikoli přebytky, nýbrž část potravin, nezbytných pro rolníka, brali jsme je, abychom uhradili výdaje na armádu a na výživu dělnictva. Brali jsme je většinou na dluh, za papírové peníze. Jinak jsme v zpustošené malorolnické zemi porazit statkáře a kapitalisty nemohli. A fakt, že jsme zvítězili (přes to že naši vykořisťovatelé byli podporováni nejsilnějšími světovými mocnostmi), dokazuje nejen to, jakých divů hrdinství jsou schopni dělníci a rolníci v boji za své osvobození. Tento fakt také dokazuje, jakou roli lokajů buržoasie hráli ve skutečnosti menševici, eseři, Kautský a spol., když nám kladli *za vinu* tento „válečný komunismus". Ten nám musí být přičten za zásluhu. *Stejně je však nutno znát skutečnou míru této zásluhy.* „Válečný komunismus" byl vynucen válkou a hospodářským rozvratem. *Nebyl a nemohl být politikou, odpovídající hospodářským úkolům proletariátu.* Byl opatřením dočasným. Správnou politikou proletariátu, uskutečňujícího svou diktaturu v malorolnické zemi, je směna obilí za průmyslové výrobky, rolníku nezbytné. Jedině taková zásobovací politika odpovídá úkolům proletariátu, jedině taková politika je s to upevnit základy socialismu a přivésti k jeho úplnému vítězství.

Bankovní ředitelé a akcionáři pokyvovali blahosklonně hlavou, čtouce tato slova. Zvykli si číst mezi řádky. Zvykli si číst slova zbytečná, obalující jádro. Vždyť to je moudrost moci. Kdo by věřil, že jsou lidé mluvící řečí, jež je celá jádrem. Bez postranních uliček. Bez zadních dvířek. Bez zahalujících slov. Pokyvovali hlavou blahosklonně a spokojeně, protože byli přesvědčeni, že dovedou číst. Že nalezli dobrý klíč k této řeči.

Ještě mluví Lenin o zájmech proletariátu. Nu, nad tím možno máchnout rukou. I nejreakčnější český kapitalista, dr. Kramář, i Noske, dávaje stříleti německé dělníky, i Macdonald i Mussolini dovedli mluvit o zájmech proletariátu. Ale což nezní v tom hlavním umíráček válečného komunismu a *tedy* umíráček vyvlastňování, umíráček revolučních vymožeností, umíráček komunismu vůbec?

A pak přece mluvil Lenin *o státním kapitalismu.* Pravda, říkal to velmi obratně:

> Státní kapitalismus ve společnosti, v níž má vládu kapitál, a státní kapitalismus v proletářském státě *jsou dva různé pojmy.* V kapitalistickém státě znamená státní kapitalismus, že kapitalismus je uznáván státem a kontrolován státem *ve prospěch buržoasie a proti proletariátu.* V proletářském státě se dělá totéž *ve prospěch dělnické třídy, s cílem udržeti se proti stále ještě velmi silné buržoasii a zápasiti s ní.*

Ale i tu je třeba umět čísti. Jsou to zajisté jen hříčky se slovy. Buržoasie přece dobře ví, co je to státní kapitalismus. Ano! Fakt! Jasný a nezvratný fakt: bolševici jsou na ústupu, na generálním ústupu zpět ke kapitalismu. A radostný úsměv buržoasie Evropy a Ameriky je oprávněn.

Bylo mezi kapitalisty zřejmě jen málo výjimek, které nesdílely toto nadějné přesvědčení. Dokazuje to náš diagram. Zvolna se na něm probírá produkce Sovětského svazu z těžkých ran občanské války. Mírně stoupá křivka výroby na diagramu. NEP má své první viditelné výsledky. Ale tyto výsledky odrážejí se i na druhé křivce: křivka protisovětských pamfletů a brožur klesá. Líčení hrůz, vražd z vilnosti a snídaní bolševických komisařů přestalo být dobrou zbraní i výnosným zaměstnáním. Křivka politických kruháků, za něž budou dvacátá léta dvacátého století trpce pykat smíchem historie, prudce klesá. A klesala by zřejmě ještě prudčeji, kdyby se

opouštěným Grigorijům Michajlovičům a Sergějům Alexějevičům nebylo dostalo náhle očekávané pomoci.

Tato pomoc, zpomalující kvantitativní pokles protibolševické literatury, má podobu marxistických děl Druhé internacionály. V době válečného komunismu, v době občanské války a intervence podařilo se několika významným členům Druhé internacionály vědecky prokázati hazardérství revoluce a diktatury proletariátu. Teď přichází druhé období, v němž se stejným zdarem možno vědecky prokazovati nepovskou zradu bolševiků na socialismu.

Byla v tom jaká logika, v tom díle bolševiků? Což bylo nutno rozpoutati krutý teror a občanskou válku, aby byl zachráněn kapitalismus? Což nebylo lépe jíti cestou vývoje, což nebylo lépe utopiti v několika krvavých lázních revoluční výstřelky proletariátu, než připustiti takové násilné potlačení rodící se demokracie, které ochrnulo průmysl a obchod a mohlo zdiskreditovat myšlenku socialismu v řadách uvědomělých ministerských pracovníků a vedoucích činitelů politických i hospodářských? V okamžiku, kdy šlo všechno po dobrém a kdy ve vládách nové demokracie zasedali socialističtí vůdcové, trochu zvídavě a trochu rozpačitě hladíce hebký plyš vládních křesel, vsunovaných po prvé pod jejich těla, v tom okamžiku bolševici neprozřetelně bojují za diktaturu proletariátu. A v okamžiku, kdy se spolupráce kapitalismu a socialismu na celém světě tak příkladně vyvíjí, že nelze pochybovati o klidných perspektivách dalšího vývoje, jsou bolševici nuceni kapitulovat před buržoasií. Nikdo se nemůže mýlit: je to krach; krach diktatury před demokracií.

Vědecké důkazy Druhé internacionály nebyly méně oprávněné než naděje majitelů továren a bankovních ře-

ditelů. Ale mají svou historickou zásluhu: upevnily tyto naděje. A křivka protisovětské tiskové propagandy prudce letí dolů.

A nezastavuje se ve svém letu, neboť ze země sovětů přicházejí povzbuzující zprávy. Spekulanti, kteří na Sucharevce prodávali své zboží, počítajíce v tisícovkách cenu jedné kostky cukru a nevykupujíce se přece z vyhlídky na smrt hladem, až prodají poslední náhrdelník nebo snubní prsten, tito spekulanti teď píší veselejší dopisy ze svých krámků a z dílen, které jim dal NEP. Mají krásný pocit znovuzrození. Měli kdysi pět set dělníků a teď je dovoleno jen deset. Ale už opět kdosi na ně dělá, jsou opět pány, jen času je třeba, aby se vrátila ona doba radosti a blahobytu, jež byla odplavena revolucí. Majitelé továren vstupují do služeb sovětské vlády. Inženýři, mlčící o své nenávisti, přebírají vedení velikých závodů. Kapitalistická politika násilného svržení sovětské vlády je tiše přerůstána politikou pomalé přeměny proletářské diktatury v novou diktaturu buržoasie.

Je to tak zřejmé, že i mezi komunisty objevují se zmatení a váhající nad touto nebezpečnou linií. Ještě před rokem snili o úplném odstranění peněz a teď jsou peníze stabilisovány. Ještě před rokem snili o vyhlazení buržoasie a teď buržoasie sedí v kancelářích obchodů a v kabinetech továren. Což se ten taktický ústup NEPu nikdy nezastaví?

Jim odpovídá Lenin:

„*Ústup je skončen!*“

Je to v březnu roku dvaadvacátého a Lenin vystupuje na podium XI. sjezdu, aby naposled podal sjezdovým delegátům zprávu Ústředního výboru Všesvazové komunistické strany. Lenin mluví o tomto nebezpečí, jež hrozí diktatuře proletariátu od měšťáckých specialistů,

kteří mají pomoci obnoviti sovětské hospodářství a kteří se ujímají svých úkolů s vůlí zmocniti se kormidla a usměrňovati po svém politický vývoj. Lenin mluví a delegáti poslouchají:

Auto se vymyká z rukou, jako když sedí člověk, který je řídí, avšak auto nejede tam, kam je řídí, nýbrž tam, kam je řídí cosi jiného — snad ilegální živel, snad nezákonný živel, který bůhví, kde se vzal, snad spekulanti, snad soukromý kapitalista, snad ten i onen — avšak auto nejede vůbec tak, a velmi často naprosto ne tak, jak si představuje ten, kdo sedí u volantu... *Soutěž a zápolení, které jsme dali na denní pořad, když jsme vyhlásili novou hospodářskou politiku, jest vážná soutěž... Je to však další forma boje dvou tříd, navzájem nesmiřitelně nepřátelských.* Je to další forma boje mezi buržoasií a proletariátem, je to boj, který není ještě dobojován, a dokonce ani v ústředních institucích Moskvy není kulturně překonán. Neboť buržoasní pracovníci rozumějí věci obyčejně lépe než naši nejlepší komunisté, kteří mají všechnu moc a všechny možnosti, avšak se svými právy a se svou mocí neumějí udělat krok vpřed. — — — *Vybudovat komunistickou společnost rukama komunistů, je dětinská, naprosto dětinská myšlenka.* Komunisté, toť kapka v moři, kapka v moři lidu. Budou s to vésti, vésti lidi po své cestě jedině tehdy, stanoví-li správně cestu nejenom ve smyslu světodějného směru... Spravovat hospodářství budeme s to tehdy, jestliže komunisté *dovedou vybudovat toto hospodářství cizíma rukama a sami se budou učit od této buržoasie a uvádět ji na cestu, na kterou budou chtít...*

Sedm set delegátů, částečka té kapky v lidovém moři, zaznamenává si tato slova. Moře kolem nich není klidné a je plno úskalí. Třídní nepřítel ve státním aparátě. Zděděná byrokracie v průmyslu. Banditismus na vesnicích. A obrovský svět nepřátel kolem celé republiky sovětů, svět, který se těší, že tato kapka sklouzne po odražené vlně zpátky a že se roztříští o nastražená úskalí.

Ale tak nebude.

Neboť historickým úkolem této kapky je dáti směr celému proudu. Lenin mluví na XI. sjezdu a ukazuje perspektivy. *Učit se.* Využít *všech sil* k vybudování pevných základů budovy socialismu. Dát rukám a mozkům nepřátelských odborníků možnost, aby pomohly při tomto budování, ale držet je pevně, aby nemohly škodit. Je to velmi těžké a nebezpečné dílo, ale

musí býti provedeno.

Evropské a americké bursy se usmívají: Je tu NEP a to je návrat. Usmívají se sebevědomou nadějí: Je tu NEP a to je generální ústup bolševiků. Usmívají se přesvědčeně a jistě: Je tu NEP a to je otevřená cesta k *našemu* pořádku.

Ale komunisté ústy Lenina říkají: Ne, náš taktický a nutný ústup *byl skončen* zavedením NEPu. NEP, naše nová hospodářská politika, je pokračování třídního boje, třídní boj v nové formě, boj vládnoucího proletariátu proti zbytkům buržoasie, jež musíme zužitkovat, než je zničíme docela. Boj, v němž proletariát vyvlastňuje buržoasii její schopnosti, její znalosti, její zkušenosti, aby nic z toho, co je zdravého, nepřišlo nazmar.

To říká Lenin v březnu roku dvaadvacátého. Jsou to dobře srozumitelná slova pro sovětské dělníky. Americké a evropské bursy se však usmívají dál. Jim to zní jako přiznání slabosti sovětské vlády. Pro ně je to potvrzením příjemných proroctví o blízkém konci rudého nebezpečí na východě. Podařilo se jim zmobilisovati polské proletáře proti Rudé armádě. Daly německým dělníkům v uniformách střílet do německých dělníků bez uniforem. Dovedly získat pomoc dělníků z Čech proti maďarské komuně. Podařilo se jim projíti nejtěžší chvíle poválečné krise — byly nějaké důvody, proč nepředpokládat a také ovšem: proč nepodporovat příznivý vývoj v Sovětském svazu, vývoj, v němž na díle dělníků vyroste nová velká „Nedělitelná Rus", rozdělená v zájmové sféry imperialistických států?

Umrtvující mlha úspěchů padá na oči kapitalistů. Byli příliš polekáni a teď se jim nechce pochybovat o věčnosti klidu a růžových perspektiv, které se na okamžik objevily. Sledují pomalý růst sovětského průmyslu, růst ob-

novování a nechce se jim pochybovat o tom, že kapitalistický úsek v něm udrží krok s úsekem socialistickým tak dlouho, až se mu podaří mohutným finishem překonati jej. Sledují také s uspokojením stabilisační proces ve svých zemích, stabilisaci kapitalismu, o jejíž trvanlivosti nikomu z nich se nechce diskutovat. Jsou to dosažené úspěchy i naděje na nové, co tvoří tuto vteřinovou idylu pozdního kapitalismu. Výtvarný referent, který by popisoval tento idylický obraz, by nesměl ovšem zapomenouti ani zde na zásluhu Druhé internacionály, která dala obrazu zvláštní přesnost kresby a jasnost barev novými vědeckými důkazy o nezničitelné prosperitě a radostné tvorbě blahobytu všech občanů.

To vše je ovšem *proces*. Plynulý děj. Ne dokonaný stav. I tato idylka i všecka jiná nadějná stanoviska zapadají a objevují se znovu, několikrát, jistota je nahrazována nejistotou, růžové perspektivy perspektivami méně růžovými a pak opět zpátky, znovu, ale vždy už s nadějí určitější. Kapitalisté nejsou zcela ukonejšeni, dokud na východě svítí rudá vlajka nad šestinou světa. To vše je jen proces. Ale *je* to konejšící proces.

Diagram, který nás odvedl tak daleko zpátky, který nás zavedl do krutých let války a revoluce, provádí nás nyní bezpečně několika lety, v nichž zbraně odpočívají. Ne, jistě to neznamená, že nejsou připraveny. Ale odpočívají. Válečný křik uhasíná za horami prchajících dnů. To velkorysé hanobení, ta hlučná propaganda krvavosti, ta nevybíravá hrůza, vyvolávaná se slovem bolševik, se zvolna ztrácí.

Křivka protisovětských brožur klesá na minimum.

Bylo by však nespravedlivé, přiznati zásluhu za to jen objektivním podmínkám. Proslulí autoři bolševických hrůzovlád a pekel nemlčí pouze proto, že je jim zbytečné

mluviti o změněné situaci. Nemlčí pouze proto, že toto řemeslo ztratilo na své výnosnosti a že již není dosti nadšených mecenášů, podporujících obětavě jejich literaturu. Nemlčí tedy *jen* proto, že kapitalistická politika nově odstupňovala své tažení proti Sovětskému svazu, že před plán násilného svržení sovětské vlády postavila plán podporované přeměny diktatury proletariátu v diktaturu buržoasie, a že tedy již nepokládala za nutné provozovati dále brožurkovou živnost na hanobení sovětů. Nemlčí *jen* proto. Neboť tak daleko nikdy nesahala jistota kapitalismu, aby pohltila všecku nenávist k proletářské vládě. Tak pevna jeho naděje nikdy nebyla, aby, třeba s ironií, počítal za rovné svým Briandům, Lloyd Georgeům a Hooverům dělníky z fabrik, krasnoarmějce nebo chudé rolníky neznámých jmen, zasedající v sovětech.

Naděje v likvidaci republiky sovětů „po dobrém" je ovšem *nejsilnější* důvod rychlého poklesu protisovětských brožur. Ale je tu ještě *druhý* faktor, který urychluje tento pokles: *poznávání Sovětského svazu.*

V době, kdy není téměř jediného přímého svědka, který by chtěl a dovedl bez zaujetí hovořiti o tom, co viděl v Sovětském svazu, není těžko líčiti sovětský děs. Nikdo nikdy nesečte, kolik bylo tenkrát perem utraceno nevinných lidských životů, kolik bylo tenkrát na stránkách pamfletů prolito krve nikdy nenarozených. Nebylo kontroly. Nebylo dosti účastníků, kteří by mohli přímou řečí usvědčiti ze lži protisovětské brožury. Nebylo dosti účastníků, kteří by mohli ubíjeti nepřátelské výmysly nejen fakty, ale i dobrým výkladem faktů. Několik jednotlivců, kteří měli možnost a odvahu říci v prvních letech slovo objektivnější informace, bylo překřičeno obžalobou přátelství s vrahy ruského lidu. Pravda o Sovětském svazu se velmi těžce prodírala na světlo.

Ale částečné uklidnění v období NEPu vzbuzuje touhu po ukojení zvědavosti. Jaká je skutečnost? Jak je nyní v Rusku?

První jednotlivci opatrně ohledávají situaci. Kladou nohu na sovětskou půdu, připraveni při prvním úleku strhnout ji zpět. Ale není důvodů k útěku. Odvažují se dále. První jednotlivci a pak první delegace odjíždějí do SSSR.

A pak podávají zprávy.

Jsou to skuteční *Kolumbové* výprav do nového světa. Víra, že se slunce otáčí kolem země, nebyla hlouběji zakořeněna než představa o Rusku, pokrytém troskami a mrtvolami. Přesvědčení, že je jakýsi konec světa, konec země a pak již nic, nebylo pevnější než přesvědčení, že žila kdysi Rus a teď již nežije. Moderní Kolumbové, Kolumbové Sovětského svazu, nemají méně obtížnou práci než Kolumbus sám, aby přesvědčili své západoevropské a americké spoluobčany, že je země kulatá, že se otáčí kolem slunce a že Sovětský svaz žije, žije novým, bohatým životem, žije a tvoří.

Občané kapitalistického světa objevují Sovětský svaz.

A třeba by se jim chtělo vyprávět o velkolepé práci a třeba by se jim chtělo zpívat o nalezené svobodě — jejich nedůvěřiví přátelé je nutí po sté popírat, že matička Rus byla proměněna v poušť, že je jediným velikým spáleništěm, nad jehož troskami opuštění, kteří ztratili řeč, tiše pláčí, nutí je po sté opakovat, že sovětská vláda není upírem, ssajícím krev, že jsou to prostí a dobří dělníci a pracující rolníci, že život pracujícího člověka má v Sovětském svazu větší cenu než v kapitalistických zemích, že na ulicích sovětských měst nejsou občané stříleni na potkání, že se tam lidé netrousí při stěnách s hlavami sklopenými a bojící se promluvit, že naopak ulicemi hlučí veselý proud, že drahocenné stavební pa-

mátky nebyly zničeny, že musea a obrazárny nebyly spáleny, že naopak se staly veřejnými masovými školami, že řezníci v práci nejsou opásáni vzácnými plátny Rembrandtovými, že naopak tisíce proletářů po prvé mají příležitost poznati Rembrandta, že Sovětský svaz není země kruté smrti, země nelidské hrůzy, že je to země, v níž pracují, pohybují se a smějí se lidé, živí, radostní, svobodní.

A třeba by se jim chtělo dále nadšeně hovořit o rozvíjejícím se díle, o velikém růstu kulturním, o nové literatuře, o plakátech, o novém filmu — jejich nedůvěřiví posluchači je nutí stále znovu potvrzovati, že země sovětů nepropadla zkáze. Nutí je vyvracet tisíce křičících lží a potvrzovat tisíce samozřejmých skutečností a vždy ještě přicházejí s novou otázkou, aby mohli důraznou odpovědí smýt přehlubokou stopu, již v jejich představách zanechaly děsící zprávy prvních let.

Kolumbové, objevující Sovětský svaz Evropě a Americe, konají své dílo s úsilím stále vášnivějším. Čím hlouběji se jim podařilo vniknouti do sovětské skutečnosti, tím usilovněji touží po předání poznané pravdy spoluobčanům, zmateným bludnými výmysly. A vedle jejich přesvědčující pravdy se těžko žije pomluvám. Pravda prvních volených delegací, pravda, tlumočená živými lidmi, vyzbrojenými důvěrou, pomáhá stlačovati křivku protisovětských brožur. Odzbrojuje lži Grigorijů Michajlovičů a Sergějů Alexějevičů i Josefů, Františků, Robertů a Heinrichů. Pravda prvních svědků sovětského života, pravda prvních delegací komplikuje jednoduchost boje proti Sovětskému svazu a je v klidu trpěna jen tak dlouho, dokud naděje na konec komunismu neutrpí první těžkou ránu. Brzy se však ukáže, jak je nebezpečná, a delegace stanou se zločinem.

Naše úvodní historie spěje ke konci.

Přicházejí léta, v nichž křivka průmyslové a zemědělské výroby Sovětského svazu opouští směr obnovy a nastupuje příkřejší cestu vzhůru k dosažení a převýšení předválečné úrovně. Přichází začátek, první příznak velikých temp. Přicházejí poslední léta před pětiletkou.

Nastává okamžik, kdy se ukazuje, že kapitalistický úsek hospodářství v Sovětském svazu nedovede a nemůže udržeti krok se socialistickým úsekem. Nastává okamžik, který se směje všem nadějím na klidné přerůstání sovětské země v kapitalistickou. Nastává okamžik, v němž se hroutí všecky růžové perspektivy buržoasie a vědecké důkazy Druhé internacionály, okamžik, který buržoasii dává vzpomínati na slova Leninova, jež nebyla ani demagogií, zakrývající ústup, ani slepým proroctvím, ale přesným ukazováním směru.

NEP hanebně zklamal naděje kapitalismu. Přes obětavé škůdnictví skrytých kontrarevolucionářů v sovětském aparátě, přes slušnou váhu zlata, jímž evropská i americká buržoasie platila jejich obětavost, přes zadržování zahraničních úvěrů, jež se zdály nezbytné pro obnovení sovětského průmyslu — křivka výroby v SSSR se láme k novému stoupání a stoupá díky růstu *socialistického* úseku sovětského hospodářství.

Citlivost kapitalistického barometru velmi utrpěla v bouřích revoluční vlny několika roků po válce. Ale jeho jemný mechanismus nebyl porušen tak, aby nereagoval na změny nepochybného významu. Jeho jazýček se zachvívá v těch posledních letech před pětiletkou a rovnoměrně s tím, jak klesá naděje na samovolný pád sovětské vlády, zakresluje nové vzestupné období protibolševické literatury, protisovětské akce.

Teď se naposledy podíváme na náš diagram. I na něm ještě je zapsán pokles víry buržoasie a vzestup její akce, akce ve formě brožur proti Sovětskému svazu. Právě tam, kde se láme křivka výroby, právě tam se také prudce láme křivka protisovětské literární propagandy. Dosud klesala. Teď stoupá. Rudé nebezpečí se objevilo s novou silou. Pero Grigorijů a Sergějů je znovu mobilisováno. Ale jejich boj již nemá ráz partyzánství; je organisován. „Mezinárodní dohoda proti III. internacionále", representovaná ctihodnými starci a stařenami, ale representující sama jména snad méně úctyhodná, zato však mocnější a podložená větším základem dolarů, franků a liber šterlingů, „Mezinárodní dohoda proti III. internacionále" se ujímá organisace tohoto literárního boje.

Ale čtyři léta odpočinku položila otupující rez na pera druhdy úspěšných pomlouvačů a politických básníků. Na jejich arsenál napadal prach. A Sovětský svaz byl již objeven. Bylo těžko opakovat staré zkazky, jimž se již nechtělo věřit. Zaklínání krví a hrůzou již ztratilo své kouzlo.

Protisovětská brožurková akce, zahajovaná s novou silou roku 1926, je příliš slabá sestra své rodné z roku 1920. Zkušenosti jednotlivců i delegací ze Sovětského svazu berou důvěru jejím slovům dříve, než byla vyslovena. Její polemickou a agitační stručnost přikrývají první tlusté vědecké svazky o Sovětském svazu. Její jedovatou břitkost, břitkost jazyků vždy uražených a nudících se klepen na schodištích činžáků, přikrývají ne už jen informace, ale odborné studie o národním hospodářství a právu, o družstevnictví, o boji proti negramotnosti, o národnostní otázce, o architektuře, divadle, filmu, literatuře Sovětského svazu.

Ne, na frontě brožur již buržoasie nezvítězí. To cítí sama velmi jasně. A nebezpečí Sovětského svazu je také příliš vážné, než aby proti němu postavila jen tuto slabou a individuální, třeba i organisovanou frontu.

Náš diagram již splnil svůj úkol. Dál ztrácí na své výmluvnosti. Křivka útočné literatury sice neklesá, ale její stoupání je příliš pomalé. Nevystihuje již *celou* velikost akce proti Sovětskému svazu.

Na místo drobných brožurek a pamfletů nastupují velké, mezinárodně organisované *kampaně*. Na místo opatrného pozorování a nadějného očekávání krachu sovětského režimu nastupuje horečná příprava intervence. Zbraně opravdu nebyly odloženy. Čekaly. A teď slyšíš šum řemení pušek, usazovaných na ramena kapitalistických armád, kovový klepot bajonetů, připravovaných k útoku, a mlaskot bot pochodujících vojsk.

Sovětský svaz buduje.

Sovětský svaz hrozí kapitalismu svým budováním.

V Evropě a Americe objevuje se nové slovo, které zdomácňuje ve všech zemích a ve všech jazycích ve své původní formě, nepřekládáno a přece srozumitelné: *pjatiletka*. V uších buržoasie má to slovo stejný zvuk jako kdysi *bolševik*. Ale masovou hrůzu toho slova už se nedaří organisovat. Neděsí, spíš udivuje. Zdá se dokonce, že vzbuzuje sympatie i mimo řady revolučního proletariátu, vedeného komunistickou stranou. Ano, je tu komunistická strana, jsou tu sekce Třetí internacionály, nový činitel, jehož nebylo před deseti lety, nový činitel, který znamená znásobení nebezpečí každého kroku proti Sovětskému svazu a který popularisuje každý nový krok úspěchu SSSR. I s tím je třeba počítat. A to činí situaci proklatě těžkou. Znovu se blíží okamžik, kdy buržoasie nesmí šetřit silami, aby splnila úkol sebe-

obrany, okamžik, v němž šetřit silami znamená sebevraždu.

A tak, zatím co její armády manévrují na hranicích Sovětského svazu, zatím co generálové francouzského a anglického generálního štábu ohledávají terén v Polsku, Československu, Rumunsku a ve Střední Asii, zatím co její mezinárodní politika soustřeďuje svůj um na získání Německa do válečného svazku, zatím co na Dalekém východě na hranicích čínsko-sovětských zkouší své válečné štěstí — s dokonalým nezdarem — zatím co její zbrojovky pilně pracují na válečných dodávkách, nezakrývajíce již ani proti komu, zatím co v Sovětském svazu draze kupuje spolupracovníky pro své intervenční plány, zatím co připravuje válku proti SSSR, zahajuje buržoasie také svou první masovou kampaň proti pětiletce.

Je to kampaň *smíchu*.

Je to snad nejupřímnější masová kampaň ze všech, jež byly proti pětiletce vedeny. Smát se perspektivám pětiletého plánu, smát se víře v jeho uskutečnění — je to přece tak samozřejmé! Vždyť nikdo nikdy neslyšel o podobném romantickém šílenství, jakému sověty daly formu čísel a rozpočtů vážného plánu.

Do té doby znala historie jen jediný případ skutečně bouřlivého růstu průmyslu. Bylo to v padesátých a šedesátých letech devatenáctého století, kdy byla budována kapitalistická Amerika. Osm až devět procent — to byl roční přírůstek amerického průmyslu v těch letech. Bylo to velkolepé. Byl to mocný základ vlivu a bohatství. Osmdesát let později čtou ještě lidé s údivem a kapitalističtí národohospodáři s hrdostí píší o této heroické době kapitalismu. Bylo to jeho největší tempo. Nikdy předtím a nikdy potom již nebylo dosaženo takového růstu.

A teď, roku 1927, přichází Sovětský svaz s pětiletým plánem velikých prací. A stanoví průměrný roční přírůstek v průmyslu — na *dvacet procent.* Je to nesmyslně směšné. Je možno vážně hovořit o takovém plánu? Je možno se nesmát?

Smějí se. Moudří a zkušení měšťáčtí národohospodáři se smějí. Rok 1927, rok publikování pětiletého plánu, je naplněn jejich nakažlivým smíchem.

Americké „*New York Times*" píší bez obav, že bude špatným proroctvím poškozena jejich reputace:

> Každý národohospodář ví dobře, co znamená zvýšit průmyslovou produkci velké země třeba jen o 10 procent za rok. Pokus zvýšit ji o celou jednu třetinu — to je šílenství. A k tomu ještě v Sovětském svazu!

Německý „*Berliner Tagblatt*" má svůj způsob, jak vyvracet názory o šílenství pětiletky:

> Nový ruský experiment je zřejmě gesto. Napoleonské gesto, určené především zahraničí, odkud Rusko potřebuje úvěry. Je však v každém případě špatně vypočteno. Tak veliké gesto je spíše směšné než ohromující a nevážnost není dobrým prostředkem k získání úvěrů ani dokladem platebních schopností.

České „*Národní listy*", po pravdě řečeno jediný orgán, který vždy zastával nekompromisní stanovisko intervence v Sovětském svazu, jsou se svým úsudkem o pětiletce hotovy dříve, než mají možnost se s ní blížeji seznámiti:

> Rusko je země obrovských bohatství a veliké budoucnosti. Právě proto bylo vždy oporou všeho Slovanstva. Ale banda samozvanců, která nedovede nic jiného než ničit a rozvracet, marně si dělá plány na zpeněžení tohoto bohatství. Pětiletka je nový bolševický vynález na odvrácení pozornosti civilisovaného světa od útisku a teroru, pod nímž úpí ubohý trpící lid ruský. . . Rozvratnou propagandu a humbuk bolševici dovedli vždy dělat, o tom jsme nikdy nepochybovali. Ale tentokráte zašli příliš daleko. Celý civilisovaný svět se směje jejich novému humbuku s „pětiletkou", kterou by nedokázali ani za sto let…

Je možno pokračovati v této revui měšťáckých novin z roku 1927. Ale bylo by to jen opakování. Nevíra

v možnost provedení velikých plánů pětiletky je jim společná a smích, výsměch je jejich společným závěrem.

Smáli se. Civilisovaný svět se smál. Moudří a zkušení národohospodáři se smáli. Měšťácké žurnály se smály a organisovaly smích.

Lidé, kteří pokládali za projev dobrého tónu dívati se na Sovětský svaz očima, prozrazujícíma přátelství, přijímali zprávy o pětiletce a jejích prvních pracích s lehkým shovívavým úsměvem. Nepřesvědčení přátelé projevovali obavy, není-li příliš netaktické, přeháněti viditelnou vůli Sovětského svazu k budování nových podniků. Tvrdí měšťáci, platící drobnou mincí za zdání liberálnosti, poslouchali přednášky o pětiletém plánu a pak přicházeli s lehkou, informovanou ironií: Nu, víte, vyplní-li ti vaši lidé v Sovětském svazu jen polovinu toho plánu a vyplní-li ji třeba až za deset let, dám se k vám. — Říkali to jako snadný vtip, přesvědčeni, že nikdy nebudou obtěžováni svým slibem, aby změnili svůj názor.

Smáli se.

Smáli se roku 1927, čtouce, že první rok pětiletky má zvýšit průmyslovou produkci v SSSR o 21,4 procenta. Smáli se roku 1928, kdy s mohutným úsilím byl zahájen první rok pětiletého plánu a kdy jim jejich noviny k snídani, k obědu, k večeři tlumočily pobídky sovětských časopisů a výčty nevyplněných úkolů a nedosažení plánu.

Ale *přestali se smát*, oni, tvrdí měšťáci, civilisovaný svět, jeho noviny, moudří a zkušení národohospodáři, *přestali se smát roku 1929*, kdy skončil první rok pětiletky a přesná číslice oznamovala, že průmyslová produkce Sovětského svazu vzrostla v tomto roce o 23,7 procenta, že plán prvního roku pětiletky byl převyplněn.

23,7 procenta!

Byla to cifra úplně deprimující každého řádného měšťáckého ekonoma. Převýšila naráz trojnásob nejvyšší dosažený růst kapitalistického průmyslu. Nikdo *z nich* ji nemohl předpokládat. Byla nepochopitelná. Nešla nijak do rozpočtů kapitalistického národohospodářství.

Nemohla ovšem jíti. Neboť v Sovětském svazu nerostl kapitalistický průmysl, v Sovětském svazu rostl socialistický průmysl.

To bylo vysvětlení. Ale jeho skutečnost sotva mohla zlepšiti náladu. Smích zvolna zmlkal. A v tichu, jež unikalo nedovřenými ústy překvapených, zemřela první kampaň proti pětiletce.

Slabý člověk si raději lže naději než přiznává pravdu. K smrti odsouzený věří v milost zázraků. Umírající dává se překvapovat smrtí. Kapitalistická společnost chtěla zavřít oči před úspěchem prvního roku pětiletky. Chtěla dál opakovat slova o šílené fantasii a humbuku. Opakovala je. Opakovala je bez smíchu, s nenávistí, se zlobou poděšených. Toužila zamluvit existenci pětiletky. Toužila zamluvit existenci Sovětského svazu, nevzít prostě na vědomí jeho statistiky, prohlásit je za falešné, za výmysl, popřít všechny úspěchy a proměnit je v Potěmkinovy vesnice.

Sovětský svaz jí připomněl sebe a svou pětiletku. Na světovém trhu se objevilo — jeho obilí. *První sovětské obilí.* Objevuje se záplavou, jež strhává americkou obilní nadvládu, snižuje ceny, zrušuje kapitalistické objednávky, zmocňuje se trhů — první sovětské obilí. Sovětský svaz, zničená země hladových obyvatel, *vyváží.*

Slabý člověk si raději lže naději než přiznává pravdu a dává se překvapovat. Ubohá buržoasie roku třicátého! Dává se překvapovat. Je konec smíchu a konec nadějím a konec pyšných křiků.

Přichází *strach z pětiletky*.

Neboť to už se nedá popřít, to už se nedá zamluvit: tisíce tun dobré sovětské pšenice, prodávané v Evropě a v Americe a lámající diktát chicagské obilní bursy, *nejsou* s polí Potěmkinových vesnic. Ta pšenice je příliš těžká na sen. Příliš silně voní v elevátorech a v pekárnách, aby mohla být jen fantasií.

Papežská mobilisace církevních a bursovních rytířů kapitalistického světa k nové křižácké výpravě proti Sovětskému svazu — to byla druhá kampaň proti pětiletce. Měla přehlušiti zprávy o obrovském proudění v sovětské vesnici, o netušeně rychlém růstu kolektivních hospodářství, o růstu socialistického a úpadku kapitalistického úseku v sovětském zemědělství. Byl-li to jediný úkol spojené akce katolických biskupů, protestantských pastorů a židovských rabínů, podařil se. První velké úspěchy kolektivisace byly přehlušeny touto kampaní. Ale nemohly být přehlušeny, nemohly být odstraněny se světa první výsledky těchto úspěchů: rozřešení obilního problému Sovětského svazu a vývoz obilních zásob na světové trhy. Drobná tvrdá zrnka sovětské pšenice zapadají do stroje na buržoasní zpracování představ o pětiletce a lámají jej. Dopadají na kryt lží a zamlčování a prolamují jej. Štěkot kulometů byl by buržoasii příjemnější hudbou než tento lehký šum sypající se sovětské pšenice.

Viditelné a hmatatelné svědectví pětiletky objevilo se v Evropě a v Americe. Živá pětiletka překročila hranice Sovětského svazu.

Zadržet ji? Zastavit ji? Zamlčet ji? Těžká práce. Vždyť ji každý vidí! Horečka boje proti ní hledá formy boje na všech stranách. Objevuje se „objektivita“, která přiznává možnost zásadního uskutečnění pětiletky a „vysvětluje“ ji zvláštními podmínkami Ruska, které ovšem nemají nic

společného se socialismem. Objevuje se starost, že Sovětský svaz přepíná svoje síly. Zbrojovky pracují rychleji. Proletariátu kapitalistických zemí ukazují pětiletku četníci. Kampaně o rozvratu a hladu a kampaně smíchu stahují plachty; nový vítr žádá nové kampaně. O dumpingu. O trestancích, zásobujících sovětský vývoz levnou prací. O nucené práci. O nové robotě...

Ale to již bylo v době, jíž začíná tato kapitola a končí tato úvodní historie.

Končí nevděčná úloha zapisovatele minulých dat a cifer, které přibližují dnešek. Teď konečně přichází naše chvíle, ohraničená dubnem a srpnem roku 1930.

Žili jsme ji v Sovětském svazu.

Bylo to v době viditelné přeměny zaostalé agrární země sovětů v zemi průmyslově-zemědělskou.

Bylo to v době mocného růstu kolchozů.

Bylo to v době likvidace kulaků jako třídy.

Bylo to v době velikých projevů dělnické iniciativy.

Bylo to v době zasedání XVI. sjezdu Všesvazové komunistické strany.

Bylo to ve druhém roce pětiletky.

BYLO TO V DOBĚ...

Bylo to v době mezi jitrem jednoho jarního dne a večerem pozdního léta.

Stáli jsme u kapitána a dívali se, jak z ranní mlhy tiše vystupují obrysy země. Nalevo Finsko. Napravo Sovětský svaz.

Před námi Kronštadt.

Vlajka pozdravila. Dojatí lidé jsou tiší, ani nedutají. V moři je vyznačena naše cesta. V její ose zvolna vystupuje báň Izákova chrámu, komíny Rudého Putilovce a konstrukce leningradských loděnic.

Leningrad.

První veliký bod, který včera večer svítil nejjasněji na mapě pětiletky.

Dovedla mne k ní soudružka Šnajdrová s tajuplnou tváří. Odtáhla mne za ruku od dvou mladých chlapců, kteří překotně vypravovali, co všechno vykonají, až loď přistane, které nové myšlenky chtějí uskutečnit a co všechno ještě potřebuje jejich Sovětský svaz. Bylo v tom mnoho nadšení a mně se zdálo, že i mnoho troufalosti. Nerozuměl jsem jim dobře. Neznal jsem přece ještě Sovětský svaz!

Soudružka Šnajdrová otevřela dveře na zádi lodi. Soumrak osvítil krátce několik tváří. Pak byla tma. Byli jsme v lodním klubu námořníků. Na celé jedné stěně svítila drobná barevná okénka. Modrá, žlutá, červená, bílá, ze-

lená, hnědá, nestejnoměrně rozhozená, nestejně velká, kruhovitá, čtverce, trojúhelníky.

Podivný transparent. Mapa pětiletky. Velká mapa celého Sovětského svazu se značkami průmyslových a zemědělských podniků, plánovaných pětiletkou. Celý Sovětský svaz na velké kresbě, do níž pilná ruka vystříhala okénka a podlepila barevným papírem. Zelené pily, žluté sovchozy, červené hutě, modré studnice nafty. Vidíš shluk světel na Sibiři. To je Kuzněcký basén. Vidíš modré moře v Zakavkazí. To jsou nové naftové prameny v Baku. Vidíš dlouhou červenou linii odkudsi z Turkestanu na Sibiř. To je Turksib. Vidíš svítit nové podniky Ukrajiny a Uralu, Volhy a Dálného Východu, Střední Asie a leningradské oblasti. Jsou to podniky pětiletého plánu. Jen plán.

U mapy stojí vždy několik námořníků, prudce diskutujících a předbíhajících se v úsudcích, kde dříve bude dílo hotovo a kde bude nejdůležitější úsek překonán. Možná, že ani zde nepochopíš jejich vášnivost a zdá se ti znovu, že není dosti reelnosti v jejich nadšení. Neznáš přece ještě Sovětský svaz! Ale podíváš se dobře na tu velikou světélkující mapu a na největší bod v ní, Leningrad, neboť je to mapa leningradských námořníků.

Ráno jsme jej viděli.

Leningrad.

Mlha se rozpukla, naříznuta slunečním paprskem a Leningrad svítil, jako včera na mapě. Svítily nové komíny továren, nové budovy, nové konstrukce. Svítil nový jeřáb v přístavišti — vedle něho byla ještě prázdná místa a na nich dvacet dělníků na provazech a břevnech valilo těžký náklad. Primitivní práce.

Ukáže se, že takový je Sovětský svaz roku třicátého: nejzaostalejší methoda práce vedle nejmodernějšího stro-

je. Provazy a břevna vedle mocného jeřábu. Petrolejová lampička vedle největší elektrárny světa. Traktor vedle dřevěného pluhu. Velbloud u koleje.

Nad tím vším vlají standarty, hesla, slova řečníků a příkazy plánu:

Tempo! Tempo!

Dohnat a předehnat nejpřednější kapitalistické země!

Za několik měsíců jsme se loučili s Leningradem. Lehká tma světlých letních nocí severu oblévala jeho obrysy. Dojatí lidé jsou tiší, ani nedutají.

Na naší lodi není světelné mapy. Ale před našima očima září její body, ne okénka, ale veliké továrny, nekonečné lány obilí a bavlny sovětských hospodářství, nové průplavy a železnice, šachty a elektrárny. Chápeme každé nadšení, prudce diskutujeme a vášnivě se předbíháme v úsudcích, kde bude dílo dříve hotovo a kde bude nejdůležitější úsek překonán. Poznali jsme kus Sovětského svazu a pětiletý plán budování socialismu je nám živoucí skutečností.

Vidíme svítit nové podniky Ukrajiny a Uralu, Volhy a Dálného Východu, Střední Asie a leningradské oblasti. Jsou to podniky pětiletého plánu. Ale *není* to jen plán.

Vidíme:

Je hotov stalingradský Traktorstroj, s jehož pohyblivého pásu snímají první z oněch padesáti tisíc traktorů, jež má ročně dodávat sovětskému zemědělství, jsou hotova první oddělení rostovského Selmašstroje, dodávajícího denně sto vagonů hospodářských strojů, je hotov Turksib, ta zlatá céva v písčitém těle stepí a balkašských pouští, jíž proudí jižní bavlna a severní zrno a les, zrychleným tempem roste Dněprostroj, nevysychající pramen elektrické energie, kazachský sovchoz Pachta Aral, bavlníkový ostrov uprostřed Hladové stepi hrdě hlásí,

že vzal první tisíce hektarů této suché zemi děsícího jména a dal je bavlníku, který roztočí nové stroje nových textilních závodů Taškentu, Samarkandu a Fergany, sto tisíc hektarů pšenice vlní se na Gigantu, budování kolektivních hospodářství překročilo svou pětiletku v necelých dvou letech, zahajují se první práce na exploataci Kuzbasu, který má osmdesát procent světové spotřeby uhlí a který dá světu příklad největšího uhelno-železo-elektrického kombinátu, samarský okruh dokončuje poslední práce ve vyplnění svého plánu industrialisace a přejímá nové úkoly v nové pětiletce, čtyřikrát větší původního plánu, naftový průmysl spěje k zakončení svých pětiletých úkolů v půl třetím roce, sovětské železnice spějí k zakončení svých pětiletých úkolů v půl třetím roce a ve Střední Asii začínají již „šestý rok pětiletky", Ukrajina, dosud hlavní zásobárna SSSR, v těžkém průmyslu dosahuje v druhém roce pětiletky čísel třetího roku — a v celém Sovětském svazu není už jen heslo, není jen víra, ale je pevné vědomí, že *pětiletka bude vyplněna, bude vyplněna ne za pět let, ale za čtyři roky.*

V té době jsme byli v Sovětském svazu.

Bylo to v době, kdy Pius XI. po druhé s žalem pozoroval, že jeho požehnání neostří zbraně. Jak velebně vztahoval ruce tehdy, ve dvacátém roce, nad polskými vojsky a anglickými letadly a tanky! Byl tenkrát jenom varšavským nunciem, ale všecku kulturu gesta a hlasovou zkušenost církve vložil do svého žehnání. A přece se mu armáda nenadšeně vracela zpátky, bolševici nebyli smeteni, dál vrhali slinu své existence ve tvář boha. Marně se modlil tenkrát po prvé: pod Varšavou roku 1920.

Po druhé — to již byl varšavský nuncius úřadujícím náměstkem spasitele a jeho ruce žehnaly velebně hromadnější válce a mocnějšímu počtu budoucích mrtvých a zabíjejících. Vzpomínaje trpce na slabost polských vojsk před deseti lety, svolával moudrý otec celých pět šestin světa, aby zachránily svobodu náboženství v SSSR a pustily žilou neklidným a zneklidňujícím bolševikům.

Jen ať si bolševici nemyslí, že jsou nepřemožitelní. Mohou býti v několika týdnech vyřízeni, jestliže Společnost národů vyzve ke společné akci a bude ji organisovati.

Tak tlumočil mínění svého papeže katolický list „*Kölner Volkszeitung*". Pius XI. nezapomínal na svou odpovědnost před bohem a bursou. Dával příklad Společnosti národů. Vyzýval ke společné akci. Ale marně se modlil ve Vatikáně roku 1930. Vojska jeho snů byla poražena, protože se nestala skutečností.

A přece válka byla tak blízko. Generální štáby vztyčenými nozdrami čenichaly střelný prach. Nebylo zapomenuto na nic, co mohlo býti záminkou ke srážce. V Berlíně byli osvobozeni falšovatelé červonců a soud mluvil zcela upřímně: byl to podvod, ale podvod, namířený proti Sovětskému svazu, a spáchaný tedy ne ze zištných důvodů. V Paříži byli osvobozeni padělatelé sovětských směnek s odůvodněním, že byli vedeni jen vlasteneckými úmysly. V Mexiku byl zadržen sovětský vyslanec a jeho diplomatická zavazadla, chráněná mezinárodním právem, byla prohledána. V Mnichově byl zatčen sovětský obchodní zástupce a do místností obchodní mise vpadla policie, pátrající — po sovětských granátech. V Paříži byl podniknut fašistický útok na budovu sovětského zastupitelství. Ve Vatikáně konaly se porady zástupců kapitalistických států o útoku proti Sovětskému

svazu. V Bělehradě patriarcha srbské orthodoxní církve, smazávaje všechny rozpory s Vatikánem, vyhlásil po jeho vzoru klatbu nad SSSR. V Londýně biskup státní církve anglikánské item. *Všecky* měšťácké časopisy i jiné, nazývané socialistickými, přinášely denně své dávky černého jedu pro povzbuzení bojovnosti národů a svobodomyslní pokrokáři vášnivě přitakávali papeži, že je třeba smýt s dvacátého století tu krvavou hanbu boje bolševiků proti náboženství.

Válka zdála se velmi blízko. I Německo, vidíme, hrálo svou úlohu v těchto provokacích. Říkalo se mu kdysi: spojenec Sovětského svazu. Tvářilo se neutrálně. Ale Youngův plán položil základy k jednotné protisovětské frontě. Byl to předpoklad papežova křižáckého tažení.

A pak bylo použito všeho, co kdy bylo vynalezeno na vyprovokování války. Byly vyměněny ostré noty, provázené ostřejšími komentáři tisku, a přece: poslední jejich slovo *nebyla* válka.

Neboť na tomto podkladě, ukázalo se, nelze zmobilisovat národy. Devatenáctý březen roku třicátého, mezinárodní den církevního proklínání Sovětského svazu, vyprázdnil kostely a naplnil ulice Evropy a Ameriky dělnickými demonstracemi *proti* válce a *pro* Sovětský svaz. S takovým materiálem nebývá dobře začínat vojnu. Střelný prach je látka výbušná a ne vždy určují generální štáby, kterým směrem má působit. Tiše byl odtrouben ústup. Pius XI. po druhé s žalem pozoroval, že jeho požehnání neostří zbraně. Vojska jeho snů byla poražena. Nestala se skutečností.

A zatím v Sovětském svazu pravoslavní, židé, mohamedáni, katolíci, nemající ani tušení, jakému krutému pronásledování jsou vydáni, jak jsou týráni a mučeni sovětskou vládou pro svou víru, chodili do svých kostelů,

synagog a mešit, platili své popy, faráře, rabíny a išany anebo přestávali platit, posílajíce je na užitečnou práci a proměňujíce chrámy, mešity a synagogy v dělnické kluby, školy, kina nebo dílny. Zprávy sovětských novin o papežské akci pokládali z počátku za část protinábo-ženské propagandy. Pak se přesvědčili, četli slova papeže, anglikánského biskupa a bělehradského patriarchy a v sovětských městech i na vesnicích vzniklo několik nových klubů, škol a kin.

Právě v té době jsme byli v Sovětském svazu.

Bylo to v době, kdy v kapitalistickém světě bylo dvacet milionů nezaměstnaných a čas rychle násobil tuto číslici.

Bylo to v době, kdy v Sovětském svazu byla nezaměstnanost úplně likvidována a tempa budování nebyla zrychlována jen proto, že nebylo dostatek dělníků.

Bylo to v době, kdy kapitalisté nalezli novou formu boje proti Sovětskému svazu v kampani proti „sovětskému dumpingu“.

Po pravdě: nebyla to forma zcela nová. Vynález nutno přičísti siru Deterdingovi, muži, který vykonal mnoho a marně, aby se zasloužil o světové trhy nafty. Bojoval za „svobodnou Gruzii“ po boku Druhé internacionály a na mnoha hrobech gruzinských pastevců a petrolejářských dělníků může být napsáno jeho jméno jako zástupce boží prozřetelnosti. Naftu však před bolševiky nezachránil. Bojoval tedy za bojkot sovětské nafty. Ale je to dobrá nafta a kapitalisté nemají důvodů, proč by se uchylovali k idealismu, stojí-li peníze. Sovětská nafta dobyla světových trhů. Sir Henry Deterding uchýlil se k mravnosti a

dokazoval světu, že bolševici ukradli cizí majetek, ukradli naftové prameny. Je možno, ptal se, dělat překupníky kradeného zboží? Světový trh mu dokázal, že je to možno. A tak, dříve než se spojil s panem Karumidze v nezapsané společnosti na výrobu falešných červonců, rozhodl se sir Henry Deterding zkusiti to s voláním o dumpingové naftě z Baku. I to byl marný podnik. Prapor „sovětského dumpingu" vypadl siru Deterdingovi z ruky; rok 1930 však viděl, jak se kapitalismus sklonil, aby tento prapor zvedl a znovu rozvinul, nadouvaje jej větrem mohutného křiku o tom, že sovětský dumping je vinen hospodářskou krisí a těžkou nezaměstnaností dělníků kapitalistického světa.

Střízlivé číslice však nebyly příznivy tomuto povětří. Dokázaly především, že nižší cenu vývozních výrobků může docíliti každý stát, který tak jako Sovětský svaz odstraní absolutní rentu velkostatkářů a zisky a nadzisky kapitalistů („Ostatně není cesta Října nikomu zakázána", řekl později, na VI. sjezdu sovětů SSSR, soudruh Molotov za bouřlivého a radostného potlesku delegátů) a za druhé, že Sovětský svaz sám ještě nedosáhl takového podílu na světovém vývozu, jaký mělo carské Rusko roku 1913. Ze světového vývozu připadalo roku 1913 na carské Rusko 3.5 procenta. Roku 1930 připadalo však na Sovětský svaz pouze 1.9 procenta. A nejen procenta, ale i absolutní čísla dokazovala, že Sovětský svaz teprve začíná se svým vývozem, že ještě musí dohánět, aby na světovém trhu získal někdejší místo Ruska. Rusko roku 1913 vyvezlo zboží za půl druhé miliardy rublů, Sovětský svaz roku 1930 za miliardu rublů. Byla to pohříchu ještě příliš malá číslice, aby mohla alespoň zdáním opravňovat křik o rozkladu a krisi, vyvolávané sovětským dumpingem.

Střízlivé cifry ovšem kampaň o „sovětském dumpingu" nezastavily. Nemohly ji zastavit, protože se o cifry neopírala. Byla to kampaň ze zmatku. Kampaň ze strachu. „*Berliner Tagblatt*" zaznamenal o tom velmi upřímná slova:

Znepokojení světového trhu pšenice je působeno ne tak absolutní výší dosud vyvezeného množství jako mnohem spíše naprostou nejistotou o tom, kolik sovětského obilí je ještě určeno k vývozu.

Překvapení z vývozu ze Sovětského svazu. Zmatek z náhlého objevení se sovětské pšenice. Zděšení, že země, budující socialismus, dokázala to, co nikdo nepředpokládal. Strach z toho, co nelze předpokládat a co snad dále dokáže. Strach z nových překvapení socialismu. Strach z pětiletky.

V té době má svůj začátek jedna z nejkrásnějších historických anekdot, jejíž půvab je v její naprosté pravdivosti. *Stala se*. Jejím hrdinou je *cukr*.

Od července roku devětadvacátého byli cukrovarníci v nepříjemném neklidu. Bruselská konference, kterou pan Chadbourne pro ně s takovou péčí připravil, ztroskotala. Byli přece svorni v tom, že cukrovarnictví na celém světě — Sovětský svaz byl z něho opatrně vyříznut — je v krisi a že musí hledati vhodné východisko. Byli svorni v tom, že je třeba snížit produkci, protože poptávka silně pokulhávala za nabídkou a velká nabídka bez poptávky snižuje ceny. Byli svorni v tom, že je třeba určiti kontingent a prozíravý pan Chadbourne se ujal této práce. Ale konference ztroskotala. Každý zdál se býti nespokojen s tím, aby byla snižována výroba na jeho účet. A na konec Jáva řekla své rozhodné: ne! Seznámila se dobře se situací a odvážila se vyhlásit svůj boj na světových trzích proti všem.

Cukr měl na bursách velmi špatná čísla.

Pak přišel rok třicátý a s ním vyhlídka na velmi dobrou úrodu cukrovky. Čísla na bursách se znovu otřásla. Země, vidno, nehodlala přispěti neúrodou k řešení cukrovarnické krise. Brzy na podzim děsil již Mikuschův odhad budoucí sklizně na cukerním trhu. Zpráva o tom, že odhad Lichtův bude ještě vyšší, vyvolala krajní pobouření proti přírodě, která tak nevhodně zasáhla do situace již dost těžké.

Právě v té době, kdy v Čechách a v Německu, v zemích největšího cukrovarského průmyslu, pijí dělníci a chudí venkované hořkou kávu z praženého žita nebo ji sladí svařenou řepou nebo mrkví, protože jejich výdělek nestačí na koupi cukru, právě v té době, kdy občané Sovětského svazu s radostí čtou o výborných vyhlídkách sklizně cukrovky v SSSR a o nových cukrovarech, které zahájí výrobu, právě v té době hořce zaznamenává bursovní zpravodaj měšťáckých novin:

> Lichtův odhad byl očekáván s napětím, neboť se proslýchalo, že bude značně vyšší, než byl první odhad Mikuschův. *Tyto obavy* se splnily. („Lidové noviny" 1. října 1930.)

A tu zasahuje pan Chadbourne znovu. Telegramy obíhají svět, vyslanci pana Chadbournea jednají s cukrovarníky v Anglii, v Německu, v Československu, na Kubě i na Jávě a všichni, i Jáva, která zatím pocítila krisi nadvýroby velmi těžce, jsou ochotni se dohodnouti. Cukrovarníci jsou pojednou plni optimismu: bude méně cukru, ale jeho cena bude zachována, budou zachovány ceny akcií a dividendy, cukr celého světa bude organisován, nabídka nebude větší poptávky, nebude tíživých starostí konkurence v krisi. Cukr na bursách prodělává tuto nadějnou periodu stabilisací kursů.

A pak je konečně pevně stanoveno datum nové konference: 29. listopad 1930, v Bruselu. Bursovní zpra-

vodajové všech zemí jsou přichystáni uvítati tuto zprávu nadšenými slovy o živém stoupání kursů. Místo této radostné zprávy čteme v novinách oněch dnů:

Konference cukrovarníků byla svolána do Bruselu na 29. listopad. Konference se schází z podnětu Kuby. Vyhlídky konference jsou posuzovány velmi nadějně, protože i Jáva je v tísni.

Vedle této zprávy se však objevila i druhá, která *úplně zmařila eventuální příznivý účinek* na cukerní trhy. V Hamburku uplatnily se dnes silné *nabídky ruského cukru*, takže se trh stal velmi *nervosní*. *Nelze zatím mluviti o dumpingu*, protože nabídky nešly pod denní ceny, ale má-li sovětské Rusko v úmyslu prováděti dále svůj cukerní vývoz, bude to znamenati *trvalé zneklidnění cukerních trhů*.

Ani naděje, ani dobré výsledky konference nezpůsobily radostně očekávaný převrat v cukerním trhu. Číslice cukru na bursách se otřásaly dál. Cukrovarníci dál žili v nepříjemném neklidu. Byli svorni v tom, že je třeba snížit produkci, byli svorni ve všech otázkách — ale i na té šestině světa, již vykrojili ze zeměkoule, roste cukr. A ten cukr byl prodáván.

Organisovaný cukr celého světa byl trvale zneklidněn.

A pointa této historické anekdoty?

„Silná nabídka" ruského cukru v Hamburku, která úplně zmařila příznivý účinek zprávy o Chadbourneově konferenci a znervosnila světové cukerní trhy, byla uložena — v pouhých *dvou vagonech*.

Bylo to v době, kdy dělnická iniciativa, vedoucí budování socialismu, se projevila nejen v mocném růstu socialistického soutěžení a úderných brigád, ale i v nových formách, nových vynálezech přímé účasti dělníků na řízení, zjednodušování a urychlování výroby.

Bylo to také v době, kdy kampaň o „sovětském dumpingu" byla doplňována prvními útoky kampaně proti *nucené práci* v Sovětském svazu.

Tak nějak to začalo: klubovka se měkce prohnula pod vahou těla, těžký doutník zaplál laskavou vůní, vzduch chladil čela a verandu milionářské vily, bylo to kdesi v Miami Beach a mister Will, všemi králi průmyslu uznaný vůdce amerického dělnictva, se pozorně uklonil, naslouchaje starostem svého hostitele. Pětiletka byla jejich středem. A z ní rostly pevné ostny starostí nad příkladem, jejž dává americkým proletářům, a nad sovětským vývozem, jemuž nelze odolati.

Mister Will není genius. Ale je chytrý muž a má zkušenosti. Byl to, říká se, jeho nápad, ukout zbraň, která by mohla rozetnout sílu sovětského vývozu a zdiskreditovat sovětské budování v očích dělníků kapitalistických států. Promluvil několik pěkných vět o díle, znehodnoceném prací trestanců. Byly přijaty s poklonou jeho důvtipu.

Nevíme, co bylo mluveno dále po přátelském diner při černé kávě na verandě milionářské vily v Miami Beach. Po několika dnech se v amerických listech objevily prostě první bolestné výkřiky uražené mravnosti a lidskosti: Sovětský svaz vyváží trestanecké zboží!

Snad za čtrnáct dní, snad za tři neděle po tom jsme seděli v Rostově v klubu kovodělníků. Svačili jsme. Nad vybranou skořápkou vajíčka se náhle rozesmála tvář soudruha Dvolajského, redaktora „*Molota*". Mám něco pro vás. Novinka! — smál se — poslední móda! — Chvíli se přehraboval ve své aktovce. — Holoubci, jsou vynalézaví, ti vaši evropští kolegové! — Smál se. — Aha, tady... — Jeho ruka vyplula z aktovky, obezřetně obeplula láhve Narzanu, rozhozené po stole a zakotvila před mýma očima. Z ní, jako vlajka nad hlavním stěžněm, vlál pečlivě uhlazený výstřižek ze zahraničních novin.

Byl to roztomilý francouzský článeček o Sovětském svazu, zobrazeném v podobě jediného velikého kriminálu. To bylo velmi logické. Vycházeje z předpokladu, že pětiletka je zřízení na vyvolávání krise v Evropě a Americe pomocí vývozu sensačně levných výrobků, vyrobených neméně levně, protože zdarma, sovětskými trestanci, nehodlal se samozřejmě spokojiti obvyklými rozměry věznic. Nemohl přece připustiti, že by normální počet trestanců (třeba sovětských) mohl míti tak zhoubný vliv na zkušený a osvědčený kapitalistický řád. Logika mu ukázala pravdu: v SSSR je sto šedesát milionů trestanců.

Druhého dne jsem četl překlad članečku v humoristickém feuilletonu „*Molota*".

A zapomněl jsem na něj. Založil jsem kamsi výstřižek a již jsem jej nenašel. Bylo tolik krásných věcí, jež jsem opatroval.

Ale později — „doma" — jsem si na něj vzpomněl. Byl to přece jen zajímavý dokument. Hledal jsem jej marně ve starých časopisech. Nalezl jsem jiné, byly také hloupé, ale žádný z nich neměl tu krásnou úroveň prostoty, jako on. Náhoda mi objevila druha, který se mu vyrovnal. Je z pozdější doby, pravda, ale o to je jen vyvinutější. Vždyť i kampaň se zatím vyvinula a z trestanecké práce se stala obecná nucená práce v Sovětském svazu. Mister Will již nebyl autorem tohoto rozšíření. Nebylo by spravedlivé svalovati na jeho bedra všechny zásluhy. I v jiných zemích mají přece své uznané dělnické vůdce, kteří dovedou držet příbor na hostinách, kouřit těžké doutníky a hovořit s hostiteli o starostech, od nichž mohou pomoci; byť ne geniové, přece chytří a zkušení.

Tedy: nalezl jsem svůj nový výstřižek náhodou. Strhával jsem jej jako lístek kalendáře minulých věků,

který je třeba zachovati zábavě a poučení budoucích. Později se ukázalo, že byl otištěn v buržoasních časopisech snad všech jazyků a že je těžko zjistit jeho původ. Některé listy udávaly polský „*Kurjer Warszawski*" za svůj pramen. Snad. Snad opravdu byla tentokrát Riga předstižena ve svém universálním zpravodajství ze Sovětského svazu. To článku neubírá na mezinárodnosti. Z Rigy nebo z Varšavy, z Prahy nebo z Paříže — je vždy kouskem mezinárodní, organisované kampaně.*)

Vzpomínaje na radostné dílo úderných brigád, četl jsem s chutí tento článek, připisovaný nejmenovanému inženýrovi:

Sovětský dělník přestal býti člověkem.

Před několika dny měl jsem náhodou možnost získati hrst informací od očitého svědka, zahraničního inženýra-mechanika, který pracuje již dvě léta u sovětů jako „spec", — jsa instruktorem a ředitelem při motorovém obdělávání půdy v jednom z nejúrodnějších okresů jižní Sibiře.

Kdo zná Rusko, musí přiznati, že tato rozsáhlostí svou obrovská země jest pokladnicí a zřídlem nepřehledných bohatství surovin všeho druhu, předstihujíc v tomto ohledu i Ameriku. Bolševismus ve svém začátečním období přivedl sice do zmatku dopravní prostředky a tepny komunikační, zničil tovární průmysl, vyvlastnil třídy majetné a zrušil soukromou výměnu zboží, ale nemohl zničiti surovin a jich pramenů, téměř nevyčerpatelných.

Ekonomický plán pětiletý, nazvaný lidově „piatiletka", má především účel vybudovat zničené dílny průmyslové. Avšak za tímto úkolem, takřka viditelným, ukrývá se zámysl mnohem dalekosáhlejší, a to vybudovati v dalekém vnitrozemí, nepřístupném *válečnému útoku odboje vnitřního*, mohutnou basi ekonomickou, soustřeďující nepřehledná zřídla surovin výživných, průmyslových a zásob prostředků válečných, mezi nimiž vynikající místo zaujímají továrny chemické a *laboratoře, vyrábějící bakterie nejhroznějších nemocí nakažlivých*.

Zestátnivše kapitál, dílny průmyslové a půdu, zrušujíce vlastnictví soukromé a soukromou výměnu zboží, sověty seznaly, že v tomto řetězu chybí ještě jeden článek — zestátnění práce, jakožto činitele moci produktivní. Sáhly po vzoru dějin starověkých. *Vždyť nevolnictví bylo základem rozkvětu dávného Egypta*, díky nevolnictví vznikly hráze na Nilu, zavodnění celého Egypta, pyramidy a řada jiných monumentálních

*) Česky byl otištěn v „Národní politice" ze dne 28. dubna 1931. Cituji český překlad.

budov, které přetrvaly staletí; nevolnictví vděčilo za své bohatství i imperium římské.

Sovětský komunismus přerodil se v nejbezohlednější formu státního kapitalismu, což vyžadovalo, aby se cenil jednotlivec pouze jako zdroj práce duševní nebo fysické, na rovni se skotem pracovním. Soustřeďujíce ve svých rukou kapitál, půdu, dílny výrobní, konečně všechny prostředky výživné a současně i donucovací metody fysické, sověty mají neobmezenou moc čerpati bezplatnou sílu pracovní z obrovského 150milionového obyvatelstva, udržovaného pod uzdou terorem a hladem.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Vedoucí místa zaujímají v těchto střediscích průmyslových Němci, jako instruktoři, ředitelé a organisátoři. Přichází tam na výcvik početný houf všech druhů zbraně z Německa; v úkrytu pracují nesčíslné zástupy odborníků v laboratořích a pokusných ústavech, sloužících vynálezům různých prostředků válečných a budování zbrojnice.

Současně v horečném tempu buduje se za Uralem základna aprovisační. Na obrovských stepích jižní Sibiře, na záhonech téměř prvotních, nikdy ještě nevzdělávaných, sedmirečenské oblasti, rovnající se plochou území celého Polska, pracují již tisíce traktorů amerických a tisíce parních pluhů Fowlerových. Vzniká tam mohutná obilnice, aby sloužila středem aprovisačním a zřídlem exportu obilí.

Poměrně nepočetní cizinci, Angličané a Američané, angažovaní jako „specy", pracují výhradně při řízení motorových prací. Jen v jednom okresu jižní Sibiře, níže od Barnaňa, pracuje kolem 2000 souprav parních pluhů Fowlerových. Každou brigádu 100 pluhů řídí inženýr pomocí 10 inženýrů-asistentů, cizinců. Každou soupravu 2 pluhů Fowlerových obsluhuje 6—8 *mistrů „komsomolců"* a asi 20 dělníků, konajících nucenou práci. Ke každé takové brigádě přidělena jest skupina „GPU" (tajné policie), která mimo dozor nad dělníky, kontroluje i zahraniční „specy", aby je nenapadlo, zabývati se věcí, která nepatří k jejich působnosti.

V pracovních brigádách není jmen. Dělník přestává býti lidským tvorem. Na krku má zavěšenou tabulku s řadovým číslem a aby nemohl zaměniti tabulky s jiným dělníkem, tož číslo spolu s označením serie vypalují mu železem na rameni. Dozor sanitní jest omezen na protipůsobení nakažlivým nemocím.

Nejmenší odpor likviduje se mistrem „komsomolcem" nebo „GPU" pomocí *revolveru systému Nagan* a „číslo" zapisuje se při večerním apelu na evidenčním archu „v raschod".

Mzda dělníkova sestává z libry chleba denně, trochu krup a soli a několika kopejek sovětské měny, za které se může koupiti pouze vodka a machorka, pak měsíčně z libry slaniny, libry cukru a jistého množství čaje v kusech (kirpičnyj čaj), konečně ze 12 aršinů hrubého plátna ročně. *Rovná se to několika grošům denně na naše peníze.*

Robota od časného rána až do noci. Svátků není, kromě několika sovětských výročních dnů. *Nemocnice vlastně neexistují. Těžce nemocní umírají od střel „GPU".* Avšak „materiál lidský" nechybí. Po ukončených polních pracích brigády dělnické přehodí se do jiného kraje na práce v lesích a k „černé práci" v dílnách průmyslových atd.

Při tak nízké ceně roboty, byť její výnosnost byla i nejmenší a při bolševickém nepočítání transportu, vývoz sovětský nemůže býti nazván „dumpingem", poněvadž poskytuje možnost vyjíti i při minimálních cenách prodejních.

Jaký jest podle zámyslů sovětských ekonomů konečný cíl „pětiletky"? Vybudování hospodářské moci, jaké dosud na světě nebylo, která prodejem laciných výrobků musí otřásti základy života zemí civilisovaných, vyvolávajíc nedohledné ve svých důsledcích převraty sociální, hospodářské a politické.

Četl jsem s chutí tento článek. Ale smích se zvolna měnil v pohnutí. Bylo toho příliš mnoho na těch několika řádkách. Zdálo se mi, že jejich autor je již dávno, dávno mrtev a útržek novin z roku jedenatřicátého žloutne a tuhne před mýma očima v stařičký pergamen, na nějž rytíř patnáctého století zapsal svá neuvěřitelná dobrodružství mezi nevěřícími, vymýšlená za dlouhých dnů putování ke svatému hrobu. Jerusalem byl příliš daleko a cesta byla namáhavá. Nikdy tam nedojel. Zastavil se kdesi v Uhrách pod věchýtkem zájezdní hospody, dosedl těžce na dubovou stolici a odepjal meč, který mlčky rezavěl, krčmářka nosila medovinu, kůň ve stáji spokojeně ržál nad dobrým ovsem a rytíř psal. Psal, co slyšel a co chtěl slyšet a v medovině byla fantasie. Vrátili se oba v dobrém stavu do vlasti, kůň i rytíř, a rytíř vypravoval a dával kolovati svým pergamenům…

Na místě krčem vznikly kavárny a staré stáje nahradily garáže. Svět se zmenšil. Kdesi v Polsku či v Litvě nebo v jiné zemi věřících seděl muž a psal. Psal o nucené práci v Sovětském svazu, o otroctví a hrobech beze jmen. Nebylo to před pěti sty lety? Ne, říkáte, a přece historik bude shovívavější než naše ironie. Vždyť ten ubohý novinářský výstřižek jako staré, bortící se pergameny, nerostl jen z nenávisti, ale i z nevědomosti a bázně před zachycenými slovy, jež nezná, jež nikdy neviděl pro-

měněny v člověka, věc nebo děj a jež si naplňuje děsivými představami.

Pětiletka, plán velkolepého budování nového života, vzbuzuje v něm představu továren na výrobu smrtících epidemií.

Turksib, Dněprostroj, Magnitostroj, Kuzbas, nová díla bohatství milionů, dostávají podobu pyramid, náhrobků mrtvých egyptských faraonů, jež stály tisíce lidských životů.

Komsomolci, ti mladí a veselí hoši z Komunistického svazu mládeže, mění se mu v sveřepé plantážníky, rozkročené nad otroky s revolverem v ruce a odstřelující každého, komu únava nebo nemoc vzaly sílu k práci.

A *úderné brigády*, ten projev největší dělnické svobody, ta skutečnost nejsvobodnější pracovní vůle a iniciativy dělníků, ta nejjistější záruka socialismu, ukazují mu obraz nevolnictví, roboty, práce otroků s číslicemi, zavěšenými na prsou a vpalovanými žhavým železem do ramen.

Historik snad bude shovívavý k této zprávě, zapsané do měkkého, rozpadávajícího se papíru novin.

Ale historik se musí ptát: Věřil někdo tenkrát těm pošetilým slovům směšného, bázlivého a podvodného rytíře z roku 1931?

A my mu musíme odpovědět: Věřil. Byli takoví, kteří věřili.

A pak se historik zeptá: Trpěl někdo jeho ustrašenou lží?

A my mu musíme odpovědět: Trpěl. Trpěli ti, kteří věřili i ti, kteří nevěřili, neboť vrhal tmu na cestu, která vedla k svobodě, lhal, aby škodil, lhal, aby zapřel příklad, který dávali svobodní nesvobodným.

A pak se historik zeptá: V jaké době to bylo?

A to bude konec jeho shovívavosti.

Neboť my mu musíme odpovědět: Bylo to v době, kdy dělnické ruce v Sovětském svazu dělaly zázraky bez tajemství. Bylo to v době, kdy sovětští dělníci uskutečňovali dílo, prohlášené za nemožnost. Bylo to v době, kdy mocnými údery kopali základy, kuli železný materiál a montovali konstrukci nové obrovské budovy socialismu. Celý svět je viděl, nebylo možno je zapřít a tento skrček v novinářském brnění chtěl jejich heroismus proměnit v tupé otroctví. Ne, shovívavost ani smích nepatří podvodným rytířům, kteří odepjali zrezivělé meče a sáhli po peru. Neboť se nevzdali boje a toužili zabíjet ranou do zad.

A přece jen nakonec budou směšní. Přes všechnu svou nenávist a přes hanebnost své práce. Budou směšní, až na stránkách historie budou uložena jejich slova o nucené práci v Sovětském svazu vedle *skutečnosti* socialistického soutěžení, úderných brigád, dělnických organisátorů a vynálezců.

Socialistické soutěžení!

Ze všech velikých a podivuhodných věcí, jež poznáš v Sovětském svazu, tato je největší. Ze všeho, co tě strhuje, toto je nejsilnější. Ze všeho, co vidíš růsti a tvořiti se, toto je nejdůležitější.

Je to nová methoda práce.

Je to methoda práce, budující socialismus.

Příteli skeptiku, který nehodláš býti nadšen novými továrnami v Sovětském svazu! Domníváš se, že nejsou dostatečným svědectvím nového řádu. Dobrá, ustoupím ti nyní. Měj oči zavřené před rozdílem krise a růstu! Skeptiku, který se pohoršuješ nad naší láskou k sovětským traktorům! Zdá se ti býti malicherným vynášením vymoženosti, jež v jiných částech světa třeba již dávno zevšedněla. Dobrá, ustoupím ti nyní. Nechť tedy ne-

vidíš rozdíl mezi kapitalistickou a socialistickou mechanisací zemědělství, rozdíl mezi traktorem, který ubíjí farmáře, a traktorem, který ulehčuje práci, znásobuje životní úroveň, spojuje pevně rolníka s dělníkem a mění živoření malého zemědělství v kapitalismu v socialistickou velkovýrobu. Skeptiku, který nechceš přiznat, že všechny sociální vymoženosti Sovětského svazu jsou svědectvím nové společnosti! Ustoupím ti nyní. Ustoupím ti, abych tě získal.

Neboť: Co řekneš socialistickému soutěžení v Sovětském svazu? Co řekneš tomu, že miliony dělníků v SSSR pracují nevídaným tempem, které samy určují? Že zaostalí, neškolení nebo málo školení sovětští dělníci, bez dlouhé zkušenosti, bez vysoké technické kultury daleko předstihují své druhy z kapitalistických zemí? Že překonávají s údivnou rychlostí všechny překážky, jež jejich práci klade jejich neškolenost a zaostalost celé země, že překonávají překážky, před nimiž by dělníci kapitalistických zemí musili bezmocně složit ruce v klín? Co tady působí, že země, která musí z dálky dohánět vyspělé kapitalistické země, předehnala je daleko ve svém tempu?

Klíč je živý: dělnické ruce pracují novým rytmem, protože novou methodou. Methodou zcela odlišnou od té, kterou znal kapitalismus a která se v něm nikdy nemohla objevit.

Každý řád má svou methodu práce. Socialistické soutěžení bylo vyzdviženo po revoluci jako methoda budování socialismu. Teď je vidíš už obráceně: jako *svědectví* nového řádu. Nejnázornější, nejpatrnější, nejhmatatelnější svědectví nového řádu. Dělník se v něm ukazuje v celé šíři své funkce *hospodáře*. Revolucí vydobyl jen možnost, jen předpoklad této funkce. Pak teprve hledal

a tvořil formy, v nichž se mohla projevit. Musil si uvědomovat svou novou úlohu, musil se učit, musil se učit od kapitalistických odborníků, ale vše, co mu mohli dát, musil přepracovávat, převrátit od základů a postavit na nové.

Po prvé, říká Lenin, po staletích práce na cizím, po staletích práce pro vykořisťující, přichází pracující ke svému dílu, k dílu na svém a pro sebe, bez vykořisťovatelů, bez příživníků, sám dělník-hospodář.

Prošlo deset dnů, které otřásly světem. Prošly boje na ulicích, prošly hodiny, v nichž hovořila jen puška. Proletariát dobyl moci. Ale není kdy na odpočinek, není kdy na sladkou siestu úspěchu. Nelze ztráceti ani minuty. Je třeba ihned položit základní kameny k budování socialismu. A budování socialismu je těsně spjato s novou pracovní methodou. Budování socialismu je těsně spjato se socialistickým soutěžením. Bez iniciativní práce milionů dělníků nelze vybudovat socialismus.

Ale pak to není lehký problém.

Lenin měl vždy odvahu říkat věci nepopulární. Slyšeli jsme, co řekl o budování komunistické společnosti osamocenýma rukama komunistů, jaká že je to dětinská myšlenka a viděli jsme, jaké naděje to vzbuzovalo u kapitalistů. Ale jeho tvrdá pravda nikdy nebudila paniku a beznaději u proletariátu. Neboť on dovedl vidět i obtíže — i cestu z nich. Dovedl nejen vidět, dovedl i *snít*. Měl odvahu říkat věci nepopulární o všech těžkostech, jež byly a budou, ale měl i nadšení a fantasii velikého tvůrce. Snil o tom, co bude nakonec.

Dávno, dávno před revolucí rozřešil si otázku, může-li marxista snít. Může? Ne, musí! Musí, aby viděl dál než může ospravedlnit skutečnost dne, musí, aby se před ním uzavřel obraz díla, které tvoří.

A bylo potřebí velikých snů, aby byly dány všechny ty leninské direktivy o budování socialistické společnosti, o svazku dělníka s rolníkem, o velkém sovětském průmyslu, o milionech pracujících v socialistickém soutěžení, o milionech uvědomělých členů komunistické strany, bylo potřebí velikých snů, aby byly dány tyto direktivy v situaci, jež může vzbuzovat těžké obavy o osud vítězné revoluce, kdy průmysl padá k nejnižší výkonnosti, rolníci se bouří, dělníci jsou znepokojeni, kdy je hlad a ve všech koutech světa číhá intervence.

A všecky ty sny se stávají skutečností.

Neboť *rostly ze skutečnosti*, rostly z jejích nejslabších náznaků, z prvních nejjemnějších záchvěvů rodící se budoucnosti, které nikdy neunikly Leninovu pohledu.

Neunikly mu ani první záchvěvy rodících se nových forem, nových tvarů práce, nových vztahů dělníka k dílu. Musily tu být, viděl je a zároveň jim razil cestu na svět vteřinu po tom, co se proletariát zmocnil vlády.

Aby proletariát zvítězil, aby vytvořil a upevnil socialismus, musí... vést celou masu pracujících a vykořisťovaných cestou *vytváření nového společenského pojítka, nové pracovní kázně, nové organisace práce*, spojující poslední vymoženosti vědy a kapitalistické techniky s masovým sjednocením uvědomělých pracovníků, budujících socialistickou velkovýrobu...

napsal ve své „*Veliké iniciativě*", drobném klasickém díle revoluční věcnosti, fantasie, nadšení a prozíravosti. Již předtím však, již začátkem roku 1918 píše o tom velmi konkretně v článku „*Jak organisovat soutěžení*":

Mezi rolnictvem a dělnickou třídou je mnoho organisačních talentů a ti si teprve začínají uvědomovat své schopnosti, procitají, usilují o živou, tvůrčí a velikou práci, ujímají se samostatně budování socialistické společnosti. Jedním z nejdůležitějších úkolů, ne-li vůbec nejdůležitějším, nyní je *pokud možno široce rozvíti tuto samostatnou iniciativu dělníků a vůbec všech pracujících a vykořisťovaných při tvůrčí organisační práci*... Organisátorskou práci je s to vykonávat i prostý dělník..., který umí číst a psát, zná lidi a má praktické zkušenosti... Mezi dělnickou třídou a rolnictvem je ještě nedotčený a velmi bohatý zdroj takových

alentů... V tom je síla, právě v tom je životaschopnost, právě v tom je nepřemožitelnost Říjnové revoluce roku 1917, že budí tyto vlastnosti, láme všechny staré hráze, rozbíjí zchátralá pouta a vyvádí pracující na cestu samostatného tvůrčího budování nového života.

Dělník se stal členem *vládnoucí* třídy. Je na něm, aby vládl. Aby vládl i v továrně. Aby pracoval jako vládce. Zeď, která jej dělila od řízení výroby, je poražena. Je třeba, aby se stal organisátorem výroby. V kanceláři továrny, v oddělení nebo třeba jen u stroje, na němž pracuje. Může být ředitelem, inženýrem nebo dělníkem, ale je vždy hospodářem.

Jeho psychologie se mění. Jeho poměr k práci, poměr prodavače pracovní síly k namáhavému výkonu, který mu sotva zabezpečoval nejdůležitější podmínky života a jehož velkou část dával tomu, kdo koupil jeho pracovní sílu, ten poměr k práci je vystřídáván zcela novým vztahem pracovníka k dílu, jež se celé obrací v jeho prospěch, jež je jeho, jež je jen a jen těch, kteří pracují a rozmnožují bohatství života.

Samozřejmě, že tato změna nenastane naráz. Samozřejmě, že den po revoluci nepracují všechny miliony dělníků s jiným vztahem k práci, s novou pracovní disciplinou, novou změněnou methodou. Samozřejmě, že každý osvobozený dělník nepochopí hned, že už dál není prostým dělníkem u svého stroje, ale že je jeho ředitelem, že je odpovědným činitelem nejen u stroje, ale v oddělení, v celé továrně, samozřejmě, že i tehdy, pochopí-li to hned, nedovede také současně změnit celou svou pracovní tradici, nedovede, nemá zkušenost zasáhnout tak, jak by odpovídalo jeho změněné úloze ve výrobě.

Ale nedovede-li to, znamená to konec celého problému? Neuvědomuje-li si svou novou odpovědnost, znamená to, že je konec s jeho vývojem jako hospodáře?

Ošem, že neznamená. Právě zde začíná úloha komunistů, právě zde začíná úloha nejuvědomělejších dělníků.

Na IX. sjezdu ruské komunistické strany v dubnu 1920 prosazuje Lenin usnesení, dávající direktivu rozvíjení a probouzení dělnické iniciativy, uvědomování a organisování socialistického soutěžení. Sjezd se usnáší na takové formulaci:

Každý společenský řád (otrocký, feudální, kapitalistický) měl svoje methody a způsoby pracovního přinucení a pracovní výchovy v zájmu vykořisťujících špiček.

Před sovětským řádem v celém svém rozsahu stojí úkol rozvinout vlastní methody působení s cílem zvýšení intensivnosti a účelnosti práce na podkladě zesocialisovaného hospodářství v zájmu všeho lidu.

Mohutnou silou zvýšení výkonnosti práce vedle agitačně-ideového působení na pracující masy a represálií proti vědomým lenochům, parasitům, vykořisťovatelům, je *soutěžení*.

V kapitalistickém světě mělo soutěžení ráz konkurence a vedlo k vykořisťování člověka člověkem. Ve společnosti, v níž jsou výrobní prostředky nacionalisovány, musí soutěžení v práci, neporušujíc solidaritu, jen zvýšit celkovou sumu produktů práce.

Soutěžení mezi závody, obvody, odděleními, dílnami i mezi jednotlivými dělníky musí být předmětem pečlivé organisace a pozorné výchovy se strany odborových a hospodářských orgánů...

Tento poslední odstavec usnesení IX. sjezdu RKP vyjadřuje stručně Leninovo stanovisko k odborovým organisacím v období budování socialismu. Odborové organisace jsou Leninovi *školou komunismu*.

Tak, jako se revoluční odbory před revolucí nemohou spokojiti jen prostým bojem za denní požadavky, ale spojují jej s bojem politickým, s výchovou a přípravou k boji o moc, tak ani po revoluci nejsou jenom organisacemi na hájení denních hospodářských požadavků dělníků. Tato úloha jim ovšem zůstává, třeba ve změněné formě, zůstává jim proto, že socialismus je teprve budován, že revoluce nesmete všechny nepřátele dělnické třídy jedním rázem, že nesmete byrokracii a zá-

škodníky, že vládnoucí proletariát musí ještě bojovat se zbytky buržoasie a bojovat právě na frontě řízení svého hospodářství, že tedy i vládnoucí proletariát potřebuje ještě organisovanou záštitu odborových organisací. Z toho faktu však roste odborovým svazům organicky i úkol výchovy dělníků, aby sami dovedli řídit výrobu, aby mohli odhodit podporu buržoasních specialistů, aby dovedli hospodařit a hospodařili každým pohybem své ruky v práci. Vychovávat dělníky, proměňovat poměr námezdního dělníka k práci v poměr organisátora práce, budovat novou kulturu práce, tvořit novou pracovní disciplinu — to jsou úkoly odborových organisací v období budování socialismu.

Lenin musil svoje stanovisko k odborovým organisacím probojovávat. V kritických okamžicích konce dvacátého a začátku jednadvacátého roku objevily se v ruské komunistické straně hned dvě oposice, jež hledaly v odborových organisacích jinou cestu ze situace a jež rozvinuly velmi nevčasnou diskusi o odborové otázce. Jedna z nich, ,,dělnická oposice", chtěla zbavit odbory ,,malicherného stranického poručnictví" a dát jim úlohu vlády, druhá, oposice Trockého, chtěla zestátnit odbory, dát ve skutečnosti splynout jejich špičkám s byrokratickým aparátem. V boji proti těmto názorům formuloval Lenin ostře úlohu odborů:

Odbory — to je výchovná organisace, organisace získávání, učení; to je *škola vládnutí, škola hospodaření, škola komunismu.* (,,O odborech, o současném okamžiku a chybách Trockého".)

Stanovisko Leninovo zvítězilo. Odborové organisace se ujímají své funkce ,,školy vládnutí, školy hospodaření, školy komunismu". Ne vždy se stejnou intensitou a ne všude se stejným úspěchem. Bude ještě mnoho bojů a mnoho výtek a mnoho chyb v příštích letech, v nichž

bude tato direktiva prováděna. Ale první rok pětiletky ukáže, jak hluboko zasáhla tato pečlivá škola vládnutí masu pracujících a mohutný rozmach socialistického soutěžení dá tělo snům mrtvého velikána.

Sen o pracovním heroismu, sen o proměně námezdního dělníka v samostatného, iniciativního hospodáře se uskutečňuje v milionech živých lidí. Uskutečňuje se, jako se uskutečňují a uskuteční *všechny sny marxistů*, protože rostou ze skutečnosti, třeba jen z jejích nejslabších náznaků, třeba jen z prvních nejjemnějších záchvěvů rodící se budoucnosti.

Lenin sám *viděl* skutečnost socialistického soutěžení. Viděl první praménky, které v jeho myšlence a za několik let v životě stékaly v jeden veliký proud nadšení, hrdinství a díla stavitelů socialismu. Na začátku své „*Veliké iniciativy*“ zaznamenává úryvek jednání podokresu dráhy Moskva—Kazaň sedmého května roku 1919, z něhož vycházejí jeho úvahy o socialistickém soutěžení a tvůrčí iniciativě pracujících.

„Vzhledem k těžké vnitřní a zahraniční situaci a za účelem dosažení převahy nad třídním nepřítelem musí komunisté a sympatisující popohnat sami sebe a utrhnout si z doby svého odpočinku další hodinu, t j. prodloužit svou pracovní dobu o jednu hodinu, tyto hodiny shrnout a v sobotu najednou odpracovat 6 hodin fysické práce, aby okamžitě vyrobili reálnou hodnotu. Vzhledem k tomu, že komunisté, jde-li o vymoženosti revoluce, nesmějí šetřit svého zdraví a svých životů, budiž práce konána bezplatně. Komunistická sobota budiž zavedena v celém podokresu až do úplného vítězství nad Kolčakem.“

Po jistém váhání byl tento návrh jednomyslně schválen.

Děj tohoto citátu je položen do doby nejkrutější občanské války. První sobotu po přijetí citovaného návrhu — 10. května 1919 — stáli nejen komunisté, ale všichni dělníci podokresu dráhy Moskva — Kazaň na svých místech; nakládali materiál na správku vagonů a lokomotiv v Muromě, Alatyru, Syzrani, prováděli generální remont

lokomotiv, opravovali nákladní i osobní vagony, pracovali bezplatně a překvapujícím tempem, dosahovali 270 až 300 procent normálního výkonu, pracovali na komunistických sobotách... „až do úplného vítězství nad Kolčakem".

Podokres dráhy Moskva—Kazaň nezůstal osamocen. Komunistické soboty se rychle rozšířily i na jiné dráhy — Nikolajevskou, Alexandrovskou — i na jiná odvětví — elektrárny, loděnice, doly. Dělnické masy sovětské republiky byly zachváceny obětavostí a nadšením práce pro *svou* vládu, pro *svůj* řád. Práce byla řízena dělnickým uvědoměním. Lenin neváhal s hodnocením tohoto proudu:

> Komunistické sobotníky jsou neobyčejně cenné jako *faktický zárodek komunismu*. („Veliká iniciativa".)

Sobotníky nezanikly úplným vítězstvím nad Kolčakem. Kolčak nebyl posledním nepřítelem. Ale ve vývoji socialistického soutěžení nastává dlouhá přestávka. Přicházejí velmi trudná léta sovětské republiky. Pak nová hospodářská politika. Obtíže hospodářské i politické. Pomalé obnovování průmyslu, transportu, zemědělství. Socialistické soutěžení v té době nemá masových rozměrů. Nová forma práce, nová pracovní disciplina zůstává jen ve stadiu výchovy. Objevuje se i podceňování nebo alespoň nedoceňování socialistického soutěžení. Ve dnech tuhé a pomalé práce obnovy, v hodinách beznadějně stejných a nevzrušujících udržují jeho praxi jen vytrvalí, jen osamocení a neznámí jedinci, jen drobné skupinky nejuvědomělejších.

Ale pracuje komunistická strana a pracují odborové organisace; školy vládnutí a hospodaření, školy komunismu.

Dílo obnovy se zvolna završuje. Kdybyste se nyní na okamžik vrátili do předcházející kapitoly k schematu

vývoje sovětské výroby průmyslové i zemědělské, nalezli byste tam, kde se její křivka po druhé láme ve svém stoupání, i dobu nového nástupu socialistického soutěžení a dělnické iniciativy.

Historie zapisuje nová data. Důležitější než data velkých bitev a narození králů. Nový historik si jich bude vážit tak, jako data objevení Ameriky nebo prvního užití elektřiny. Jsou to data počátků nového dělníka a nové práce.

17. září 1926 na „Rudém trojúhelníku“ v Leningradě začíná pracovat první dílna výchovy nové organisace práce. Sto dvacet mladých dělnic svrhává starou pracovní methodu, láme tradice kapitalistické výchovy, s odvahou zavádí novou pracovní disciplinu, dává svým rukám a strojům mluviti novým dílem nové techniky. Sto dvacet mladých dělnic z „Rudého trojúhelníku“ dává první signál. „Školy komunismu“ zřejmě nezahálely. Jejich výchovná a uvědomovací práce dozrává. Na signál z Leningradu slyšíš první kroky iniciátorů a živých příkladů v Moskvě, v Charkově, v Donbasu.

Roku 1927, deset let po Říjnové revoluci, probouzí se znovu idea komunistických sobot. Komsomol Sovětského svazu zahajuje všesvazový sobotník boje proti „bezprizornosti“, proti tuláctví opuštěných a ztracených dětí, dětí bez otce, bez matky, bez školy, bloudících nekonečnými prostorami Sovětského svazu, žebrajících nebo obratně vyprazdňujících kapsy spoluobčanů. Dát jim školu, dát jim výchovu, naučit je práci a její disciplině, udělat z tuláků pracovníky — to je úkol tohoto všesvazového sobotníku Komsomola.

Ale sobotník, probuzený Komsomolem, nekončí bojem proti bezprizornosti. Před oči dělníků je postaven jeho příklad a znovu začíná žít v továrnách, na dolech,

v loděnicích. Prvotní forma socialistického soutěžení navazuje tam, kde byla přervána těžkými lety sovětské republiky. Znovu žije soutěžení sobot a rozrůstá se, dokud nebude vystřídáno soutěžením každého dne, každé hodiny, každé minuty práce.

Neboť komunistické sobotníky jsou jen malý začátek.

Od prvních měsíců roku 1928 dějí se v závodech pokusy nových forem socialistického soutěžení. Uvědomělí dělníci chápou, že výjimečná práce sobot nemůže být celým výrazem jejich zcela nového místa ve výrobě. Iniciativní jednotlivci i skupiny hledají tento celý výraz, který by se také odrazil na zvýšení produktivity. Zdar i nezdar takových pokusů stává se rychle majetkem sousedů v práci, sousedních oddělení i závodů jiných míst.

Komunistická mládež je stále v čele. Mladí dělníci mají již novou výchovu, je jim snadněji vypořádati se s pracovní kulturou, již pěstoval kapitalismus a dělníci v něm. Je to opět jejich iniciativa, která dává vzniknouti *soutěžení celých závodů*. Ale to je velmi neorganisované soutěžení, závody jsou ve skutečnosti representovány jen malými skupinami a masa dělníků ze soutěžících závodů je v nejlepších případech divákem.

Kdyby šlo jen o efekt, kdyby šlo jen o projev nadšení, jež se ukájí samo v sobě, bylo by toto soutěžení závodů jistě dobrou a úspěšnou formou. Ale jde o nadšení, jež chce tvořit. O vědomí, jež se kontroluje a kontroluje i výsledky své práce. A při kontrole první soutěžení závodů obstát nemohlo. Bylo velkorysé jako zjev a povzbuzující, ale za jeho velikostí se ukrývala jen malá iniciativní skupinka a masa, pracující po starém. Byla to příliš vysoká forma díla, jež se teprve rozvíjelo.

Neúspěšnost tohoto pokusu byla vyvážena bouřlivým úspěchem soutěžení uvnitř závodů, *soutěžení mezi jed-*

notlivci, jež se téměř současně začalo rozšiřovat. Stroj stojí vedle stroje, dělník vedle dělníka. Ti dva se stanou soupeři. Soupeři v práci. Kdo dřív. Kdo lépe. Nesoutěží proto, aby porušili solidaritu, aby zvýšili výdělek, aby vynikl jeden před druhým v očích zaměstnavatele. Soutěží *na svém*. Soutěží proto, že jsou hospodáři. Pracují radostně a svobodně. Nad nimi nestojí poháněč kapitalistické racionalisace. Nikdo třetí, neproduktivní. Jen po boku stroje visí diagram, který tam sami zavěsili, diagram, na němž červená křivka označuje jejich výkon a černá výkon souseda-soupeře, který je vyzval nebo který byl jimi vyzván na soutěžení.

Soutěžení jednotlivců — to je dobrý a pevný *základ* vyšších forem, které z něho rostou. Jako samostatná forma se přežívá brzy. Jeho uplatnění je často znemožňováno společným začleněním celého kolektivu do výroby; ne v každém oboru a druhu práce může dělník pracovat zcela sám. K plnému rozvoji soutěžení je třeba vyšších forem. Proto v době děje této knihy, kdy vývoj socialistického soutěžení prošel rychle již dalšími stupni, vidíme ze sčítání k prvnímu máji roku třicátého ze všech soutěžících již jen 28.3 procenta v soutěžení jednotlivců. Ale mizí-li poměrně rychle jako samostatná forma, uplatňuje se stále více jako forma podřízená: trvá dál mezi jednotlivými členy úderných brigád i úderných oddělení a v této funkci stává se stále důležitější, protože tvoří rovnováhu uvnitř těchto vyšších soutěžících celků, znemožňuje, aby na příklad v úderné brigádě část členů pracovala úderným tempem a druhá část za jejími úspěchy skrývala své nicnedělání.

Soutěžení jednotlivců — to je dobrý a pevný základ. Z něho rostou nové, vyšší formy, které by bez něho patrně následovaly osud prvního soutěžení celých závodů.

Začátkem června roku 1928 v leningradské textilní továrně „Rovnost" organisují komsomolci první *údernou brigádu*. První údernou brigádu na světě. Řekněte svým dětem, aby si pamatovaly tuto chvíli. Budou se jí učit na školách. Neboť úderná brigáda je první úspěšnou zkušeností nové trvalé kolektivní organisace práce.

Úderná brigáda organisuje kolektiv pracovníků určitých úseků výroby kolem stanovených úkolů na podkladě *ideovém*, na podkladě ideového zainteresování dělníků na výrobě a práci celé brigády. Každý její člen dostává svou mzdu sám a sám jí užívá, úderná brigáda není svázána společnou pokladnou, je svázána jen společným úkolem. A tento úkol, který si sama stanoví, není již jenom zvýšení výkonnosti a upevnění pracovní disciplíny, ale také snížení prozaháleného času, snížení výrobních nákladů, snížení počtu brakového zboží, zvýšení jakosti výrobků.

Příklad první úderné brigády je posuzován spoludělníky. Někteří se smějí: proč pracovat víc, proč na sebe brát úkoly, které patří vedoucím? Někteří pokyvují chytře hlavami: úderná brigáda chce prostě víc vydělávat. Někteří následují.

Ne vždy budou procházet brigády jen takovou pozorností. Setkají se i s nenávistí, i s tvrdým bojem, i s aktivním škůdnictvím. Budou vystaveny posměchu a nepřátelské zlobě dělníků, kteří ponesou těžce a neklidně jejich rány do uznané pracovní tradice. Je to příliš nové a příliš porušující všechny zvyky. Ale přece: úderné brigády vítězí a ti, kdo proti nim bojovali, sami později do nich vstupují.

Příklad brigády „Rovnosti" nebyl opuštěn. Již po prvním čtvrtletí její existence ukazují výsledky práce celého závodu její radostný vliv: v září roku osmadva-

cátého vyrábí továrna 2396 kilometrů textilních výrobků, v říjnu 2524 kilometrů, v listopadu 2604 kilometrů — v jediném čtvrtletí díky jediné úderné brigádě vzrůst na celém závodě téměř o devět procent. A prozahálený čas, který u starých dělníků dosahoval až dvanácti procent, klesá až na čtyři procenta.

V srpnu roku 1928 opouští příklad brigády půdu „Rovnosti". Komsomol továrny „Vřeteno" buduje svou údernou brigádu. Za několik neděl staří dělníci „Vřetena" ohlašují druhou brigádu a vyzývají na soutěž brigádu komsomolců.

Za „Vřetenem" následuje „Baltijský závod". Za ním nové továrny textilní, kovodělné, chemické. Heslo úderných brigád zvučí Sovětským svazem.

To již je první rok pětiletky.

A první čtvrtletí tohoto roku zaznamenává *nevyplnění plánu*. Cifry vyplňování pomalu pokulhávají za plánovanými číslicemi. Je skutečně nemožno proměnit v život suché tabulky rozpočtů?

Teď se ukáže, čí je to plán! Teď se ukáže, kdo je hospodářem!

Úporná vichřice vůle roznáší požár nadšení. Na nových závodech vyskakují plaménky socialistického soutěžení a jejich světlo se šíří. Na nových závodech se tvoří úderné brigády s jediným cílem: vyplnit plán!

Ano, ukázalo se, kdo je hospodářem:

První rok pětiletky končil. Plán byl *převýšen* vyplněním o 2.3 procenta.

A na začátku druhého roku, v prosinci 1929, sjíždí se První všesvazový sjezd úderných brigád, na němž zazní bojovné heslo stavitelů socialismu, heslo, jež zahoří nad celým Svazem, heslo, jež zmobilisuje miliony a znovu otřese kapitalistickým světem, heslo, jež bude vyslovo-

váno v Murmansku, v Rostově, v Taškentu a na Sachalinu, jež bude vlát na standartách, napsáno jazykem ruským, ukrajinským, uzbeckým, tatarským nebo gruzínským, heslo, jehož odvaha a vůle je vítězná:

Vyplníme pětiletku za čtyři roky!

Od komunistických sobotníků k tomuto heslu — jaká to cesta! Veliká cesta socialistického soutěžení, veliká cesta nadšení a iniciativy milionů svobodných dělníků.

A heslo žije. V jeho rytmu bijí kladiva montáží a krouží kola šachet, v jeho rytmu tlukou lokomotivy na kolejnice předalekých tratí a hučí turbiny velkolepých elektráren, v jeho rytmu pochodují tisíce úderných brigád.

Zní jako pochod veliké armády, jež nikdy nebyla poražena.

Tak jsme je slyšeli, procházejíce Moskvou, Ukrajinou a Střední Asií. Byl to pochod, který nedozníval. Neboť vývoj socialistického soutěžení, vývoj nových forem práce ještě nebyl u konce. A úderné brigády ještě neřekly své poslední slovo.

Teď jsou již spojeny s hospodářským plánem. Teď byl postaven úkol: dovést průmyslově-finanční plán až do brigád, stanovit přesně, kolik z plánované práce závodu, kolik z plánované práce oddělení je úkolem brigády. To znamená odpovědnost každého úderníka za vyplnění pětiletky. Odpovědnost každého člena brigády za číslice nejvyššího plánu země.

Úderné brigády přijímají tuto odpovědnost. Ale s ní se znovu prohlubuje změna zděděné psychologie starého dělníka. Znovu se lámou staré tradice, které dosud odolaly nárazům socialistického soutěžení. Úderná brigáda,

vědoma si své odpovědnosti, žádá odstranění všech mimořádných obtíží, s nimiž musí zápolit: stroj, na němž pracuje, je třeba opravit, rozvrh práce oddělení neodpovídá jejímu tempu, organisační opatření správy závodu nevyhovují socialistické racionalisaci práce. Úderná brigáda si musí upravovat cestu: ve smlouvách socialistického soutěžení nezavazuje již jen sebe, ale i správu závodu k vyplnění úkolů v řízení závodu. Brigáda zasahuje svými návrhy do řízení podniků, vyvolává nová racionalisační opatření, nový pořádek, stává se *iniciativní součástí správy*. „Závody mají jednoho ředitele a brigády dělníků s psychologií ředitelů," tak vyjádřil tento stav jeden z úderníků.

Jaké jsou výsledky?

Na „Elektrozávodu" v Moskvě začátkem třicátého roku byla provedena dělníky kampaň proti ztrátám ve výrobě. Ve dvou týdnech podali dělníci více než dva tisíce návrhů na zlepšení výroby. Byly to jen drobné návrhy. Odborníci, kteří je prozkoumali, doporučili je k provedení. Tyto drobné dělnické návrhy, vycházející jen z denní praxe socialistického soutěžení, znamenaly pro „Elektrozávod" *sto tisíc rublů* roční úspory. I v těch sto tisíci rublech je kousek tajemství úspěchů pětiletky...

Od „faktického počátku komunismu" k jeho završení, od komunistických sobotníků ke komunistické organisaci práce, vede dlouhá cesta. Iniciativa dělníků jí prochází bez zastávky. Nezastavuje se u úderných brigád. Před tvýma očima, očima pozorovatele, rostou stále nové a vyšší formy. Úderné brigády proměňují se ve *výrobní kolektivy* a *výrobní komuny*, jejichž členové nejsou již spojeni jen svým úkolem v závodě, ale celým svým životem, odevzdávajíce svou mzdu do společné pokladny, která jim všem stejně zajišťuje vše, co potřebují. Je to

vyšší typ brigád, typ bližší komunismu, typ, v němž vzájemná solidarita dělníků je prohloubena a který vede k vyšší kvalifikaci všech účastníků, vychovávaných nejlepšími z jejich středu.

Dva typy, jež vznikly v době děje našeho vypravování, ukazují jen nové prohlubování této solidarity a nové rozšiřování úkolu dělníka-hospodáře: *skvoznaja brigáda* v rostovském Selmašstroji, jež jako průvanem svázala všecka oddělení, vyrábějící secí stroje, a v níž se dva tisíce dělníků naráz řídilo jen mocnou vůlí vykonati daný úkol a zasáhnouti všude, kde mu hrozilo nebezpečí — a *obščestvennyj buxir*, který vyslali havíři Artěmu, aby vzal do vleku, na buxir, zaostalou šachtu okťabrskou a naučil její osazenstvo nové, dokonalejší práci. Jsou to dva typy, dvě různé formy, ale přece jen výraz jediné skutečnosti. Skutečnosti solidarity, skutečnosti uvědomění, skutečnosti péče nejlepších dělníků, nejlepších úderníků o *celé* hospodářství, péče o to, aby nejen na jejich úseku, ale *v celém socialistickém budování* nebylo slabých míst.

Úderník, jako přední stráž útoku na zaostalost a staré methody práce, je posunut daleko před linii spoludělníků. *Ale ví, že jeho úkol bude splněn teprve tehdy, až všichni budou stát v řadě s ním.* Není to nejlepší dělník kapitalismu, který touží dostati se nad svou třídu, který se odlučuje v aristokracii. Je to pracovní vůdce, který předává svou vůdcovskou funkci stále širšímu kolektivu.

Teprve teď, kdy úderné brigády již obchvacují široký kruh dělníků, je čas mysliti na rozšíření formy socialistického soutěžení. Ne již jen osamocení úderníci, ne již jen úderné brigády, ale celé *úderné dílny* a celé *úderné závody* vstupují na pole soutěžících. Teď však již není nebezpečí, že úderný závod bude jen pěkným efektním

gestem. Uvnitř jsou již položeny základy k tomu, aby někdejší pokus komsomolců, který ztroskotal, mohl být proměněn v úspěšný čin.

To právě je v době, kterou jsme žili v Sovětském svazu.

O té době bylo mnoho psáno. Přátelé Sovětského svazu i lidé, pro něž jeho existence znamená konec, říkali svá přátelská nebo udivená slova o pětiletém plánu, o velikých tempech a úspěších. Mnoho buržoasních žurnalistů i odborníků napsalo zajímavé a dobře informované knihy a studie o SSSR. Ve všech je zdůrazňován nechápající údiv nad rychlým růstem a nevíra, že by Sovětský svaz mohl překonati všechny těžkosti, jež se stavějí v cestu jeho budování. Ještě jsou veliké potíže zásobovací, doprava stále ještě neodpovídá růstu průmyslu a především je obrovský nedostatek kvalifikovaných dělníků, na němž, zdá se, musí ztroskotat vyplnění pětiletky. Ti, kteří píší tyto úvahy, se tváří objektivně. Ve skutečnosti jsou hluboce zmateni. Nechápou úspěchy a zdůrazňují těžkosti, protože do jejich počtů nevnikla číslice *nadšení* sovětských dělníků. Nadšení je jim položka nereelní, položka, s níž dobrý hospodář nemůže počítat.

A přece je to právě toto nadšení, uvědomělé nadšení sovětských dělníků, z něhož roste veliká iniciativa, která překonává překážky zdánlivě nepřekonatelné.

Pro ně není reelním počítati *s hrdinstvím práce.* A přece práce v Sovětském svazu se stala hrdinstvím, hrdinstvím vyšším než to, které musí zabíjet, aby bylo uznáno. Hrdinstvím tvorby. Hromadným hrdinstvím, neboť to již nejsou jednotlivci, to již nejsou výjimky, to jsou miliony, které takto tvoří. Heroické napětí na výjimečném díle komunistických sobot se stalo *denní* sku-

tečností. Revoluční nadšení práce a boje z doby občanské války nezmizelo v době budování socialismu, proměnilo se jen v novou pracovní disciplinu, v níž pracuje stále větší a větší část sovětského proletariátu. V té době, o níž vypravuji, ve sčítání socialistického soutěžení k Prvnímu máji roku 1930 je zaznamenáno, že v celém Sovětském svazu ve všech formách socialistického soutěžení bylo účastno *72.3 procenta* všech dělníků.

Taková je tabulka, která ukazuje účast na socialistickém soutěžení podle krajů:

Moskva	79.6 %
Leningrad	76.0 %
Ural	68.5 %
Jiné kraje RSFSR	72.5 %
Ukrajina	64.1 %

A taková je tabulka, která ukazuje účast na socialistickém soutěžení v celém SSSR podle oborů:

Kovodělníci	74.9 %
Textiláci	71.1 %
Havíři	57.3 %

To jsou cifry, které znamenají miliony dělníků, stojících u strojů a v šachtách s pevnou vůlí vyplniti plán, který si sami dali, miliony dělníků, vědomých si svého úkolu na svém průmyslu.

Cifry revolučního nadšení.

Nadšení vyprchá — říkáš, příteli skeptiku — nadšení vyprchá a bude konec heroismu, bude konec nové pracovní discipliny a nastane znovu těžká a nemilovaná práce, únavná a nudná, z níž bude dělník spěchat domů bez zájmu o celé dílo, bez starostí o řízení výroby, bez iniciativy. Říkáš, že dějiny již mnohokrát ukázaly

nadšení dělníků, které vyprchalo a bylo nahrazeno únavou a zklamáním. Vzpomínáš na francouzské revoluce, vzpomínáš na převratný rok 1918 v Československu, v Jugoslavii, v Polsku. Byla revoluce. Dělníci pocítili závan svobody. Jejich život byl nabit aktivitou. Na schůzích, v továrnách znásobili svou iniciativu a jejich vůdcové k nim přicházeli: soudruzi, máme svobodu; naše svoboda je mladá, potřebuje vás, aby mohla žít; vaše práce je pro ni chleba, vaše ruce jsou pro ni zlato, pracujte, zvyšte svoje výkony, snižte svoje mzdy, věnujte část výdělku na její fondy; vrátí vám to; je to vaše svobodná země, vaše republika. Dělníci se neotočili zády k těm, kteří jim přednášeli tyto žádosti. Pracovali, zvýšili výkony, snížili mzdy, vyplňovali heroické úkoly s velikým úsilím a obětavě přinášeli dary své chudoby na fondy mladých republik. Po několika měsících anebo letech nadšení a obětavost zmizely. Mladé republiky se konsolidovaly a práce se stala šedou námahou. A stárnoucí republiky vracely dělníkům jejich iniciativu nezaměstnaností, bídou a střelnými ranami. Jen nejméně uvědomělí, jen ti, kteří nedovedou myslit a domýšlet, dávají se svésti nadšením, které je svazuje a zotročuje — říkáš, příteli skeptiku, usmívaje se trpce nad obětavostí, která byla vznešená, hloupá a smrtelná.

Ale ty, příteli skeptiku, vypravuješ dějiny buržoasních republik. Dějiny republik, v nichž dělníci jen obětovali, ale nezískali, pracovali, ale nevládli. Proto se jejich nadšení nikdy nemohlo proměnit v denní skutečnost, nemohlo se proměnit v něco trvalého a neprchavého.

Viděl jsem nadšení sovětských dělníků. Bylo to ve *třináctém* roce sovětské republiky. A nadšení neprchalo, ale rostlo. Ne neuvědomělí, nýbrž právě nejuvědomělejší stáli v jeho čele. Nebyl to jenom enthusiasmus, byl

to *uvědomělý* enthusiasmus lidí, kteří nevyplňují cizí, nýbrž svoje příkazy. Čím výše stoupá třídní uvědomění a kultura dělníka buržoasních republik, tím méně lásky je v něm k jeho práci, tím více nenávisti k celému řádu, v němž musí žít. Čím výše však stoupá třídní uvědomění a kultura dělníků Sovětského svazu, tím určitěji se projevuje jejich iniciativa, tím bouřlivěji vstupují do svazku úderníků, tím nadšeněji a obětavěji pracují.

Můžeme statisticky sledovati, jak účast v socialistickém soutěžení souvisí s lety, která dělník žil přímo v továrně, v práci. Téměř všude vyšla iniciativa k různým formám socialistického soutěžení z řad komsomolců, mladých, politicky vyspělých chlapců. Ale všude se hned tohoto začátku chopili staří dělníci, s dlouhou pracovní praxí, s lety života v továrně, který je učil třídnímu uvědomění.

Tabulka socialistického soutěžení podle oborů nám ukázala veliký rozdíl mezi kovodělníky a havíři. 74.9 % kovodělníků a jenom 57.3 % havířů se zúčastnilo v socialistickém soutěžení k 1. máji 1930. Zjišťujeme-li *průměrnou* dobu práce v průmyslu, nalezneme u kovodělníků jedenáct a půl roku, u havířů pouze osm let, při čemž 21 % kovodělníků pracuje ve svém oboru již více než 25 let a 18 % méně než 5 let, kdežto u havířů pouze 12 % má praxi pětadvacetiletou a 34 % praxi sotva pětiletou. To znamená, že dělníci s delší praxí, dělníci v kovoprůmyslu, jsouce více spojeni s výrobou, pochopili rychleji obrovskou změnu svého postavení a změnili podle toho také rychleji a hlouběji svůj poměr k práci než havíři, jejichž průměrná praxe je daleko nižší a kteří proto nesrostli tak citlivě s výrobou.

Stejné závěry můžeme dělati i na základě tabulky socialistického soutěžení podle krajů. Na prvním místě

stojí Moskva s převahou textilního průmyslu, v němž v moskevském okruhu je průměrná praxe dělníka téměř 14 let. Na posledním místě je Ukrajina s převahou důlního průmyslu a hutnictví, v němž průměrná praxe dělníka je pouze devět roků. Ural, ačkoliv havíři tohoto kraje mají ještě nižší průměrnou praxi než na Ukrajině, je před Ukrajinou; zjistíme, že v uralském kovodělném průmyslu pracují dělníci s průměrnou praxí dvanáctiletou, dělníci, kteří sem na tuto práci byli vybráni z nejlepších a nejzkušenějších.

Tyto souvislosti jistě nejsou náhodné.

Druhým měřítkem spojitosti mezi třídním uvědoměním a účastí v socialistickém soutěžení může být příslušnost ke komunistické straně. Čím více na kterém závodě pracuje komunistů, tím větší je okruh socialistického soutěžení. Ale tento růst není zásluhou jen *počtu* komunistů. Jejich počet je spíše měřítkem uvědomělosti závodu a rozšířením možnosti příkladu. Číslice, které dále otiskuji, ukazují nejen to, že velká většina soutěžících nebyli komunisté, že tedy většina dělníků dobrovolně následovala jejich příkladu, ale i to, jak se úměrně odráželo každé nové procento členů komunistické strany v nových procentech úderníků.

Na závodech

kde ze všech dělníků bylo členů VKP(b)	bylo ze všech dělníků účastno v soc. soutěž.
5—15%	53%
15—20%	67%
více než 20%	76%

Právě tak jasně, jako tyto souvislosti, mluví i srovnávání rozsahu socialistického soutěžení s kulturní úrovní dělníků. V době, o níž mluvím, bylo stále ještě radostnou útěchou buržoasie, že vítězná proletářská revoluce v Rusku se opírala především o masu negramotných a

8

že měšťácká kultura stačila již svázati gramotné dělníky Evropy a Ameriky tak, aby je nenapadlo napodobiti ruský příklad. Byl to stále ještě hanlivý argument proti diktatuře proletariátu, že může existovat jenom v zemi, kde většině občanů je neznámo tajemství písma a že negramotnost je oporou budování socialismu. Rychlý růst školství, veliké výsledky nové pedagogie, jíž se jezdili obdivovat odborníci západu, ovšem vyvracel ze základů hanu, že sovětská vláda se chce opírat jenom o masu, neznající číst ani psát.

A nyní číslice o socialistickém soutěžení nad jiné jasně dokazují ten samozřejmý fakt, že socialismus znamená nekonečně vyšší typ kultury, nekonečně vyšší typ kulturní společnosti než byla společnost kapitalistická. Nová pracovní disciplina, nová methoda práce, nový poměr dělníka k ní je přímo závislý na jeho kulturní výši. Negramotnost je právě tou nejtěžší překážkou budování socialismu, kulturní zaostalost dělníků Sovětského svazu vyžaduje právě těch největších obětí, aby byla překonána a aby mohly býti dohnány a předehnány kapitalistické země.

Postavme vedle sebe Leningrad a Ural. V Leningradě v kovodělném průmyslu se účastní socialistického soutěžení 85.5 % všech dělníků. Na Uralu 64.1 %. V Leningradě mezi kovodělníky je pouze 2.8 % negramotných. Na Uralu 11.9 %. To jsou velmi jasné číslice, uvědomíme-li si, že doba pracovní praxe kovodělníků na Uralu je jen málo nižší doby praxe leningradských kovodělníků.

Postavme vedle sebe uhelný a kovodělný průmysl na Uralu. Proti 64.1 % kovodělníků, kteří se zúčastnili socialistického soutěžení, stojí tu jen 50.5 % havířů. Proti 11.9 % negramotných kovodělníků stojí tu však celých 21.2 % negramotných havířů. I to jsou jistě jasné číslice.

A postavme vedle sebe hornictví na Uralu a na Ukrajině. 50.5 % havířů na Uralu bylo účastno v socialistickém soutěžení. Na Ukrajině 54.8 %. Ale na Uralu bylo negramotných havířů 21.2 %, na Ukrajině pouze 15.2 %. Jako pravidlo, z něhož není výjimky, která by je z nouze ospravedlňovala, opakuje se přímá souvislost mezi kulturní úrovní a rozsahem socialistického soutěžení.

V ohni kulturního růstu, v ohni výchovy, v ohni uvědomování bylo ukuto nadšení sovětských dělníků v novou pracovní disciplinu. Nečteš v knihách, neslyšíš na schůzích Leninova slova o komunistické práci. V každé továrně, v každé dílně je čteš napsána velikými písmenami nad stroji, nad elektrickými kladivy, která buší, nad soustruhy, které sviští, nad skřípajícími jeřáby:

Komunismus začíná tam, kde se objevuje obětavá, těžkou práci překonávající péče prostých dělníků o zvýšení pracovní výkonnosti.

A snad ani tam je nečteš. Nečteš, protože tvé oči nezabloudí ke stěně, protože budou uchváceny tím, co spatří dole u strojů, u elektrických kladiv, která buší, u soustruhů, které sviští, u skřípajících jeřábů, protože spatří obětavou, těžkou práci překonávající péči prostých dělníků o zvýšení pracovní výkonnosti.

Ten, kdo nepochopí, že sovětský dělník po prvé v dějinách proletariátu pracuje na svém a že si to uvědomuje a že proto pracuje s nadšením, které je trvalé a živé jako vůle zdravého člověka k životu, ten nikdy nepochopí veliká tempa a veliké úspěchy jeho práce, tomu bude vždy údivným zázrakem růst socialistického budování a ten nikdy neuvěří — dokud nebude překvapen hotovou skutečností — že je možno překonati všechny překážky a všechny obtíže tohoto budování.

Proto tato kniha vypravuje především o nich: o lidech pětiletky.

Viděl jsem je.

Viděl jsem vznik a růst několika nových forem socialistického soutěžení.

Viděl jsem to tvořivé nadšení stavitelů socialismu. To bylo to největší, co jsem viděl v Sovětském svazu. To nejvelkolepější. To, co vše zatemňuje měšťákovi. To, co vše vysvětluje socialistovi.

Bylo to v době, kdy na západě zahajovali kampaň o práci trestanců a nucené práci v Sovětském svazu.

Bylo to v době, kdy tři čtvrtiny všech sovětských dělníků pracovaly v úderných brigádách, v soutěžení jednotlivců, v úderných dílnách a závodech.

Bylo to v době, kdy v Moskvě ve Velkém divadle zasedal XVI. sjezd Všesvazové komunistické strany (bolševiků).

Byli jsme daleko od Moskvy. Dívali jsme se na bavlníková pole kazachských kolektivních hospodářství, když několik set delegátů z celého Svazu v Moskvě naslouchalo zprávě o kolchozním hnutí v SSSR. Kolem oken našeho vagonu míjely první stopy prvního průmyslu uprostřed asijských stepí, když soudruh Kujbyšev mluvil na sjezdu o vyplňování průmyslové pětiletky. Procházeli jsme mezi velikými díly prvních dvou let pětiletky, když radio a noviny předávaly Stalinovu řeč na XVI. sjezdu.

Kameloti rozprodávali poslední výtisky. V klubech, v jídelnách, v tramvajích, na železnici — ,,Stalinovi poddaní" četli pečlivě řeč člověka, jemuž věřili a jehož měli rádi. Byla to řeč plná síly. Četli jsme ji neméně horlivě

než náš soused v klubovní zahradě, který jí svou prací dal kus její síly:

U nich, u kapitalistů, vládnou hospodářské krise a úpadek v průmyslu i v zemědělství. U nás, v Sovětském svazu, hospodářský vzestup a vzrůst výroby ve všech odvětvích národního hospodářství.

U nich, u kapitalistů, zhoršování hmotné situace pracujících, snižování mezd a vzrůst nezaměstnanosti. U nás, v Sovětském svazu, povznesení hmotné situace pracujících, zvyšování dělnických mezd a pokles nezaměstnanosti.

U nich, u kapitalistů, vzrůst stávek a demonstrací, jež mají za následek ztrátu milionů pracovních dnů, u nás, v Sovětském svazu, není stávek, ale vzrůstající rozmach práce dělníků a rolníků, rozmach, který dává našemu hospodářskému systému miliony nových pracovních dnů.

U nich, u kapitalistů, zostření vnitřní situace a vzrůst revolučního hnutí dělnické třídy proti kapitalistickému režimu. U nás, v Sovětském svazu, konsolidace vnitřní situace a semknutí milionových mas dělnické třídy kolem sovětské vlády.

U nich, u kapitalistů, zostření nacionální otázky a vzrůst národního osvobozeneckého hnutí v Indii, Indočíně, Indonesii, na Filipinách atd., hnutí, jež se mění v národní válku. U nás, v Sovětském svazu, upevnění základny bratrství národů, zajištěný mír národů a semknutí milionových mas národností v Sovětském svazu kolem sovětské vlády.

U nich, u kapitalistů, zmatek a perspektiva dalšího zhoršení situace. U nás, v Sovětském svazu, důvěra ve vlastní síly a perspektiva dalšího zlepšení situace...

Četli jsme tuto řeč s očima široce otevřenýma pro dílo kolem nás a vzpomínajíce.

Bylo to v době úplného rozřešení obilního problému. V době, kdy se kolektivní hnutí na vsi začalo prudce rozvíjet a hluboko přeorávat sociální a technické základy sovětského zemědělství.

Bylo to v době prvního kroku přeměny Sovětského svazu ze země agrární v zemi průmyslovou. V době, kdy podíl průmyslu v hrubé výrobě národního hospodářství byl 53 % a podíl zemědělství pouze 47 %, kdy váhy národního hospodářství po prvé hlouběji klesly na stranu průmyslu.

Bylo to v době velikého růstu socialistického úseku hospodářství a úpadku kapitalistického úseku národního hospodářství v SSSR. Takový je obraz vývoje investic v průmyslu od roku 1926—1927:

	Socialistický úsek	Kapitalistický úsek
	v milionech rublů	
1926—27	1270	63
1927—28	1614	64
1928—29	2046	56
1929—30	4275	51

A takový je obraz vývoje poměru mezi výrobou velkého průmyslu obou úseků:

	Socialistický úsek	Kapitalistický úsek
1926—27	97.7%	2.3%
1927—28	98.6%	1.4%
1928—29	99.1%	0.9%
1929—30	99.3%	0.7%

Bylo to v době, kdy reálná mzda dělníků v Sovětském svazu stoupla na 167 % předválečné úrovně.

Bylo to v době, kdy většina pracujících v továrnách pracovala pouze sedm hodin denně a kdy týden starozákonného stvořitele byl novými tvůrci zkrácen na pět dní.

Bylo to v době, kdy nových jedenáct milionů sovětských občanů vstoupilo do počtu gramotných.

Bylo to v době, kdy byla zaváděna povinná školní docházka v SSSR.

Bylo to v době, jejíž dny kráčely velikým pochodem k socialismu.

Bylo to v druhém roce pětiletky.

DVA TYPY

I

HISTORIE STALINGRADSKÉHO TRAKTORU

---

24. III. 1919

„...střední rolnictvo v komunistické společnosti bude na naší straně teprve tehdy, až usnadníme a zlepšíme hospodářské podmínky jeho života. Kdybychom mu mohli zítra dáti 100.000 prvotřídních traktorů, zásobit je benzinem, posadit na ně řidiče (víte velmi dobře, že je to zatím fantasie), střední rolník by řekl: „Jsem pro komuniju“ (t. j. pro komunismus)...“

Lenin končil svou velikou řeč o svazku dělníka se středním rolníkem a osmý sjezd strany nadšeně tleskal. Byly to krásné perspektivy. V Leninových slovech rostl celý nový svět, sál zasedání se šířil nad šestinu země, pochodovaly na ní kolony traktorů, pracovali noví lidé, hučící turbiny rozsvěcovaly na vesnicích netušená světla žárovek a tovární komíny psaly dýmem na nebe vítězství socialismu.

Schůze byla skončena. Delegáti vycházeli.

Březnová plískanice prudce odkrojila zářící sál fantasie od skutečnosti. Do rozbitých bot delegátů vpíjelo se bláto ošumělé moskevské ulice roku tisícího devítistého devatenáctého. Šlapali je opatrně. A pak odevzdaně. Bylo příliš studené po snu o traktorech a budování. Připomínalo frontu.

Všechno připomínalo frontu. I bláto, i zima, i oprýskané domy, i slavnostní oběd. Už nestojí Pantělejmon Konopajev, dědičný izvozčik, se svou kobylkou u kazaň-

ského nádraží. Padla včera hlady a dala sjezdovým delegátům příležitost oceniti vzácnou chuť masa.

Ale ještě jsou koně na sovětské zemi.

Báťuška Machno šlape jejich kopyty revoluční Ukrajinu, na jejich hřbetech se nese generál Kolčak Bugulmou a přímo na Simbirsk a na Donu a na dolní Volze hrozí Wrangel a Denikin převahou koní udusit obranu Caricynu.

A co bude bez rudého Caricynu?

V Moskvě sní Lenin veliký plán budování — a padne-li Caricyn? Wrangel a Denikin se spojí s Kolčakem a bude jedna veliká fronta od jihu i od východu, kroužící blíže a blíže k Moskvě, aby roztrhala, pošlapala, zapálila všechny plány a nákresy budoucího díla.

Sedí Vaska na břehu řeky Manyč a slabikuje rozmazané, až k šedivé sazbě skrojené noviny politoddělu desáté armády. Nad ním železniční most u Velikokňaževské, nebezpečný kousek, mohou po něm i rudí na bílé i bílí na rudé — a za vodou Wrangel.

Potlesk sjezdových delegátů sem nedoléhá. Zdaleka znějí slova Leninova, tiše, z veliké dálky za několikerými dveřmi, které přirazila kontrarevoluce.

„K-d-y, kdy, by-ch-om, bychom, mo-h-l-i..., Šuro, co je to traktor?"

Šura neví.

Vaska dočítá a skládá nábožně noviny. Pak vyzouvá vysokou rozpáranou botu a vkládá je do ní. Papír hřeje.

Odpoledne věnuje zpytování oddílu: co je to traktor. Dohadují se. Krčí jen rameny. „Eh," zlobí se Vaska, „ani slovo neznají," a škrábe se v přistřižených vlasech.

Přijíždí ordonanc s rozkazem od velitele divise. Šestnáctiletý hoch, student od Samary, dobrovolník v Rudé

armádě. Vaska nelení: co je to traktor? Utýraný studentík ve spěchu vysvětluje, nakláněje se ze sedla.

Večer zneklidňuje Wrangel pravý břeh řeky Manyč. Vaska se Šurou už bojují za sovětský traktor, který u nich na vsi nikdy neviděli.

Šura dobojoval několik neděl později u Sarepty, Vaska přečkal Sareptu i Caricyn, přečkal později i Varšavu a teď sedí s námi v stalingradském klubu železničářů; má na prsou řád Rudého praporu, přistřižené vlasy již vypadaly a na lesklém čele až do týla je tmavě vyhlazen dlouhý šrám.

To je jeden svědek velikých bojů o Caricyn.

Neznámý bělogvardějec, voják barona Wrangela, usrkující vznešeně a beznadějně černou kávu v náhodném společenství pražské kavárny — to je druhý svědek.

A třetí: správce stalingradského musea, ne starý člověk, ale starý bolševik, typ skoro učitelský, vmilovaný do svého díla, jež v jeho ústech soustruhuje bohatá a čistá slova výkladu.

Provádí nás po svém museu, po klášteře — byl to kdysi klášter? Vesele vysvětluje o sobech, kteří bývali v kraji. O kostech mamuta, který tu byl nalezen. O bohatých plodinách, které se dnes rodí na místech někdejší stepi. O starém a novém v stalingradském kraji. V jednom koutku ubohá stará „socha", dřevěné rádlo, jakým se oralo — i čerta, oralo! — jakým se hladila půda ve staré caricynské gubernii. A vedle veliké místo — prázdné.

Tam bude?

Tam bude první traktor, který byl vyroben stalingradským traktorovým závodem, až si odpracuje svůj díl na kolchozních polích.

Od sochy k traktoru.

Vaska se dočkal. Šura nikoliv. Jaká to byla tenkrát

fantasie! Když Kolčak útočil a Poláci a Wrangel a Denikin a Angličané za nimi! Eh, kdo by byl pomyslil, že právě zde bude se uskutečňovat ta velká fantasie, když Lenin hovořil a Denikin rozhoupával kov svých děl a tanků, aby odzvonil umíráčkem rudému Caricynu!

Od Caricynu k Stalingradu.

Prohlížíme veliké mapy a plány, schemata pohybů vojsk, fotografie vůdců, mrtvých i živých, nákresy bojů, modely pancéřových vlaků a primitivních válečných lodí z Volhy, snímky rozstřílených vesnic a mostů, vyhozených do vzduchu, ilustrace a doklady k historii tisíců Vasků a správců musei a neznámých vojáků barona Wrangela z let 1918 až 1920, v nichž Caricyn byl srdcem děje.

Říjnová revoluce roku 1917 pevně zvítězila v Petrohradě, pevně držela Moskvu a všechny průmyslové kraje dovedly účtovat s kontrarevolucí. Kontrarevoluce se mohla nadíti jediné podpory: tam, kde bylo obyvatelstvo nejzaostalejší, tam, kde bylo nejméně průmyslového proletariátu, tam, kde kulak i početně vládl vesnicí.

Dlouho bys hledal a nenalezl bys vhodnějšího nad kraj dolní Volhy a Donu.

Kraj s nepatrnou sítí železnic a silnic. Kraj s velikou většinou zemědělskou, v němž z 1000 obyvatelů bylo jen 96 průmyslových dělníků a 754 zemědělců. A především: kraj *kozáků*. Kozáků, mezi nimiž je největší počet kulaků, soustředěných na jednom území. Kozáků, vychovávaných v dědičné úctě k sobě samým. Přímých služebníků báťušky cara, který je okrádá a vyznamenává, užívaje jich k nejhorším z carských špatností. Byli obrannou hrází a pak výbojným vojskem proti mongolským kmenům a jejich život srostl s válkou. Několik výsad učinilo z nich spolehlivý nástroj útisku a jejich karabáče, pušky a šavle tlumí každé hnutí za svobodu. Pod kopyty

jejich koní umírá revoluce roku pátého a v roce sedmnáctém jsou voláni znovu proti bojujícím dělníkům připomínkami vznešených úkolů obrany státu a svých výbojů. Ještě v roce 1921 píše plukovník generálního štábu donské armády Dobrinin v knize „Borba s bolševizmom na jugě Rossii" věty, jež zaznamenávají i hesla, pod nimiž byli kozáci alarmováni proti proletářské revoluci:

V tomto boji (v boji s bolševiky, p. a.) padla na kozáky hlavní tíha všeho úsilí a oni, spolu s dobrovolníky, přijali závazek avantgardy Ruska i celé Evropy, jako kdysi byli avantgardou proti nájezdům asiatských hord.

Jsou burcováni vzpomínkami na dávnou minulost a umírající dělníci jsou jim členy hord asijských chánů, před nimiž je třeba hájit civilisaci.

V jejich psychologii pocit samostatnosti v nátisku na nekozácký živel kraje úplně přikrývá otroctví carovi, jež nazývají věrností. Jsou zainteresováni svým majetkem a svými výsadami. Jsou chrabří a vycvičení v boji. Jsou výbornou zálohou kontrarevoluce.

A na koho se tu mohla spolehnouti revoluce?

Jen na dvou místech je tu průmyslový proletariát: v Donbasu havíři a v Caricynu dřevodělníci a kováci; pravé ostrovy uprostřed dalekých krajů kozáckých usedlostí a dřevěných pluhů, tažených lidmi. Devadesát šest z tisíce — nic víc. Mohou míti jen jedinou naději, mohou počítati jen s jedinou oporou: snad přijdou na pomoc „přespolní" na Kubáni. Malí rolníčkové a bezzemci, vedeni hvězdou bídy k dalekému putování a usazující se na Donu a na Volze, dobří k tomu, aby z nich žili kozáčtí kulaci — to jsou „přespolní". Jsou utlačováni svými kozáckými sousedy, nemají práv na „svobodné Kubani", jsou vyřazenou kastou, která má mnoho příležitosti srovnávat. Ale chudoba zvolna shlazuje výsady kozácké masy — a revoluce spojuje „přespolní" s chu-

dými kozáky. Fronta roste s vítězstvím revoluce a slábne s jejími porážkami. Dva roky kolísání budou ta léta 1918 a 1919. Dva roky střídavého boje vesnice na straně bílých i rudých.

Je rok 1918.

Na lednových sjezdech kozáků je živo. Ti, jejichž celým majetkem je kůň a umění srůstati s ním, mají vrch. I „přespolní" zasahují. Generál Kaledin, dědic únorové revoluce, od března roku 1917 veliký donský ataman, počítá dny do konce své vlády. Kozáčtí kulaci jej neudrží. Vítězí revoluční výbory. Rostov i Novočerkask je slavnostně vítají.

Generál Kaledin je donský ataman. Svou atamanskou šavli odevzdává jen smrti. Jeho sebevražda, zdá se, končí odpor kontrarevoluce.

Ale pan Deterding není donský ataman. Ani ve správním výboru francouzské banky nesedí atamani a nikdo z nich nechce trpět, aby se jím stal. Což vedly Francie i Anglie imperialistickou válku jen proto, aby se bolševici zmocnili jejich bohatství v carském Rusku? Což vložily takové kapitály do válečného podniku, aby se teď, kdy jarní květy roku osmnáctého jim slibují bohatou úrodu, bezmocně dívaly, jak ztrácejí jižní Rus? A nebyla to snad *jejich* Rus? Nebylo osmadvacet velkých akciových společností v Donbase se 70 proc. celkové těžby v rukou francouzských a anglických kapitalistů? Nepatřily jim téměř celé tři čtvrtiny všech kovodělných továren Donbasu, Rostova i Caricynu?

Ne, angličtí a francouzští páni ve fracích a černých cylindrech nesáhnou po revolveru jako donský ataman. Jeho hlava prý klesla na mapu Donu a krev tiše stékala

k Rostovu. Kolik krve by muselo téci, aby byl zachován styl a byla rudě zbrázděna mapa všeho, co milují a co mají? Ne, bílá vesta, zdobená krvavou stužkou, příliš připomíná Monte Carlo. A pan Deterding ani jeho přátelé nejsou hazardní hráči.

Ještě jsou generálové, kteří zachrání *jejich* jižní Rus před rudou závratí.

Generál Krasnov je jeden z nich.

Ani na okamžik nebyl v rozpacích, vítaje vítězství německých generálů nad rudými vojsky a přejímaje z jejich rukou Rostov a Novočerkask a s nimi i nástupnictví po mrtvém Kaledinovi. Ani na okamžik nebyl v rozpacích, přijímaje nabídku patronátu francouzských a anglických imperialistů na vytvoření velké bílé armády. Jak hluboce bylo zapomenuto všechno nepřátelství. Němci? Francouzi? Angličané? Nikoliv: proletářská revoluce, armáda kontrarevoluce a veliké heslo před ní:

Dobýti Caricynu!

„Abychom zabezpečili na dlouhou dobu klidný život v donské oblasti a znemožnili zločinné nájezdy rudoarmějců na Don, musíme nezbytně přejíti hranice a zmocniti se hlavních hnízd bolševismu: Caricynu, Kamyšinu...," vzkazuje Krasnov svým bělogvardějcům.

„Kozácké Karthago musí býti zničeno!" volá vzrušeně maličký Cato kontrarevoluce v „Donské vlně".

Rudé Karthago, rudý Verdun — tak mu říkali — stál v cestě kontrarevoluci. Na sever od něho je dříví a na jih pšenice, na západ uhel, na východ nafta a bavlna a řeka Volha je jeho řekou. Kdo má Caricyn, má Volhu, má železniční uzel, má volnou cestu k československým legiím a ke Kolčakovi.

Jak by nebyl Caricyn vytouženým městem ruské kontrarevoluci a všem francouzským i anglickým kapitalistům!

Napínají všechny síly: na Caricyn, na Caricyn! Od Salské stepi táhne donská armáda, z rostovské oblasti postupuje dobrovolská armáda Kornilovova a Alexějevova. Postupuje rychle. Má dobré zbraně. Dobré zásobování. Její šavle a bodáky mají jed intervence.

Dělníci v Caricyně ještě nezačali pracovat na mírovém budování. Nejsou zastrašeni nepřítelem. Ve „Francouzském" kovodělném závodě se staví ve dne v noci: pancéře na auta, kovové pláty na ochranu obchodních lodí, které se jedním těžkým dělem a dvěma kulomety promění ve válečné, pancéřové vlaky, které hrají v této válce velikou úlohu. Dřevodělníci i kovodělníci továren, jež nemohou přímo pomáhati ve výzbroji obrany Caricynu, hledají první projevy dělnické iniciativy. Tisíce dělníků vrhají se do práce na komunistických sobotách, dobrovolném, bezplatném dílu „přes čas", aby Caricyn odolal náporu bílých; opravují lokomotivy, vyrábějí granáty, provádějí hlídky, úporně, s nadšením, s nekonečnou obětavostí.

Tempo, tempo, tempo na obranu rudého Caricynu!

Tenkráte po prvé slyšela caricynská Volha toto slovo. A po prvé viděl Don dílo tempa svobodného dělníka. To bylo u Ryčkova. Pyšná konstrukce železničního mostu přes Don tam byla porušena. Pravý břeh Donu byl odříznut od levého. A přece bylo nutno, aby zásoby válečného materiálu, jež měla armáda Vorošilovova na pravém břehu, byly dopraveny do Caricynu. Nesměly býti vydány bílým. Nesměly býti pohozeny v okamžiku takového nebezpečí. Most u Ryčkova *musil* býti opraven.

To už i Vaska i Šura z Jelšanky nosí vintovku. Na obranu Caricynu. O mostu u Ryčkova nám vypravuje Vaska.

Přijeli tam — most, chudák, k smíchu. Jakýpak most, nepřejdeš-li. Ale na smích není kdy. S druhého břehu

1. Úderník z kabelových závodů v Moskvě

slyšíš střelbu. Bílý plukovník Mamontov naléhá a Vorošilov se brání. Veliké ohně na obloze — tam, u Surovikina, hájí přístup k mostu Ščaděnko.

„Soudruzi, rychleji!"

Pracuje se ve dne. Slunce praží. Ocel pálí v rukou. Pracuje se v noci. Pochodně čadí a jediný reflektor chvílemi zhasíná. Pracuje se ve dne v noci. Týden. Mamontov doléhá. „Eh, štěnice," shánějí ho s těla naši rudoarmějci. Deset dní. Čirskaja je už vypálena. Dvanáct dní. Morozovo-donský oddíl soudruha Ščaděnka přetíná bílého hada, který se plazí po trati od Surovikina.

Čtrnáct dní.

Most je hotov.

Lokomotivy namáhavě buší do kolejnic, vagony válečných zásob přejíždějí Don. Rudé oddíly Vorošilova i Ščaděnka se stahují. Mamontov zapaluje skladiště. Jsou prázdná.

V tu dobu je Mamontov — tehdy ještě plukovník — jednou z vážných nadějí ruské buržoasie. V rostovských kabaretech zpívají o něm subrety písničky a bílí důstojníci, švihácky promenující po rostovských promenádách s bohatými paničkami, uprchlými z Moskvy, dodávají si vážnosti vypravováním o tom, jak byli jeho pravou rukou.

Mamontov se činí. Byl poslán se svými oddíly, aby využil a děly a kulomety podporoval připravované povstání eserů a menševiků proti sovětům a pokládá za otázku své cti vítězně konkurovati s generálem Ficchelaurovem, který je tu s početnějším vojskem a se stejným úkolem.

Boj o pobořený most ryčkovský pustil mu důkladně žilou.

Ale trvá dále boj o opravený most ryčkovský.

Teď už nejde jen o opravu mostu. Teď už jde o reorganisaci celé armády rudých. Ještě před měsíci bojovaly tu oddíly rudých gardistů, partyzánů, dobrovolníků z továren i vesnic, bývalých zajatců z Maďarska, z Čech, z Německa, kteří si uvědomili svou povinnost a utvořili mezinárodní čety na pomoc revoluci, ještě před měsíci bojovaly tu oddíly bez uniforem, bez jednotného vedení a z nich, přímo uprostřed boje, se formovala řádná Rudá armáda.

Ryčkovský most nesmí býti opuštěn, dokud nebude dokončena tato veliká práce. V ohroženém Caricynu plynou úporné dny. Již tam pracuje soudruh Ordžonikidze, komisař jižní Rusi, vypuzený z Rostova německou okupační armádou. Již tam pracuje soudruh Stalin, starý, ne příliš známý bolševik, člen sovětu lidových komisařů. Vytváří se válečný sovět severokavkazského okruhu ze Stalina, Minina a Vorošilova, jsou mobilisovány závody i všechny dosavadní vojenské oddíly a sjednocovány v organisovanou armádu pod vrchním velením K. E. Vorošilova.

Proti nim soustředěně postupuje deset pluků Mamontova a patnáct pluků Ficchelaurova. Nelze déle držeti most u Ryčkova. V horečném tempu se připravuje Caricyn na uvítání bílých. Krok za krokem ustupují rudá vojska. Krok za krokem zabírá Mamontov místa, která jsou zbavena Rudé armády.

Ale ne rudého nebezpečí.

Zůstali nejnebezpečnější bojovníci: agitátoři. Jsou všude, rozmlouvají s kolísajícími, přesvědčují je názornými důkazy. Neteče jen krev, ale i bojeschopnost bílých. Těla chycených agitátorů, odvážných a dobrých lidí, houpají se na stromech a telegrafních tyčích, na šíjích zavěšeny tabulky: BOLŠEVIK. To je vítězná alej

bílých, vedoucí k Caricynu. A přece to není injekce. To slovo, napsané na prsou popravených, neodpuzuje odvedené dělníky a rolníky v bělogvardějských uniformách. Bílá armáda slábne ve svém nitru každým krokem vpřed.

Caricyn jest obklíčen. Ze severu Ficchelaurovem, z jihu a západu Mamontovem. Měšťácké noviny v Rostově píší o několika hodinách, jež dělí „naše hrdinné bojce za svobodnou Rus" od obsazení Caricynu. Ale ručičky hodin postupují rychleji než Mamontov. Hodiny se protahují na dny, dny na týdny, týdny na měsíce.

A to už dávno nestojí Mamontov ani Ficchelaurov před branami Caricynu. V tvrdém ohni srpnové noci přešlo Rudé Karthago k protiútoku. Vojska, unavená obrannými boji na cestách k Caricynu, byla osvěžena dělníky z města i z Jelšanky i z Beketovky. Krok za krokem dobývali bílí přístup k Caricynu — letem projížděli zpět, zanechávajíce tisíce zajatců a desítky drahocenných kulometů v rukou caricynských obránců.

První obklíčení Caricynu bylo proraženo.

Bílí ustoupili až k Donu.

Opřeni o jeho skalnatý pravý břeh, prudce oddychují. Sbírají síly, neboť „Rudé Karthago musí býti zničeno", zní rozkaz bílých generálů.

Rudá armáda je tísní. Postupuje. Na západ i na jih. Dolů k jihu spěchá 1. donská střelecká divise Ševkopljasova, aby osvobodila revoluční oddíl soudruha Kovaleva. Epikové občanské války nezapomenou na tento oddíl. V okamžiku, kdy Mamontov úporně naléhal na Don a rudá vojska s bojem ustupovala, zahájila svůj útok i dobrovolská armáda a vytlačovala rudé oddíly ze Salské

stepi stále blíž a blíž Caricynu. Ustupovali Buděnnyj, i Duměnko, i Ševkopljasov, jen jeden oddíl už ustoupiti nemohl: oddíl Kovalevův. Bílí jej odřízli, uzavřeli — 300 verst bělogvardějců dělilo jej od rudých. Bylo to začátkem července, kdy kovalevští bezpečně zjistili: Jsme sami! Nedostaneme se ke svým!

Od srpna vypravovali si lidé na Salské stepi i na Donu, v Rostově i Caricynu, pověst o hrstce bolševiků — někteří jim říkali: krví posedlí, jiní: stateční — uzavřených v Martinovce a odolávajících několikráte mocnějšímu nepříteli. To byl oddíl soudruha Kovaleva. Tři měsíce stál pevně v Martinovce, tři měsíce bojoval proti vytrvalým útokům bílých, do září odolával a rozbíjel jejich řady, až po vladikavkazské železnici přišel Ševkopljasov se svou pomocí a osvobodil jej.

Bylo na čase. Bílí znova přešli k útoku a blížili se k Caricynu a z jihu jim šla vydatná pomoc Jižní armády, nově zformované Krasnovem a svěřené velení generála Ivanova. Wrangelovi podařilo se rozbít rudé na Kavkaze, tlačil je k Astrachani a jen Ocelová divise soudruha Žloby probíjela se k Caricynu, aby neztratila kontakt s centrální obranou revoluce.

17. října 1918 je Caricyn po druhé obklíčen. Bílí zpravodajové Rostova nejsou opatrnější ve svých nadějích: Ještě týden — a Caricyn je náš.

Krasnov snaží se býti prozíravější. Je potřebí zvednouti náladu v armádě. Bůh přichází mu na pomoc, bůh v podobě archiereje, kterého si pozval, aby požehnal bělogvardějským bojovníkům. Archierej byl výmluvný člověk, dva dny procházel bílou frontou, vojáci padali na kolena a bili se v prsa, výkřiky přísah hrnuly se do jeho uší, zatím co jeho ústa hlasitě vyslovovala prokletí nad dětmi ďábla, ztracenými syny poslušné církve boží, pro-

měněnými v krvavou zvěř — nad caricynskými dělníky. Třetí den — 21. října — požehnaná vojska bílých nastoupila rozhodný útok na Caricyn — a večer již byla na rychlé cestě zpět k Donu i k Salské stepi. Archierej, drkotaje kletby mezi svými posvěcenými rty v prchající bryčce, přemýšlel o nevyzpytatelnosti boží moudrosti a zbožný Krasnov se té noci nepomodlil.

Druhé obklíčení Caricynu bylo proraženo.

Rudí postupovali rychle za bílými. Ale byla to podivná vojna. Napadl sníh. Mráz ochrnul nechráněné ruce bojovníků. Vítězové denního boje na noc ustupovali až k nejbližším vesnicím, aby alespoň ve spánku byli chráněni před dusící zimou. Bílí měli vydatnou kavalerii. Jízdu, která mohla rychle manévrovat, pro niž teplo vesnic bylo vždy blíž než pomalé pěchotě; měla méně starostí o své zabezpečení a její rychlost jí dovolovala objíždět vesnické tábory rudých a napadat je s boku i týlu. Krutý mráz jí pomáhal. A tyf a španělská chřipka, rozseté v Rudé armádě a zabíjející víc bojovníků, než sama válka.

Rudá armáda postupovala, ale těžce, jako raněný, vlekoucí za sebou své otevřené rány. Bílí to viděli. Cítili vhodný okamžik k novému útoku na Caricyn.

I francouzští a angličtí majitelé jihoruských dolů a továren naléhali. Německá okupační vojska byla spěšně posílána domů, aby byla po ruce Stinnesům, Petschkům a Noskeům v těžké chvilce německé proletářské revoluce — ale už tu byla Anglie se svými letci a tanky a Francie se svými těžkými děly, aby pomohla velikému donskému atamanu v boji za svobodnou a pravoslavnou a jejich Rus.

Veliký ataman neopomněl se pochlubiti Caricynu touto pomocí. Leták, agitace mezi nepřítelem, methoda bolševiků — to bylo, v čem se mu zalíbilo. Pocítil na kůži své armády účinnost této methody. Zdála se mu být dobrou k tomu, aby mu pomohla k Caricynu.

Proto byla devatenáctého — po starém počítání pana Krasnova: šestého — listopadu zasypána caricynská fronta sněhem letáků. Rudoarmějci se s nimi vraceli do svých vesnic. Angličtí letci je shazovali nad Caricynem. Věrní kněží a občané, rozzlobeni nad zabráním domu pro rudou nemocnici, přibíjeli je tajně na dveře kostelů a škol.

Ataman Krasnov v nich psal:

Občané města Caricynu
a vy, zbloudilí synové ruské armády!

K vám se obracím s posledním návrhem míru a klidného života v jediné a veliké Rusi, Rusi pravoslavné, Rusi v boha věřící. Blízek je váš čas, blízek trest boží za všechny vaše krvavé zločiny. Naše síly rostou. Za svobodu svých stanic a dědin už nebojuje jen sama donská armáda, ale i strašná ruská armáda — Jižní, vedená velikým vojevůdcem, hrdinou Lvova a Přemyšlu, bývalým hlavním velitelem jihozápadní fronty, generálem artilerie N. I. Ivanovem, nastupuje nezadržitelně na Voroněž. Dohodová vojska vyloďují se v Novorosijsku a v Oděse k tažení na Moskvu. S nimi jde k nám množství tanků, sta aeroplánů a těžkých dalekonosných děl. Caricyn bude smeten s tváře země ranami strašných granátů.

Řekněte, zač zhynete vy, zač zhynou vaše ženy a děti a bohaté město se obrátí v poušť a zříceniny? Ano, dříve umírali lidé za víru, cara a vlast; my umíráme za víru

a svůj národ, za svobodu a štěstí svých stanic a dědin a nám je lehko umírat. Ale zač vy umíráte? Za těch tři sta rublů měsíčně, falešných, nic neplatících Kerenek. A co jíte? Vždyť ani chleba nemáte dost.

U nás na Donu není poměščiků ani kapitalistů, my všichni lidé jsme si rovni a nežijeme špatně. Naši vojáci a dělníci dostávají denně 2 a půl funtu chleba a 1 funt masa a máme do čeho se obouvat i oblékat.

Ve jménu boha živého vás zapřísahám! Vzpomeňte, že jste ruští lidé a přestaňte prolévat bratrskou krev ruských lidí. Navrhuji vám, abyste se nejdéle do 15. listopadu vzdali a dali své město našim donským vojskům. Jestliže se vzdáte bez krveprolití a vydáte mi své zbraně a válečný materiál, slibuji vám uchránit vaše životy. Máte dvě možnosti: svobodný, šťastný život občana svobodné Rusi nebo smrt, hanebnou smrt. Spěšte nalézti východisko z nynějšího svého strašlivého postavení. Čekám do 15. listopadu. Potom — nebude slitování!

Caricynští přečetli dopis, ženy nelomily rukama a muži nesvěsili zoufale hlavy. Krasnov se zmýlil. Nešlo jen o to, vypůjčit si methodu od bolševiků. Bylo nutno *být bolševikem*, aby měla úspěch. Rudé letáky nerachotily tanky spojenců a kulomety bitevních letadel a místo boha dovolávaly se milionů pracujících celého světa. Nebyly to letáky násilníků, ale obránců. S pathosem prostých lidí říkaly o jejich právo a přesvědčovaly bez vyhrůžek.

Caricynští přečetli dopis a měli dobrou představu o „klidném životě v jediné a veliké Rusi, Rusi pravoslavné, bez kapitalistů a velkostatkářů“, pod vládou velkostatkářských atamanů a těžkých děl francouzských a anglických bankéřů. Znali dobře rovnost dělníka s car-

ským generálem a nebyli ochotni měnit o ní své mínění. Majíce na vybranou mezi šťastným životem občana svobodné Rusi atamana Krasnova a hanebnou smrtí, rozhodli se patrně pro příjemnější zlo.

Neboť 15. listopadu nevlál nad rudým Karthagem bílý prapor a Krasnov — čekal-li — čekal marně na pokorné parlamentáře, přinášející klíče k Caricynu.

A přece Desátá armáda slábne. Ne pro Krasnovův dopis — to byla jen malá episodka. Vzbudil snad naděje v caricynských kupcích a úřednících — pro proletářskou obranu nebyl napsán. Strach? Strach před Dohodou? Ne, Krasnov špatně vypočítal efekt svých vyhrůžek.

A přece Desátá armáda slábne. Ne však to, že přicházejí Francouzi a Angličané s tanky, děly a letadly, ale to, že odcházejí Němci, že končí jejich okupace Ukrajiny, to silně otřásá Desátou armádou.

Občanská válka je jiná než válka imperialistická, jiná do všech jemností. Je jiná i v psychologii bojujících armád. Pevnost imperialistické fronty žádá úplné odevzdání se do vůle generálního štábu nebo četaře. Tupé odevzdání, bez myšlenek, které jsou nebezpečné, bez iniciativy, která zavádí. Slova o dobrých nervech, jež jsou předpokladem vítězství, jsou skutečně platna pro imperialistickou armádu.

Pevnost fronty občanské války není jen otázkou nervů. Je především otázkou vědomí. Čím nižší je stupeň uvědomění bojující armády, tím citlivější je její fronta. *Citlivost* je jedním z nejpodstatnějších znaků občanské války na obou stranách. V tom je základ jejích neustálých změn, překvapení i nepoměrně dlouhého trvání. Tam, kde se imperialistická fronta hroutí, tam se ob-

čanská fronta jen prolamuje a znova spojuje nejen pod tlakem vojenského vítězství nebo ztráty, ale i pod vlivem politické práce, politického získávání. Proto má imperialistická válka jednotky hrdinů v generálních štábech, hrdinů, kteří mohou spát dobývajíce největšího vítězství svého života — proto má občanská válka tisíce hrdinů v prvních liniích, hrdinů, kteří stále bdí nebo se probouzejí ve styku s nepřítelem, aby strhávali, přesvědčovali, získávali, podrobovali svému příkladu nebo jasnému a rozhodnému slovu citlivost svého úseku.

I caricynská fronta měla tisíce takových hrdinů. A měla i tisíce nepředpokládaných oslabení. V té době, kdy ataman Krasnov koncipuje svůj hrozivý dopis Caricynu, stává se deserce z Desáté armády denním zjevem. Ne, opravdu, není to zásluha atamana Krasnova. Ale na Ukrajině a na Bílé Rusi zvedají hlavy ženy a klasy, osvobozené od německé okupace. A kdo to stojí na caricynské frontě vedle Vasky z Jelšanky? Ukrajinský rolník po pravici, běloruský po levici. Ukrajinští a běloruští rolníci hájí Caricyn a teď je táhne k domovu jejich svoboda. Nad jejich půdou přešel rok osmnáctý bez jejich pluhů a bez jejich kos, jaro roku devatenáctého je blízko a jejich pole volá po práci. Je to jejich Ukrajina, jejich Bílá Rus, *svobodný* proletář má svou vlast.

A konečně! — vždyť i tam je třeba bojovat. Ano, neutíkají z boje — vždyť i Ukrajina potřebuje obrany proti jižní armádě bílých, která se zdá nastupovat na Charkov. Němci odešli, ale zůstali Poláci a Machno a Denikin.

Silné a ušlechtilé důvody mají chlapci z Ukrajiny pro svou deserci, vynalézavé jsou jejich omluvy před vlastními výčitkami — ale Desátá armáda slábne. Slábne početně, slábne i ve své bojovnosti. Citlivá fronta se stahuje pod dojmem častých útěků.

11. ledna 1919 zahajují bílí soustředěný útok od severu. Na slabou severní frontu je rychle přemisťována jízdní brigáda Buděnného z jižní obranné fronty. Sever je posílen a zastavuje útok bílých. Oslabený jih však je proražen rychlým útokem informovaného nepřítele. Padla Sarepta. Bílá hradba se posunuje k Caricynu. Od jihu i od západu přicházejí do Caricynu poplašné zprávy a po zprávách rachot děl a kulometů. Na jižní části fronty objevuje se zrada. Celý pluk byl převeden k bílým a druhý padl do zajetí.

Dne 17. ledna je Caricyn sevřen nejužším objetím bílých. Mamontov drží Jerzovku i Razguljajevku, Gorodišče i Voropanovo, i Gumrak je již v jeho rukou a první linie jeho bojovníků posunuje se až k Francouzskému závodu na severním okraji Caricynu.

Konečně!

Tentokráte již není pochybností o tom, že Caricynu bude dobyto. Generál Mamontov odkládá chvílemi svou vojenskou strohost. Je spokojen. Hle, nezklamal naděje ruské buržoasie, vybojoval si zaslouženě svou hodnost generála a velitele východní armády a rostovské subrety budou moci rozmnožit svůj repertoár o novou strofu: dobyvatel Caricynu.

I bílý generál dovede snít. Sny o moci, o velkolepé budoucnosti ve svobodné Rusi, Rusi pravoslavné, Rusi zbavené židů a bolševických komisařů, Rusi pořádku a práva. Ale bílý generál je voják. Sny nemohou uspati jeho vědomí povinnosti. Je třeba připravit vše pro řádné převzetí vlády nad Caricynem. Diktuje. Na bílém papíře se objevuje rozkaz s úvodem, určeným příštím dějepiscům a školním čítankám, s prostředkem, určeným nejbližší budoucnosti — jmenování velitele města, organisování „Caricynského okruhu“, jmenování okružního

atamana a jiné podrobnosti, na něž nesmí zapomenouti pečlivý dobyvatel — a se závěrem, určeným přítomnosti:

Se zřetelem na dobytí města Caricynu s bohatou válečnou kořistí rozkazuji vám postarati se o to, aby bylo zamezeno rozkradení válečné kořisti. Předsedou komise pro likvidaci a evakuaci válečné kořisti v obvodu vojsk jižní skupiny jmenuji velitele jižní skupiny generála Donskova.

Někdy se směje hodině hodina následující. Někdy je moudrost jedné minuty zlým výsměchem druhé. Snad o tom přemýšlel generál Mamontov krátce po tom, co vtiskl energický podpis na svůj historický rozkaz. Rozdělil kůži živého medvěda. Ne už jen sám dělnický Caricyn a dělnické vsi caricynské periferie, ale i kozácké stanice a zemědělské vesničky stojí v boji. Kačalinskaja, Ilovlinskaja, Gromoslavka, Buzinovka, Karpovka, Marinovka, Kalač i Pěskovatka posílají své bojovníky. Obklíčený medvěd rve zoufalou silou tanky a pancéřové vlaky, pod jeho tlapou zmlká štěkot psů kulometů a poděšení lovci ustupují.

A zatím co na západě i na jihu blízké vsi Caricynu střídají dvakrát denně vládu bílých a rudých, na severní části caricynské fronty je činy psána slavná stránka dějin občanské války: z částí Donsko-stavropolské jízdní divise a z brigády Buděnného, jež jim přišla na pomoc, tvoří se jízdní divise S. M. Buděnného, toho velkolepého samorostlého válečníka, který proslavil svou šavli a svou četu, svou brigádu a svou divisi a který uprostřed bojů vytváří stále větší a větší útvary vojenské, až pod jeho rukama vyroste legendární jízdní armáda, jízdní armáda,

která umí vítězit ve dvacátém století bitevních letadel, tanků a dalekonosných děl.

V ohni třetího obklíčení Caricynu se kují divisní základy této armády. Odráží nepřetržité údery útoku bílých, bije se s pětinásobnou přesilou, rozbíjí kavalerii generála Kravčenka, který svou smrtí splácí prohranou bitvu, a nakonec z obrany přechází k útoku. 22. ledna vyjíždí ze svých posic, 23. ledna dobývá prvních čtyř děl a dvanácti kulometů, 25. ledna obsazuje Loznoje a zachvacuje do zajetí dva pluky bílých, 6. února dobývá stanice Ilovlji s celými vlaky válečných zásob, osmnáctého objevuje se u Karpovky, poráží Donskou armádu, zachvacuje 2000 zajatců, 19 děl a 42 kulometů, jede, letí, řítí se, nedávajíc bílým chvilky oddechu, tlačí je za řeku Sal, rozprašuje je po Salské stepi, tlačí je za řeku Manyč, letí k Torgovoj...

...jede, letí, řítí se vítězná jízdní divise S. M. Buděnného, o níž zpívají písně v leningradském přístavu a v údolích Pamiru.

Třetí obklíčení Caricynu je proraženo.

30. VI. 1919

Na osmém sjezdu strany mluví Lenin o pracovním poměru dělníka ke střednímu rolníkovi, o předpokladech budování socialismu.

V Londýně, v Paříži, ve Varšavě, v Praze mluví bankéři a členové generálních štábů o osvobození Rusi ze jha bolševiků, o dobytí země, která se stala špatným příkladem.

Na rýsovacím prkně světa kreslí smělé ruce plány historie. Tak bude! Tak se stane! Stavitelé světa sečítají a odčítají, násobí a dělí, umocňují a odmocňují velkolepé cifry svých rozpočtů: v jednom — miliony dělníků, v druhém — miliardy franků, dolarů a liber šterlinků.

Je rok 1919 a Caricyn je kousíček tohoto plánu, kus papíru a pevné linie tuše, železná traversa v živé stavbě. Bez něho nebude dílo dokončeno.

Od východu proti rudým tvrdě nastupuje Kolčak. Má úspěchy. Bílá linie na mapě sovětské republiky blíží se rychle k centru. Krátkými údery rozbíjí Kolčak slabý odpor. Už je pokořena Ufa. Vzdává se Bugulma. Ve městech, na vsích, uprostřed polí a stepí vstávají nové překážky, partyzáni bez jednotného velení, špatně vyzbrojení. Na západě, v Londýně, v Paříži, ve Varšavě, v Praze je kreslí na agitačních pohlednicích jako bolševického draka s tisíci hlavami. Tisíce hlav utíná Kolčak, tisíce nových narůstá. Ale jednoho dne musí pad-

nout poslední. Umírají, jak jim kázaly zákony svobody. Po stupních mrtvých stoupá Kolčak ke slávě a vítězství.

Teď!

Teď je ta pravá chvíle. Teď je vhodný okamžik k poslední ráně. Teď je třeba, aby Donská i Dobrovolnická armáda byly na svém místě, aby znemožnily bolševikům přemístit posily proti Kolčakovi, teď je třeba, aby bílí od jihu zahnali rudé do Donu a Volhy a splývajíce s Kolčakem v jediný mocný tok zaplavili se všech stran sevřený úsek sovětské vlády v střední Rusi a její sídlo — Moskvu.

Dalekohledy Kolčakových velitelů jsou obráceny k jihu. Hledají. Čekají. Kdo první uvidí zemi v tomto zeleném moři stepí? Kdo první uvidí prach, zvířený kopyty bílých kozáků? Okrouhlé okno dalekohledů neodpovídá. Obzor stepí je půlí, nekonečný obzor zeleného oceánu, na němž se neobjevují bílé plachty praporů Donské a Dobrovolnické. Daleko odtud, daleko na jihu za řekou Manyč obrací se jižní armáda bílých sotva půlí těla, aby vypálila ránu proti rudým, kteří ji pronásledují. A ta armáda se rozkládá a v tisíci hlavách rodí se myšlenka na mír.

Stavitelé světa v Paříži, v Londýně, přepočítávají svůj plán historie na počítacích strojích bank a knoflících svých vojáků. Součet? Bylo málo investováno do Krasnova. Je třeba investovat více do Denikina a Wrangela. Ten podnik stojí za to.

Sedí Vaska na břehu řeky Manyč, přemýšlí snad o Leninovi a traktoru. Ale za řekou Manyč už stojí nová armáda. Krasnov už není velikým donským atamanem. Vylomil si zuby na Caricynu a noví bílí vlci jej ženou s náčelnického místa. Anglický kapitán Bond a francouzský kapitán Cachin nebyli k němu přívětiví ve svém refe-

rátě pro Londýn a Paříž. A v Londýně a v Paříži se pohnuly trojúhelníky a rýsovací pera vykreslila novou linii. 8. ledna na stanici Torgovoj ataman Krasnov slavnostně předává generálu Denikinovi nejvyšší velení nad *spojeneckými* vojsky Donské a Dobrovolnické armády. A dva dny nato v Novočerkasku jménem britského imperia oznamuje generál Pool, že do tří týdnů bude v rukou bílých bohatá zásilka z Anglie a Francie: 50.000 pušek, několik milionů nábojů, děla, tanky, letadla, zásoby pro lazarety.

Ataman Krasnov není už v rozpočtu. Na jeho místo nastupuje nová naděje: Denikin. Když se 14. února schází Donský kruh, vystupuje Krasnov bledý a vzrušený, aby podal vysvětlení svých neúspěchů. Poslouchají neúčastně jeho stížnosti, odhodláni již předem ponechati jej jeho neškodnosti jako pensistu Dohody. Krasnov nechce pochopit, že je konec. Dělal přece vše, co mohl. Nikdo mu nic nevytýká, pravda, ale nikdo mu také neříká vřelá slova pochopení, ti, kteří mu mají prokazovat úctu, ukazují mu záda. Což je spravedlivé takto oceňovat všechnu jeho práci? A což je spravedlivé to, co podniká Donský kruh proti generálu Denisovovi, veliteli Donské armády? Má býti hromosvodem, dávají mu vinu za všecky porážky, vyslovují mu nedůvěru. Krasnov se domnívá, že smí ještě promluvit. Hájí Denisova. Je to jeho pohřební řeč. Donský kruh netrpělivě mávne rukou a Krasnov mizí za Denisovem. Vládou nad Donem je pověřen generál Bagajevskij.

Tři sta mužů soudilo Krasnova a Denisova — Donský kruh. Tři sta mužů vážných, neúčastných soudců, blaseovaných ve své moci, sedělo v husté atmosféře porážek. Pak doznělo poslední slovo o minulosti a mladá naděje rozněcuje nadšení: na zasedání se objevuje generál De-

nikin. Na schody sypou se květy pod jeho vysoké boty, předseda hledá biblická slova, aby uvítal nového Osvoboditele Rusi a zmlká chvílemi, ukrývaje v kapesníku své pohnutí, na stěnu zasedací síně je vylepen veliký plakát s pozdravem nové hvězdě, která vychází, celé shromáždění vstává a velikým radostným hlukem přijímá muže, který se zaslouží o jejich Rus.

Generál Denikin odpovídá sebevědomě. S jistotou líčí příští vítězství. V jeho řeči není podmínečných tvarů. Neboť nemluví jen on, mluví za ním obrovský stín britské říše a francouzské republiky:

„Nejste sami," říká Donským, „jdou s vámi naši dobrovolníci a — Dohoda!"

A pak stojí Vaska proti nepříteli. Jaký je to nepřítel! Mluví rusky, má anglickou uniformu a francouzské granáty, střílí z anglických pušek a německých děl. Nad jeho hlavou tryskem letí a pálí vojenské letadlo. Srazili jedno k zemi. Kdo tam seděl? A kdo seděl v té úžasné obludě, která drtí stromy, drátěné překážky, člověka, kdo seděl v tanku, který byl dobyt a z něhož vypadla podivná dlouhá figura, žvýkající nesrozumitelná slova?

Tak se před Vaskou objevuje nový nepřítel: bílá armáda, ošacená a vyzbrojená Angličany a Francouzi, s anglickými a francouzskými vojenskými poradci, s novými děly, pancéřovými vlaky, kulomety, letadly a tanky, řízenými anglickými důstojníky, synky z dobrých rodin, kteří si přijeli k Caricynu vysloužit první stupeň rytířství imperialismu, jako jejich kamarádi jezdili do Číny nebo do Indie. Byl to pro ně nový druh koloniální služby. Nový, zábavnější a úctyhodnější. Teď by byli někde v džungli skryti v pruhovaném stínu a číhali na tygry. A zatím zde mohou vrhat letecké bomby na živé lidi a chránit civilisaci a kulturu před očima celého světa.

2. Stalingrad

3. Trosky Stalingradu po porážce Němců roku 1943

A nebezpečí? Konec konců všude je nebezpečí a je slavnější zemřít v boji a být pochován s vojenskými poctami a s královským řádem na prsou než podlehnout kdesi v indické nemocnici malarii. Čerta starého dbají o to, zač bojují tisíce Vasků, jsou sportovci ve službách lidstva a lidstvo jistě ne nadarmo píše v novinách, mluví na schůzích a učí ve školách o krvavých šílencích, kteří rozvracejí tisíciletou spravedlnost, przní ženy, vyřezávají jazyky starcům a přibíjejí jim je na brady, vraždí nemluvňata a zapalují střechy nad hlavou dobrých lidí.

(Nezapomenou: až se vrátí a usednou u krbu proti korektnímu a pokyvujícímu otci a vedle pyšné matky a uctivé snoubenky, vylíčí podrobnosti těchto hrůz, jež jsou tak vzácné uším staré západní Evropy.)

Teď jsou tu — oni, 50.000 nových pušek, děla, letadla, tanky a bílá armáda, jíž Dohoda vlila novou naději na vítězství. Inteligenti, kteří z neúspěchů bílých počali dumat o možnostech smíření s bolševiky, sklapli bystře svá ústa dříve, než domluvili. Pokleslý duch armády nadšeně ožil. Nový ataman Bagajevskij rychlými posly vypravil slavnou zprávu do stanic a samot kozáckých kulaků. V týlu Rudé armády propuká jejich povstání. A z jihu začíná tažení nových sil. Generál Wrangel, slavný vítěz kavkazský, mobilisuje Kubáň proti bolševikům. Denikin dává rozkaz ke generálnímu útoku.

Rudá armáda je zaražena.

Postupovala rychle a nadšeně, byl před ní obraz obsazení Novočerkasku a Rostova a cesty k úplnému vítězství. Ale teď, kdy byla zastavena, pocítila náhle svou únavu. Viděla své slabé síly roztažené na předlouhé frontě od Volhy až k Donu. Viděla své oddíly, celé proměněné v lazarety umírajících tyfem. Spatřila starobu svých zbraní a nedostatky svého rychlého výcviku. Na

její prsa padla všechna tíha tří set padesáti verst pochodu a nepřetržitého dobývání bez posil a bez oddechu.

Zeslábla. Zakolísala. Dala se na ústup.

V týlu povstání kulaků, od jihu fronta Denikina, Wrangela a Dohody. A pak se oči všech s úžasem upřely na západ: pravé křídlo bylo zcela obnaženo. Tam měla být IX. armáda. Devátá armáda, která měla chránit pravý bok desáté, ustupovala v pravém úhlu k útoku bílých. Nikdo nechápal, co znamená tento podivný manévr, jen to věděl každý, že nálety bílé jízdy zle tísní desátou armádu od západu a že kruh kolem ní se smrtelně svírá.

Pak pochopili. Když první prvně vyslovil to slovo, zachvěli se:

Zrada.

N. Vsevolodov, velitel Deváté, podvedl svou armádu. Neudeřil na levé křídlo vojsk generála Mamontova, dohodl se s Denikinem, ne každý voják ctí jen kov nábojů a šavlí. Dvě stě padesát verst ustoupil Vsevolodov, aby dal místo generálu Mamontovovi. Desátá armáda byla odsouzena k smrti.

Je možno ještě držet Caricyn?

Chystá se jeho čtvrté obklíčení. Bílí dali k němu novou organisovanou armádu, Dohoda zbraně a poradce, kozáčtí kulaci povstání, Vsevolodov zradu.

Je možno ještě držet Caricyn?

Desátá armáda je unavena a bez posil. Zakrátko bude odříznuta od severních ústupů.

Je možno ještě držet Caricyn?

Ne!

Caricyn padne.

Caricyn musí padnout, neboť není sil na zastavení útoku. Jde jen o čas. O čas, který stačí k tomu, aby rudí

odrazili Kolčaka, aby východní armáda odhodila daleko na východ sibiřskou kontrarevoluci a zabila její naděje na spojení s kontrarevolucí jižní. Dokud Kolčak postupoval — a blížil se až k Saratovu — bílí na jihu prchali před jízdou Buděnného a nadšenou odvahou zesláblé Rudé armády. Teď Kolčak smutně sečítá výdaje svého krátkého konkubinátu se slávou — a jižní kontrarevoluce hraje na mat Caricynu.

Vzpomeňte na Pařížskou komunu 28. května 1871, vzpomínajíce na boj caricynského proletariátu 29. června 1919.

Velitelé stáli v čele armády. Dělníci zbrojovky proměňovali nekonečné hodiny válečného zásobování v záchranné minuty. Poslední, k smrti vyčerpané síly, sily smrt bílému nepříteli. Z továren, z vesnic, z přístavu vycházela poslední záloha přímo do boje.

Dva dny horečných příprav.

Dva dny zoufalé a kruté bitvy.

29. června jsou obě strany připraveny k útoku.

Rozednívá se.

Je ticho. Bombardování Caricynu ustalo. Zdá se ti: kraj spí. Za chvilku se probudí ptáci. Pak lidé. Bude den.

Ale nikdo se neprobudí. Nikdo nespí. To není ticho nového dne. Velitelé čet se nervosně dívají na hodinky. Na schoulené postavy padá rosa a neklid. Bude útok.

Za Volhou kreslí svítání žlutý a šedý východ. Temné stromy si chvilku hrají s pečlivým postavením svých siluet. Pak jako by je hra omrzela: přiznávají se ke své zeleni.

Rozednívá se.

Je ticho.

Náhle nevrle zahučí motor anglického letadla a popis krajiny, nad kterou svítá, se mění v popis bitvy. Dva

tanky se valí na posice rudých u Jelchi, šest pancéřových aut hoří plamenem kulometů, čtyři letadla vrhají bomby na třetí brigádu sedmatřicáté střelecké divise. Je to příliš mnoho pro oči, které nikdy neviděly tank a pro pušky, jež mají být jedinou obranou proti letadlům. Třetí brigáda se vzdává panice. Prchá. Do průrvy vniká jízda bílých a obrací se s boku na pravé křídlo druhé brigády. V tom okamžiku od Sarepty vyjíždí pancéřový vlak s dalekonosnými námořními děly a pod jejich ochranou začíná útok i na levé křídlo druhé brigády. Devět hodin bojuje v dvojím ohni, devět hodin zadržuje bílé a v jejím krytu se zatím zotavují zbytky třetí brigády.

Poledne míjí nad hlavami ustupujících k Jelšance.

Poledne? Má tento den také poledne? Kdo je vidí za těžkým mrakem výstřelů a výbuchů?

Bílí velitelé pozorují ručičky hodin. Útok je dobře rozpočítán. Jedna! Teď vybíhá od západu první linie bílých. Celé dopoledne je očekávala devětatřicátá střelecká divise. Byli tiši. Teď, když se objevili, přijímá je prudká palba.

První, druhý, třetí útok na 289. pluk. Po prvé, po druhé, po třetí odraženi. Čtvrtý útok s novou posilou. Po čtvrté odraženi. Rozvinují celou jízdní divisi. Odřezávají pluk od spojení s brigádou soudruha Žloby. Uzavírají kruh. Pátý útok. Zdecimovaný pluk 289 již nemůže odolat.

Kota 408. Na jih od ní pluk 345. Dělnický pluk. Ten přichází nyní na řadu. Spojení na všech stranách je již přerváno. Kolem dokola jen široký pás bílých. Nelze uniknout.

„Vzdejte se!“

„Ne!“

Ale to není slovo. To je výstřel. Vintovky odpovídají své Ne! Dělnický pluk se nevzdá bílým. Útok je odra-

žen, ale z vlny, jež spěchá zpátky, valí se nová, mocnější. Bílým není třeba šetřiti silami. Ani okamžik oddechu rudým, volá štáb. Ani okamžik! Pluk číslo 345 bojuje o minuty svého života. Ještě hodinu, ještě půl, ještě čtvrt, ještě tři minuty. Nové a nové vlny jízdy i pěších olizují jeho břehy.

Vintovky zvolna zmlkají.

Zbývá bajonet.

Večer 29. června na jih od koty 408 leží veliké pole posečených lidských klasů. Pluk číslo 345. Všichni jeho muži jsou mrtvi. Na celém bojišti neleží jediná nevystřelená patrona.

A toho večera, 29. června 1919, je rozhodnut i osud Caricynu. Už není celistvé fronty rudých, která přivítala útok bílých dnes ráno. Rozbita, rozehnána v několika oddílech, brání ještě severní železniční trať a její levé křídlo už se dotýká Caricynu. V přístavu na Volze kotví několik křižníků a jejich dalekonosná děla mlčí. Není nábojů.

Ve městě začíná evakuace: ve spěchu jsou vyprazdňovány nemocnice, úřady a vojenská skladiště. Poslední, nejposlednější záloha byla vyslána do boje — čtrnáctý střelecký pluk.

Celý 30. červen je boj o zdržení nepřítele. Ve tři hodiny odpoledne bojuje se již u bran města. V osm hodin večer zahajují bílí svůj finish. V devět obsazují taktický klíč k Caricynu, Dar-Garu. V řadách Rudé armády se mísí hrdinství s panikou.

Je konec.

V jedenáct hodin v noci vydává velitel armády rozkaz k ústupu.

Ve světle ohňů a střel procházejí Caricynem poslední zbytky 37. divise a 14. pluku. Desátá armáda, která rok bránila Caricyn proti bílým, ustupuje k severu.

Ještě na ulicích se bojuje.

Pak se do dvoudenního skřehotání pušek a kulometů, jež se již stalo tichem, opře několik výbuchů. Nad nádražím se rozsvítil veliký oheň. Rudí vyhazují do vzduchu své pancéřové vlaky, které již nemohou uniknouti. Dělníci zbrojovky je stavěli pro obranu revoluce, ne pro útok kontrarevoluce. Vaska zapaluje doutnák, dívaje se zoufalýma očima na jejich ocelová těla. Dvakrát přešlápne s nohy na nohu a polyká smutek: všecko je prohráno, není lépe zemřít s nimi?

Vasko! Vasko! Soudruhu!

Blíží se k půlnoci.

Tryskem projíždějí zapomenuté stráže ulicemi, které se zdají opuštěné a číhají.

Od jihu vstupují do města první formace bílých.

Caricyn padl.

3. I. 1920

Jemná tkáň deště se zavěsila na okno kavárny. Pomocník soumraku. Odhrnuješ mlhu, jež se usadila na skle, a díváš se deštěm.

Nad Václavským náměstím předčasně zahořely žárovky. A hoří v posledním šedivém světle předvečera, jako o slavném pohřbu. Strážník na křižovatce navléká plášť, zastavuje zdviženou rukou auta. Cítíš, jak se mlaskavě přilepují k asfaltu. Z předměstí Prahy se stahuje armáda prostitutek a rozestavuje své stráže v průchodech a pod oblouky balkonů.

U pultů zasedli hudebníci. Klávesnice se prohnula, saxofon zasténal na prázdno a teď zpívá teskný zvuk do spěchavého foxtrotu. Můj soused kývá špičkou přehozené nohy do taktu a našpulenými rty zachycuje sykavě melodii.

Nedokončil ji. Zabořil se očima hluboko do ulice.

Tam, na rohu, zjišťuje strážník žebráka. Neznáme jeho případ. Je mladý, snad se pokusil krást, snad má za sebou rok nezaměstnanosti a hladu. Tlustý zápisník strážníkův visí nad ním jako kámen a kolem něho rostou kruhy zvědavců, jako by byl hozen do jejich hladiny. Je to němý film, hudebníci se nedívají na plátno a doprovázejí vtipným foxtrotem ztrnulou a smutnou scénu. Teď přestali. Pozlacená harmonika dává táhlý signál k tangu. Němý film nedbá hudebního doprovodu. Ztrnulá scéna

na ulici se v tom okamžiku mění ve scénu plnou kvapu a vzrušení. Tlustý zápisník je sražen do bláta, kruhy zvědavců se uděšeně rozstřikly a žebravý chlapec utíká. V očích mého souseda se objevuje úzkost. Žebravý chlapec utíká mezi auty a červenými tramvajemi. Unikne? Ne! Úctyhodný pán mu nastavil nohu. Přeskočil. Ztrácí rovnováhu. Padá. Gumový obušek strážníka jej nadbytečně přitlačuje k zemi.

Můj soused se uklidňuje:

„Tak! Dokud je čas! Ne jako u nás!"

Našpulené rty se chystají znovu sykavě dohánět melodii. Přeruším je:

„U vás? Kde?"

Zatvářil se žalostně. Pak odpovídá tragickým hlasem, který prozrazuje potěšení nad mou otázkou:

„Tam, kde bývala Rus."

Ach, opravdu, mohl jsem si již všimnouti: na klopě kabátu mu sedí černobílý kříž s iniciálkou W. Voják barona Wrangela. A jak je tragický: tam, kde bývala Rus!

„Proč: bývala?"

„Ano, bývala. Už není, pane, už není. Takoví" — ukazuje elegantní rukou na ulici, kudy odcházel zatčený chlapec — „takoví ji zničili."

„Jste tedy spokojen s naší policií?"

„Ne já, vy máte být spokojen, pane! Můžete být šťastni, dokud máte takovou ochranu."

„Ale snad měl ten chlapec hlad."

Ulekl se. Zadíval se na mne vyčítavě a přísně:

„Sentimentalita, pane? To je konec, to je konec."

Neodporuji. Vím, že je to konec. I bez sentimentality. Konec.

Sedí smutně a uraženě. Špička přehozené nohy kývá v taktu nervosy. Hladina černé kávy krouží v šálku a

4. Přehrada Dněprostroje

chladne. Elegantní voják barona Wrangela se rozhodl znovu promluvit:

„A třeba to byl vyzvědač."

Teď je na mně, abych byl překvapen. Vyzvědač? Jakou podivuhodnou úvahou přišel na tuto myšlenku?

„Ano, pane, sám znám takový případ. Je to už jedenáct let. Přitáhli jsme tenkrát do Caricynu. Nešťastné město. Dva roky trpělo pod terorem bolševiků, nemůžete si ani představit hrůzy, jež prožili caricynští občané. Jejich domy byly proměněny v úřadovny židovských komisařů a lazarety. Nutili je, aby kopali zákopy proti nám, kteří jsme je šli osvobodit. Ukradli jim vše, co mělo nějakou cenu. To bylo peklo, pane, to nebyl život.

Den předtím jsme vykouřili bolševiky z města. Nebyl jsem při tom, přijel jsem se svou četou skoro o čtyřiadvacet hodin později. Měli jsme za sebou Kavkaz, to nebyla lehká práce. Byli jsme unaveni. Ale osvobozený Caricyn nám přichystal slavnostní uvítání. Jeli jsme dlouhým špalírem až k hlavnímu chrámu, ani jediný poctivý občan nechyběl ve špalíru. Mávali, volali, květiny házeli, slavná doba to byla, pane, a plná nadějí.

Pak přijel baron Wrangel a později generál Denikin. Na náměstí před hlavním chrámem jsme stáli, až je mi do pláče, když si vzpomenu, že jsme byli poslední ruská armáda. Sám generál Denikin nám připínal vyznamenání a baron Wrangel dekoroval anglické důstojníky, velitele tanků — měl byste vidět, jak uctivě si prohlížela chátra tanky, které jí daly tak na pamětnou — a pak anglický plukovník dekoroval barona Wrangela řády svatého Michala a Jiřího, které mu poslal sám anglický král.

Ano, pane, byli jsme tenkrát předvojem celého světa.

Potom byly slavné bohoslužby, oltář stál přímo na náměstí, ze všech chrámů zněly zvony, hudba hrála a náš

baron promluvil k nám a ke všem občanům města Caricynu:

„Vám, občané Caricynu, neseme novou svobodu, ne tu, jakou vám dali nenávistní komisaři, my vám neseme právo vyznávat svou víru, modlit se ve svatých chrámech a není daleka doba, kdy zvonění dómů Charkova, Caricynu a Kurska se pokryje slavnostním zvukem zvonů stoliční Moskvy a znovu se zrodí veliká pravoslavná Rus."

Pamatuji si ta slova. Všichni jsme tenkrát věřili, že se tak stane. A pamatuji se ještě na jeden čarokrásný večer, myslím, že to bylo den po první přehlídce před hlavním chrámem — byl to vzácný, mohutný chrám, pane, už je asi zničen bolševiky — pamatuji se na ten večer: stál jsem čestnou stráž na hostině generála Denikina, všichni naši velicí vojevůdci tam byli, náš baron Wrangel i kníže Čerkezov i generál Pokrovskij a Šatilov i anglický plukovník, zapomněl jsem... anglická jména se tak špatně pamatují, všichni tam byli a připíjeli na šťastné dobytí Caricynu a na další tažení, na příští osvobození Saratova, na spojení se sibiřskou armádou, na všechny veliké naděje, které jsme měli, a to už já sám také nestál, ale seděl a připíjel s nimi. Ale pak jsme vstali všichni, generál Denikin zvedl pohár s vínem a slavnostně prohlásil:

„Dobyli jsme Caricynu. Postupujeme nezadržitelně, až se spojíme se sibiřskou armádou v jediné veliké frontě, jíž bolševici neodolají. Jsme v předvečer osvobození. Hlava bolševismu je již uťata.

Slibuji vám, vážení a stateční přátelé, že ještě dnes —"

— a teď se vztyčil celým tělem nad stolem a my přímo viseli očima na jeho rtech —

„— že ještě dnes vydám rozkaz k tažení na Moskvu!"

Naplnili jsme celý sál nadšeným hurá!, všichni jsme se objímali, nikdo se nedíval: plukovník? generál? poručík? Všechno bylo jedno. To byl, pane, veliký historický okamžik. Tažení na Moskvu! Až osvobodíme Moskvu, jako jsme osvobodili Caricyn, nebude svobodna celá naše Rus?

Vrátil jsem se domů až k ránu. Bydlil jsem u starého kupce, zlatý člověk, na rukou by mě byl nosil, sám se přihlásil jako hostitel. Jmenoval se Burdin, pamatuji si to dobře, neboť měl dceru. Pane, byl jsem voják, už půl druhého roku na frontě, a to byla žena, jaké miluji. Přišel jsem domů, snad právě vstávala. Byl jsem unaven a vesel. Pohladila mne po vlasech a sama měla takové veliké a milé oči.

Ach, odpusťte, až zde vlastně začíná moje vypravování. Dal jsem se tak strhnouti vzpomínkami.

Když mi seděla na klíně, přišla stráž:

„Vaše vysokoblahorodí, chytili jsme v domě žebráka."

Jsem, pane, člověk demokraticky založený a nemám rád tyhle tituly. A ještě v takové době, pane, cožpak jsem si nezasloužil alespoň chvilky pro sebe? Vyhodil jsem strážného s přáním, aby totéž udělal s žebrákem. Odcházel. Ale když už byl u dveří, povídá:

„A třeba je to vyzvědač."

Rozesmál mne. Vyzvědač! U Burdina! Proč? Rozesmál mne a dopálil:

„Tak ho pověste, toho svého vyzvědače, pověste ho a dejte mi pokoj!"

Opravdu, pro takový směšný nápad — proč já mám ztrácet krásné minuty? A byly to skutečně krásné minuty. Byla měkká a pokorná a nebyl jsem její první milenec. Mimochodem, nemám rád panny, řekněte sám, jaký je z toho užitek.

Spal jsem až do večera.

Když jsem vyšel z domu, hlásila stráž, že byl rozkaz vykonán.

Hlupáci.

Nepochopili, že to byl vtip."

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Je ticho. Čekám na pointu. Saxofon opět naříká. Můj soused spokojeně dopíjí kávu.

„A?

Byl to vyzvědač?"

„Což vím, pane! Už modral, když jsem jej viděl, šeredný, otrhaný typ. Na jazyku neměl nic napsáno a se mnou již nechtěl mluvit..."

Zachechtl se lehce představě oběšeného, který vypovídá. Nesmál jsem se s ním. Podíval se na mne zkoumavě a rozpačitost zesílila jeho smích. Pak zvážněl a zpřísněl:

„Zase sentimentalita, pane? To je konec. To je konec. Nesmíte se bát obětovat takového člověka. To je oběť, která zachraňuje kulturu a civilisaci. Namítejte jak chcete, že je to podivná civilisace, která se musí vykupovat oběšenými. Je to tak. I na dobrého člověka útočí nemoc a musí se jí bránit. Je jistě lépe pověsit tisíc žebráků než připustit, aby svýma rukama, které se stále jen natahují, ničili dílo, budované tisíciletí. Myslíte, že ten můj žebrák byl jedinou ozdobou ulice? Na náměstí, pane, byl telegrafní sloup, dobře postavený, jako by počítali s jeho příštím užitkem. Každý den ráno dostal svou porci. Vždy po třech.

Nejsem krvelačný, pane, a bylo mi třeba někdy i úzko, když jsem viděl mladého chlapce, vedeného k náměstí. Byl vyjevený, poděšený, nechtělo se mu umírat.

Bylo to někdy smutné. Ale měli jsme čekat, až tito otrhaní a negramotní začnou pálit kostely, rozbíjet stroje, až se vyškrábou za stůl gubernátora, až nám budou brát, rozumíte, ne už žebrat, ale brát to, co je naše, co je naším zákonem, co jsme vytvořili svou pílí a schopnostmi?

Sentimentalita, pane? To je konec. Náš baron byl celý muž se zlatým srdcem, také věděl, co je to láska a slitování. Nepamatuji se však, že by byl škrtl jediný rozsudek smrti. Nemstíme se, říkal, pomsta náleží bohu. Smrt není proto, aby trestala odsouzeného, ale aby učila ty, kteří zůstanou živi.

Ale vidíte, pane, začali jsme příliš pozdě. Nemohli jsme již zachránit Rusko. A Rusko již není. Je sovětská poušť a vládnou ti, kteří neměli ujít šibenici. Marně jsme bojovali, marně jsme krváceli, Rusko se stalo obětí, aby bylo odstrašujícím příkladem pro celé lidstvo. Nikdy již jsme nespatřili Moskvu a krásný večer v Caricynu se statečnými slovy generála Denikina zůstal jenom snem a smutnou vzpomínkou.

Ani nevím, jak se to mohlo stát. Byli jsme přece dobře vyzbrojeni a nebyli jsme zbabělí. Měli jsme tanky, měli jsme pancéřové vlaky, drželi jsme se pevně v Caricynu. Kolikrát se pokusili nám jej vyrvat, vždy musili utíkat a ne vždy se jim podařilo utéci. Ale pak přišla zpráva, že se na jihu blíží k Rostovu. Chtěli nás odříznout. Musili jsme zpátky.

Zůstal jsem v městě, jeden z posledních. Již jsme slyšeli kulomety. Říkali mi, že bolševici jsou již na předměstí. Na ulicích vládla panika a hrůza. Cesty na jih byly přeplněny povozy a saněmi caricynských občanů, zachraňujících alespoň život a kousek svého štěstí před bolševismem. Můj hostitel měl připraveny saně. Sám mi

nabídl místo v nich. Nemohl jsem se dlouho rozmýšlet. Přijal jsem naposledy jeho pohostinství. Letěli jsme.

Byl krutý mráz. Bylo to v lednu — druhého? — ano, druhého ledna podle vašeho kalendáře. Ujeli jsme v pravý čas. V noci nato vnikli bolševici do Caricynu.

Nešťastné město! I jeho jméno poskvrnili. Starý Burdin plakal celou cestu. Ona neplakala, jen mi řekla, abych ji vzal s sebou. Nemohl jsem. V Kalači jsem se s nimi rozloučil. Už jsem ji nikdy neviděl.

Připojil jsem se ke svému oddílu. Měli jsme tenkrát ještě k disposici vlaky. Vyhodili jsme za sebou všechny mosty, teprve teď vidím, pane, že to bylo symbolické. Byli nám stále v patách. To byly nejsmutnější dny mého života. Takový je lidský osud. Po nejkrásnějších dnech nejsmutnější. Stále porážky. Stále ústup. A pak Perekop, poslední opora, která padla. A pak útěk z Ruska, útěk z rodné země, pane, vždyť jsem ji měl rád, byl tam hrob rodičů a jejich dům, všecko to propadlo, všecko je zničeno. A pak čekání v Cařihradě. Nekonečné, marné čekání. Z počátku stále ještě naděje. Slibovali nám pomoc z Anglie i Francie, čekali jsme na rozkaz, který nás svolá, půjdeme, nová, silná, veliká ruská armáda, která ponese vítězství a svobodu do Rostova, do Caricynu, do Charkova, do Moskvy. . .

Nic! Smutno vzpomínat! Byly nás tisíce, my, vojíni svobodné Rusi i celé rodiny uprchlíků, scházeli jsme se v kavárnách i v bytech, při zachráněných samovarech, seděli jsme jako kdysi doma, vypravovali, vzpomínali, utěšovali se. Pak jsme prořídli. Někteří odjeli do Paříže, někteří se usadili v Řecku, v Bělehradě, ve Vídni. Stali jsme se potulným národem.

Kolikrát jsem si chtěl vzít život. Až jsem se uchytil tady u vás. Pane, važte si svého pořádku. Mám tu obchod . . .

Odpusťte, ani jsem se vám nepředstavil: Jefim Semjonov, Vinohrady, obchod s gramofony, kdybyste někdy potřeboval...

Ale ovšem, máte již gramofon. Znamenitá věc, pane, moderní člověk bez ní nemůže existovat. Mám rád hudbu, už jako malý hoch jsem hrával na housle. Hudba opravdu zušlechťuje a zjemňuje ducha. Sám jsem vždy první odběratel svých nových zásob. Vše, co tu hrají, již znám. Ten waltz teď na příklad, to je od Stoltze, nejvíc jde na deskách Parlophon, ale ve skutečnosti je lepší na Columbii. Vůbec Columbii dávám přednost, pane. Je ovšem citlivější, vyměňuji jehlu při každé nové desce.“

Dny.
Měsíce.
Léta.
Dny, měsíce, léta nad Caricynem, o nichž voják barona Wrangela nevypravoval.
„Kolikrát se pokusili nám jej vyrvat, vždy musili utíkat a ne vždy se jim podařilo utéci."
To je vše o zářijovém dni roku devatenáctého a útoku rudých, který se dotkl až periferie Caricynu a proti němuž Wrangel poslal všecky své síly. O útoku, v němž se odražení a obklíčení rudoarmějci bránili kameny proti kulometům, když vystříleli všechny své náboje.
To je vše o četě námořníků soudruha Kožanova, kteří se probili až k Francouzskému závodu a tam padli do posledního muže pod přesilou bílých.
To je vše o stávkách caricynských dělníků a o listopadových a prosincových bojích severně od Caricynu, jež zmobilisovaly všechnu techniku bílých na caricynskou frontu a oslabily ostatní fronty až k porážce.
Dny.
Měsíce.
Léta.
Dny, měsíce, léta nad Caricynem, o nichž voják barona Wrangela nevypravoval.
V noci na třetího ledna 1920 první řady rudoarmějců vstupují do města. Do skřehotání kulometů a pušek duní

5. Obnova Dněprostroje zničeného za války roku 1941

výbuchy. Bílí vyhazují do vzduchu své pancéřové vlaky, které již nemohou uniknouti. Teď vyletěla elektrárna. Teď byl zničen vodovod. Caricyn bez světla a bez vody. „Vyhodili jsme za sebou všechny mosty a teprve teď vidím, že to bylo symbolické."

S telegrafních sloupů a s tuhých zimních stromů snímají popravené. Ve sklepích kupeckých domů děsí užaslé a bolestné oči uškrcených a rozdrcených žen a komsomolců. Ledy povolují a Volha ukládá na březích sta bezejmenných těl. Půl čtvrta tisíce caricynských dělníků a zajatých krasnoarmějců zachránil Wrangel před pomstou boží, aby učili kultuře a civilisaci ty, kteří zůstali živi.

Rok 1920. Nový nepřítel útočí, dědic bílých. Tyf a cholera. Nemocnice jsou vykradeny. Léky odvezeny nebo zničeny. Není vodovodu. V malé dřevěné budce tuhnou mrazem soudruzi, kteří roztáčejí rukama stroj, aby dali trochu dobré vody caricynským občanům. V šesti měsících pohltily epidemie tři tisíce lidí.

Rok 1921. Hlad. Pole, udupaná občanskou válkou, nedávají zrna. Dobytek je vybit. Caricyn, Saratov, Samara, celé Povolží je odříznuto od světa. Ustupujíce, vytrhali bílí kolejnice, spálili nádraží, strhali mosty. Čtyřicet tisíc hladovějí v Caricyně. Vychrtlí dělníci vynášejí zvadlá těla mrtvých dětí a svážejí je na valnících do velkých společných hrobů. Matky nemají sil, aby je pohřbily.

Rok 1922. Těžce raněný Caricyn zhluboka oddychuje. První elektrická světla rozsvěcují signály nového života v jeho vyhasínajících očích. Tep ulic oznamuje konec smrtelné horečky. Bude žít.

Dny.

Měsíce.

Léta.

Dny, měsíce, léta nad Caricynem, o nichž voják barona Wrangela nic neví.

Nová elektrárna roste. Tramvaje znovu zvoní ulicemi. Novým vodovodem proudí čistá voda. Po nových mostech odcházejí a přicházejí vlaky, vlaky bez ocelových pancéřů, vlaky míru a budování. Znovu se smějí tváře živých a nad mohylami padlých se modlí mladí chlapci silnýma rukama a kladivy.

Zavírá se historie města Caricynu.

Nikdy, nikdy nezapomeň...

— — — — — — — — — — — — — — — —

Na dolním toku Volhy, tam, kde se prudce rozbíhá k Donu a pak se obrací k východu, proplétá se mezi nízkými zelenými ostrovy a plyne dny, měsíce, léta dál kolem Sarepty, Vladimírovky, Astrachaní do Kaspického moře, tam, kde stával kdysi Caricyn, stojí nové, šťastné, pracující město.

Patnáctého února roku 1925 sešel se sedmý gubernský sjezd sovětů. Na prvních stránkách jeho protokolu začíná historie tohoto města:

V souhlase s jednomyslným usnesením Svazu dřevodělníků beketovského, jelšanského a caricynského obvodu ze dne 22. a 23. prosince 1924, dělníků a úředníků kovodělného závodu „Rudý Říjen“ ze dne 16. prosince 1924, závodu „Barikády“ ze dne 17. listopadu 1924, závodu „Rudý prapor“ ze dne 16. prosince 1924, dělníků a úředníků polygrafického průmyslu ze dne 13. ledna t. r. a usnesením okružních a újezdních sjezdů sovětů o přejmenování města Caricynu na Sta-

lingrad a gubernie na stalingradskou, sedmý gubernský sjezd sovětů vyhovuje jednomyslnému přání pracujícího obyvatelstva gubernie, usnáší se od 15. února t. r. přejmenovati město Caricyn na Stalingrad, caricynskou gubernii na stalingradskou a podniknouti všechny kroky, aby VCIK potvrdil toto usnesení.

Nedzveckij,
předseda sjezdu.

Degtev,
sekretář.

Zavírá se historie města Caricynu.
Nikdy, nikdy nezapomeň!
Nový čas plyne nad Stalingradem.
Léta.
Měsíce.
Dny.
Hodiny.

1. V. 1926

Léta.

Vaska má syna.

Poškrábal se za uchem, když mu žena oznámila své těhotenství a řekl táhlé, nerozhodné: „N-nu!“

Bylo to v měsících, které těžce potíraly hlad a budily nejistotu. Lidé se milují i v nepříhodný čas.

Prvního máje 1926 jdou stalingradští prašnou cestou k severu. Vaska je prostý muž, který má rád slavnostnost. Jeho kroky jsou vyměřenější než ve všední den, řád Rudého praporu mu svítí na prsou a vzpomíná asi, vypravuje sám sobě o cestě, kterou prochází a kterou procházel před sedmi lety, v noci, zoufalý, bez sil.

Teď svítí slunce, velká bílá oblaka plují po modrém moři, Volha bije do břehů a vítr, Stalingradský vítr, který nezná únavy, běží po stepi.

Stalingradští jdou dlouhým průvodem, ulice končí, poslední domek předměstské vesnice mizí jim za zády, i „Barikády“ míjejí, nejsevernější stráž stalingradského průmyslu — kolik bojů tu bylo, myslí Vaska, tady, u Francouzského závodu, kolik anglických a francouzských misí si jej prohlíželo s nadějí na dobrý zisk, který dá, a teď jsou to naše „Barikády“ — jdou stále na sever po vysokém pravém břehu Volhy, jdou dvanáct kilometrů od města a to už je step.

Step. Tráva. Neúnavný vítr.

Nad stepí oblaka a rudý prapor.

Někdo mluví. Pak hrají Internacionálu.

Do stepi kladou základní kámen.

Vaskův syn naklání hlavu napravo, nalevo, jako štěně, jež je v rozpacích a pak tahá tátu za kabát:

„Co to dělají?"

„Stavějí, chlapče."

„A co stavějí?"

„Továrnu."

„A jakou továrnu?"

„Na traktory."

„A co je to...?"

Traktor se zle láme ve čtyřletých ústech.

Co je to traktor? ptal se Vaska před sedmi lety, skládaje nábožně noviny politoddělu desáté armády do vysoké, rozpárané boty, aby hřály. Co je to traktor?

Vaska už to ví. A nepochybuje o tom, že továrna, která vyroste ze základního kamene ve stepi nad Stalingradem, bude továrna na traktory. Je to přece stroj všech strojů. Půdu oře, táhne vozy, převrátí starou vesnici v komunistickou. Tak o tom přece mluvil před sedmi lety soudruh Lenin. Tak o tom mluvil nedávno také soudruh Dzeržinskij, čekista, inženýr, ekonom a vůdce, který Leninovu „kdybychom zítra" dal ve svých návrzích pevnou podobu velikých traktorových závodů. Mluvil o tom, mluvil o potřebách sovětského zemědělství, o tom, jak nestačí pracná námaha všech jeřábů sovětských přístavů, zdvíhajících slavnostně z lodí drahocenné traktory, přivezené z Německa nebo z Ameriky, o tom, jak všecko nadějné dílo traktorových oddělení „Rudého Putilovce", brjanského nebo koloměnského závodu i nevelkých dílen v Záporoží a v Markštadtě nemůže nasytit hlad sovětské vesnice po novém, vyšším způsobu práce. Je nutno po-

stavit novou továrnu, speciální továrnu na traktory, říkal Dzeržinskij a Vaska s tichou samozřejmostí přijímal tuto úvahu, mysle na svůj Stalingrad. Co jiného by tu mohlo stát? Musí to být továrna na traktory.

Vaska předbíhá. Vaska je rozhodnější než skutečnost. Ve Stalingradě budou nové továrny, inženýři a geometři hledají vhodné místo, nalezli je, step na pravém břehu Volhy, dvanáct kilometrů od Stalingradu, tam je ukládán základní kámen nového stalingradského průmyslu, tam budou stát nové podniky země sovětů. Ale? Není tak docela přesně rozhodnuto, jaké. Snad továrna na zemědělské stroje. Snad automobilka. Snad i továrna na traktory. Vaska předbíhá ve svém přesvědčení. Ještě je třeba klásti otazník za všecky plány.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Mluvíme na schůzích o Sovětském svazu. O tom, jak sílí, jak se zotavuje z přetěžkých ran války, občanských bojů, blokády, epidemií, hladu. O tom, jak se chystá budovati nové závody, jak úporně pracuje na tom, aby zaostalou rolnickou zemi přeměnil v nejprvnější z průmyslových zemí. Mluvíme o devítileté sovětské republice. Mluvíme v Praze, v Bratislavě, v Užhorodě. Mluví soudruzi v Berlíně, v Paříži, v New Yorku. Mluvíme ve velkých sálech a v hospodách u špinavých stolů na podlahách zaplivaných a těžkých kouřem.

Dělníci sedí, poslouchají, mlčí.

Protivník se směje:

Plány? Říkáte: bude. Ale co je? Chcete, abychom věřili vaší víře.

Věříme?

Víme!

— — — — — — — — — — — — — — — —

Dvanáct kilometrů severně od Stalingradu — step.

Step. Tráva. Neúnavný vítr.

Nad stepí oblaka.

První máj přešel, se žerdě sňali rudý prapor, letní slunce vychází a zapadá, s dalekých stromů přilétá žlutý list podzimu, sníh padá na opuštěný kámen ve stepi.

Plány? Bude? Ale co je?

Vaska chodívá někdy stepí okolo základního kamene. Zdá se, že je to náhrobek. Soudruh Lenin je mrtev, soudruh Dzeržinskij zemřel dříve, než jeho návrhy dorostly v hmatatelnou konstrukci a o továrně na traktory se mlčí. Vaskovi se zdá, že byl podveden. Už skoro rok přeletěl nad opuštěnou stepí. Vaska si chystá zlé pero na plány, které nebyly splněny. Ale dříve, než je namočí do fialového inkoustu a napíše první slovo na útržek špatného, nouzového papíru, je potěšen zprávou „Pravdy" o traktorové diskusi.

To bylo v březnu roku 1927.

Celý měsíc potom jsou Vaskova spokojenost a klid podrobovány přetěžké zkoušce. Jeho noviny jej krajně znepokojují. Vyskytují se v nich názory, že nový traktorový závod by měl být postaven v Taganrogu nebo ve Stalinu. Vaska ani na okamžik nemůže pochybovat, že takové nápady jsou svědectvím naprostého nerozumu. Každý den po návratu z práce úzkostlivě přehlíží nové číslo a vzrušuje se znovu a znovu pomyšlením, že by takový nerozum mohl zvítězit. Je snad možno, aby v Taganrogu, začouzeném a přeplněném komíny, vyráběli lesknoucí se traktory, jakých je třeba sovětské vesnici? A ve Stalinu? Jak vůbec přišla stará Juzovka ke Stalinovu jménu? Pracoval snad *tam* soudruh Stalin ve válečném sovětu, když Mamontov obléhal Caricyn a Vaska hájil železniční most u Ryčkova? Vaska je roztrpčen takovými nápady.

Časný dubnový den roku 1927 s veselou první stránkou „Povolžské Pravdy“ usmířil Vasku s oběma soupeři Stalingradu. Od toho dne byl ochoten připustit, že taganrogské železárny ne darmo naplňují toto pobřežní město dýmem a blahovolně souhlasil se změnou jména, k němuž se Juzovka rozhodla. Neboť „Povolžská Pravda“ otiskla toho dne telegram, naplňující Vaskovo očekávání:

Lidový komisariát dělnicko-rolnické inspekce se usnesl, aby továrna na traktory byla postavena ve Stalingradě. Rozhodnutí bylo předáno ke konečnému potvrzení Sovětu práce a obrany.

Ještě několik dní vzrušení zbývá Vaskovi do čisté radosti. Jak rozhodne Sovět práce a obrany? Je to vzrušení bez pochyb. Za týden oznamuje nový telegram na první stránce „Povolžské Pravdy“, že

Sovět práce a obrany jednal o otázce „Továrny na traktory soudruha Dzeržinského“ a rozhodl, aby byla postavena ve Stalingradě.

Stalingrad bude dávat traktory sovětskému zemědělství. Ve Stalingradě bude stát první sovětská továrna na traktory. Stalingrad, vyznamenaný řádem Rudého praporu, je vyznamenán po druhé. On, který slavně bojoval, bude slavně pracovat. Je uprostřed bohatých lánů a nezoraných stepí. Opouštějíce brány nové továrny, budou traktory vjíždět přímo na pole, která se budou oddávat jejich síle a budou plodit miliardy klasů. Severní Kavkaz bude plout očima proti proudu Volhy a počítat klopýtavé nárazy běžícího pásu, nesoucího nové stroje, které pohltí meze a promění severokavkazský kraj v obrovskou socialistickou továrnu na obilí. Největší hranice světa padnou, hranice mezi městem a venkovem a Stalingrad bude prvním dodavatelem zbraní, které je porazí.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Dvanáct kilometrů severně od města — step.
Step. Tráva. Neúnavný vítr.
Nad stepí oblaka.

Bez cesty brouzdají travou nákladní auta a inženýři rozměřují. Oko přitisknuté k theodolitu mžikne, ruka váhavě vztyčená, klesne rozkazem pomocníkovi a červenobílá tyč se zaboří do udivené půdy. Zatím už uvolněné ruce kroutí cigaretu a oko se pokojně rozhlíží po kraji. Zelený obzor je přerušen jen velkým bílým stanem, první budovou budoucího gigantu. Spěchat by se nevyplatilo. Není to přece maličkost — taková továrna! V Moskvě rozhodli: 10.000 traktorů ročně. Pěkná továrna ve světovém měřítku a vykouřit cigaretu nad jejími základy může být jen znamením rozvahy.

Neúnavný vítr odnesl léto a podzim. Ve stepi se ztrácí chvějící se stan a dřevěný barák, který denně poslouchal rozvážné porady odborníků. Teď se v něm usadil hlídač a do zimních večerů bliká malým okénkem znamení, že tu bude — bude-li — velká továrna na traktory.

Stalingradský Traktorstroj roste zatím v Moskvě. Zvolna a opatrně kladou inženýři a profesoři plány, náčrtky, výpočty na sebe jako cihly, místo jeřábů zdvíhají se jejich ústa a ruce při proslovech a důkladných dobrozdáních a místo pneumatického kladiva hlučí jen psací mašinka, na níž stenotypistka překlepává obsáhlé protokoly schůzí o projektu Traktorstroje.

Na jaře roku osmadvacátého se stěhuje psací mašinka znovu k Stalingradu, dvanáct kilometrů severně od města. V náčrtcích, výpočtech, dobrozdáních a protokolech se bude pokračovat.

Na stepi se pracuje. Už tu nestojí osamělý dřevěný barák. Vedle něho vyrostl druhý, třetí, čtvrtý. Čtyři dře-

věné baráky pro dělníky Traktorstroje. Inženýři spokojeně zapalují cigaretu. Pracuje se.

Vaska rozhořčeně máchá rukou. Kdybychom byli takovým tempem opravovali ryčkovský most, kdybychom byli takovým tempem hnali bílé a hájili Caricyn, seděl by dnes baron Wrangel v Kremlu a generál Mamontov podepisoval vyhlášky o odstřelu hladových a nezaměstnaných rebelantů v caricynské gubernii.

Vaska je nespokojen.

Sovět práce a obrany je nespokojen.

Tempa přípravných prací? Želva má naději na mistrovství, dá-li se v závodění s nimi. A projekt? Ještě před desíti měsíci bylo možno projekt na deset tisíc traktorů pokládat za velkolepý. Ale sovětská vesnice se hnula. Pěšina kolektivisace je prošlapávána v cestu. Deset tisíc traktorů neuspíší kolektivisaci, protože sotva stačí jejímu tempu.

Pod dvěma zkříženými čarami je pohřben úkol deseti tisíc. Slova projektantů v protokole: „Definitivně přijato!" se smějí své definitivě, dokud nejsou připsána pod nový projekt:

Dvacet tisíc traktorů ročně ve dvou směnách po deseti tisících.

Pilná psací mašinka klepe nové protokoly. Oko geometrů se znovu přitiskuje k theodolitu. Cigarety nervosně dýmají a uhasínají v kratších intervalech. Zdá se, že zesílil dopravní ruch na trati Moskva—Stalingrad.

Ale na stepi nad Stalingradem uhání vítr dál přes čtyři malé dřevěné baráky, jež nedostávají společníků.

Na schůzích stalingradských dělníků se začíná o Traktorstroji hovořit jako o bolavém místě. Dva roky už minuly od té chvíle, co ve stepi byl položen základní kámen budoucí továrny, rok už minul od okamžiku, kdy červe-

nobílé tyče vyřízly ze stepi území příštího závodu, ale z několika klád, jež se tam povalují, traktor neuděláš. Dělnicko-rolnická inspekce by neměla mlčet. Dělnicko-rolnická inspekce by se měla podívat na toto želví dílo a pohovořit o tom, jak možno je popohnat. Jakpak dohoníš a předhoníš Evropu s takovým tempem?

Komise dělnicko-rolnické inspekce přijela do Stalingradu v červnu 1928. Procházela stepí s ironickými poznámkami a pak, v budově správy, začala ostrá kritika. Inženýři předložili plány, profesoři ospravedlňovali své obsáhlé výpočty, náčrtky ukazovaly zajímavou budoucnost.

Komise se nezajímala o rok 2000. Komise chtěla vidět základy, komise chtěla vědět, kdy budou položeny. Inženýři mlčí. Profesor krčí rameny. Což je to hračka stavět továrnu na dvacet tisíc traktorů?

Několik specialistů, ukrytých za velikým úkolem, bylo vyměněno. Komise tvrdě postavila své požadavky.

Zima toho roku zastihla na stalingradské stepi čtyři dřevěné baráky a několik stěn zděných obytných domů.

Vaska roztrpčeně máchá rukou, když se mluví o Traktorstroji.

Sovětská vesnice čeká.

Léta.

Měsíce.

Pomalá tramvaj zvedá příď a klouže ke dnu po vlnách kolejnic. Vznikají obavy z mořské nemoci. Jedeme na Traktorstroj cestou májového průvodu stalingradských dělníků před čtyřmi lety. Hlavy se otáčejí napravo, nalevo, dopředu, dozadu, jak ukazují hbité ruce Vaskovy. Předlouhý Stalingrad nikde nekončí. Vidíme ,,Barikády". Vaska překotně informuje a nedopovídá z obavy, aby dopověděl vše. Je to jediný člověk zde, který nepřipouští otázky. Není na ně kdy v jeho historii a domnívá se, že nám je vyčítá se rtů. Dějinám let i stalingradská tramvaj jede příliš rychle. A můžeš pochopit Sovětský svaz, můžeš pochopit vše, co tu je, aniž poznáš vše, co tu bylo? Vaska má pravdu.

Tramvaj se zastavila. Dlouhá zastávka. Vaska vypravuje volněji, až tichne. Tramvaj se vyprazdňuje. Postupně. Každý cestující prodělává takový proces: sedí, podívá se na hodinky, přimhouří oči, jako by vzpomínal, pak vstane a vystoupí. Za okamžik druhý se zeptá souseda, kolik je hodin, pokývne hlavou a vystoupí. Teď se podíval na hodinky Vaska a přimhouřil oči.

,,Nu," povídá, ,,půjdeme pěšky!"

Nechápu, proč se tady vystupuje z tramvaje podle hodin.

,,Konečná stanice?" ptám se.

„Ach, ne, trať vede až na Traktorstroj. Ale proud není."

Proud není. Dobrá. A nač tedy hodinky?

„Teď je doba, kdy obyčejně nebývá proud."

Soudím, že je to neprozřetelnost: ukazovat delegaci nepořádek, který je pravidlem. Nebylo by lépe svézt nás autem? Ale tento úsudek je možno už pronášet jen žertem. Neskrývají. Je mnoho nedostatků a k nim se vždy přimykají nadšená nebo i nenadšená, ale vždy zřetelná slova vidění: bude. Vaska není výjimkou, a když mluví a ukazuje rukama kolem, co nebylo a již je, pochopíš, že jeho víra není naivní a že je strhující.

„Nu, soudruhu, těžkostí máme dost. Dobyli jsme Caricyn, ale elektrárnu nám bílí vyhodili do vzduchu. Dobyli jsme moc a svobodu, ale intervence zničila, co mohla. Stejně toho mnoho nebylo. Co stačilo deseti tisícům, nestačí sto šedesáti milionům. Budujeme. Budeme mít novou elektrárnu, ještě v tomhle roce začne pracovat. Nač nadávat? Na sebe? Nebo na osud? Komu by to napadlo. *My* máme osud v rukou. *Víme*, že bude elektrárna. Teď, teď je zle. Teď pracuje jen slabá výpomocná stanice. Byla dobrá ještě před rokem. Dnes už nestačí fabrikám ani dopravě. A tak sedíš a zíváš v tramvaji proto, že proud, potvora, nestačí najednou utáhnout tebe tady a ve fabrice pás s novým traktorem. A teď nadávej, když vidíš nový traktor! Těžko! Musíme čekat. A přidat, abychom dlouho nečekali. Nespokojenost, soudruhu, nenajdeš na cestě dopředu. Mám-li dneska hlad a vím, že zítra budu syt, mám plné právo být spokojen. Kdybych se dnes cpal a věděl bych, že zítra nebude už do čeho kousnout, bacil bych do toho..."

Vaska je jednoduchý. Jeho moudrost je prostá a veliká jako slunce. Svítí i pod mrakem silných slov, jež si chys-

táš nad blátivou cestou. Svítí, třeba se mračíš proto, že se ti lépe sedí v kolébavé tramvaji než tone v blátě.

Náš soused se dívá na hodinky, pokývne hlavou a vystupuje. To kývnutí není znamení souhlasu. Ale klid, s nímž sléźá schůdky tramvaje, zakotvené přímo nad příkopem, a smích, s nímž trápí zakaboněného průvodčího, který obchází svou ztroskotanou bárku, dává Vaskovi potvrzení.

Pravděpodobně mu uvěříme.

Jdeme pěšky rozmoklou cestou a Vaska vypravuje. Už je zase v historii. Má ostatně pravdu. Co je — vidíš. Ale můžeš to všechno pochopit, aniž poznáš, co bylo?

Jdeme tedy pěšky rozmoklou cestou a Vaska vypravuje systematicky a podrobně, dokud jej dva malí chlapci nedonutí přeskočit několik let. Případ — a byl to, jak uznáte, skutečný případ — dvou malých stalingradských chlapců — začal se tak:

Viděli jsme *půl* chlapce. Nic víc než pár drobných bosých nohou, splývajících s blátem. Neviditelná půle byla zastrčena do dlouhé vodovodní roury, svalené do příkopu vedle cesty a byla, usoudili jsme tak, původcem energického křiku, který zněl z druhého konce roury. Šli jsme očima za ním. Na dostřel hlasu objevili jsme druhého chlapce. Mohutně rozkročen, jak se sluší na dětskou představu vážnosti chvíle, zatloukal půlkou cihly do země laťku. V okamžiku, kdy mohl být spokojen se svým dílem, ozval se z roury nový energický výkřik, cihla dopadla na zem, obě dětské ruce chopily se laťky a vytrhly ji, poponesly dva, tři kroky a proces se opakoval s takovou horlivostí, že jsme měli obavy o prsty malého pracovníka.

Vím o tom, co znamenají vynálezy dětí. Dětské hry jsou zrcadlo společnosti. Viděl jsem tam daleko, u nás, tisícero her na vojáky, v nichž nejslabší bývali donuceni

představovat nepřátele svého národa. Viděl jsem v proletářských čtvrtích hry na demonstrace, v nichž bylo pětihaléřem losováno, kdo má zastupovat ozbrojenou státní moc. Nešťastní „četníci" vracívali se domů s pláčem, žalujíce matkám na své rány, jež utrpěli po hře. Viděl jsem v Německu hru na Kürtena, vraha žen a dětí. Kürten byl oblíben svou hrůzou. Viděl jsem také hry na tatínka a na maminku, v nichž matka byla vždy pokorná a otec tyranem, hry na železnici, v nichž musilo docházet ke katastrofám, hry na fabriky, které musily končit úrazem jednoho z dělníků, hry na hledání pokladů, hry na lupiče, kteří měli sympatie všech, a především znovu hry na válku.

Která z nich je hra, již hrají přede mnou zde ti dva stalingradští chlapci? Nepochybuji, že dlouhá vodovodní roura v příkopě je ideální dělo. Podle jakých zákonů je však vedena hra dále?

Odvážil jsem se zaklepati na konec roury, ucpaný drobným chlapeckým tělem:

„Co to děláte?"

Půlka chlapce se prodloužila. Vysunul se jaksi váhavě a pak tu stál před námi celý, neuvěřitelně zablácený. Myslím, že večer toho dne došlo k ostré výměně názorů mezi ním a jeho matkou o možnostech zužitkování stalingradského bláta. Bylo mu osm let. Mohl to být Vaskův syn, bylo by to pak názornější a literární stavba této reportáže by to vyžadovala. Ale po pravdě: nebyl to Vaskův syn; je však tisíce Vasků nebo Šurů nebo Kosťů, tisíce stalingradských dělníků, kteří bojovali o Caricyn, věřili v sovětský traktor a mají syny. Jeden z nich objevil se tu před námi. Myslete si, že je Vaskův.

Netváří se příliš přívětivě. Opakuji svou otázku poněkud v rozpacích:

„Na co si hrajete?"

Jeho oči se přimhouřily. Pochopil podle výslovnosti, že jsem cizincem? Snad ano. Mám tedy naději na odpověď. Mám.

„My si nehrajeme."

Nehrají si. A copak tedy dělají?

„Stavíme."

„A co stavíte?"

„No... samozřejmě... Traktorstroj."

Ovšem, zajisté, je to samozřejmé. Mohlo mne vůbec napadnout, že je ve Stalingradu možno stavět něco jiného než Traktorstroj? Ale jak se to dělá?

Obsáhlý výklad hry na Traktorstroj nedovedu zachytit řečí, jíž jsem jej slyšel. Ten malý chlapec byl příliš moudrý a dětská měkkost výslovnosti a neumělé vady v souhláskách už nejsou charakteristickým znakem takových dětí.

Prostě: rozměřují. Jsou to dva geometři. Byl jsem tvrdošíjný hlupák, jestliže jsem v pohozené vodovodní rouře viděl dělo. Není to dělo, je to theodolit, je to ona malá, kouzelná trubka, do níž nahlížejí inženýři při vyměřování, dávajíce povely pomocníkům, kteří zapouštějí červenobílé tyče do okupované země. Chlapec otloukající lať a svoje prsty — to byl pomocník. V příkopě před vodovodní rourou vyroste nová velká továrna na traktory.

Byl to výklad věcný a přesvědčivý, ani gigantické rozměry dětského theodolitu nemohly vyvrátit jeho přesvědčivost a dověděl jsem se při něm, že jsem pokládán za Amerikánce a že jenom proto je mi věnováno tolik času, který by jinak mohl býti zachován pro práci obecně prospěšnou.

Poděkoval jsem srdečně za vážná slova, omluvil jsem

se za to, že jsem zneužil vzácného času obou osmiletých budovatelů a byl bych učinil velmi moudře, kdybych byl zůstal při poděkování a omluvě. Ale mě pálila ještě jedna, jediná otázka. Nač stavíte továrnu na traktory? K čemu vám bude traktor?

Proč jsem se jen ptal? Mou otázku stihlo posupné mlčení. Pak byl vysloven s neskrývaným opovržením názor, že jsem podvodník, že nejsem vůbec Amerikánec a že naopak, kdož ví, nejsem-li vlastně tajný nepřítel sovětské vlády, zakuklený kulak, který chtěl vylákat tajemství stavby na dvou osmiletých chlapcích.

Mé ujišťování nebylo vzato na vědomí. Teprve když se Vaska dosyta vysmál mému pokoření a zaručil se za mne, získal jsem odpověď. Respekt jsem však u obou chlapců ztratil definitivně.

Neboť každý normální člověk, není-li právě jen sedmiletým dítětem, ví, že traktor je mašina třiceti koní, která utáhne pluhy celé vesnice a zorá tak všechna pole najednou, čímž vznikne kolchoz. Nejen to však! Každý normální člověk, není-li právě jen sedmiletým dítětem, musí také vědět, že traktor je mašina, na niž je možno zavěsit vůbec celou vesnici a dopravit ji takto jednoduchým a bezpečným způsobem k socialismu, bez kulaků, kteří neseženou nikdy tolik koní, aby mohli vesnici přetáhnout zpátky. Ale když normální člověk v Sovětském svazu tohle ví a ví k tomu ještě, že traktor je mašina, která naučí zaostalé mužiky číst a psát a chovat včely, takže bude v prodejně CRK, v prodejně Ústředního dělnického družstva, medu pro všechny dost, když tohle všechno normální člověk v Sovětském svazu ví, může se ještě ptát, nač jsou nám traktory?

Musil jsem přiznat: nemůže. Mohl jsem si ušetřit svou otázku a byl bych si uchoval vážnost u malých hostitelů.

Takto odcházím pokořen, zanechávaje dva osmileté stalingradské chlapce u pohozené vodovodní roury v úvahách, jsem-li vůbec Amerikánec a jestliže jsem a nevím, k čemu je traktor, stojí-li vůbec za to dohánět a předhánět Ameriku.

Vaska se směje. Teď už mohu také povolit tvářím ze ztrnulé vážnosti k úsměvu. Ale copak jsem mohl vědět, že budu tak zdravě poučen? Mohl, říká Vaska se smíchem. Mohl, pravda. Viděl jsem přece již ukrajinské chlapce hrát si u potůčků dešťové vody. Hra s potokem — jako u nás v Evropě. A přece ne jako u nás. To nebyly prosté jezy, které stavěli, to byl Dněprostroj a nad jejich hrou byla vedena velmi prudká diskuse o rychlosti kladení betonu a o elektrickém proudu. Viděl jsem také už kirgizské chlapce při hře na železnici. Syčeli, hučeli, šuměli, pískali, houkali — jako u nás v Evropě. A přece to nebyla obyčejná železnice, byl to Turksib a oni ve hře projížděli namáhavě hory, pouště bez vody a bažinaté kraje a snažili se poctivě řešiti všecky otázky, jež jim jízda za tak těžkých okolností dávala.

Ano, mohl jsem vědět, jak budu poučen. Jsem již dva dny ve Stalingradu. Proč jsem se nepodíval na ty podivuhodné dětské stavby z bláta a železných kramlí. To byl Traktorstroj. Proč jsem si nevšiml toho chlapce, rozrývajícího pěšinu v sadu oddechu těžkým kamenem na provázku za dřevěnou cívkou. To byl přece traktor. Ano, mohl jsem vědět, že jsem ve Stalingradu a že stalingradští chlapci žijí tempem života společnosti, která buduje socialismus.

Už rok, vypravuje Vaska, je hra na Traktorstroj nejoblíbenější hrou stalingradských synů Vasků, Šurů, Kosťů. Právě ten rok, co projekt veliké továrny na traktory byl znovu rozšířen a přešel z ustaraných hlav inže-

nýrů a milimetrových papírů plánů a náčrtků do života celé země.

Abyste rozuměli, vypravuje Vaska, na stalingradské stepi se tenkrát ještě mnoho nezměnilo. Byla ještě zima, začátek roku devětadvacátého. V Moskvě se pracovalo na projektech. Z budoucí továrny nestálo na stepi nic. (Od té doby uplynulo všeho všudy šestnáct měsíců.)

Ale na vesnici už šla kolektivisace mílovými kroky. Šla rychleji, než bylo plánováno. Sny se stávaly životem a život naléhal na plány usilovněji než sny. To byl začátek úvah o tom, že stalingradská továrna na traktory už znovu nestačí, bude-li postavena jen v plánovaných rozměrech. A že vůbec jedna továrna nestačí. Konkretisuje se to: bude postaven druhý traktorový závod v Charkově, třetí traktorový závod v Čeljabinsku, traktorové oddělení „Rudého Putilovce" v Leningradě bude rozšířeno, Stalingrad dostane ještě jeden nový závod, továrnu speciálních silných traktorů, výroba traktorů v Sovětském svazu převýší v roce dvaatřicátém výrobu Ameriky a na konci pětiletky? — Na konci pětiletky bude již Sovětský svaz daleko před všemi ostatními zeměmi nejen v traktorech, ale ve všech hospodářských strojích, bude daleko přede všemi, protože půda tak chce, protože kolektivní hospodářství plánuje průmysl hospodářských strojů. A jakých strojů! Ještě před rokem byl pluh, zcela obyčejný koňský pluh, skoro ideálem. Ještě před rokem znamenalo zisk, bylo-li staré dřevěné rádlo vyměněno ocelovým. A je to vlastně již dávno, velmi dávno, celých dvanáct měsíců a víte, co je to dvanáct měsíců kolektivisace? Od té doby už se nemluví o koňských pluzích, ale o pluzích traktorových a třeba je ještě nedostatek prostých žacích strojů a mlátiček, touží se po kombajnech, po strojích, které žnou, mlátí i čistí zrno zároveň a sy-

pou je zlatým proudem do nastavených dlaní nákladních aut. A jsou kombajny poslední slovo techniky? Ne! Touží se po nových gigantických strojích, ještě nevynalezených, po strojích, jejichž nákresy by ředitelé kapitalistických zemí musili ukrýt hluboko v tresorech, aby svou velkolepostí nezabily jejich umírající moc. Sovětský svaz je potřebuje, potřebuje nové netušené vynálezy, všechny zázraky techniky, neboť stroje, dobré pro kapitalistické země, nejsou již dost dobré pro Sovětský svaz, kdysi nejzaostalejší zemi na světě.

Traktory staly se heslem kolektivisace, říká Vaska. A co s továrnou na dvacet tisíc traktorů při takovém tempu kolektivisace? Bude to málo. A ještě jsme ani nezačali stavět.

Vaskové, Šurové, Kosťové jednají. Ve Stalingradě. V Moskvě. Jednání končí novým datem v historii stalingradského traktoru.

21. února 1929 je usneseno:

Budiž potvrzen nový plán rozšíření traktorové továrny Dzeržinského ve Stalingradě s výrobností 40.000 traktorů ročně při práci ve dvou směnách.

Čtyřicet tisíc traktorů za rok!

O jaké fantasii to mluvil Lenin? O sto tisíci traktorech. Za půl třetího roku sám stalingradský závod uskuteční tuto fantasii. Ale vždyť ani není sám. Je Leningrad, bude Čeljabinsk a Charkov. Každých šest měsíců bude uskutečňován sen Leninův o sto tisíci, nových a nových sto tisících traktorů. Hle, fantasie!

Čtyřicet tisíc traktorů ročně dá stalingradský závod sovětským polím — až bude pracovat. Ale kdy bude pracovat? Vaskovi je úzko z této otázky. Na stalingradské

stepi stojí několik domů a základní kámen továrny, při dobré vůli předpokládáš, že tu bude továrna, ale teď, se změnou plánu, se zdvojnásobením úkolu, ani náčrtky již nejsou. Bylo by třeba od základů přepracovat všechny výpočty a výkresy, ale blíží se jaro, stavební období projde v pracovnách inženýrů a celý rok bude ztracen. Bude ztraceno čtyřicet tisíc traktorů.

Bude?

Nesmí být.

Stalingrad plane pobídkami a nadšením. Zachraňte stavební sezónu roku devětadvacátého. Na všech závodech schůze. Mluví Vaskové. Hlasují Vaskové. Stalingrad roku devětadvacátého je město Vasků. Co chcete od nás? Dáme vám vše. Zachraňte stavební sezónu pro Traktorstroj.

Pak vše tichne.

Dvanáct inženýrů se ujalo úkolu přepracovat celý projekt. Je to práce na pět měsíců. Zavázali se vykonati ji za pět týdnů.

Snad hlučí dál kovodělné závody Stalingradu. Snad pily „Elektrolesu" dál vřeštivě pronikají vzduch. Snad dál drkotá tramvaj ulicemi města a údery kladiv na nových stavbách rozbíjejí klid. Ale Stalingrad chodí po špičkách a klade prst na ústa:

Tiše! Pracují.

Za pět neděl slíbili dát inženýři nový projekt. Sto tisíc dělníků se tiše dívá. Dají?

Dvanáct inženýrů začalo s úsměvem. Prý, vypravoval mi jeden z nich, nebyli zcela přesvědčeni o možnosti svého úkolu. Ale Stalingrad se dívá. V jeho očích je nadšení i úpěnlivost. Rýsovací pera se kmitají po milimetrovém papíře. Tužky dělí a násobí cifry, které se mají stát železem. Po týdnu se zdá, že cigarety špatně hoří. V pracov-

nách je horko. Kabáty byly pohozeny zrána a navlékány znovu po dvanácti hodinách. Později po čtrnácti. Pak po šestnácti. Ke konci třetího týdne svítí světlo v pracovnách celé noci. Tváře pobledly. Jen úsměv zůstal. Ale je jiný, nervosní a nadějný.

Projekt je přepracován. Plány nového závodu hotovy. Dvanáct inženýrů nesplnilo svůj úkol za pět týdnů. Splnilo jej za pětadvacet dní.

Vaska nadšeně tleská dlaněmi do kolen.

Ano, to je práce! Tak, jako my tenkrát u Ryčkova. Kdo by byl věřil, že to dokážeme? Díra v mostě, pane, radost pohledět. A bylo to. Za čtrnáct dní to bylo. Tak jsme vítězili. A Traktorstroj? To není most u Ryčkova, to je víc, ale dílo, soudruzi, je to jedno. Plivli jsme si do dlaní a říkali jsme si: tempo! Aha, soudruzi: tempo!

27. IX. 1929

Dny.

Ne lety, ne měsíci, ne týdny, ale dny mění se tvář stepi dvanáct kilometrů severně od Stalingradu. Stalingrad už nechodí po špičkách, neklade prst na ústa, nedívá se s nadějí a úzkostí na stavitele Traktorstroje. Stalingrad znovu kypí, křičí, radí, pomáhá, naléhá. Perspektiva čtyřiceti tisíc traktorů a dvanáct inženýrů, teď pobledlých a veselých nad svým úspěchem, škrtli idylické doby pomalého rozměřování, poklidného plánování, dlouhých besed, úsměšků a hádek.

Velká traktorová továrna Dzeržinského ve Stalingradě objevuje se v prvních lešeních a prvních stěnách.

Telegrafní lince Moskva—Stalingrad bude ulehčeno. Teď pracuje kabel SSSR—Amerika. V Americe jsou objednány železné konstrukce hlavních budov. Jen Amerika může dodat nejmodernější stroje na výrobu traktorů. Americká praxe může naučit první dělníky budoucí stalingradské továrny pracovat tak, jak velí poslední slovo techniky.

Amerika s radostí přijímá. Pravda, pomáhá budovat průmysl země diktatury proletariátu, pravda, pomáhá budovat síly nebezpečného konkurenta, pravda, zbavuje se každou tunou železné konstrukce naděje na brzký pád a ovládnutí Sovětského svazu. Ale jaké východisko? Na vrata amerických továren klepe krise. Klepe tiše,

jako žebrák tam stojí, dupneš si na ni velkou zakázkou, snad uteče. A nedupneš-li? Poroste, shodí žebrácké hadry, navleče je milionům, prolomí vrata závodů, stane se pánem, jehož rozkazy budou plněny s krutou pečlivostí, zastaví stroje, uhasí pece a svět padne na hlavy svých majitelů.

Snad sovětská zakázka pomůže překonat nejtěžší doby. Snad po roce devětadvacátém přijde nový rok prosperity. A sotva je třeba se bát, že Sovětský svaz dožene někdy Ameriku.

Amerika přijímá s radostí. Vypočítává špatně dějinný vývoj, ale dobře propočítává detailní plány a nákresy stalingradského závodu.

Stalingrad posílá své vyslance do Ameriky. Do Chicaga. Do Detroitu. Jsou to inženýři s plnou mocí, kteří provedou objednávky, rozdělí práci, ověří detailní plány a budou bdít nad rychlým splňováním závazků. Jsou to také dělníci, celé skupiny dělníků, kteří se budou učit, aby se stali učiteli svých kamarádů.

Největší oddělení stalingradského závodu rostou nyní z amerických válců a soustruhů. Nad základními návrhy sovětských inženýrů sklánějí se teď technici amerických továren s kružidly a rýsovacími pery. I Amerika chystá své vyslance do Stalingradu. Specialisty inženýry. Specialisty dělníky.

Kabel SSSR—Amerika pracuje.

Ale stalingradská step nespí v očekávání. Ať Amerika ukáže svá legendární tempa, stalingradská step bude připravena přijmout jejich výsledky. Kdysi tichá, teď žije tisíci hlasy a jejich zvuk ztišuje spěchající vítr.

Noví dělníci přicházejí. Přicházejí z vesnic, po prvé vidí práci, jež je na nich žádána. I krumpáč zasazují váhavě do půdy. Jejich kamarádi na zkušené v Americe po

prvé odkrajují z válce setinu milimetru, kovovou slupku vyměřenou citlivým přístrojem — a oni zde se učí házet cihly. Učí se každému pohybu nejprimitivnější práce, jsou nespokojeni její novotou a nezvyklostí a přece šťastni úspěchy, když jich dosáhnou.

Podivné staveniště tento Traktorstroj roku devětadvacátého. Je to škola a pozdní organisace, plná trudných chvil, krisí uvnitř člověka, který přichází bez lásky, nenávidí a učí se milovat, nerozumí jako cizinec a učí se chápat, umírá a znovu se rodí, jiný, nový, ne námezdní dělník, ale hospodář.

Vaska srovnává.

Tak se kdysi pod Caricynem tvořily uprostřed bojů první kádry bojovníků. Tak se dnes nad Stalingradem uprostřed práce tvoří první kádry pracovníků.

Tak se pod Caricynem vrhali tenkrát proti nepříteli, nevycvičení, neznalí boje, s odvahou a náchylni k panice při prudkém odporu. Tak se dnes nad Stalingradem vrhají do práce, nevyučení, nezkušení, snad s odvahou, ale příliš připraveni vzdáti se, když se objeví nezdar.

Tak se tenkrát pod Caricynem z mobilisovaných mužiků stávali rudoarmějci, bojovníci s politickým přehledem a s psychologií vůdců. Tak se dnes nad Stalingradem z najatých mužiků stávají sovětští dělníci, s vědomím moci a úkolů a s psychologií hospodářů.

Tak strádali tenkrát pod Caricynem, v nedostatku, často o hladu, v situacích, v nichž zbývala jen zoufalá vůle zvítězit. Tak dnes nad Stalingradem —

— ale toto srovnání se Vaskovi nelíbí. Co je dnes nad Stalingradem? Mají tam hlad? Strádají tak, jako strádali oni před deseti lety? Ne! Ovšem: ne! Ale vždyť to také, prosím, není válka. Pracují přece, nebojují. Traktorstroj není bojiště. Traktorstroj je staveniště.

A pak tedy není nad Stalingradem všechno v pořádku. Na Traktorovém *je* nedostatek.

Pravidelně jako dny přílivu objevují se díry v zásobování a dělníci pak přicházejí, nespokojeni, roztrpčeni, stěžují si. Přibývá jich na stavbě a zásobování vázne. Vlaky se zpožďují. Někdy nepřijedou. A ve vlacích: maso. Správa stavby zakročí. Telefon vyslechne řeči nepříliš přívětivé.

Napravili. Ale zase jídelny jsou příliš malé. Hodinu ztratíš čekáním na oběd. A ty nemáš čekat, každá hodina, již ztratíš práci, znamená hodiny čekání tisíců, znamená brzdění budování, znamená deset příštích traktorů. Počítej, nedopočítáš se. A když jsi ztratil hodinu hloupým čekáním, stojí za to hnát se v práci?

Pak dostaneš oběd. Patnáct dní šči jedné podoby a patnáctera názvů. Patnáct dní stejnostejný ,,kotlet", sekané maso se ságem. Na večerní přednášce mluví lékař o tom, že strava jednotvárností ztrácí na výživnosti. Div z toho nebyla demonstrace. Smějí se a nadávají. U čerta, soudruzi, jak je to v našich jídelnách?

Napravili. A co prodejny? Tam, kde jich mělo být pět, stojí jedna. A před ní dlouhá fronta. Proč tu stojíš? Chceš cukr. Cukr? Už není. Ale máš přece nárok, máš příděl. Cukr není, opravdu není. Jsou bonbony. Dvě hodiny čekáš. Máš čekat zítra zas? Dejte tedy bonbony. Čekáš-li tři hodiny, ani bonbonů není. A proč ti tedy napsali ,,normu" a proč jsi tu čekal tři hodiny?

Chceš chleba. Čtyři tisíce dělníků chce chleba a je ho dost pro všechny. V *jedné* prodejně. Před prodejnou fronta. Čekej! Pokojně, bez rozčilení sahá prodavač do přihrádek. Když o jeho hlavu zavadí kletba, pohlédne káravě do zástupu: Soudruzi, klid! Klid, u čerta, má ho opravdu dost. A ty čekej!

Pak postavili druhou prodejnu. Dobrá, fronty se zkrátily, rozdělily, neztratíš tolik času, abys poznal, že cukr opět není a bonbonů že je na mále. Ale jak bydlíš! Ovšem, že počítáš s bytovou nouzí, ale v dřevěném baráku je koupelna přepych a nebyla-li to koupelna, co to asi bylo, když v noci vítr odtrhl lepenkovou střechu a déšť stékal na dvanáct obyvatelů, do lůžek, na šaty, rozlévaje se na podlaze v blátivé jezero? Nepořádek to byl, soudruzi, nedbalost, na kterou doplácejí dělníci pohodlím a zdravím a sověty jejich nedůvěrou.

Jak rád by Vaska zapomenul na tato smutná fakta! Dost přece na tom, co musí být. Dost přece na tom dobrovolném odříkání, jež každý chápe. Vždyť ví, že ještě není dosaženo všeho, co dá plně lidsky žít. Ještě je daleko do komfortu života, který patří všem tvůrcům života. Ale jsou normy, jež se nikdo nesmí odvážit beztrestně snížit. Vaska by s radostí škrtl ze vzpomínek všechny nedostatky, všechny těžkosti, jejichž existence *byla* v jejich rukou. Mohly být odstraněny ne zítra, ne za rok, ale hned, nemusily být, a proto byly nejtěžší. Jak rád by na ně zapomenul!

Ale ne, říkám tu Vaskovi, nevytrhávej tyto listy z historie stalingradského traktoru! Nebylo by to spravedlivé ani k pravdě, ani k úspěchu, jehož jste dosáhli.

A Vaska tedy vzpomíná.

Na partu sezónních dělníků z tambovské gubernie, kteří v dubnu odmítli práci, protože nebyli spokojeni s obědy v dělnické jídelně a zle prohnali technika, který se pokusil o vysvětlení.

Na skupinu inženýrů, kteří v polou května napsali obsáhlý dopis sovětským listům, v němž si stěžovali na malý plat a šílené tempo práce, jemuž nijak se ctí nelze vyhovět.

Na sezónní dělníky z baráku číslo 1, kteří se vodkou posilovali ve svém přesvědčení, že budování socialismu je fráze na utajování snížení mezd a demonstrativně vyhazovali slabikáře i soudružku, která je přicházela učit číst a psát.

Vaska vzpomíná na stíny nejčernější a jak mluví, veliký reflektor života promítá do jeho slov kalendář budování:

Step bouří. Je třeba čekat na americké plány a konstrukce hlavních oddělení, ale vše, co není s nimi svázáno, bude hotovo dříve, než se Amerika ohlásí. V dubnu už jsou pod střechou pomocné dílny. V květnu se do stepi zarývají základy elektrárny a každý týden vyrůstá kolem nový obytný dům. V červnu se nad dřeva lešení vypíná laboratoř a skladiště a veliká okna závodní školy čekají na sklenáře. Od města se blíží nová trať tramvaje. Železniční tratě jsou prodlužovány a nad ornamenty výhybek rodí se nové nádraží. A když začátkem července přichází na step zpráva stalingradských vyslanců, že se vracejí z Ameriky s plány největších oddělení, už to vůbec není step, už je to obrovská dílna na stavební materiál, nové dělnické město, nepřehledné staveniště, prořezávané kolejnicemi úzkokolejných vlaků, dýmem drobných a hlučných lokomotiv, bubny mísicích strojů a řetězy jeřábů.

Už to není step, už je to viditelná stavba první velké továrny na sovětské traktory, továrny, která má být hotova 1. dubna 1931.

Ano, řekli 1. dubna 1931. Ale kolik je tu lidí, kteří v tomto datu vidí svůj příkaz a v jeho vyplnění svůj úkol? Pět tisíc dělníků už tu pracuje a pracují proto, že chtějí mzdu. Nic víc. Udělal jsem svou práci, zaplať, jak jsme smluvili, budeme dobrými kamarády. Co bude v roce jedenatřicátém, to se nás netýká. Nebudete-li

hotovi, přijdeme zase, budete-li, přijmou nás jinde. Teď je, zaplať pánbů, práce všude dost.

Pět tisíc dělníků už tu pracuje, mezi nimi mladí, mezi nimi Komsomolci. Pracují dobře nebo se obratně vyhýbají námaze a Traktorstroj i tak roste.

Ale z jeho hlubokých základů přece nerostou jen stěny a železné konstrukce. Něco nového, neznámého, proudí nástroji do rukou dělníků a mění je, jako by elektrický proud magnetisoval jejich póly a sestavoval molekuly jejich duše v nové organisaci, jedním, jediným směrem. Jsou jím přitahováni a spoutáváni s budováním.

Snad je to z počátku jen pýcha dělníka na práci. Hle, pracuje tu na obrovské stavbě, která bude mít význam pro celý kraj, na stavbě, o níž se píše v novinách, a v ilustrovaných časopisech uveřejňují snímky díla jeho rukou. Na jednom snímku, vedle dokončované budovy skladiště, vidí i sebe. Pravda, není to obyčejná stavba, není to jen tak lecjaký barák, celá země prý se dívá na to, jak mohutní Traktorstroj nad Stalingradem.

Večer bývají schůze dělníků. Prý porady. Nu, rád by viděl, jak se s ním inženýři budou radit. Což aby tam jednou zašel? A opravdu — porada. Každý může mluvit a každý říká, co má na srdci. Vypovídá se taky. Slova jsou hrubá z rozpaků, pročpak, soudruzi, nebydlíme líp? Vysvětlují mu. Potíže, překážky a jak se to dá napravit. Pak kdosi vykládá o kolektivisaci a o úkolu, který v ní má stalingradský Traktorstroj. Říká stále: náš Traktorstroj. Hm, něco na tom je. Stavíme jej, bez nás by nebyl, proč ne tedy náš Traktorstroj?

Ano, je to z počátku jen pýcha dělníka na práci: Náš Traktorstroj, protože my jej budujeme. Ale ze země proudí elektrický proud a molekuly myslí, lásky a víry se poslušně řadí jedním, jediným směrem: náš Traktor-

stroj, protože my jsme jeho hospodáři, náš Traktorstroj, protože my jsme hospodáři této země, my, její dělníci, my, chudí rolníci z vesnic, kteří jsme přišli sem za výdělkem a nalezli jsme svoji svobodu a moc a svoji odpovědnost.

Komsomolci, mladí dělníci závodu, první počínají studovati plán. Plán našeho Traktorového. V červnu roku 1929 svolávají první komsomolskou závodní konferenci. Na ní mluví soudruh Ivanov, vedoucí správy Traktorstroje.

Nechválí, můžeme směle říci: útočí. Vy, komsomolci, tuze málo jste udělali pro naši stavbu. Pracujete a třeba dobře pracujete — a to je vše. Kdosi z vás mi říkal, že není rozdílu mezi naším Traktorovým a pekárnou CRK na „Rudém Říjnu". A vůbec prý pekárna, to znamená chleba, ale traktor — nezakousneš se do něho. My, říkají mnozí z vás, přišli vydělávat a ne budovat socialismus. Tak, soudruzi, skutečně k socialismu daleko. Komsomolec musí pochopit, že tu není prostým číslem, ale předvojem, že musí býti příkladem, že musí být prvním bojovníkem, jehož údery vede třídní vědomí svobodných dělníků.

Dlouhá diskuse byla po řeči soudruha Ivanova. Mluvili nadšenci i malověrní. Diskuse se přenesla na stavbu. Několik dní byla práce vyměňována za slova.

Pak deset mladých elektromontérů zahájilo socialistické soutěžení: Pracujeme na svém, chceme dobře hospodařit. Propočetli plány své práce. Prohlásili, že je možno na ní ušetřiti sedmatřicet procent a že se zavazují dokázati to.

Po prvních dnech úspěchů přihlásili se k socialistickému soutěžení mladí mechanici. Po nich mladí zedníci.

Stavba se mění. Pracují na ní noví lidé. Vlaky se sjíždějí se všech stran a přivážejí nové a nové dělníky

z vesnic a teď je Vaska přesvědčen, že to je armáda, nová rudá armáda budování, která přichází dobývat a hájit Stalingrad.

15. července 1929 přijímají dělníci na závodní schůzi návrh dokončit stavbu stalingradského traktorového závodu ne do konce března roku 1931, ale do konce prosince 1930.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Je to jen vlna. Jen chvíle nadšení. Uniká a znovu přicházejí dny, kdy je smutno a úzko a kdy je třeba se bít a nevidět vítězství, pracovat a tušit výsledky kdesi daleko. Dokud nebyl položen poslední kámen v budově socialismu, dokud nebylo strženo lešení a ve všech oknech nezahořela světla, dotud pro tebe, hochu, který jsi komsomolcem, pro tebe, soudruhu komunisto, není klidu a pokojného růstu. Buď šťasten jako tvůrce, ale bdi v díle a spi s očima otevřenýma.

Deset mladých elektromontérů už se vzdalo. Splnili své první úkoly a jejich nadšení se proměnilo v zoufalství. Jejich kamarádi se jim smějí. Chtěli ukázat sílu a vědomí a jejich kamarádi zakládají ruce a smějí se: he, úderníci, rychleji, ještě je dost práce, přenecháme vám! Chtěli být příkladem a jsou tu pro smích, nenávistný smích. Je mocnější než námaha a bolestnější než únava. Vzdávají se.

Mnozí se vzdávají.

První úderníci podlehli. Někteří utíkají se stavby, protože přestávají věřit. Tělo jednoho z nich nalezli ve Volze. Sebevrah. Byl tak sláb! Ale sta nových vrhají se na jejich místa. Socialistické soutěžení musí žít. Musí, musí být prolomena hráz, již století postavilo mezi dělníka a dílo.

A pak konečně cítíš, jak se láme, s hlukem, uprostřed nadávek a mlčelivé práce, výsměchu a úporné agitace na stavbě, na schůzích, v barácích . . .

— — — — — — — — — — — — — — — —

V truhlárně vznikla z iniciativy komsomolců první úderná brigáda na Traktorovém. Dvacet mladých dělníků. Dílna se uctivě podívá na jejich příklad a pak následuje. Celé oddělení stává se úderným a vyzývá na socialistické soutěžení druhou dílnu se čtyřmi sty sedmdesáti dělníky.

To je 27. září 1929.

Poslední den tohoto měsíce je z 5597 pracovníků Traktorstroje 1627 v socialistickém soutěžení.

Devětadvacet procent.

1. V. 1930

5597 dělníků, techniků, inženýrů a úředníků pracuje na stavbě Traktorového v září 1929.

1627 z nich vstoupilo do socialistického soutěžení.

Devětadvacet procent.

V říjnu je na Traktorstroji 6570 pracujících.

2052 z nich je v socialistickém soutěžení.

V listopadu soutěží 2580 z 9050.

V prosinci 4398 z 9920.

V lednu roku 1930 je 4730 soutěžících mezi 8900 pracujícími.

V únoru 7550 — 6320 soutěžících.

Třiaosmdesát procent.

Čtyři z pěti dělníků, jež potkáš, jsou úderníci.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Skláníš se před číslicemi budování. Jsou veliké a strhující. Ale tyto zde jsou daleko vyšší, jsou mocnějšího rodu. Jsou to živé číslice, číslice lidí, základní číslice nové společnosti, číslice, které prozrazují tajemství zázraků, jež bys bez nich nikdy nepochopil.

Dědicové Vasků, kteří bojovali za svobodu, mluví v nich.

Dědicové Šurů, kteří padli za svobodu, mluví v nich.

Dědicové revolučního nadšení bojovníků za vládu rad mluví v nich činy nového heroismu, který tvoří.

Před deseti lety vypravovali si lidé na Salské stepi

i na Donu pověst o oddílu soudruha Kovaleva, který tři měsíce držel Martinovku proti vytrvalým útokům bílých, obklíčen se všech stran několikrát mocnějším nepřítelem.

Po celém světě nechť si dnes lidé vypravují pověst o úderné brigádě soudruha Sudarnikova, která provedla montáž gigantické kovadliny za pět dní místo plánovaných šestnácti. O komunistické brigádě soudruha Kilina, brigádě demobilisovaných rudoarmějců, která všecky lhůty svých prací zkrátila na polovinu. O brigádě betonářů soudruha Romazanova, která zvýšila svůj pracovní výkon o čtyřicet procent. O brigádě soudruha Batulina z elektrárny, která práci deseti dnů prováděla ve čtyřiceti hodinách. O brigádě soudruha Krasavina, Didenky, Samochvalova, Spiridonova i těch, kteří nemají jmen, o tisících dělníků, kteří měli odvahu škrtnout pomalé plány a sílu vybudovat na stalingradské stepi jeden z největších traktorových závodů světa o devět měsíců dříve, než bylo plánováno.

Letopisy občanské války zaznamenávají smrt dělnického pluku číslo 345 na caricynské frontě. „Vzdejte se!" volal nepřítel. „Ne!" odpovídaly vintovky. Padli, všichni padli tam na kotě 408 v obraně revoluce.

Nechť v nových dějinách světa je zaznamenáno dílo mladých dělníků Traktorstroje, kteří v nejtužší zimě montovali konstrukce a zasklívali veliké dílny. „Vzdejte se!" volal mráz a únava. „Ne!" odpovídala kladiva a nože. Dokončili svůj úkol, zvítězili tam na hlavním oddělení, na slévárně, na kovárně Traktorového, zvítězili v budování socialismu.

Dědicové Vasků, kteří bojovali za svobodu.

Dědicové Šurů, kteří padli za svobodu.

Dědicové revolučního nadšení bojovníků za vládu rad.

— — — — — — — — — — — — — — — —

„Přiznám se," říká americký inženýr na schůzi, oslavující výročí Říjnové revoluce, „přiznám se, neočekával jsem takovou práci, jakou jsem tu poznal. Představoval jsem si zaostalou zemi zaostalých dělníků a vy tu zatím pracujete ne hůře nejlepších amerických dělníků. Ne, co říkám, teď, kdy jste překonali nejtěžší počátky a osvojili si základy organisace práce, pracujete lépe, s úsilím pevnějším, s obětavější odvahou, tempem nadšenějším, než jsem kdy viděl. Pokládám za svou povinnost připomenouti vám tyto úspěchy v den, kdy slavíte své osvobození z krutého jha carismu..."

Mírně se usmívaje, odpovídá na pozdravnou řeč jeden z dělníků. Děkujeme, říká a jaksi mimochodem se zmiňuje o tom, že Říjnová revoluce neporazila cara, ale kapitalismus a že nejde ani tak o organisaci práce vůbec, jako spíše o *novou* organisaci práce, o jaké hovořil Lenin, o takovou, která probouzí iniciativu dělníků a buduje jejich tvůrčím nadšením.

Americký inženýr se asi tuze nestará o tyto jemné poznámky. Nerozumí ještě tomu, co vidí.

A jak má rozumět vzdálená Amerika?

Albert Kan v Detroitu trpělivě poslouchá naléhající sovětské inženýry. Je to přece jen velká zakázka a je tedy možno ztratit několik hodin s těmito stále spěchajícími lidmi, kteří určují nejkratší lhůty pro dodávky, jako by svůj traktorový závod chtěli stavět v Americe a ne kdesi v jižní Rusi.

Když odejdou, přijme novináře, zvědavé uslyšeti jeho mínění o sovětských zákaznících. Bude to zítra pěkný článek v novinách, nepřihodí se každý den taková sensace, aby Amerika stavěla bolševikům celou velkou továrnu.

Albert Kan není skoupý na slovo. Dočteš se tedy ně-

kolika vět uznalé vážnosti, několika detailních úsudků o projektu a pak perspektivy: samozřejmě, těžko je stavět v zaostalé zemi; u nás, v Americe, bychom postavili všechna ta oddělení, zmontovali všechny ty objednané konstrukce za pět, za šest měsíců; v Rusku budou k tomu potřebovat alespoň půl druhého roku; nic, říkám vám, není takovým nepřítelem úspěšné práce jako zaostalost.

Novináři poctivě zaznamenali slova Alberta Kana.

Doufáme, říkají sovětští inženýři, spěchajíce znovu kanceláří, že vaše skeptické výpočty nebudou míti vliv na rychlost dodávky.

Albert Kan trpělivě ujišťuje, že nikoliv.

A nespěchá.

Daleko za mořem, na břehu Volhy, počínají mluvit o Detroitu s nepatrným nádechem neuctivosti. Copak dělá Amerika? Čekají už. Už jsou položeny základy. Už jsou připraveny jeřáby a kladiva. Americké konstrukce nepřicházejí. Amerika se zpozdila.

Nad Volhou se objevují první mlhy.

Podzim.

Zas bude zima, zas bude konec práci. A do konce příštího roku má být Traktorový připraven k dílu.

Snad má Albert Kan dost trpělivosti, ale na Traktorstroji už se netrpělivě dívají k jihu a očekávají telegram z Novorosijska, který by jim oznámil, že počalo vyloďování vzácného amerického zboží. Neboť o tom není pochyby, že loď s očekávanými konstrukcemi nebude stát ani hodinu v přístavu, obtěžkána nepovšimnutým nákladem. V Novorosijsku již vědí, co je to stalingradský Traktorstroj a chtějí se stát jeho spolupracovníky.

Telegram přišel 20. září.

24. září stály již vagony s konstrukcemi na staveništi.

25. září byly vztyčeny první nosníky slévárny.

Alberte Kane z Detroitu, odvolejte, dokud je čas! Řekněte, že jste se zmýlil! Přiznejte, že jste nevěděl nic o Říjnové revoluci! Přiznejte, že jste neměl ani tušení o lidech, kteří dělají pětiletku. Odvolejte svoje perspektivy, dokud je čas, Alberte Kane z Detroitu! Radím vám dobře.

Neslyší.

Třesk kovových ran ohlušuje, dlouhé jazyky autogenů syčí, houkají sirény jeřábů, kladiva dopadají, rozžhavené nýty tuhnou, na nosnících rozpřahují se první traversy, vzduch páchne ohněm, kovem a olejem, jsi na dně obrovského kotle, do něhož buší se všech stran, a ty, zmámen, pobíháš v hluku, který rozmnožuješ svými kroky.

Pokus se popsat tuto bitvu, v níž není mrtvých, v níž roste armáda vůdců a vítězové dobývají pevností, jež právě vytvořili!

Půl tisíce nových dělníků v úderných brigádách.

Tisíc.

Komsomolci prodlužují pracovní dobu: deset hodin denně. Party zasedají. Rokuje se dlouho o tomto návrhu. Po pravdě řečeno, nejsou názory zcela jednomyslné. Nakonec se hlasuje: Schváleno.

Pak se rozhořely reflektory: noční směna. Dnem i nocí poroste Traktorstroj.

Třesk kladiv rozbíjí temné ticho nad stepí, jež ustoupila daleko, a udivená Volha se vyptává břehů, co že se to děje tam na pravé straně, nad srázem, který ji svírá? A plynouc dál, vypravuje to, co slyšela. Vítr paběrkuje mezi konstrukcemi, ulamuje slova od úst dělníků, naslouchá pod okny kanceláří a už spěchá, aby donesl čerstvé legendy všem, kdo chtějí poslouchat.

Ale už jsou spolehlivější zpravodajové, telegraf, rotačka, radio roznášejí horečku stavitelů Traktorového po

krajích severního Kavkazu i daleko za Samaru a první poutníci z vesnic se přicházejí podívat, kdy budou traktory.

Kdy budou, Vasko?

To už je otázka, řádná otázka, až ke kořenům — ne po továrně, ale po traktorech už se ptá.

První odpověď objevuje se ke konci října. Je z Moskvy:

Vzhledem k rychlému růstu kolektivisace a ke vzrůstající potřebě traktorů byla stanovena produkce stalingradského traktorového závodu pro rok 1931 — 25.000 traktorů a pro rok 1932 — 50.000 traktorů.

Padesát tisíc traktorů ročně, Vasko! Kolik je ve světě továren, které by se vyrovnaly stalingradskému Traktorovému?

A už za rok, ano, téměř za jediný rok první stalingradské traktory! Ovšem, k tomu mají ještě co říci stavitelé Traktorového. Má-li být vyplněna tato direktiva, je třeba znovu zkrátit lhůty budování...

Slavnostně přichází na Traktorstroj výročí Říjnové revoluce. Na okamžik tichne bouřlivé staveniště. Na okamžik se všichni ohlížejí zpátky a je to šťastná chvíle. Mnoho již se změnilo tam, kde kdysi bývala step. Ale jsou snad už v kolchozech stalingradské traktory? Ruce se zvedají. Vztyčené nosníky konstrukcí hlasují s nimi:

Prvního října 1930 budeme hotovi!

— — — — — — — — — — — — — — — —

Alberte Kane z Detroitu, ještě je čas!

Ne? Domníváte se stále, že vaše perspektivy jsou správné? Ach, pravda, zapomněl jsem. Spoléháte se na spojence svých výpočtů.

Přišel.

Zima.

Ráno vstaneš a vidíš: jíní postříbřilo celý kraj. I černý kov se leskne šedě, je to příjemné na pohled. Ale ber holýma rukama tyto zšedlé traversy, zapouštěj do základů osm hodin kusy ocelového ledu, udrž kladivo v ruce, jež modrá. V kožichu šplhat po konstrukcích nemůžeš a „specoděžda", pracovní šaty, které ti dali, jsou lehké, bez námahy přibíjí jimi vítr jehličky mrazu do tvého těla.

Dokud má slunce sílu prokousat se mlhou až k tobě, je ti dobře, jako by ses celý oblékl do peřiny. To je ještě veselo na stavbě. Ale pak začne vítr bít do nosu tvrdým sněhem (nevěř, že sněhové vločky jsou měkké!), tělo ti přimrzne k traverse nebo sletíš dolů, tuhý a vysušený mrazem.

Prostě není možno pracovat.

Sezónní dělníci přicházejí do kanceláře pro poslední výplatu. Dost si tady nahospodařili, aby se zima dala přežít, doma čeká žena, malá okna v přihrblé chalupě jsou zastlána mechem, ani vzduch se nedostane do jizby, jakpak teprve mráz, bude tam teplo. A tady, na Traktorstroji? Eh, soudruzi, v zimě se dělat nedá! Nikdy jsme neslyšeli takovou hloupost.

Další parta se hlásí, mladý, rudnoucí hoch mluví jejím jménem, dokud se všichni nerozpovídají: Včera nám, soudruzi, odešla polovina chlapců domů. My, jaksi, počítáme, že traktorů je třeba. A jakpak, povídá tady Peťka, jakpak budou, prospíme-li zimu? My, soudruzi, domů nechceme. My, soudruzi, navrhujeme pracovat a když je nás míň, my, abychom tak řekli, jsme se rozhodli, vlastně chceme, nu, prostě, budeme úderná brigáda.

Krutá zima přišla.

Tisíc sezónních dělníků prchá před ní domů.

Nové dva tisíce vstupují do socialistického soutěžení.

Krutá zima. Rtuť v teploměru se svinuje dole do

klubka a když někdy dnem vyjde obhlédnout situaci, rychle zas spěchá dolů na dvacet, na pětadvacet, na třicet stupňů, když se objeví první soumrak zimního odpoledne.

Ale Traktorstroj se nesvinul do klubka.

Úderné brigády pracují, stoupajíce stále výš po vztyčovaných konstrukcích.

Mráz neumlčel třesk kovových ran, dlouhé jazyky autogenů syčí a olizují jíní, sirény jeřábů houkají o závod s divokým větrem, kladiva dopadají, rozžhavené nýty tuhnou a když není nýtů, stává se nouze hospodářů vynálezcem, který sváří konstrukci v celek.

Na konec ty, který zmámeně pobíháš na dně obrovského kotle, do něhož buší se všech stran, jsi ohlušen tichem.

Co je?

Ho-to-vo!

Alberte Kane z Detroitu, již je pozdě!, vzkazuje Vaska.

Mluvil jste o Rusku. Půl druhého roku, říkal jste, budou potřebovat na takovou montáž.

Mluvil jste o Americe. Za pět, za šest měsíců, říkal jste, byli bychom u nás hotovi.

Ale nemluvil jste o Sovětském svazu a jeho dělnících, nemluvil jste o dělnické iniciativě, o nových lidech, o údernících stalingradského Traktorstroje.

Měl jste pravdu: pracovali v zemi zaostalé, udivovali se strojům, jakými u vás už pracujete deset, dvanáct let, dělali chyby, jakých už ani nepamatujete, učili se teprve přesnosti, již máte v krvi, pracovali někdy v podmínkách, v jakých by vaši dělníci vašeho pořádku zahájili třeba stávku...

...ale mýlil jste se: pracujíce v mrazu, odříkajíce se volných dní, neslézajíce s konstrukcí ani na oběd, přiku-

sujíce k ranám kladiva polooloupaná vejce nebo zmrzlý řízek masa, pracujíce v noci právě tak dobře jako ve dne, splnili úkol, který si *sami* dali — za tři měsíce.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Historie, pane, miluje slavné činy. Ale když se dějí, kdopak o nich ví?

Piš si tisíckrát o hrdinech Traktorového, sotva seženeš jména všech, kteří na něm pracovali. Ze vzdálenosti dvou měsíců — bylo to velkolepé. Ale stojíš-li oběma nohama v zázraku, vidíš pošpiněné, do uzlíčku zkřehlé dělníky a inženýry, které od nich nerozeznáš. Prostě: pracují. Pracují, stojí ve frontách před prodejnami CRK, milují, proklínají mráz, schůzují, hrají karty a kouří fajfku, smějí se hlučně a odplivují, někdy je jim do pláče, a to už docela hrdinům nesluší — pracují a když za osmadvacet dní zmontují oddělení, na něž jim americká zkušenost vypočítala sto třiašedesát dní práce, pověsí na něj rudý prapor a místo dlouhých oslavných řečí vyhrknou otázku:

A co sklo?

Ovšem, že zapomeneš na slávu při takové otázce. Je přece velmi důležitá, zas jedna z životních otázek Traktorového: co bude se zasklením nových oddělení? Co je ti platna konstrukce, do níž se se všech stran hrne vítr jako nenasytný host a v níž se roztahuje mráz, vytlačující tě nenávistně z prostoru, kterýs mu chtěl vzít. Kdyby byly dílny zaskleny, mohl by ses smát zimě, mohl bys v teple klást podlahy, stavět základy pro stroje, objednané v Americe, položit kabely, postavit první soustruhy a v klidu připravit vše, čeho je třeba, aby Prvního máje roku třicátého předvedl Traktorový delegátům z vesnic první dva zkušební traktory, první dva traktory vlastní výroby.

Kdyby byly dílny zaskleny.

Ale kdo je zasklí? Osmadvacet tisíc čtverečních metrů skla je třeba vsadit do železných rámů a to není hračka. A i kdyby byla, kde jsou sklenáři? Správa Traktorstroje psala do všech konců, bursy práce jsou obsazeny pro Traktorstroj, ale sklenářů není. Moskva buduje, potřebuje sklenáře. Leningrad buduje, potřebuje sklenáře. Taškent buduje, Samara buduje, Tiflis, Čeljabinsk, Minsk, všude budují a potřebují sklenáře. A sklenářů není, propadli se v budování, utonuli v něm jako v moři, najednou vidíš, jak málo jich bylo.

Tři sta sklenářů potřebuje Traktorstroj a má jednoho.

Vasko, řekni! Který z těch mladých chlapců, jež potkáváme, který to byl? Kdo první podal ten návrh?

Pěkně vypravuje Vaska o hrdinech, ale hrdinu ukázat nedovede. Prostě jeden z nich vystoupil večer na komsomolské schůzi:

Nu, děti, dáme se do toho?

Dáme!

Traktorstroj potřebuje tři sta sklenářů a má jednoho. A už to není sklenář, je to učitel specialista. Dlouho se vzpouzel, škoda skla, pak si zamnul ruce, uhodil do kolen: Uvidíme.

Jeho žáci jsou z Komsomolu. Hoši i děvčata. První den je theorie, ale málo času je na theorii, když do odkrytých dílen fičí vítr. Neobratně otáčejí tabulkami v prstech, hnětou tmel, ohánějí se sklenářským nožem, nebezpečni sklu i okolí. Druhý den již lezou po konstrukcích, patnáct metrů nad zemí, rtuť v teploměru je skrčena pod pětadvacet stupňů, ruce červenají do temna, na konec už docela ztrácíš hmat, jako bys měl nataženy rukavice. I čerta, rukavice, jen kdyby byly! Ale není jich, jen ruka nabíhá, vzpírá se poslechnout vůli mladých dobrovolníků sklenářů, kteří se učí v horečné práci.

Mráz bije zle do očí. Nevidíš pro slzy. Spadneš? Nespadneš? Dole pobíhá starý sklenář učitel, radí, pomáhá, varuje, křičí, chvílemi se ti zatočí hlava a přece už tabulka sedí a tmel netuhne v ruce, ale tam, kde je jeho místo.

Chce se ti někdy utéci — a neutečeš. Některé nutno násilím shánět dolů, několik brigádníků, kteří strhávají svým příkladem brigádu k výkonům bez konce a bez vážnosti k životu, bude třeba vyměnit. Budování chce na tobě všechny síly, ale ne zdraví.

Pětadvacet stupňů mrazu.

Osmadvacet tisíc čtverečních metrů skla vsadili do železných rámů nových oddělení Traktorstroje.

Jeden sklenář a tři sta hochů a děvčat z Komsomolu.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Historie miluje slavné činy. Ale když se dějí, kdopak o nich ví?

Zima už přešla. Uvolněná Volha ubíhá kolem Stalingradu a v letu, sotva na jedno ucho poslouchá, co je nového na pravém břehu. Je vysoký, srázný jako kaňon, ale teď i řeka už zahlédne nové budovy a čtyři komíny elektrárny Traktorového jsou svědky, jichž se dovolávají spěšní vypravěči.

V jarním větru napjali plachty sezónní dělníci. Po prámech, vlakem, tramvají od Stalingradu přijíždějí s ranci a kufříky a všelijakým zbožím v nich.

Zima srazila dělníky Traktorového v jedinou velikou údernou brigádu. Teď bude jinak. Rodina vzrostla. Ne sedm — osmnáct tisíc teď pracuje nad Stalingradem. Úderníci a sezónní. Ten rozdíl cítíš.

Hle, soudruhu, jak už jsme pokročili!

Hm!

Do prvního července jsme se zavázali roztočit výrobu.

Nu, a já co?

Nechápeš? Je to přece náš závod! Nás všech. Vstup do úderné brigády...

Já? Nač? Pracuju dobře, co chcete dělám, smlouvu dodržuju. Jděte na ty, co chuligání, práci se vyhýbají. Jen ať dělají. Na takové jděte!

Úderná brigáda jako trest. Nepochopil, mužik!

Od léta minulého roku vychází závodní časopis: „*Dajoš traktor*!" Začal s tisíci čtenáři, teď jich má deset tisíc. Čtou jej na závodě, čtou jej ve Stalingradě, čtou jej kolchozníci v celém kraji. O každém kroku vpřed chtějí vědět, kdy už konečně budou traktory. Časopis je zalarmován. Sezónníci, do úderných brigád! Za první dva zkušební traktory Prvního máje! Za dokončení stavby prvního července!

Číst umíš?

Ne!

Naučíme tě.

Nač? Nechci! Nepotřebuji!

Nu, závodní časopise, agituj mezi negramotnými! Mládež tvoří úderné brigády gramoty. Vnikají do všech baráků. Agitace. Schůze. Nástěnné časopisy ve všech odděleních vylepují fotografie a kreslí karikatury. Můžeš se zasmát, i když neumíš číst a zamyslet, i když se vzpouzíš.

Prvního máje budou dva zkušební traktory. Horečka hoří a zapaluje i sezónníky.

Amerika stále počítá s Ruskem a zapomíná na sovětský Stalingrad. Pozdě, velmi pozdě doplula loď s prvními stroji pro Traktorový.

30. dubna ráno je heslo skoro otázkou. Budou Prvního máje dva zkušební traktory? Úderná brigáda ve slévárně pracuje bez oddechu. Úderná brigáda kovárny

netrpělivě natahuje ruce po první oceli. Úderné brigády v montovně teprve dokončují montáž prvních strojů. Budou zítra dva zkušební traktory?

30. dubna večer scházejí se dělníci Traktorstroje na předmájovou konferenci. Jen úderné brigády z montovny chybějí. Ještě nejsou hotovy, ale budou, budou, budou, zítra budou dva první stalingradské traktory, jen zkušební, ale první, každý vesnický delegát může se na ně podívat, pohladit, ohmatat je.

Na schůzi posílá brigáda svůj pozdrav: budeme pracovat celou noc, vyplníme úkol.

A když už se sevřené rty začínají usmívat, když už upjaté oči začínají radostně těkat — stroj vzdychne. A stojí.

Proud není.

Proč? Co se stalo? Kdy bude? Jak se to opraví?

Chvíli je v montovně hloupé, prázdné, bezradné ticho.

Co teď? Proud není.

A co, děti, budeme čekat na proud?

Nebudeme!

Hej — rup! Mladé ruce se opřely o kola, namáhavě se stroj dává na pochod. Ruce se otáčejí bystřeji. Stroj běží.

(Vypravovals mi, Vasko, o zimě roku dvacátého, kdy soudruzi, tuhnouce mrazem, v malé dřevěné budce roztáčeli rukama strojek vodovodu, aby dali trochu dobré vody caricynským občanům, strádajícím epidemiemi?)

Ráno Prvního máje přicházejí delegáti. Moře lidí se vlilo mezi dílny Traktorového. Neúnavný vítr se proplétá mezi nimi.

Nad Traktorovým oblaka a rudý prapor.

Někdo mluví.

Pak hrají Internacionálu.

Dva zkušební traktory, dva první stalingradské traktory vyjíždějí.

Ruce se zvedají, čepice dolů. V řadě stojí delegáti kolchozů, ranečky na provázku, bandasky, a vedle dělníci Traktorového. Nejlepší úderníci — šťastně se smějí širokým smíchem, mávají, tleskají, to *jim* patří potlesk všech, ale co oni o tom vědí, práci patří a ta se dobře podařila.

V dubnu loňského roku odmítla parta sezónních dělníků z tambovské gubernie práci, protože nebyla spokojena s obědy v dělnické jídelně a zle prohnala mladého technika, který se pokusil o vysvětlení. Vidíš je teď, smějí se, mávají, tleskají, už dávno ne nechápavá, cizí parta, ale úderná brigáda nejtěžších zimních chvil Traktorového.

A tys o nich, Vasko, nechtěl vypravovat! Jako by tento dělnický „happy-end", jako by tento šťastný konec růstu dělníka k svobodné tvorbě byl méně důležitý, než veliká oddělení vaší továrny!

V květnu minulého roku napsala skupina inženýrů sovětským novinám malověrný, unavený dopis; naříká v něm, stěžuje si, vzdává se před těžkostmi budování. Teď je slyšíš: nadšeně vypravují, nadšeně ukazují perspektivy. Vzdávali se a teď tu podávají hromadnou přihlášku do strany, která se nesmí nikdy vzdávat.

A tys o nich, Vasko, nechtěl vypravovat!

Na tribunu vystupuje důvěrník buňky.

Pst! Pst! Ticho!

Čte. Telegram z Moskvy:

Za heroickou práci dělníků, inženýrů, techniků a administrativních pracovníků stalingradského Traktorstroje, jejímž výsledkem je zakončení stavby

před plánovanou lhůtou, všem stavebníkům, kolektivu dělníků i inženýrů a technických pracovníků stalingradského Traktorstroje řád Rudého praporu práce.

Předseda VCIK

Kalinin.

Stalingradský Traktorstroj vyznamenán řádem Rudého praporu. Rudého praporu práce.

Pod tribunou pečlivě zapisuje každé slovo dělnický dopisovatel s dlouhými, urousanými mužickými vousy. Je z baráku číslo 1. Před rokem sezónní obyvatelé tohoto baráku se vodkou posilovali ve svém přesvědčení, že budování socialismu je fráze na utajování snížení mezd a demonstrativně vyhazovali slabikáře i soudružku, která je přicházela učit číst a psát. Teď na chodbě baráku číslo 1 visí veselý, živý nástěnný časopis a soustředěné špičkování i domluvy lámou odpor posledních tří negramotných.

A tys chtěl, Vasko, vytrhnout ty listy stínů z historie stalingradského traktoru!

Hodiny.

Hodiny teď už mění Traktorstroj nad Stalingradem. Brzy už to nebude Traktorstroj, brzy už to nebude stavba, brzy to bude Dzeržinského stalingradský traktorový závod.

Desátého února, po krutých dnech zimní práce, sešla se konference úderníků Traktorového. Byl schválen stručný raport, který předsednictvo poslalo patronu stavby, redakci časopisu „*Za Industrializaciju*":

Hlavní oddělení jsou hotova. Je třeba začít s montáží strojů, ale stroje nepřicházejí. Je nebezpečí, že naše úspěchy budou ztraceny. Žádáme rychlé zakročení.

Domníváme se, že tempa, jichž jsme dosáhli na stavbě, jsou minimální. Vláda SSSR rozhodla o stavbě Stalingradské továrny na výrobu kvalitní oceli. Konference úderníků slibuje, že dosáhneme ještě vyšších temp, abychom postavili tuto továrnu v nejkratší lhůtě.

Úderníci slibují zahájení práce traktorového závodu 1. července 1930.

To je v únoru.

Čtvrtého května, po slavném Prvním máji, schází se společná konference stavebníků i kováků Traktorového. Všechny ruce zvedají se pro návrh mládeže:

6. Stalingrad vstává z trosek

7. Obnova metalurgických závodů Zaporožstal na Ukrajině — brigáda montérů

Vzhledem k složitosti prací, které nás očekávají, a ke krátké době do začátku práce závodu, společná výrobní konference kovodělníků a stavebníků obrací se k úderníkům, všem dělníkům a dělnicím i inženýrům a technickým pracovníkům s výzvou: napnout všechny síly, upnout všecku pozornost k zabezpečení zahájení práce závodu 15. června a zhotovení prvních dvou tisíc traktorů k 1. říjnu 1930; k dosažení těchto úkolů vyhlásit čtyřicet úderných dní pochodu na montáž.

Ve zbývajících čtyřiceti dnech ve všech odděleních, ve všech brigádách proměníme práci v údernou, převýšíme tempa, jichž jsme již dosáhli.

Vaska s hrdostí vypočítává: 1. dubna 1931 měl být Traktorový dokončen. Lhůta byla zkrácena na poslední den roku třicátého. Pak na první říjen, pak na první červenec — a teď už patnáctého června budou se točit kola Traktorového. Za čtyřicet dní.

Patnáctého června bude v Moskvě ve Velkém divadle zahájen XVI. sjezd Všesvazové komunistické strany. Stalingradští dělníci — deset procent komunistů, pětadvacet procent komsomolců, pětašedesát procent bezpartijních — chystají šestnáctému sjezdu VKP(b) dárek:

Hotový traktorový závod s roční výkonností 50.000 traktorů a první úplný, definitivní stalingradský traktor.

Amerika nechápe, co má komunistický sjezd společného s traktorem. Slavným americkým tempem vybíhají z pecí a soustruhů součástky příštích stalingradských strojů a ze Stalingradu přece stále hřmotí telegramy: Rychleji, rychleji, zkracujeme lhůty dodávek! Nač, prosím, ptá se Amerika, co společného má komunistický sjezd s vaším traktorem?

Vysvětli v telegramu Leninova slova na osmém sjezdu! Vysvětli usnesení patnáctého sjezdu, vylož tempo kolek-

tivisace a materiál referátu soudruha Stalina na šestnáctém! Amerika nechápe. Amerika se zpožďuje.

Včera bylo na závodní poradě usneseno, aby soudruh Ivanov, vedoucí Traktorstroje, osobně zakročil. Dnes ve spěchu navléká kabát, kufřík v ruce, motor auta už hučí. Na shledanou, soudruzi, uvidíte, popoženeme je!

Odjíždí do Ameriky, popohnat její tempa. On, zástupce nejzaostalejšího průmyslu světa!

Ve všech odděleních teď procházejí schůze. I brigády schůzují. Stručně jednají o výzvě společné konference kováků a stavebníků Traktorového. Hlasujeme pro!

Čtyřicet úderných dnů pochodu na montáž má jen jediného nepřítele: moře. Moře, jež dělí Ameriku od Novorosijska, moře, jež brzdí lodi s nákladem strojů, moře, jež se staví do cesty jejich kýlům a jež se může kdykoliv otevřít a pohltit je.

V závodním časopise je stálá rubrika: Jak je na moři. Je čtena s očima hluboko vbořenýma do liter, jako zprávy z bojiště. Klid na západě. Výborně! — Bouře. Čerti pruhovaní! — Mlhy. Jsou-li pak v pořádku všechny evropské majáky?

„*Dajoš traktor*" teď vychází denně. „*Povolžská pravda*" poslala své redaktory, dvě stě dělnických dopisovatelů je stálý kádr spolupracovníků, i kolchozníci píší. Vagon třetí třídy — to je redakce a korektorna. Nákladní vagon — to je tiskárna, tvrdí červený plakát nad nedovřenými dveřmi. Sazeči sázejí z chudých kas a když jsou hotovi, opatrně roztáčejí starou plochou mašinku, na niž je celý Traktorstroj hrd. Vaska si znovu připomíná noviny politoddělu desáté armády.

Patnáctého června zahájí Traktorový práci.

A v posledních dnech května ještě nejsou všecky stroje

z Ameriky ani v Novorosijsku. Rozmyslně přebírá loď růženec vln. Ve Stalingradě na mapě sledují její cestu. Je pomalá a jejich úzkost a netrpělivost roste v měřítku 1:20,000.000.

Přístavní dělníci v Novorosijsku utvořili údernou brigádu. Vagony s nákladem pro Traktorstroj mají přednost ve všech stanicích od Krasnodaru po Stalingrad. To je slib železničářů deputaci stalingradských dělníků. Mládež na Traktorovém zorganisovala noční pohotovost. Zazvonění zvonku, svist píšťalky vyvolá z baráků dva tisíce chlapců a děvčat k vagonům, jež se sotva zastavily. Ve dvou hodinách bude náklad složen. Třetí hodinu bude již montován v stroje. Kdykoliv. V kteroukoliv chvíli dne nebo noci. Neboť v den zahájení šestnáctého sjezdu musí již Traktorový pracovat.

Sen čekajících voní skutečností a otevírá oči. Noční hlídka se vrací a nerado se jí odpovídá na hlučné otázky probuzených.

Nu?

Nepřišly!

Den. Dva dny. Týden čekání.

Dny nervosních telegramů.

Pět lodí se vydalo začátkem května na cestu z Ameriky. A ve Stalingradě již vědí:

Americká loď vplula do Černého moře.

Americká loď žádá o lodivoda.

Americká loď vplula do přístavu.

Americká loď přistala.

Dětské uši, přitisknuté k telegrafním sloupům, naslouchají tajemným rozhovorům. Slyší jej, telegram, oznamující stalingradským první skřípavý náraz lodního boku o novorosijský břeh. Ale dříve, než stalingradský telegrafista přečte první značku, brigáda novorosijských

přístavních dělníků již stojí na palubě, jeřáby zvedají náklad z rozevřených ramen lodi, vagony podjíždějí.

Lokomotiva dýmá do stepi. Daleko za ní svítí již Krasnodar. Teď projela Torgoroj. Teď přejíždí Manyč — Vasko! — železniční most u Velikokňaževské, seděls tam na břehu před jedenácti lety, po prvé četl o traktoru, za vodou byl Wrangel.

Večer zastavila na křižovatkách Traktorového.

Zvonky zvoní, píšťalky svistí, brigády komsomolců vyskakují na vagony. Hluk motorů a kovová lana jeřábů naříkají v kladkách. Hranaté dřevo beden se rozpadá a v troskách se leskne ocel mastným, olejovým leskem. Oči v zamazaných tvářích se usmívají šťastně a šibalsky, když ruce unášejí píst nebo ozubené kolo jako lup, který se podařil. Nad betonovými základy seřazují se první stroje.

V noci, vítán tisíci světly, přijíždí druhý vlak.

Novorosijští úderníci přístavu splňují svůj slib. Železničáři pamatují na svůj závazek. Vlak za vlakem kotví na seřadišti Traktorového.

Den a noc splynuly.

Jen devatenáct dní zbývá do patnáctého června. A práce — podle amerických plánů — na dva měsíce.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Den a noc splynuly. V hluku, v prachu, v lesku a křiku den podobá se noci a noc dni, který ji následuje.

Jen ruka otrhává spěšně lístky kalendáře.

Prvního června. Pátého. Desátého. Čtrnáctého.

Patnáctého.

Velká patnáctka v červeném rámečku, před měsícem jej tam kdosi nakreslil.

Ruka zaváhala, svírajíc cíp bílého lístku, a pak trhla.

Se stěny hlásí šestnáctka, že nový den nastoupil službu. Je skromná. Bez rámce. Nikdo na ni nepamatoval.

Patnáctý červen minul. Přešel nad hlučným mraveništěm, jež se nezastavilo, nebyl svátečním dnem. Stroje ještě nejsou zmontovány. První traktor ještě není hotov. Pohyblivý pás se ještě nerozběhl k nekonečnému bohatému toku.

Patnáct nejdrahocennějších ze čtyřiceti úderných dní ztratili dělníci Traktorového čekáním na americké stroje. V osmačtyřiceti hodinách chtějí nahradit ztrátu.

Budou hotovi před zahájením šestnáctého sjezdu. Před několika dny přišla z Moskvy zpráva, že byl o týden odložen.

Štěstí! *Tvé* štěstí, Ameriko! Byla bys pro Stalingradské nejposlednější zemí světa, kdyby se ti bylo podařilo znemožnit jim, aby před sjezdové plenum položili svůj veliký dar.

Je ráno, sedmnáctého června roku tisícího devítistého třicátého.

Stalingradští jdou prašnou cestou k severu, jdou dlouhým průvodem dvanáct kilometrů od města, a to už je Traktorový.

Jdou od jihu.

Od severu, od západu, od východu proudí veliký proud a vlévá se do bran Traktorového. Kačalinskaja, Ilovlinskaja, Gromoslavka, Buzinovka, Karpovka, Marinovka, Kalač i Pěskovatka posílají své delegáty.

Zvuk hlasů je sváteční jako jitřní ticho na polní pěšině.

Tisíce delegátů ze závodů i vesnic čeká na nádvoří a jejich oči jsou obráceny k vratům montovny.

Tam, uvnitř, šum lidí a jednotvárný klepot pohyblivých pásů. Daleko, na konci montovny, objevil se mo-

tor. Zvolna pluje po vlnách nekonečného pásma a jak se blíží, roste do podoby traktoru.

Mladé ruce chvějivě pracují. Tisíc očí se na ně dívá, nedočkavých, bojácných, vlahých. Bojovníci za sovětský traktor dívají se na dílo svých dědiců.

Pohyblivý pás klepotem odpočítává vteřiny. Teď se níží a velká kola traktoru jen sotva viditelný proužek dělí ještě od země.

Do sedla vskočil mladý dělník.

Otáčí volantem.

Zapíná motor.

Kola se dotkla půdy.

První stalingradský traktor sjíždí s pohyblivého pásu.

První stalingradský traktor vyjíždí ze vrat montovny.

Je ticho. I vítr zmlkl a velká bílá oblaka se zastavila. Jen traktor hučí svou píseň. Je to píseň o roce devatenáctém, o mrtvých pod Caricynem, o hladu a utrpení. Je to píseň o svobodě, o velikém díle a novém životě.

Je ticho. Jen traktor přede svou historii.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Vaska tvrdí, že v jeho očích nebyly slzy.

9. VII. 1930

Cesta končí.

Dvanáct kilometrů za námi je Stalingrad.

To je to datum: devátého července roku třicátého. Pro Traktorový je jedním z dnů jeho práce. Pro nás dnem veliké nové známosti. V této historii je dnem posledním.

Vaska, ten prostý dějepisec stalingradského traktoru, dovypravoval. Daleko za námi jsou dny vojáků barona Wrangela. Daleko za námi jsou mapy, snímky a památky stalingradského musea.

Před námi je závod, nesoucí jméno soudruha Dzeržinského.

Sedmého jsme jej viděli po prvé. Parník „Turgeněv" vezl nás od Samary rychlou, kalnou Volhou, nalevo byly písčiny a bohaté háje, napravo prudce skrojené kopce. Vesnice se na nás dívaly s jejich okrajů a větrné mlýny odpočítávaly čas. Blížili jsme se k Stalingradu. Bylo poledne. Stroj stejnoměrně otřásal okny jídelny a talíře jemně zvučely. Kdosi otevřel dveře a nedočkavě vzkřikl:

„Traktorový!"

„Turgeněv" se mírně naklonil na pravý bok. Nakrojená ryba chladla na stole. Stáli jsme všichni na palubě, siréna parníku houkala pozdrav a ruce ukazovaly na vysoký břeh. Tam mezi kopci, hluboko skryty v nich,

objevily se čtyři komíny. Čtyři krátké komíny elektrárny Traktorového. To bylo vše. Dívali jsme se, dokud nezmizely.

Teď stojíme před stalingradským Traktorovým.

Továrna.

Nic než továrna, jako u nás, řekne nám pak doma s úsměškem protivník, který se před čtyřmi lety smál naší víře v budoucí budování.

Opravdu, nic než továrna, veliká továrna, město dílen ze železa a skla a dělnických domů. Továrna na padesát tisíc traktorů ročně, postavená za osmnáct měsíců dělníky, kteří byli mužiky, kteří se učili pracovat a číst a psát, kteří se stali hospodáři, kteří vytvořili úderné brigády, dědicové revolučního nadšení bojovníků za svobodu. Továrna, nic než továrna, jež má historii jedenácti let.

Mladý dělník se ujal průvodu.

Mezi dílnami syčí parní válce, za nimiž rostou hladké ulice, po okrajích rozkvétá trávník a nízké stromky se vztyčují pod okny oddělení. Dílna svítí a voní bílou omítkou, jako by právě vyšla z ranní koupele. Ještě cítíš čistotu mýdla, jež bylo sotva smyto sprchou. Mezi bílými stěnami veselé, lesklé stroje. Některé pracují, některé čekají. Je nedostatek kvalifikovaných dělníků a Traktorový teprve učí své příští pracovníky. Nekonečné pásmo se rozvíjí. Nad hlavami na vzdušných kolejnicích pohybují se jeřáby se žhavou ocelí a veliká kladiva dopadají na kovadlinu.

„Podle posledního slova techniky,“ zdůrazňuje mladý průvodce.

Podle posledního slova techniky, to je jejich chlouba. A my se zatím díváme na malé rudé praporečky, jež visí na mnoha strojích, a ptáme se, proč tam jsou.

„Zde pracuje úderník.“

Jsou dílny, v nichž není jediného stroje bez rudého praporku.

„Tady, ve slévárně, je zavedeno nejmodernější větrací zařízení."

A my, sledujíce očima mohutné vedení, narážíme na standarty, jež si tu dělníci sami pověsili:

„Komunismus začíná tam, kde se objevuje obětavá, těžkou práci překonávající péče prostých dělníků o zvýšení pracovní výkonnosti."

„A tady, soudruzi, jsou naše první traktory."

Stojí jich několik po boku montovny a kolem obcházejí dva mužici. Bílé přepásané rubášky, kalhoty dole sešněrovány, prohrabují se dumavě v nestříhaných vlasech.

Zahlédli nás.

Rozkývaná ruka dodává odvahy:

„Nu, soudruzi, prodáte nám?"

„Co, soudruhu?"

„Nu, traktor přece. Potřebujeme."

Přijeli zdaleka. Až z Běloruské republiky. A nechtěli by se vracet s prázdnýma rukama do kolchozu, který je poslal. Náš průvodce jim ukazuje cestu k správě závodu. Půjdou a budou po cestě vyjednávat s každým, koho potkají. Traktorů je třeba, soudruhu!

Snad jsou to ti, kteří na jaře, když stavba Traktorového rostla před očima celého Svazu, psali svůj prostý a silný list dělníkům Traktorstroje. Četli jsme jej v archivu správy:

My, bývalá chudina a střední rolníci, posoudivše současný stav polního hospodářství, přišli jsme k závěru, že soukromé hospodářství už se dál vésti nedá a rozhodli se organisovat kolektiv, jemuž jsme dali jméno po padlém bojovníku za socialismus „Felix Dzeržinskij".

Dnes, na plenární schůzi kolektivu, jsme se usnesli obrátit se, drazí soudruzi, na vás, kteří jste nositeli jména postrachu buržoasie, padlého bolševika Felixe Dzeržinského, s prosbou, abyste přijali nad námi patronát. Náš kolchoz je v Běloruské SSR, Oršanský okruh.

Traktorový jména Dzeržinského přijal patronát nad kolchozem jména Dzeržinského. Přijal patronát nad kolchozy Ukrajiny, severního Kavkazu i moskevské oblasti. Teď přicházejí kolchozníci k svému patronu:

Dejte nám traktory, chceme socialisticky hospodařit.

Sta jich tady procházejí mezi dílnami a mezi stroji, obhlížejí, spokojeně pokyvují hlavami a vyjednávají: Dejte nám traktory.

Potkáváme je, dlouhé rubášky, podvázané nohavice, ale už také kožené kabáty a evropské čepice, usmívají se a usilovně přemýšlejí. Traktorů je třeba.

Je ještě málo traktorů. Až jich bude tisíc, až jich bude padesát tisíc, až jich bude sto tisíc — jaká pak bude sovětská vesnice?

Ach, Vasko, ty prostý historiku stalingradského traktoru, dokončils svoje vypravování.

Ale tvá historie, stalingradský traktore, teprve začíná.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Vracíme se do Stalingradu.

Ještě jednou se podíváme zpět: továrna, opravdu, nic než továrna, veliké nové město dílen ze železa a skla a dělnických domů.

Dzeržinského traktorový závod ve Stalingradě na padesát tisíc traktorů ročně.

Ošlehaná tabule na dvou sloupech postavila se do cesty našemu poslednímu pohledu. Zhnědlá snítka jehličí visí nad ní.

Když přišli první dělníci na stalingradskou step, zarazili do země dva dřevěné sloupy a na ně, poněkud křivě, přibili tuto tabuli. Rozvěsili zelené snítky, propletli pruhy červené látky a byla to slavobrána.

Déšť smazal veliká písmena, dřevěná deska zšedla větrem a sluncem jako dávná minulost.

Čtu s námahou:

K—d—y, kdybychom...

Kdybychom mohli zítra dáti sto tisíc prvotřídních traktorů, zásobit je benzinem, posadit na ně řidiče (víte velmi dobře, že je to zatím fantasie), střední rolník by řekl: Jsem pro komunu ... Lenin na VIII. sjezdu.

Tato kapitola se znovu otevřela v posledním roce života Julia Fučíka. J. Fučík o znovuotevření této slavné kapitoly sovětské země věděl i v nacistickém vězení. Sledoval je ze zpráv, které se úryvkovitě dovídal od nových vězňů a — negativně od svých mučitelů, kteří v nejnapjatějších osudových chvílích boje o Stalingrad umožňovali vězňům někdy vyslechnout t. zv. „Sondermeldung", který měl přinést jejich vytouženou zprávu: „Stalingrad ist gefallen!" Chtěli tím psychologicky působit na vzdor a odolnost svých obětí. Chtěli tím lámat jejich morální páteř. Čekali však marně. Každý „Sondermeldung" se scvrkal na brutto-registrované tuny. Julius Fučík stál v duchu pod Stalingradem. Nikdy nezapochyboval. Vždyť tak dobře znal historii, v níž se toto město již jednou stalo symbolem vítězství sovětského lidu; historii, prostě vyjádřenou jménem organisátora svého prvého osvobození — Stalina.

S jakou radostí by dnes psal Julius Fučík druhou, ještě mohutnější kapitolu historie tohoto města, které si po druhé uhájilo svoji svobodu díky hrdinství sovětského lidu a geniu Stalinovu. Fučík příliš dobře si uvědomoval, že v této nové stalingradské kapitole běží o víc než jen o svobodu občanů tohoto města; že tu jde také o svobodu našeho národa. — P. r.

2

PĚTILETKA ZA DVA ROKY

SOUDRUH DOHNAL

Byl v naší delegaci soudruh Dohnal, rolník z Moravy. Řekl jsem: soudruh. Prozradil jsem šťastný konec tohoto vypravování: *soudruh* Dohnal.

Nebyl jím, když jsme se po prvé sešli v Praze v tom neklidném, radostném předvečeru našeho odjezdu. Nebyl jím, když jsme po prvé vystoupili na sovětský břeh a jeho chytrý úsměv se stal nedůvěřivým; také by bylo možno mluvit o úsměvu znepokojujícím, když se objevoval při výkladu různých úspěchů a nedostatků.

Malý, rostlý do široka a ze široka rozkročený, tesaný, ale v oblých formách, a tvrdohlavý až běda. To byl soudruh Dohnal. Přel-li se, nabral velikou lopatou z kapsy zápisník a pak nás s korektností, která mu neslušela, utloukal číslicemi. Byly správné. Čerti vědí, kde je bral. Podnikal výpravy na vlastní pěst a vracel se s tisíci neodbytnými otázkami. Měl vždy pohotově několik „proč?" jako dítě a nikdy se nezdálo, že byl s odpovědí spokojen. V továrnách zachovával reservovanost zvědavého diváka, kterému se nechce mluviti o tom, co si myslí. Na otázky po úsudku odpovídal se zřetelnou vyhýbavostí. Není odborníkem. Hezké, pravda, ale nerozumí. A — *uvidíme*.

Po prvé k průmyslovým dělníkům mluvil na Selmašstroji, v rostovské továrně na hospodářské stroje. Prošli jsme všechna oddělení. Bylo poledne. V jídelně nás oče-

kávali dělníci Selmaše. Vítali nás. Mluvili o tom, co udělali, o tom, co chtějí a o tom, co očekávají od nás. Někdo z nás musil odpovídat. Sám se přihlásil.

„Soudruzi," řekl, lámaje prsty, jako by se odhodlával ke zpovědi, „soudruzi, nedovedl jsem si představit, jak to asi myslíte: spojení měst a venkova. My, rolníci, nemáme rádi město. Žije lépe než my, vždycky si myslíme, že žije z nás, jako bychom byli jeho kolonie. A jak si tam lidé žijí! Ve světle i v noci, chodníky je chrání před blátem, jezdí tramvajemi do práce a večer mají divadla, kina — a my? Je nám stále hůř, dřeme, jako jsme dřeli před desítkami let, ale jsme stále chudší a ještě vidíme, jak se svět mimo nás rozvíjí. Z čeho? Jistě z nás! Kdyby nebylo měst, nemusili bychom tak špatně žít. Chtěli bychom se vrátit zpátky. A proto nemáme rádi město. Jeho chudí nám nejdou do počtu, ale my s nimi také nepočítáme. Prostě: nemáme rádi město. Je pro nás nedostižné. Je naším nepřítelem. A najednou slyšíme: spojení měst a venkova. Copak to zase je? Copak nového proti nám? Nedovedl jsem si to představit. Byl jsem šťasten, když mne zvolili za delegáta. Podíváš se, říkal jsem si a poznáš! Viděl jsem tady, u vás, kolchozy. Viděl jsem sovchozy. Byl jsem ve Stalingradě a viděl Traktorový. Dnes jsem poznal váš Selmašstroj. Všecko to jsem viděl, dobře jsem se díval a teď už chápu a rozumím. Nebude rozdílu mezi městem a venkovem, protože budou jen města, budou také naše zemědělská města, v nichž budeme žít my, uprostřed vší kultury a ve vymoženostech, jež jsou nám dnes nedostupny. Nebude naší dřiny od slunka do slunka, protože na polích budou pracovat stroje. Nebude našich políček, protože budou obrovské továrny na obilí. Ano, pravda, přestaneme být samostatnými pány, budeme dělníky, budeme prostými členy

pracovního kolektivu. Ale já vám říkám: kašlu na takovou samostatnost, při níž nemohu žít jako člověk, kašlu na takovou samostatnost, která mne okrádá, kašlu na takovou samostatnost, při níž mi exekutor bere postupně vše, co mi zbylo. Naučil jsem se vidět dvojí město: město vaše a město bohatých. Znal jsem jen je a nenáviděl jsem je. Teď znám i vás a půjdu s vámi. Vy jste dali svobodu rolníkům této země. Vy jim dáváte stroje a osvobozujete je po druhé, osvobozujete je od dřiny a zpátečnictví, které z nás dělá tažný dobytek. Na vlastní oči, soudruzi, na vlastní oči jsem se přesvědčil, že pracujete pro nás. Půjdu a řeknu všem doma: pracují pro nás a chceme-li žít, musíme jít s nimi."

Byla to nadšená řeč. Nikdy předtím jsme jej neslyšeli takto mluvit. Rozpovídal se. Docela se to nepodobalo jeho dlouhým a rozcifrovaným přednáškám ani jeho korektním přím se zápisníkem v ruce, celý se rozsvítil jako slavnost, mluvil, jako by právě poznal dlouho tušenou pravdu a hned se rozhodl státi se jejím apoštolem, najednou vyrostla jeho sedlácká zavalitost, která se vždy ze široka opírala o zemi, vyrostla kamsi do snů a dívala se daleko, daleko...

Nemohlo být jinak.

Nebyli jsme ani překvapeni. Dávno již ztratil jeho chytrý úsměv dech nedůvěřivosti. Dávno již nebyl opatrným divákem, který šetří svými soudy. Dávno již nekladl podezíravé otázky.

Byli jsme třetí měsíc v Sovětském svazu. Za námi byly bavlníkové sovchozy Střední Asie, kolektivy Povolží a komuny severního Kavkazu.

Tam, v polích bez mezí, mezi nekonečnými lány pšenice, žita a bavlny, bylo zaseto a vzklíčilo zrno nadšení rolnického delegáta.

Jeho *uvidíme!* ztratilo svůj reservovaný a výhružný budoucí čas.

Viděl.

Viděl a poznal a poznání nad ním zvítězilo.

SOVCHOZ U SAMARY

Zaklepal jsem zdvořile na dveře č. 12.
Neodpověděli.

Vstoupil jsem. U stolu, v zadumání nad chystaným dopisem, spal soudruh Straus. Z umyvadla se vynořila zpěněná hlava Dohnalova. Předpokládal jsem, že jeho pohled, zalepený mýdlem, se ptá. Přišel jsem ostatně, abych odpovídal i bez otázek.

„Jedeme!"

„Cože?"

Podobalo se to výkřiku zděšení, na jehož konci praskla veliká mýdlová bublina.

„Jedeme!"

„Teď? Nesmysl! Chci se vyspat."

Bylo to tedy zděšení.

Spát! Tomu požadavku jsem rozuměl. Dnes ráno jsme přijeli do Samary. Byla městem našich nadějí. Samara, to byla zase pevná půda pod nohama po čtyřech dnech kolébavého pochodu rychlíku, který nás vezl ze Střední Asie. Kde bude studená voda? V Samaře. Kde bude chlad? V Samaře. Kde nebude prašný písek usedat do očí a chrupat mezi zuby ve žvancích skopového, jež se koupalo v kotli teplé vody, původně nazvaném lednice? V Samaře to bude, soudruzi, v Samaře. V Samaře bude stín a chladná noc, v Samaře budeme spát.

Samara dostala podobu ráje. Ne pro tu svou pevnou

půdu. Je krásné putovat po sovětských železnicích, v širokém vagonu, počítaném na předaleké cesty, s kabinovými lůžky a s nekonečnou ukolébavkou kol a kolejnic. Ale, dovolte, toto je výjimka: trať Taškent—Samara, v červenci, v horkém létu, kdy slunce spaluje step do hněda, kdy rozžhavená poušť stoupá jako prach do hrdla a kdy i v modrém svitu noční lampičky vagonu září rtuť teploměru tvrdošíjně a výsměšně nad čtyřicítkou. Spi! Ne, neusneš, potuluješ se polonahý vlakem, hledaje místečko, kde zbylo ještě trochu vzduchu a na konec zakotvíš v restauračním vagonu, který se svou hoblovanou podlahou a stoly, pokrytými vzorkovaným linoleem podobá výčepu předměstské hospody. Dopiješ poslední Narzan, poslední dvoustupňové pivo, které vybuchuje v lahvích, podíváš se závistivě na veliký, usměvavý měsíc, který se koupe půlí těla v Aralském moři a rozhodneš se pak odevzdaně pro horký čaj.

Co ti zbývá! Naděje na Samaru.

Přijeli jsme do Samary dnes ráno. Byli jsme uvítáni na nádraží s netajenou zvědavostí. Čechoslováci! Dobře je tu znají. Jak asi vypadají Čechoslováci nyní? Čechoslováci, kteří se přišli podívat na budování socialismu? Měli jsme těžký úkol odmítati dědictví těch, po nichž tu zůstaly památníky zastřelených revolučních dělníků a vyhozené viadukty.

A hrdla byla vyschlá, tak se chtělo pít, tak se chtělo vykoupat se a spát.

V hotelu byla porada. Plán na Samaru. Chceme vidět... mnoho jsme vyjmenovali a kolem židlí se řadily vyprázdněné láhve Narzanu. Studeného, ledového Narzanu.

V pokojích už šumí voda, zpěněné mýdlo útočí do pórů, obsazených prachem a potem, bije se s ním. Vítězí.

A pak se pohodlně rozkládá svěží vůní po kůži, svěžest a rozkoš, která hladí a konejší až k spánku.

Spát! Tomu požadavku rozumím. Ale přicházím s poselstvím, které zahání naději na sen:

„Jedeme!"

„Nesmysl! Chci spát!"

Vida, vzpoura v delegaci! Soudruh Straus otevřel červené oči a vyčítavě se na mne dívá. A náš rolnický delegát rozhořčeně přechází pokojem, dávaje si rytmus ručníkem, troucím záda.

„Tak, jedeme, a odpočinek? Zatracená tempa! Kam to zase máme tak na spěch...?"

„Na samarský zernosovchoz."

„Kam?"

„Na samarské obilní sovětské hospodářství," říkám s podrážděnou důkladností.

Ručník se zastavil. Vysoko napřímená ruka pomalým obloukem klesla a pak se nepřítel zatracených temp proměnil v úderníka v oblékání.

Před vraty hotelu čeká auto. Velká, těžká nákladní mašina samarského sovchozu, která ráno přivezla do města obilí a teď se nabídla, že nás přepraví přes těch sedmdesát kilometrů, jež dělí Samaru od hospodářství, nesoucího její jméno. Příležitost, která není k zahození. Nedostatek dopravních prostředků není tady menší než v jiných částech Sovětského svazu, snad bychom si tu počkali několik dní na novou nabídku a teď už třeba počítat s časem.

Jedeme.

Motor hučí, sjíždíme strmou ulicí k Samarce a nadnášíme se opatrně nad hranami bočných stěn, abychom se vyhnuli podrobné známosti s dlažbou, jež nebyla připravena na cestování nákladními auty.

Přejíždíme Samarku, město za námi se ladným obloukem dálky pomalu zvedá nad řeku, před námi je černá cesta, dlouhá černá cesta — a široká, jak se vám líbí. Vozy a auta jsou jejími staviteli, jezdíš po ní, dokud se před tebe nepostaví lety vyrytý výmol a pak, pak se mu prostě vyhneš a cesta přibývá do šířky.

Prší-li, brodíš se blátem. Teď už celý měsíc pálí slunce a naše auto obalují oblaka. Na čisté košile, na tváře ještě svěží koupelí padá nový prach. Ne rezavý, těžký prach písku, ale černý, mastný prach bohaté hlíny, která strádá suchem.

S rozběhem vybíháme přímou cestou na nízké návrší.

Náš průvodce, vedoucí kulturní práce na samarském zernosovchozu, agitprop a učitel zároveň, člověk, který nám s nadšením vykládá o problému pšenice, jež se nebojí sucha, a za minutu si stýská pro Beethovenovu Sedmou, již nemůže radiem chytit ani z ciziny, náš průvodce se překlonil náhle k šoférovi. Auto prudce brzdí. Hledáme rovnováhu.

Náš průvodce se stává historikem.

Půlkruhem ukazuje teď jeho ruka a obzor krouží podle ní.

Bojiště. Ještě jsou tu zákopy. Zákopy československých legií. Nad nimi malý, do jehlance přitesaný kámen. Pomník. Kolik, kolik jsme viděli takových v kraji. A na nich žaloba: Na tomto místě zastřelili Čechoslováci čtrnáct bojovníků za svobodu dělnické třídy. Pak jména. Jako podpisy žalobců.

Těžké boty intervence vyšlapaly hluboké stopy do této země. Chtěly zašlápnout. Ale nezašláply.

Auto se znovu rozhučelo a teprve teď vidíme lány bez konce, pšenice a žito se sklání a zvedá jako miliony cvičenců, obilí mluví.

Bojiště se zhojilo zrnem.

Projíždíme krajem kolchozů a sovchozů.

Je úrodný rok. Jaro bylo deštivé, už jsme letos měli pětasemdesát milimetrů srážek, soudruhu, prozrazuje nám za odpočinku šofér s radostným důrazem, jako by to bylo jeho dílo, pětasedmdesát milimetrů a v minulém roce jen pět, pět za celičký rok.

Sucho — to je teď nepřítel.

Býval to trest boží. Miliony malých hospodářů procházely mezi rozpukanou půdou a žalostivě hleděly k nebi, platily popům za prosebná procesí drahocennými vejci a posledními zbytky obilí, padaly na kolena a bijíce hlavou do prachu nebo vztyčujíce sepjaté ruce, modlily se za zázrak. A když přišlo léto a na ubohých polích, podťato žárem, leželo několik prázdných klasů, věšely hlavy nad svými hříchy, jež vykupují hladem.

Ale někdy býval hlad prudší než lítost nad hříchy. A na ruských vesnicích bývalo neklidno. Snad by bylo dobře pomoci bohu v jeho milosrdenství, uvažovaly v takových chvílích carské úřady, posílajíce zatím kozáky na pomoc bohu trestajícímu. V jedenáctém roce zvítězilo milosrdenství. V Saratově byla založena výzkumná stanice, přijelo několik dobrých odborníků, studovalo a psalo odborná pojednání a miliony malých hospodářů procházely mezi rozpukanými políčky, modlily se, věšely hlavy a bouřily se, když hlad byl smrtelný.

Sucho.

Býval to trest boží.

Teď je to nepřítel.

V Saratově už není výzkumná stanice. Je tam Ústav boje proti suchu. Generální štáb vědy proti suchu. Tam studují strategii přírody, tam se dělají plány, jak ji zaskočit, jak využít vzácných hodin deště, aby den živil

rok, jak zatvrdit pšenici proti sveřepé půdě suchého pásma, jak zužitkovat sníh pro podzimní setbu, jak střídáním a rozdělením polních kultur proměnit hubená léta v tučná tisíciletí.

Do vesnice vjíždí komediantský vůz. Pestré obrázky na něm. Nápisy. Otevírají se dveře. Teď vystoupí baletka v trikotu a s načechranými sukněmi v pasu nebo obratný čaroděj kočovného cirku. Vida, cirkus na vesnici! Kdypak se tu před revolucí objevila taková kulturní vymoženost!

A přece hádáš špatně, chlapče! Budeš zklamán. Ani baletka v přiléhavém trikotu ani kočovný čaroděj. Po spuštěných schůdcích slézá vousatý profesor-agronom ze Saratova, rozvinuje plátno, rozvěšuje diagramy a barevné obrázky, které se podobají pouťovým ilustracím k „Písni strašlivé o tom velkém mordu z žárlivosti slepé a jak to dopadlo" a začíná přednášku o boji proti suchu, o tom, které plodiny jsou letos nejvýnosnější, jaký druh obilí snese příští léto bez vláhy a kterého hnojiva je třeba užít. Pak se na plátně objeví hospodářský film, neúnavně roztáčený pihovatým komsomolcem, profesor si hladí lysou hlavu a vykládá místo titulků, které by se třeba nesetkaly s porozuměním u velkého procenta negramotných, mužici sedí v trávě, s bradami vbořenými do dlaní, poslouchají, dívají se a uvažují. Profesor se nedovolává boha, nemodlí se, ani nenastavuje ruku pro kopejky, vajíčka a mouku. Je to docela jiný druh než pop, docela jiný druh ochrany před suchem, možná...?

Plátno bylo sbaleno, obrázky uloženy, komediantský vůz se hnul o stanici dále. Je tam kolchoz. Po přednášce začíná rokování. Bradatí mužici povídají své zkušenosti, to a to je v pořádku, to a to se neurodilo, proč, kde je chyba, jak se to má napravit? Tady už není vnitřní boj mezi

tradicí otců a novou prací tak urputný. Je tu zkušenost z minulého roku. Zkušenost, která dala za pravdu vědě.

Sovchozem projel komediantský vůz vědy bez zastávky. Tady ho není třeba. Tady je inženýr z Moskvy, z Těmirjazevské akademie, tady jsou hoši, kteří prošli kursy saratovského Ústavu, tady už je odborná, odborně řízená továrna na obilí.

A když projíždíš krajem, poznáš i v tomto úrodném roce, kdo hospodaří na poli, jež míjíš. Je to jako diagram, diagram v životní velikosti: to pole zde s nízkými a řídkými klasy oral a oséval ještě soukromý hospodář, primitivní pluh, dřevěné brány, osevné zrno znečištěné koukolem, půda nehnojená; lán vedle něho je kolektivní pole, husté a bohaté, s dobrým klasem; a pak, tato pšenice, jež uvádí v nadšení soudruha Dohnala a jejíhož konce nikde nevidíme — to je státní hospodářství, to je sovchoz. Je to až nehezky názorné, jako povídka s mravním naučením na konci.

Vesnice bez stromů zmizely. Větrné mlýny, rozvážně přebírající chvějivý vzduch, zapadly za obzor. Plujeme jezerem sovchozních klasů. Před námi ostrov: několik nových rozlehlých domů. Centrum Samarského zernosovchozu.

Před půl druhým rokem, v zimě 1929, padal tu sníh na neúrodnou step a jednu opuštěnou chalupu. Ještě tu stojí, jako památka z musea, shrbená, sešlá stařenka s rozpuštěnými slaměnými vlasy, které vítr rozvívá a odnáší.

Je to jediný neživý svědek slavnosti prvního března roku devětadvacátého. Ona a kolem ní třicet hektarů země, která byla tehdy oseta. Přišli sem tenkrát lidé v kožených kabátech a v uniformách, s hudebními nástroji, mluvili a hráli „Internacionálu“ mezi nekonečnou stepí a nekonečným nebem a prohlásili slavnostně založení

Samarského zernosovchozu. Vypadalo to beznadějně a stařenka chalupa se za chvíli uklidnila.

Ale druhého dne se objevila nová příčina k znepokojení. Hučelo to, vybuchovalo, dýmalo nepěkné výpary a začalo to hluboko rozvracet půdu, která staletí žila ve svém panenství. Stařenka se zapýřila nad touto neostýchavou deflorací.

Traktory a zavěšené pluhy nedbaly jejího rozhořčení.

Třicet hektarů oseté půdy se pojednou šířilo na všechny strany a v létě roku devětadvacátého klidili mladí hospodáři pšenici a žito z třinácti set hektarů.

Teď tu stojí, skrčená starucha, a závidí mladost novým budovám, které se zrodily a vyrostly před jejíma očima.

Je to zárodek příštího zemědělského města: devět velkých obytných domů, budova správy, jídelna, pekárna, konsum, škola, lázně, garáže, skladiště strojů, sýpky a mechanická dílna, která je malou továrnou.

Rok uplynul od založení sovchozu.

Rok.

Dva tisíce dělníků tu teď buší do trámů nových lešení, prohazují písek a pálí cihly, desítky nových obytných domů šplhají pod krov, nemocnice, dětské jesle, ústav vodní a sluneční léčby, nové garáže, nová skladiště, nové sýpky, mezi očíslovanými lány probíhají široké americké silnice alejemi telefonních sloupů, mosty látají břehy potoků a trhliny půdy.

Rok uplynul od založení sovchozu.

Chystají se k druhým žním.

Dvacet tisíc hektarů pšenice a žita tiše zraje k pokosení.

Před budovou správy čekají dvě osobní auta a veselý, pěkný chlap, který nám mává čepicí na přivítanou. Byl

dělníkem v Samaře. Teď je členem „trojúhelníku", který s aktivem sovchozu řídí celé hospodářství.

Ten člověk má kouzlo radosti. Ví, co je radost a kdybys byl tvrdošíjným škarohlídem, pocítíš ji, když ti podá širokou ruku, vycení zuby a hlučným hlasem, jako klempíř, se rozhovoří.

Za deset minut už o nás neví. Zavěšen do soudruha Dohnala, probíhá skladiště a sýpky a jen hlas, bohatý a hlučný hlas, ozývá se teď odkudsi z patra, teď z hlubiny sklepa.

Přesedáme do osobních aut.

Pohromadě: on, soudruh Dohnal a já. Ty dva už nelze od sebe odtrhnout a já jsem jejich tlumočníkem.

Směšná funkce v takovém případě. Jakýpak tlumočník! Jejich řeč je jedna řeč a já poslouchám, dívaje se směrem jejich rozkládajících rukou, které ukazují na obilí po obou stranách letícího auta. Ukazují, zastavují auto, mnou pšenici mezi prsty, smějí se, vášnivě se přou a zase pokyvují hlavami a já, tlumočník, nerozumím.

Nakonec se shodli v pochvale. Rolník z Moravy a hospodář na dvaceti tisících hektarech.

Dvacet tisíc hektarů! Dvě hodiny projíždíme mezi lány a tam, kde se dotkneme okraje, narazíme na kolony traktorů, které šikmou frontou protínají neosetou půdu.

Sousedé. Také sovchoz?

„Sovchoz? Ano, sovchoz, soudruhu," říká náš hospodář s podezřelou lhostejností a už se radostně směje nad údivem, který předpokládá: „Ale — ne sousedé. To je náš sovchoz."

Správně hádal: s očima široko otevřenýma díváme se za řadou traktorů, která končí kdesi za obzorem.

Jejich sovchoz! Ještě jejich sovchoz!

Kam až?

Na chvilku se mihla starost v jeho očích.

„Nu, pravda, není to hračka. Sedmapadesát tisíc hektarů zorat do podzimu — to je úkol, který jsme si dali. To je náš plán. Teď se vyrovnáme Campbellovi. Za rok — za rok můžeme pana Campbella třikrát zastrčit do kapsy. Ale pan Campbell má to, co my nemáme. Dost lidí. Lidí, soudruhu, kteří mají kvalifikaci, kteří se dovedou posadit za volant, kteří dovedou najít život stroje, poznat, kde jej co bolí, kdy je nemocen a jaký je lék na jeho nemoc. Takových je zatím u nás málo, učí se teprve — a ještě se nedoučil, už jej táhneme, vysazujeme na traktor a: dělej! Dobře děláš, moloděc! špatně, traktory pláčou..."

Pan Campbell, americký farmář, který se léta pyšnil největším hospodářstvím světa, snad právě v tomto okamžiku skromně smeká klobouk před dvě stě čtyřiceti tisíci hektarů severokavkazského „Gigantu". Kdybychom se teď rychle splavili po Volze na jih a pak pomalým vlakem dorazili do stanice, jež se jmenovala Trubeckoje a jež je dnes již hlavním městem sovchozu, nesoucího jméno Gigant tak oprávněně, jako Střecha světa, snad bychom tam ještě zastihli pana Campbella, srovnávajícího, poráženého a upřímně udiveného. Ano, upřímně se diví. Jaká neobyčejná, dávno už neslýchaná příčina těžkostí: nedostatek pracovních sil! Kolem jeho farmy bloudí tisíce nezaměstnaných a tisíce malých farmářů jsou připraveny zachraňovat se v jeho službách před hladovou smrtí. Hvízdneš, kývneš napravo nebo nalevo, na tvůj pohyb se nalepí sta vypracovaných rukou a uvadlých očí, můžeš si vybrat. A tady najednou nedostatek dělníků, jako příčina největších těžkostí.

Je to obecný nedostatek. V průmyslu i zemědělství.

Nestrádá jím jen severokavkazský Gigant.

Strádá jím i jeho nejnebezpečnější konkurent ve velikosti, Čaglinský sovchoz, který svých dvacet tisíc hektarů kazachské půdy rozšiřuje na tři sta padesát tisíc.

Strádá jím všech osmadvacet sovchozů samarského okruhu.

I z nejmenších bratří Gigantu — Samarský zernosovchoz.

Není to hračka: Dvacet tisíc hektarů.

A sedmapadesát tisíc hektarů na podzim.

A sto šedesát tisíc hektarů za rok.

A stále není dost lidí, kteří by je dovedli pevnou a zkušenou rukou ovládnout.

S návrší signalisují praporky konec práce.

Traktory se obracejí těžce, jako válečná loď a hrnou se k domovu.

Na louce u rybníka vesele ve větru tleskají veliké, bílé stany. Postavili je tu mladí traktoristé, aby v době polních kampaní neztráceli čas cestou do dalekého centra. Teď se k nim řadí nové stany. Pro sezónní dělníky z okolních vesnic a pro kolchozníky, kteří svou prací vracejí sovchozu pomoc jeho traktorů, pluhů a žacích strojů na kolektivních polích. Půl druhého tisíce nových dělníků přijede. Blíží se doba žní.

Traktory už se vrátily.

Ze stanu chraptivě oddychuje mladý hoch. Leží na bílém lůžku, zachumlán do přikrývky, nemytý, nohy v zaprášených botách rozhozeny po čistém prostěradle. Je na sovchoze tři neděle. Neumí číst ani psát, ale vášnivě miluje stroje.

Domlouvali mu: takhle přece nelze žít, ve špíně a v nevědomosti, učit se je třeba a dbát na čistotu, žít lidsky, jak se sluší na nového člověka.

Nedbal. A když se mu smáli, zatvrdil se. Bručivě obchází svůj traktor, hladí jeho páky a stěžuje si zamlklému motoru. Podobá se to teskné vesnické idyle, v níž osamělý chasník v soumraku stáje prohrabává hřívu a šeptá svou bolest do ucha koně, jediného svého přítele. Ale tady je těžko koupat se v slzách sentimentality. Není tu kůň. Je tu traktor o 30 HP. Nesentimentální. Statný stroj. Se silným výfukem.

A špinavý chasník není opuštěn.

Jeho soused je jeho vychovatelem.

Lůžko pečlivě uhlazené a vedle, na židli, hromádka knih a brožur. Svazek Lenina, samozřejmě, Stalinova Odpověď soudruhům kolchozníkům, These k referátům na XVI. sjezdu strany, několik příruček pro traktoristy, cvičebnice deskriptivy, pravidla tennisu a dvě potrhané knížky nepodařených humoresek. Některé svazky nerozřezány. Jiné se stopami bedlivé četby; na jejich okrajích bývají pak lehce načrtnuté otazníky nesrozumitelnosti, s pedantskou důsledností psané obráceně: ?

To je koutek instruktora traktoristy, který se pro své sousedství stal vychovatelem.

Vždy zrána, obouvaje se do vysokých bot — v zájmu výchovy vyleštěných — přednáší o blahodárnosti mýdla. V polední přestávce, kdy se všichni usadí pod traktory, zapíná radio. Tlampač předává zprávy, koncerty, řeči a dobrovolný vychovatel jako mimochodem připomíná význam vědy a poznání. Večer předčítá články z „Komsomolské pravdy" a pak následuje přednáška o gramotnosti jako základu lidské důstojnosti. Nový chasník nápadně ukazuje svůj nezájem a pamatuje si každé slovo.

Instruktor traktorista není netrpělivý. Usmívá se nad odmítavým žákem. Je si jist dobrým výsledkem své methody. Zná „svůj případ".

Neboť je to skutečně *jeho* případ.

Od šesti let byl pasákem vepřů u velkého sedláka. Otec se nevrátil z fronty a matka zemřela v hladovém roce. Utekl před hladem na Ukrajinu, potuloval se podle tratí, kradl a nikdy jej nechytili. Jeden z tisíců bezprizorných. Dítě bez domova. Pak se vrátil do rodné vsi a stal se podomkem v hospodě. Tam jej našli před dvěma lety, když přišli po prvé vyměřovat příští Samarský zernosovchoz. Byl špinavý a opilý, v rozedrané rubášce, s prvním rezavým strniskem na bradě. Vzali jej na vyměřování. Měsíc se bránil každé výchově, pak se dal chytit na náčrty a plány, rýsované barevnou tuší. Chtěl vědět, co znamenají. Poslali jej do školy. Za tři měsíce se naučil dobře číst a špatně psát. Obrácený otazník není jedinou slabou stránkou jeho písařského umění. Ale tři měsíce skončily a sovchoz potřeboval traktoristy. Byl poslán na traktorové kursy. Také tři měsíce. V zimě, až skončí polní kampaň, půjde znovu do školy, doučiti se gramotě. Zatím je sám učitelem, instruktorem na kursech traktoristů. Učitelem a teď dobrovolným vychovatelem kamaráda, který se podobá tomu, čím byl sám před dvěma lety.

Nového chasníka rozbolel zub.

Zub bolí a instruktor přemýšlí o nové příležitosti. Člověk je v bolesti zlý a přístupný.

Včera měl volný den. Zajel si do Samary. Tam, na chodbě v nemocnici, pamatoval, visí plakát o zubech. Žebronil dlouho na zubním oddělení. Dali mu takový. Dnes ráno jej zavěsil nad hlavu probouzejícího se kamaráda.

Hoch protírá oči a dlouho se dívá na plakát. Pátravě přeběhne řadu lůžek a znovu se vrací. Barevné obrázky jej svazují. Jsou na nich zuby, které se smějí pod uspě-

chaným kartáčkem. A zase jiné, vykotlané. Bakterie jsou zosobněny a zavrtávají se velikými vrtačkami do černajících stěn. Zkáza pokračuje. Na konci je lékař a stručné poučení. Je ve slovech, bez obrázku. Chasník nerozumí. Několikrát rozevře rty a zase je semkne. Je v rozpacích. Jeho vychovatel hoří vzrušením.

Konečně! Rozpačitá ústa se odhodlávají k první otázce. Násilně drsné a lhostejné:

„Co je tam napsáno?"

Vychovatel překotně předčítá a mne si ruce.

Nový chasník je chycen.

Ještě chrápe ve stanu, roztahuje obuté, špinavé nohy po čistém prostěradle. Ale za týden? A za čtrnáct dní? Vychovatel nepochybuje. Zná tajemství cesty od opilého podomka k instruktoru traktoristovi.

Seznamujeme se s ním za stanem, kde zní křik, smích a pobízení.

Na travnatém hřišti, mezi brankami z kamení, hrají traktoristé football. (Soudruh Dohnal si zapisuje: football v době polních prací; třikrát podtrhuje a za poznámkou kreslí veliký vykřičník.)

Na beku chlapec se širokou hrudí, opálený, s vybledlými vlasy. To je on: instruktor traktorista. Dvacetiletý hoch a mění lidi. Zárodek nového člověka.

Nemluví s námi dlouho. Volají jej. Dva traktory se vrátily porouchány a on je jejich správcem. Odchází s hlasitou nadějí:

„Snad je to ve svíčkách!"

Říká to jako nejvroucnější přání. Doufá, že pomůže. Neboť jen tak daleko je jeho vědění: umí řídit traktor, ví, jak k němu zavěsit pluh, jak brány, jak sekačku, jak kombajn, rozumí pohonným látkám a zná funkci svíček.

Snad je to ve svíčkách a traktoru bude zase dobře.

A není-li? Kolona bude zítra chudší o dva pracovníky a dva traktory budou stát na louce u rybníka, vedle bílých stanů, budou zahálet, dokud z centra nepřijede mechanik, který snad utáhne jeden, jediný uvolněný šroubek.

Ano, třeba jen jeden, jediný uvolněný šroubek. Ale, kdo tu dnes ví, který to je?

„Tak je to, soudruhu! Nedostatek lidí!“

Letíme širokou americkou silnicí.

Tichý večer voní po kraji.

Mlčíme.

Jen starost neodbytně hovoří s hospodářem.

„Ano, soudruhu, tak je to! Nedostatek lidí!“

Kdesi v dálce vybuchuje motocykl. Blíží se. Letíme mu vstříc.

Vrásky s čela sbíhají k očím. Hospodář se směje:

„Telefonovali! Vida, nebyly to svíčky!“

Motocykl se mihl kolem nás a dvě ruce zamávaly, bezstarostně opouštějíce řídítka.

„Kdo to byl? Mechanik?“

„Ne! Polní inženýr!“

Polní inženýr z Těmirjazevské akademie v Moskvě.

Ano, známe, soudruhu! Bylo to na začátku našeho putování Sovětským svazem. Druhý den v Moskvě. Stáli jsme ve frontě, čekajíce na hbitou tramvaj. Přijela a pak jsme se dívali: Krasnaja Presnja, čtvrt barikád z roku pátého, sady, pastviny, les, lupenkou vykroužené dáči, kdysi tu ve stínu přespávala letní dny moskevská buržoasie, les, pole, pastviny a tramvaj stále jede, až se zastaví na prahu nového městečka.

Dva staré paláce, kostel s nápisem „Studentský klub“, ulice nových domů, park staletých dubů a lip, ohebných

pěšin a romantických loubí, skleníky a různobarevná pole, to je Těmirjazevská akademie.

Továrna na polní inženýry.

Tovární městečko.

V roce 1929 mělo půl třetího tisíce obyvatel.

V roce 1930 pět tisíc.

(V roce 1931 dvanáct tisíc.)

Historie stále stejná: Byly tu kdysi, za cara, jen ty paláce s bohatými sbírkami půdy a s několika slavnými vědci, kteří žili v obrovitém světě mikroskopů a hledali zákony růstu a úrody. Sověty jim za to postavily pomníky. Byla to slavná akademie venkova v zemi nejzaostalejšího zemědělství. U pracovních stolů na několika čtverečních centimetrech písku dokazovaly světové kapacity, že i z pouště lze stvořiti ráj, a úrodná půda Ruska vydávala hubené horské klasy.

Nic se nezměnilo na této slavné minulosti.

Jen sbírky nejrůznějších druhů půdy vyrostly v největší na světě, staré paláce se obklopily novými budovami studentských kolejí, s kostela sňali kříž, jednotky vědců světového jména rozmnožily se ve sta, desítky žáků v tisíce a profesor Williams vstoupil do komunistické strany.

Profesor Williams je už starý pán a vykonal mnoho ve svém dlouhém životě. Je mistr v oboru půdoznalství. Tisíce druhů půdy prošly jeho rukama a vycházely z nich zúrodněny. U mikroskopů a filtrů, u krabiček hlíny a písku a na světových kongresech míjí jeho věk. A pro ty krabičky hlíny a písku stal se členem komunistické strany.

„Tolik lidí na světě má hlad a tolik hospodářů pláče nad neúrodnou zemí. A přece, soudruhu, téměř celý svět je úrodný. Téměř každá půda může dát člověku užitek.

I bařina, i poušť. My tady, u mikroskopu, dovedeme dělat takové zázraky. Zadíváme se na destičku rozestřené hlíny, zasazujeme semeno, odvažujeme miligramy hnojiva, zrno klíčí a celý život je v něm soustředěn. Nevidíme nic, než ten veliký zázrak pod mikroskopem. Ale, je to opravdu věda, soudruhu? Je věda jen pro vědu? Je věda jen pro naši zábavu? Nemá věda veliký sociální úkol?

„Má, soudruhu! Ale jak chcete proměnit naši theoretickou zkušenost v užitek společnosti? Na nepatrných, rozbitých ploškách, jimž rolník říká: moje hospodářství? To by byl tuze drahý experiment a proto bez užitku. Naše věda potřebuje obrovskou plochu jednolitého hospodářství, plochu, která by byla větší ve skutečnosti, než je náš svět pod mikroskopem. Nesměli bychom vidět konce.

„A za druhé: dnešní osevní systém vyssává půdu. Zaviňuje nesouměrnost úrody. Jednou se urodí mnoho, po druhé málo. A přece je možno udržet úrodu na stále stejné, dobré výši. Ano, je to možno, ale ne v anarchii soukromé výroby. Naše věda potřebuje plánovité hospodářství, potřebuje velké, organisované zemědělství.

„Snil jsem o takových velikých, organisovaných lánech a zatím co jsem snil, uskutečňovali je tu. Je to velkolepé, soudruhu, když najednou cítíte, že vaše zrníčko, s nímž jste se piplal celý život, živí miliony. A pak hledáte příčinu, neboť víte, že to není vaše zásluha...“

Po prvé mluvil tak sám k sobě před dvěma lety. Starý profesor Williams. A hledal příčinu.

Jednoho dne přišel k mladičké žačce, komsomolce.*)

*) Odpusťte, nemohu jinak! Zde ke všemu patří historie. I k mladičké komsomolce. Jak byste jinak pochopili? Sedí nad mikroskopem a zkoumá vydatnost pšeničných zrn. Je z nejlepších žaček profesora

Žádal o radu. Jak se to dělá?

„Přijmou-li mne, vstoupím do strany."

Přijali.

A tak skončila cesta profesora Williamse od krabiček hlíny ke komunismu.

Jeho rukama prochází teď tisíce druhů půdy a tisíce žáků. Vychází z nich úroda a tisíce polních inženýrů. Ne prostých agronomů. Agronom, to byla funkce, jež stačila starému, kapitalistickému hospodářství. Ale nové, budující se socialistické zemědělství chce polního inženýra. Chce člověka, který je učencem a technikem, který dovede analysovat zrno a vyčistit mlátičku, který se vyzná v mikroskopu stejně dobře jako v traktoru. Je málo lidí a ti, kteří jsou, musí umět vše.

Přicházejí z vesnic i měst, ze škol i z fabrik, čtyři roky studují v laboratořích a pomocných dílnách Těmirjazevské akademie a po čtyřech letech je nalezneš ve zkušebních stanicích nebo ve správkárnách, ve stanech nebo na strojích sovchozů.

Drobný pramének, několik čtverečních centimetrů pokusné hlíny stéká s jejich studijních stolů, proudí a rozlévá se v tisíce, v desetitisíce, v miliony hektarů sovětských polí.

„Chlapík," směje se náš hospodář novou radostí, „těžko by nám bylo bez něho. Sedí si, váží, zapisuje, odlévá ze zkumavek — zatelefonují, už sedí na motocyklu a jede. Vždycky všemu přijde na kloub, stále něco

Williamse a má již za sebou několik drobných vědeckých prací. Teď připravuje nějaké elaboráty pro světový kongres půdoznalství v Leningradě. Je to mladý učenec s červenými, ošlehanými tvářemi a s obnaženýma nohama. Pšeničná zrna zná již dávno. Dobře, tuze dobře. Bývala děvečkou na statku kdesi na Sibiři. Nikdy nevěděla, že zrna jsou tak veliká, jen jejich život tušila. Potvrdila si své domněnky před třemi lety, když po prvé přitiskla oko na skla mikroskopu.

dělá a nikdy není unaven. Zůstaňte u nás večer v klubu. Uvidíte ho. Recituje, pořádá koncerty na tahací harmoniku, tancuje kozáčka a svádí nám děvčata. I v tom má úderná tempa."

Vracíme se k centru, k budoucímu městu.

Den před spánkem smývá chladnou vlnou prach se svých údů a dloužícími se stíny jako řasami tiše pokrývá oči.

Letíme širokou silnicí uprostřed polí, jen někdy se mihne kolem osamělá budova, jako nádraží nebo strážní domek u trati. Skladiště, sýpka, kancelář pobočné správy některého z dílů.

Po šednoucí obloze přeletěl lehký blesk. Někde na dílech zkoušejí reflektor, nedočkavě předbíhajíce noci.

Příprava ke žním.

Dvacet hodin denně budou hučet traktory na polích, oddechujíce jen za směny traktoristů, ve dne i v noci budou hučet, slunce a reflektory jim budou svítit na cestu a žací stroje za nimi budou zvonit jako tisíce kos...

„Zadržte, soudruhu! Jste nenapravitelný idylik," přerušuje mne sovchozní „agitprop", když se mu po návratu do centra nadšeně rozpovídávám. „Zadržte!" říká a se smíchem napřahuje dlaň proti proudu lyriky. „Pročpak žací stroje? Pročpak na prvním místě? Jste pozadu, soudruhu, o celý rok pozadu!"

A vesele mne táhne z veliké síně, v níž se právě schází aktiv na generální poradu o žních.

„Žací stroje? Máme, ale vždyť už je to vlastně idyla, vypravování o tom, co bývalo. Před rokem byla idylou kosa a brousek. Byli jsme hrdi na první desítku žacích strojů, ani se nám s nimi nechtělo na pole, skoro jsme se báli o jejich krásnou barvu. Teď jich máme třicet,

ještě je potřebujeme, ale podívejte se: poslední slovo techniky...“

V řadě, vypínajíce hlavu do soumraku, noví, širokoplecí pracovníci.

Pětačtyřicet kombajnů.

„Viděl jste Eisensteina? *Staré a nové?* Pěkný film. Historický. Znáte přece ten případ? Říkal tomu *Generální linie* a vrcholilo to v odstředivce. Odstředivka se leskne, roztáčí se, mléko prýští, proud, řeka, moře mléka. Překrásné snímky. Ale jakpak generální linie? Než skončil, roztáčely se již odstředivky na tisících kolchozů a my jsme potřebovali traktory. Sestřihal a natočil nové snímky. Bije tam byrokraty — to je, pravda, stále živé — a nakonec vítězí traktor. Srdce mi bušilo až v hrdle, když jsem to viděl po prvé a traktor se zastavil a nechtěl dál. A vidíte, soudruhu, přece je to už historie. Případ: traktor je už rozřešen. To už se předpokládá. A teď má slovo kombajn. Film, takové rychlé umění! Ale, kterépak umění udrží krok s naším životem?

Právě před rokem četli na Samarském zernosovchozu v „*Pravdě*“ zprávu, že na Gigant přijelo pětadvacet kombajnů z Ameriky. Prvních pětadvacet kombajnů na sovětské půdě! Kus za půl čtvrta tisíce dolarů. Podivuhodný stroj, prý seče, mlátí a čisté, vymlácené zrno padá přímo do nákladních aut.

Na Samarském zernosovchozu čtou o kombajnech a na Gigantu se rozpřahuje pětadvacet nových strojů širokými rameny do úrody, kosí a polyká klasy, nákladní auta podjíždějí a odvážejí zrno do sýpek a na stanici.

Hospodáři netrpělivě čekají na výsledek. Tužky v rukou. Bloky odřezkového papíru. Hbitě počítají.

Na aktivu přednáší inženýr o vítězství kombajnu.

Sekačky, soudruzi, znamenitá věc — na malé hospo-

dářství. Tak do pěti tisíc hektarů. Dovolují celoroční využití traktorů. Na osev, na žně, na výmlat. Celoroční využití traktorů snižuje vydání, zlevňuje výrobu. Ale u nás i bez výmlatu potřebujeme traktory celý rok. A teď počítejte: nafta, benzin, olej, amortisace, mzdy — u sekačky na hektar je to šest rublů třiaosmdesát kopejek. A k tomu výmlat: čtyři ruble čtyřiatřicet kopejek na hektar. Součet: jedenáct rublů, sedmnáct kopejek. To je, soudruzi, sekačka.

Teď máme kombajny. Pětadvacet hektarů denně posečou a vymlátí, ztráta zrna je menší, úspora sil, úspora traktorů a vydání na sklizeň i výmlat z jednoho hektaru — čtyři ruble třiasedmdesát kopejek. Výsledek je prostý:

sekačka	11.17 rublů
kombajn	4.73 rublů
úspora...........	6.44 rublů

Inženýr píše veliké cifry na tabuli a aktiv bouřlivě tleská. Vida ji, americkou techniku!

Ale...

Ale, říká inženýr a mění nadšení v ticho, ale, říká, ztrácíme slámu. Slámu, kterou jsme předávali Polevodsojuzu a Skotovodu a která ve skutečnosti kryla vydání na výmlat. Kombajn nešetří slámu, a proto zmenšuje svou úspornost na rubl šedesát z jednoho hektaru...

Aktiv se radí. Pro nebo proti kombajnu? Ne, to není otázka. I tak je úsporný a především: šetří člověka, je to vyšší typ mechanisace, je rychlý a přesný, samozřejmě — pro kombajn. Jen: jak se slámou?

Soudruh Martynov, zámečník z mechaniky Gigantu, nepřišel už na tři schůze buňky. Dlouho do noci kutí cosi v dílně a tváří se ztrápeně. Jednoho dne se objeví v pojízdném vagonu správy:

„Mám to, soudruzi!"

„Co?"

„Slámu!"

V dílně rychle dokončují jeho vynález. Strojek, který se plouží za kombajnem a sbírá a lisuje odhozenou slámu. Americký stroj doplněn dělnickým vynálezem. Víc než padesát procent slámy je zachráněno. Ekonomie stoupá. Vida ji, sovětskou techniku!

Zkušenost Gigantu se šíří jako vlny radia. Zná ji už Čaglinský i Pachta-Aral. Sovchozy Bílé Rusi i samarské oblasti. V časopisech se objevují snímky, výpočty, reportáže, vědecké úvahy, dopisy dělníků a inženýrů: to a to nám přinesl kombajn.

Tři měsíce po žních na Gigantu je neznámý stroj starou známostí dělníků Sovětského svazu a Amerika je zaplavena novými objednávkami.

Haló, Ameriko!

Amerika je daleko. Amerika je kapitalistický stát. Amerika chce valutu. Amerika vyrábí kombajny, které odhazují slámu jako neužitečný odpadek.

Kde, soudruzi, postavíme továrnu na první naše sovětské kombajny?

— — — — — — — — — — — — — — — —

Pozítří, až parník „Turgeněv" narazí bokem na přístaviště Saratova, uvidíme základy nové veliké fabriky.

KOMBAJNSTROJ.

První sovětská továrna kombajnů. Nový typ, systém Borodina, který odstranil nedostatky Holtů a Mac Cormicků.

Třicet nejlepších kováků úderníků Saratova je vyřazeno z práce. Potkáte je, čela zkrabatělá úsilím, zabořená v cvičebnicích.

worker — dělník
labour — práce
machine — stroj
yes — ano
no — ne

Učí se anglicky. Za čtvrt roku odjíždějí do Ameriky na zkušenou. Vrátí se po osmi, po desíti měsících, první budovy Kombajnstroje budou již pod střechou, první stroje budou postaveny, první práce zahájeny.

Křivka, jež stoupá:

Rok 1929: pětadvacet amerických kombajnů po prvé na sovětské půdě.

Rok 1930: základy sovětské továrny na kombajny.

Rok 1931: továrna pod střechou.

Rok 1932: první z patnácti tisíc kombajnů roční výroby na sovětská pole.

Křivka, jež stoupá.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Čtyřicet pět nových širokoplecích pracovníků Samarského zernosovchozu zapadá v temnu.

Noc.

Končí se jeden den poznávání Sovětského svazu. Jediný den to byl. A oči, jež chtěly spát, viděly desítiletí.

Nahoře, v klubu, se radí aktiv dělníků o žních.

Dvacet tisíc hektarů pšenice a žita tiše zraje k pokosení.

Vracíme se.

Auto poskakuje po rozjeté cestě a jak se blíží, světla Samary ladným obloukem klesají k řece.

VORONCOVKA

Petr Andrejevič Holykov, krajský sekretář strany, přišel do Voroncovky na jaře roku 1928.

Nechť čtenář rozhodne, chce-li žít tuto kapitolu na zvlněné Ukrajině nebo v rozlohách severního Kavkazu, na březích řeky Ču anebo řeky Volhy. Kraj Voroncovek sahá od Pulkovského poledníku ke sto šedesátému stupni východní délky, od pětatřicátého k sedmdesátému stupni severní šířky a dvouleté dějiny Voroncovky jsem skládal z příběhů, jež se dály před mýma očima nebo o nichž mi vypravovali v dřevěných domcích uralských vesnic, v prvních hliněných klubech na svazích Alexandrovského hřbetu, v kostelích s pozlacenou bání, v nichž obědvali vesničtí komunardi, uprostřed polí, která se chvěla v horku, a na strništích, tiše usínajících, když podzimní den chladl ve špičkách prstů.

Voroncovka, o níž vypravuji, není.

Je dvacet Voroncovek, které znám, a tisíce jiných, které jsem nepoznal.

Poslouchejte tento příběh dvaceti v jedné.

Petr Andrejevič Holykov, krajský sekretář strany, přišel do Voroncovky na jaře roku 1928. Krajský sekretariát byl vylidněn. Rozjeli se. Do Voroncovek, Ljubimovek, Pavlovek a Dvorniků s referáty o kolektivisaci.

Žlutý koník dotáhl dřevěné rádlo k mezi, zvířil prach nad mělkou brázdou a zastavil se. Ve Voroncovce za-

hájili schůzi. Tábor. Na návsi. Není, kam jinam jít. Kde by se stěsnali Voroncovští, leda v kostele a kostel je popem uzavřen na sedm zámků před sovětským antikristem. Na návsi stojí tlupa mužiků a žen, otírajících ruce do shrnutých sukní, a Petr Andrejevič mluví.

O těžké práci na poli a o málu, jež dává. O neúrodě, která hrozí. Ozimy zmrzly pod nízkým příkrovem půdy a socha, dřevěný pluh, z jara nepředhoní bídu. O špatném hospodářství, které nemá zásob, nástrojů a čistého zrna. O cizopasnících na poli, o plevelu a suchu. O traktorech, které by změnily tvář vesnice a rozoraly její zaostalost. O zaostalosti, která pohltí vesnici.

Petr Andrejevič sám kdysi pracoval u sedláka. Je to už dávno, před revolucí, ale ještě cítí shrbený hřbet a zmořené ruce. Mluví, jako by právě přišel s pole, odhodlán nikdy se nevrátit, a tluče pěstí do dlaně, když vzpomíná na to, co je. Pak se slavnostně vztyčuje, tahá z kapsy papírky a vznešeně, jako z evangelia, předčítá citáty z referátu Ústředního výboru na patnáctém sjezdu strany.

Jaké je východisko z našeho mizerného života, ptá se a mužici úpěnlivě a s nedůvěrou ulpívají na jeho papírcích, jaké je, občané, východisko?

„Východisko je," předčítá z lístečků, „východisko je v přechodu malých a rozdrobených hospodářství ve velká, sjednocená hospodářství na základě společného obdělávání půdy, v přechodu na kolektivní obdělávání půdy, na základě nové, vyšší techniky.

Východisko je tam, kde se malá a nejmenší hospodářství postupně, ale neúchylně, ne násilím, ale příkladem a uvědomováním slučují ve velká hospodářství na základě společného, soudružského, kolektivního obdělávání půdy s použitím hospodářských strojů a traktorů,

s použitím vědeckých vymožeností k intensifikaci zemědělství..."

Petr Andrejevič dočítá vysokým hlasem, rozhlíží se po posluchačích a pak, představuje si Stalina, který to říká na sjezdu, dodává:

„Jiných východisek není."

Byla to pěkná řeč, mužici několikrát srazili dlaně, ale zmatek vstoupil do jejich potlesku a utlumil jej. Jak žijí — tomu rozuměli. Ale závěr? Co je to sjednocené hospodářství? Co je to kolektivní obdělávání půdy? Co je to intensifikace zemědělství? Neznamená to, že jim chtějí vzít, co jim dali po revoluci?

Rozcházejí se nedůvěřiví. Ustupují bokem a ohlížejí se, jako by očekávali, že se Petr Andrejevič na ně vrhne, až se k němu obrátí zády.

Něco se děje. Něco nového. Něco podezřelého. Je tak těžko věřit, že by se lidé starali pro nás samé.

Petr Andrejevič zesmutněl.

Byla to porážka.

Zůstal sám na návsi a vrátil se do města, přemýšleje o tom, že se direktivy strany snadněji dávají, než vyplňují.

DĚDA TICHO

V jizbě Afanasije Ivanoviče byla porada.

Voroncovští přišli, zašoupali válenkami na zápraží, poklonili se uvážlivě před ikonou a dali se do řeči.

Afanasij Ivanovič mlčel.

Afanasij Ivanovič vždy mlčel. Měl gogolovské jméno, ale nepodobal se starosvětskému statkáři, který je před sto lety literárně proslavil, nejedl devětkrát denně a kolem jeho břicha nepoletovala stařičká Pulcherie Ivanovna se solenými ryzci, pirožky s jahodami a kyselým mléčkem pro ulehčení. Jeho Baucis zemřela již dávno a syn padl někde v Karpatech — nebo snad pod Vilnem? Nikdy to přesně nezjistil a nepátral po tom. Když mu to oznámili, zmlkl a ticho oblilo jeho hlavu jako svatozář na obrazech lysých patronů.

Říkali mu děda Ticho.

Jeho mlčení bylo hluboké a čisté. Stal se moudrým. Zvali jej rádi a přicházeli k němu, vypravujíce a máchajíce svoje myšlenky ve studni nemluvných rtů, aby oddělili špínu od moudrosti.

Mlčel a radil.

Při odstavování telat. V nemoci. Když Nikifor Nikiforovič nachytal dceru na mezi s Michajilem Jevgrafovičem. Při průtrži mračen. Před svátky Svatého ducha, když Voroncovka oblékala své chalupy do chvojí a květů. V těhotenství a při křtu, schvaluje němým po-

kyvováním jména, jež byla rodiči pokládána za krásná, neboť to byla ta, která si sami vybrali.

Tak mlčel a radil děda Ticho. Včera, před týdnem, před rokem. Ale ne dnes. Dnes, to byla jiná porada v jizbě Afanasije Ivanoviče. Nekonečná a vážná. Vážnější než pohřeb. Vážnější než nové hříbě. Vážnější než vražda Dobroljubova před sedmi lety.

Už minulo jaro i léto, už pokosili na polích neúrodu, už napadaly první vodnaté vločky sněhu a zšedly smutečním listopadem. Osmkrát za tu dobu přišel Petr Andrejevič Holykov, krajský sekretář strany, do Voroncovky. Osmkrát vykládal o kolektivisaci od začátku, od konce, zdola i se strany. Mluvil s papírky v ruce a bez papírků. Osmkrát se díval do očí, v nichž rostla nedůvěra: Proč se tak namáhá, nechce-li nás ošidit?

Ale když končil, nezůstával již sám. Nejdříve se k němu přihlásil Míša, komsomolec. Pak Dmitrij Konstantinovič, demobilisovaný rudoarmějec. Nebyl to právě nejšťastnější začátek. Pověst vypravovala, že ti dva jsou výstředníci a Míša byl stále jednou nohou z domova. Ale do podzimka stála kolem Petra Andrejeviče hromádka voroncovských a už mu neříkali s poklonou Petr Andrejevič, ale prostě: náš Péťa. Byli to nejchudší ze vsi. Bědnota. Měli políčka a pracovali na cizím. Za peníze, za potah, za půjčku v nouzi. Nebylo to dobré ani rozumné a slova Péťova jim byla nejbližší.

Něco se děje, cítila Voroncovka. Něco nového, cítila jasně. Něco podezřelého.

Nekonečné a vážné porady se scházely u Afanasije Ivanoviče a děda Ticho mlčel o kolektivisaci.

Mlčel marně. Nic z jeho ticha nevylovili. Sám to jednoho dne pochopil. Byl vyrovnán se vším a znal svou Voroncovku. V tom bylo tajemství jeho vědění. Přikývl

k životu, přikývl k smrti, a proto byl moudrý. Ale tu najednou vidí, svět se stal složitým. Něco neznámého je v něm. Možná, že úklad anebo dobro, s nímž se ještě nevyrovnal. Nestačí pohyb hlavy.

Chtějí vzít pole?

Chtějí dát stroje?

Děda Ticho neví.

Znepokojil se nad náhlou komplikací života, hladina jeho ticha se zčeřila a ze dna mlčení vystupovaly kalné pochybnosti.

Děda Ticho neodpovídá.

Děda Ticho se ptá.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Na Voroncovku napadl sníh a pak přišlo jaro.

Začátkem března, rozstřikuje kapky velikých kalužin, bláto a zlomky tajícího ledu, přičabral do Voroncovky traktor.

Na návsi kolem traktoru se sebrala celá ves. Generálním řečníkem byl traktorista ze sovchozu. Pak mluvil Petr Andrejevič a nakonec soused z Ljubimovky, jednoletý kolchozník.

Přečetli písemný návrh a dokazovali, že je spravedlivý:

Všichni malí a střední rolníci Voroncovky vytvoří artěl; svou sílu, nástroje, vozy a tažný dobytek spojí v jedno hospodářství; rozorají meze na polích; osejí pole čistým, prvotřídním zrnem; všecka půda bude zužitkována, ani měřici nenechají ležet ladem; sovchoz se zavazuje pomoci jim svými traktory, pluhy i sekačkami při žních; půjčí jim zrno a umělá hnojiva a na výmlat traktorové mlátičky; za to žádá čtvrtinu z celé úrody...

Až k tomu bodu poslouchají voroncovští, nervosní a znepokojení. Teď se chápavě usmívají. Konečně vysvět-

lení: čtvrtina úrody. To už je něco pevného pod nohama. Teď už se mohou opřít a počítat. Pomoc za čtvrtinu úrody, vida, holoubkové, naší pšenice se vám zachtělo. Nic tajemného, ne zázrak, obchod je to. Kolchoz se tím stává reálnější a podezření určitější.

O slovo se hlásí kolchozník z Ljubimovky.

Není to podvod, občané, proto jsem přijel, abych vám to potvrdil, také jsme se tak usmívali před rokem, chtěli na nás třetinu a málo nás bylo, kteří jsme si řekli: zkusíme to. Zkusili jsme a už v létě, sousedé, viděli jsme svůj výdělek...

Voroncovští vzpomínají, že mluví pravdu. Vykládalo se po celém kraji, jak se ljubimovským kolchozníkům urodilo v roce neúrody. Ale... snad je to jen výjimka. Snad právě v takovém roce je to výjimka. Kdo ví, jak je jinde. Ať si moudřejší zkusí s kolchozem, půjde-li to, vždycky je dost času.

Děda Ticho hltá ušima slova a očima traktor.

Už to není schůze s referenty a posluchači. Voroncovští se rozpovídali. Namítají, protestují a kladou otázky. Ljubimovský a traktorista jim utrhují půle vět od úst a překotně odpovídají.

Ze zmateného klubka vykřikuje nedočkavý Petr Andrejevič:

„Kdo je pro kolchoz, občané?"

Bědnota zvedá váhavě ruce. Komsomolec Míša. Demobilisovaný rudoarmějec. A děda Ticho.

„Vy, Afanasiji Ivanoviči...?"

Děda Ticho mluví nejdelší řeč svého života:

„Nehlasuji, Petře Andrejeviči, jen o slovo žádám."

„Máte je, Afanasiji Ivanoviči."

„Mnoho na nás chcete, Petře Andrejeviči, mnoho najednou. Sotva jsme slyšeli, už máme rozhodovat. Po-

shovte nám do zítřka, občane, promyslíme a řekneme vám..."

Voroncovka hlučně souhlasí.

Celý den a celou noc je porada v jizbě Afanasije Ivanoviče. Děda Ticho mlčí, jen pokyvuje hlavou ano a ne. Voroncovka prochází jeho jizbou a před jeho domkem kupí se hloučky. Děda Ticho je nejen moudrý, děda Ticho má dva koně a nejlepší díl půdy. Žádná chudina, občané, to je hospodář.

Ráno v zaprášené kanceláři sovětu, s obrazem Leninovým v čele a s ikonou v koutě, sepisují listinu kolchozníků a podpisují smlouvu se sovchozem.

Na prvním místě je rozpláclý otisk palce.

Podpis Afanasije Ivanoviče.

Toho dne byla ve Voroncovce vyhlášena válka.

KÁZÁNÍ OTCE PORFIRYJE

Křesťané pravoslavní!

Otec Porfiryj zvedl hlavu k pomalovanému stropu chrámu a pod oranžovou bradou zbožně zkřížil ruce. Miloval ten okamžik, kdy oslovil věřící a pozorný klid je srazil v ztrnulost. Díval se na strop, zaslechl slabý bzukot mouchy kdesi za oltářem a s rozkoší prodlužoval mlčení, aby jeho krásný baryton zazněl náhle, jako neočekávané poselství s nebe.

Běda tomu, skrze koho pohoršení pochází!

Dlouze a opatrně obcházel kolem tohoto thematu, jeho řeč byla plna milosrdenství a jak mluvil, děda Ticho pokorně skláněl hlavu. To o něm kázal otec Porfiryj — věděli všichni voroncovští — o něm, který byl kdysi moudrým obce Voroncovky a byl sveden ďáblem k hříchu. Kolchozníci se křižovali a bili v prsa a hlas otce Porfiryje zněl vznešenou řečí soudce, který soudí za hřích nejtěžší: za přestoupení odvěkého řádu božího.

Děda Ticho se vrátil domů zkrušen a hodinu klečel před ikonou s čelem na podlaze.

Pak se zvedl a vyhýbaje se sousedům, kteří za ním hleděli se soustrastí a strachem, vyšel ze vsi.

Otec Porfiryj přišel pozdě se svým kázáním. Na polích už zrálo obilí a i slepý byl by zaslechl v jeho šumění, že úrodě kolchozu bylo požehnáno.

Půl obce šlo za Afanasijem Ivanovičem do kolchozu,

nedůvěřivé posedla láska a víra, jejich půda zdála se jim pojednou nová, parní pluh obracel před nimi její hlubiny a koníci, vláčející brány, odháněli chvosty mouchy a únavu a jakoby zpívali nad svou prací.

Děda Ticho chodí mezi obilím a přemýšlí: bylo to pohoršení?

Otec Porfiryj přišel pozdě se svým kázáním. Kolchozníci se křižují a hrozí svého hříchu, když je v neděli strhává jeho přísný a zvučný hlas a v pondělí jdou s nadšením k první bohaté sklizni.

(Dmitrij Konstantinovič, demobilisovaný rudoarmějec, kdysi výstředník, teď předseda kolchozu „Maják komunismu", nám ukazuje statistiku první úrody z roku 1929. Na polích kolchozu dal jeden hektar o sto třicet procent víc pšenice než na polích soukromých hospodářů, žita o osmdesát procent, ječmene o dvě stě čtyřicet procent. Po kraji kolují uctivé pověsti o jakosti jejich pšenice.)

Neděli po tom, kdy mlátička sovchozu vysypala poslední zrno do pytle, pečlivě očíslovaného Dmitrijem Konstantinovičem, kázal otec Porfiryj před půlí Voroncovky. Kolchozníci vyjeli již zrána do města odvádět žeň obilnímu trustu. Dlouhá řada vozů táhne po cestě a kolchozníci se hrdě rozhlížejí. Vyplnili svůj plán s převýšením. Nikdy předtím nepřemýšleli o plánu. Teď je to kouzelné slovo.

Míša komsomolec rozvinul nad prvním vozem rudý prapor. Zarazilo je to. Ale prapor byl veselé zrcadlo, odráželo se v něm slunce a jejich radost a než dojeli do města, ověsili koně zelení a květy.

Před sýpkou na ně čekal Petr Andrejevič, krajský sekretář strany, a dělníci textilky s hudbou a prapory. Petr Andrejevič promluvil dlouhou řeč o významu kol-

chozu ve Voroncovce, za voroncovské odpovídal dojatý Dmitrij Konstantinovič, vsrkující nakažlivé slzy mezi slovy, a pak zástupci textilky ohlásili, že se usnesli ujmout se protektorátu nad novým kolchozem a na znamení smyčky pracujících měst a venkova dát svému chráněnci k podzimní kampani traktor.

(Od toho dne, říkal nám Dmitrij Konstantinovič, byla Voroncovka ochotna počítati novověk.)

Podzim míjel. Traktoru nebylo. Na polích kolchozu pracovaly znovu sovchozní stroje.

Podzimní setba byla skončena. Traktoru nebylo.

Kolchozníci postavili dřevěnou garáž, nad vraty vadlo chvojí a traktor, jejich traktor, rodil se těžce, daleko, v Leningradě. Rudý Putilovec pracoval na tři směny. Nestačil Voroncovkám.

Třináct nových hospodářů vstoupilo do kolchozu a ti byli nejsmutnější.

Přátelé otce Porfiryje přestali býti jejich přáteli.

„Nu, co," smáli se jim, „co dělá váš traktor?"

Odpovídali: „Bude!"

A sami už nevěřili.

Na poradách u Afanasije Ivanoviče mluvili jen o traktoru. A pak o gramotě. Míša komsomolec přišel s tím návrhem: škola. Přijali a vypravili se do města pro učitele.

„Učitelů není!"

A tak se stal Míša komsomolec učitelem a děda Ticho jeho žákem.

Na rozhraní října a listopadu, kdy jitro chladily již první mrazíky, přihrnula se do Voroncovky fordka a v ní Petr Andrejevič, udýchaný, jako by běžel vedle ní.

„Zítra," křičel rozčileně, „zítra bude traktor ve městě. Připravte se!"

Voroncovka vyskočila na nohy a dala se do úklidu, nad vrata garáže zavěsila čerstvé chvojí, vzrušeně hlučela a ulehla bez spánku.

Toho dne vyhlásil otec Porfiryj půst a modlení.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Traktor přijel do vsi s čestnou stráží textiláků.

U garáže hráli „Internacionálu" a v kostele zněl zvučný baryton otce Porfiryje.

Křesťané pravoslavní!

Zvedl hlavu k pomalovanému stropu chrámu a pod oranžovou bradou zbožně zkřížil ruce. Venku zavřeštěla křídlovka a hukot bubnu pronikal stěnami. Rozkoš mlčení zhořkla. Oltář se nakláněl a věřící se rozpačitě pokřižovali.

„Slyšíte ji," vzkřikl otec Porfiryj, „slyšíte ji, hudbu ďáblovu, která zvěstuje konec světa!"

Varvara Timofějevna zaplakala.

Otec Porfiryj rozhodil ruce a sklesle je spustil k tělu.

Konec světa.

„Hurá!" neslo se od garáže, odráželo se mezi střechami a pronikalo stěnami chrámu.

Konec světa se blíží, říká otec Porfiryj nízkým hlasem a oranž jeho dlouhé brady šedne. Antikrist na traktoru vjíždí mezi pravoslavné, vybuchuje a drtí je. Bůh seslal na nás zkoušku ncjtěžší. Kolchozy, dílo pekla, pohlcují celou Rus a duše pravoslavných propadají ďáblu. Spaste duši svou, obraťte oči své k nebi a modlete se k Pánu, aby vám dal sílu zabíti hřích a vyhnati antikrista. Kdo vstoupí v kolchoz, pravil Spasitel náš v Jerusalemě, hoden je smrti věčné. A aj, lépe by mu bylo uvázati na šíj žernov osličí a uvrhnouti do hlubiny mořské.

Konec světa se blíží, křičí otec Porfiryj a oči mu hoří velikým plamenem, konec světa se blíží a Syn boží se-

stupuje na zemi, aby nás spasil. Běda těm, kteří neposlechnou jeho volání! V Petrovce v Atkarském okruhu nižněvolžského kraje seslal Pán náš, Spasitel Ježíš Kristus vlastnoruční list k pravoslavným a v něm píše: Amen, amen, pravím vám, vstoupíte-li v kolchoz, zemřete. A budete-li jíst chléb s pole ďáblova, zemřete. A podáte-li ruku synu ďáblovu, zemřete. A vaše stavení lehnou popelem a vaše děti a dobytek vyhynou do posledního.

Ale petrovští neslyšeli hlasu božího a ruka Spravedlivého dopadla na ně. I je tam pláč a skřípění zubů. Děti kolchozníků zemřely, aby krví nevinnou vykoupily hřích svých rodičů. A když tato výstraha neodvrátila petrovské od cesty antikrista, odpadly jim prsty levé ruky. A když ani tehdy neposlechli hlasu Nejvyššího, seslal na ně strašlivou metlu moru a vyhladí všecky, kdo se neobrátí na cestu života věčného.

Chcete čekat, volá otec Porfiryj a jeho postava roste vysoko až k pomalovanému stropu, chcete čekat, až Nejvýš Milosrdný tresty časnými povolá vás k sobě, aby vás zatratil? Vyžeňte Antikrista ze svého středu, pomozte boží spravedlnosti, vyhlaďte dílo ďáblovo a spaste duši svou hříšnou, amen.

Dozněl zvučný baryton otce Porfiryje a Internacionála nad prvním traktorem voroncovského kolchozu.

Garáž byla zamčena a kolchozníci se vraceli domů s hlučnou radostí. Otec Porfiryj přirazil okenice:

„Zloději!"

— — — — — — — — — — — — — — — —

Dmitrije Konstantinoviče probudili v noci sousedé zoufalými ranami na okno.

„Traktor hoří!"

Doběhli ke garáži.

Tam, v podzimním blátě, leželo tělo mrtvého a dřevěný domek hořel u jeho hlavy jako svíčka nad rakví.

Rozbili vrata, vyvezli traktor a vrátili se k mrtvému.

Byl tu, jakoby připraven k pohřbu. Trup natažen, ruce sepnuty na prsou a v nich kříž.

Ale to nikdo z nich neviděl. Viděli jen hlavu krutě rozetnutou, obnažený mozek, krev, stékající do bláta.

Pokojně dohořívala svíce požáru. Kolchozníci klečeli nad mrtvým a modlili se.

Byl to děda Ticho.

MAJÁK KOMUNISMU

Naposled přišel Petr Andrejevič, krajský sekretář strany, do Voroncovky v únoru roku 1930.

Tenkrát Míša, komsomolec, tajemně zmizel a Voroncovka přijala Petra Andrejeviče nepřátelsky. Pochopil, že je tu souvislost a tiskna ruku Dmitriji Konstantinoviči, neřekl „do svidanija“, ale „proščaj!“.

Smrt dědy Ticha otřásla Voroncovkou. Vyšetřující komise přijela právě včas, aby zabránila lynchování otce Porfiryje. Vyšetřování netrvalo dlouho. Kříž v rukou mrtvého dal první stopu a den výslechů uzavřel případ:

Děda Ticho, moudrý obce Voroncovky, zvěděl o kázání otce Porfiryje, sotva se vrátil ze slavnosti prvního traktoru. Uvážil, že kněz mluvil dosti jasně a že vzácnému majetku kolchozu hrozí nebezpečí. Když se setmělo, postavil se na stráž. Nevyhnul se smrti, protože myslil příliš přímočaře. Očekával kněze. Přišla Varvara Timoféjevna.

Varvara Timoféjevna je šestatřicetiletá, pracovitá, zbožná a negramotná. Má tři děti. Její muž vstoupil do kolchozu. Nesouhlasila s tím, ale teprve otec Porfiryj u zpovědi jí odhalil celou velikost mužova hříchu. Myšlenka na věčné zatracení ji posedla a v hodinách děsu hledala spásu. Kázání otce Porfiryje jí ukázalo cestu. Rozhodla se státi se spasitelem muže, dětí, celé Voroncovky. Vzpomněla na slova svého pastýře. Zlo kolchozu

bylo v nich vtěleno do Afanasije Ivanoviče. Změnil se. Už nebyl člověkem. Byla to jen lidská podoba ďábla. Sledovala jej na cestě ke garáži a když se k ní obrátil, rozťala mu hlavu sekyrou. Pak se vrátila domů pro krucifix a plna úcty k mrtvému tělu, z něhož s krví vytekl hřích, připravila je k pohřbu. Že děda Ticho padl právě pod garáží, zdálo se jí vnuknutím božím. Zapálila dřevěný domek a usnula bez výčitek.

Voroncovka označila za pachatele kněze Porfiryje. Byl ve skutečnosti intelektuálním původcem zločinu. Když byl zatčen, předstíral šílenství. Prohlídka chrámu jej usvědčila ze zdravého rozumu. Ve schránce mešních nádob měl uloženo tři tisíce rublů (byl za ně později objednán druhý traktor kolchozu; říkají mu traktor dědy Ticha), ve stole několik vlastnoručních dopisů Ježíše Krista voroncovským kolchozníkům, připravených pro případ, že kampaň proti kolchozu bude nutno stupňovat. Varvaru Timofějevnu přímo k vraždě nevyzýval. Vypočítal si jen takovou možnost účinku svého kázání, jemuž dal konkretnější formy při zpovědích a náboženských poradách.

Pod sochou svatého Vasila, jemuž byl chrám zasvěcen, byl objeven seznam věřících, jimž se víra vyplácela v hotovosti. Jejich existence vysvětlila dva letní pokusy žhářství, jimiž měla být postižena první žeň kolchozu, přepadení traktoristy ze sovchozu, který vyvázl s těžkým zraněním, krádež sedmi koní ljubimovského kolektivu, smrt plemenného býka ze sovchozu a požár sovchozového skladiště, při němž byly zničeny tři mláticky a jedenáct žacích strojů. Zbožný podnik otce Porfiryje a jeho tlupy věřících financovali oba voroncovští kulaci.

V prosinci byl soud. Obžalována byla Varvara Timofějevna, otec Porfiryj, jeho tlupa a oba kulaci. Svědčila

celá Voroncovka. Dmitrij Konstantinovič byl jedním z přísedících. Varvara Timofějevna ztrnule hleděla na otce Porfiryje, který při každé otázce odpřisahal svou nevinu a svrhoval osud spasitele na její bedra.

Líčení trvalo tři dny.

Varvara Timofějevna byla odsouzena na tři roky nucené práce. Otec Porfiryj na deset let žaláře. Rozsudek byl schválen potleskem.

Jmění duchovního a obou kulaků bylo předáno kolchozu. Při předávání pronesl Petr Andrejevič řeč, která se velmi líbila a pak vyvolala zděšení. Podobala se kázání otce Porfiryje. Petr Andrejevič nepřesvědčoval. Petr Andrejevič hrozil.

„Kdo nevstoupí do kolchozu, jde cestou otce Porfiryje..."

V krajském sekretariátě byla prudká diskuse. Petr Andrejevič tvrdil, že je nutno kouti železo, dokud je žhavé a usvědčoval oposici z oportunismu. Počáteční forma kolchozu je, dokazoval, ústupkem před kulaky a doporučoval okamžité zkolektivisování všech domů, domácího dobytka i drůbeže. Ve Voroncovce sepisoval jména a jmění těch, kteří nevstoupili do kolchozu a na otázku, co s tím, odpovídal s nacvičeným klidem:

„O vagony jde, občane. Jen o vagony. Jak bychom jinak věděli, kolik jich bude třeba, až budeme posílat nepřátele na Sibiř?"

Za čtrnáct dní byla Voroncovka zkolektivisována.

Ale v těch čtrnácti dnech zemřelo nadšení kolchozníků. Cítili, že byli podvedeni. Chtěli svobodu, chtěli žít nově, lidsky, poznali už kousek nového života a teď byla kolem Voroncovky postavena klec. Hluboce nenáviděli, co stavěli s láskou.

Proto přijala Voroncovka Petra Andrejeviče nepřá-

telsky, když naposled prošel po její návsi. Proto přišel Petr Andrejevič naposled do Voroncovky v únoru roku 1930. Proto tajemně zmizel Míša komsomolec. Odjel do Moskvy. Referoval a žádal zakročení ústředí.

Petr Andrejevič byl zbaven funkce ve straně. Vrátil se k staré práci. Je někde v Charkově na stavbě. Když odcházel, nalezl mezi papíry lístečky, z nichž před dvěma lety vznešeně, jako z evangelia, předčítal voroncovským citáty z referátu na patnáctém sjezdu strany:

„...Východisko je tam, kde se malá hospodářství postupně, ale neúchylně, ne násilím, ale příkladem a uvědomováním slučují ve velká hospodářství na základě společného, soudružského, kolektivního obdělávání půdy..."

S pečlivostí, poněkud opožděnou, podškrtl tužkou: *ne násilím, ale příkladem a uvědomováním* — a pak mechanicky smetl lístečky se stolu.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Novému sekretáři říkají Nikita nebo Angličan. Byl železničářem.

Je čapatý, suchý a v ústech žmoulá lulku, nacpanou nejhanebnější směsí tabáku, jaká kdy vešla do hlavičky pravé Bruyerky.

Na první schůzi Voroncovky oznámil, že se Petr Andrejevič dopustil hrubé chyby a že členství v kolchozu je samozřejmě dobrovolné.

Kolchoz se ihned rozpadl.

Nikita zamrkal očima, že je to v pořádku, podle figury měl říci „very well", ale řekl „na hlavní kolej!", jako by stál ještě u hradla na ilovlinské stanici, a usadil se ve Voronovce.

Sezval voroncovské.

Nepřišli.

Nepřišli ani po druhé.

Chodil tedy dům od domu a vysvětloval, zanechávaje za sebou dusivý zápach špatného tabáku a první myšlenku důvěry. Pro kolektivní hospodářství mluvilo s ním stárnoucí jaro a traktor kolchozu.

Jarní práce se opozdily, ale zrno padalo už do kolektivní půdy. Tenkrát se ve Voroncovce po prvé objevila slova „socialistické soutěžení" a „úderník".

Voroncovští nás přijali v klubu. Už neschůzují na návsi. Jen jediná místnost je všechny pojme, kostel, a už není otce Porfiryje, který by jej zamykal na sedm zámků před vítězícím socialismem. Obec se usnesla zabrati jej. Pod pozlacenou bání táhne se rudý pruh a v něm nápis:

Klub kolchozu

MAJÁK KOMUNISMU

PĚTILETKA ZA DVA ROKY

Na šestnáctém sjezdu strany 27. června 1930 podával Stalin zprávu ústředního výboru. Překládám ji ve vlaku z novin soudruhu Dohnalovi a kolejnice roztřásají jeho ruku, jež zapisuje do zápisníku kompendia moudrosti moravského rolníka:

Roku 1927 byla obdělávaná plocha kolektivních hospodářství 0.8 milionu hektarů, roku 1928 — 1.4 mil. hektarů, roku 1929 — 4.3 milionu hektarů, 1930 je asi 36 milionů hektarů, počítaje jaří i ozimy. To znamená především, že ve třech letech vzrostla osevná plocha kolektivních hospodářství čtyřicetkrát. To znamená, za druhé, že naše kolektivní hospodářství mají teď tak velkou obdělanou plochu, jako je Francie a Italie dohromady...

...Tyto číslice svědčí o tom, že v zemi již nastaly hospodářské přesuny, které nám dávají právo tvrditi, že se u nás podařilo uvésti vesnici na novou cestu, na cestu kolektivisace, a tím zajistiti úspěšné vybudování socialismu nejen v městě, ale i na vsi...

...Podle pětiletého plánu měli jsme míti koncem pětiletky v kolektivních hospodářstvích 20.6 milionu hektarů obdělané půdy. Ve skutečnosti je to však již letos 36 milionů hektarů.

To znamená, že jsme program pětiletky v budování kolektivních hospodářství předstihli ve dvou letech o více než polovinu.

Podle pětiletého plánu měli jsme míti koncem pětiletky v kolektivních hospodářstvích hrubou produkci obilí 190.5 milionu metrických centů. Ve skutečnosti dosáhneme již letos 256 milionů metrických centů.

To znamená, že předstihujeme pětiletku kolektivní produkce obilí ve dvou letech o více než 30 procent.

Pětiletka za dva roky!

V Topolné na jihu Moravy žije soudruh Dohnal, rolník. Vstoupil do strany, vypravuje na schůzích o kolektivisaci a jeho jizbou procházejí hospodáři.

Je rok 1931.

Přijel jsem za ním. Nevzpomínali jsme. Nabral velikou lopatou z kapsy zápisník a ukazuje mi:

„Letos už máme 90 milionů hektarů. Osmašedesát procent hospodářů je už v kolchozech.“

DĚLNICKÁ INICIATIVA

I

UČASTEK ČÍSLO 35

ŽÁBY NA PRAMENI

Osm kilometrů odtud točí se kola šachetních věží a dýmají komíny „Artěmu". Drkotavý vozík a mumlavý izvozčik přivezli nás odtamtud rozježděnou černou cestou nahoru, dolů, nahoru, dolů, krajinou uhlí s třiceti šachtami a sedmdesáti tisíci havířů. Vzduch, plný slunce a prachu, chvěje se nad jejím obrazem. Na jejím kraji důlní město Šachty.

A osm kilometrů za námi „Artěm", největší důl šachtinského okruhu. Jeho chlouba. Půl páta tisíce havířů fárá tu pod zem pro černý chléb rostovských fabrik a donských parníků. Sjíždějí dolů krytými, stokrát zabezpečenými výtahy. Vsedají do elektrických tramvají podzemní dráhy, která je rychle rozváží na vzdálená místa jejich díla. Pneumatická kladiva buší do uhelných vrstev, pohyblivé pásy nekonečným tokem nesou uhelné balvany nízkými chodbami a smetají je mechanicky do nastavených huntů, kroužících hlavním koridorem. Přeskakují výhybky, automaticky se obracejí kovové platformy, zvedají se těžní klece. Stroje, stroje, stroje.

Elektrický Artěm, chlouba a příklad šachtinského okruhu, příklad a chlouba jako onen havíř, hrdina bolševik, který byl kmotrem při jeho křtu.

Ale tady není „Artěm", tady je „Proletářská". Jedna z nejchudších šachet šachtinského okruhu. Nesvítí novými budovami, nehraje elektrickou symfonii, uhelný

prach obtěžkává tělo dřevěné konstrukce proletáře Šachet.

Vystřídáváme mužstvo, jež právě vyfáralo. Půjčují nám svoje těžké boty s provázky místo šněrovadel, hrubé, ztuhlé kabáty a kožené čepice. Čekáme ve věži. Naložená klec šplhá po ocelovém lanu. Hunty, vytlačené z ní černýma rukama, dělají nám místo. Vstupujeme.

Klec prudce klesá do šachty. Krev prudce stoupá do spánků. Ne, tady to není „Artěm". Voda bubnuje na kožené čepice a znervosňuje ruce, kývající kahanci. Narážíme na dno, sto deset metrů pod povrchem.

Klopýtáme hlavním koridorem, jdeme hodinu, vyhýbajíce se spěchajícím huntům a z postranních štol vyplivuje nám tma vstříc světélka kahanců.

Šachta „Proletarskaja" se představuje. Prostředníkem v našem seznamování je mladý soudruh, „rudý inženýr". Mlčí o sobě, mluví jen o šachtě. Teprve havíři nám řeknou, kdo je tento mladý muž, umouněný a tvrdý jako oni.

Daleké kapky vody hučí tmou, skřípají konveiry a kovový pleskot kolejnic dutě ohlušuje odpovědi na naše dotazy. Shýbáme se pod visícím stropem, níž a níže, plazíme se po břiše nízkou štolou, antracit se černě třpytí našimi kahanci, zavěšenými na šíje.

Učastek číslo 35.

Tady, sto deset metrů pod zemí, na konci centrální chodby je místo, na němž se seznámíme s historií „Proletářské", s jejím bojem, s její prací. Nebudou tu diagramy a přehledné číslice, jež nám daly kanceláře na povrchu, zalévané sluncem a vzduchem. Nebudou tu informativní slova, opřená jen o stěny místností závodního výboru a hromady uhelných zásob. Havíři „Proletářské" tu mluví u svého díla, mluví černé rty a černé ruce v černém třpytu sloje. Ležíme či klečíme, shrbeni, dotýkajíce se plecemi uhelného stropu učastku.

To je naše konference na chudé, zaostalé šachtě „Proletářské“.

Chudé a zaostalé! Jsou tady ještě havíři, kteří vědí, čím byla tato šachta do revoluce jejímu majiteli. Čistý antracit měnil se v zlato, jakmile se objevil na slunečním světle, miliony rublů sypaly se z těžních klecí do kapes pana Koloduba, který nikdy nezapomněl přicházeti s holí v ruce mezi své dělníky. Našemu rudému inženýru, který nám to vypravuje, je teprve šestatřicet let, ale už v roce 1905 stál po prvé v šachetní věži, vyhazuje uhlí z klece, a dva roky na to po prvé už fáral dolů. Bylo mu tehdy třináct let. Deset hodin denně tahal na dřevěných sáňkách uhelné balvany k ústí šachty a jeho ruce byly ještě dětské, když z nich po prvé otíral krev rozdrceného kamaráda.

Nenáviděl šachtu jako jejího majitele.

V roce 1917 nikdo neotálel. Havíři pod zemí znali podzemní práci bolševiků. Revoluce vyšlehla z dolů vysoko nad celý šachtinský okruh. Havíři — majitelé dolů. Zvítězili. Vrhli se do práce na sovětských šachtách. Zapomněli na svou nenávist k nim, zapomněli na svou nenávist k bývalým pánům dolů a jejich studovaným pomocníkům. Odpustili jim krev kamarádů, ubitých dřinou a bídou.

„Jste odborníci. Potřebujeme vás. Pomáhejte nám.“

Smrtelně poděšení baroni a inženýři slibovali. Dostávali život — neočekávali tak veliký dar.

Pak přišla občanská válka, bílé gardy vtrhly do Šachet a Kolodubové, Berezovští, Samojlovové a Naživočnikovové spláceli úroky za tento dar: tři tisíce revolučních havířů, nejlepších soudruhů, rudých komisařů, členů závodních výborů, členů sovětů i jejich blízkých, válelo se u šachet, po ulicích, po cestách, s kulkami bílých armád

v těle. Carská hymna a veselé přípitky majitelů s bílými důstojníky — to byla pohřební řeč nad krvavou smrtí černých dělníků.

Ale proletářská revoluce zvítězila. Nad „Proletářskou" znovu zavlál rudý prapor. A havíři znovu se vrhli do práce na *svých* šachtách. Dobyli vítězství a chtěli tvořit. Po druhé darovali život bývalým pánům dolů a jejich studovaným pomocníkům. Odpustili jim krev kamarádů, ubitých kontrarevolucí. Uvěřili jejich slibům, chtěli využít jejich znalostí, uvěřili po druhé v upřímnost dobrovolných spolupracovníků.

„Spolupracovníci" pracovali a „Proletářská" ještě dnes k nám mluví jasnou řečí o jejich výkonnosti.

Byla to velmi trudná léta, která prodělávala od občanské války až do prosince roku sedmadvacátého. Havíři fárali, rvali se s vrstvami země o uhlí, o *své* uhlí, šachta sypala zlato antracitu jako do revoluce — kam? Nebylo pana Koloduba. Nebylo milionářských baronů uhlí. Byli spolupracovníci.

Pro mladou, se všech stran nepřáteli obklopenou republiku sovětů, pro tu vzdávali se havíři svého pohodlí, pro ni dřeli dál, aby ji zásobili uhlím, aby jí dali zremontované hospodářství.

Dařilo se to. Těžba se zvedla. Zdálo se, že v „Proletářské" je skryto daleko víc, než v ní kdy mohl nalézti pan Kolodub. A to bylo v době, kdy bylo skoro snadnější umřít než žít. Mnozí se vraceli z práce po třech, čtyřech hodinách, vyčerpáni k smrti hladem. Občanská válka pobila lidi, pobila i tisícero možností klidného života. Její následky jsou tam zaznamenány krutými číslicemi: příděl havíře v roce jednadvacátém — 400 gramů cukru, 10 dkg masa, 5 dkg sádla a 4 cigarety — *za měsíc.* Jen moučný příděl — necelé tři čtvrtě kg

denně na pětičlennou rodinu — udržoval tenkrát havíře na nohou.

A přece pracovali s nadšením a přece docilovali zázračných výkonů a přece i v práci i na všech schůzích žili novým životem aktivních pracovníků, kormidelníků *vlastní* lodi, jiř stůj co stůj chtěli vyvézt na hlubokou vodu nového budování. Jen síla pocitu svobody mohla unésti toto krvavé odříkání.

Pak přešla doba nejtěžší bídy. Generální štáby v Londýně, v Paříži, v New Yorku vzdaly se naděje, že vyhladovělá sovětská pevnost ohlásí kapitulaci. Pařížští komunardi na barikádách roku 1871 nepočítali své mrtvé. Nepočítali je ani sovětští dělníci padesát let později. Vydrželi blokádu. Vydrželi útok nepřítele. Vydrželi hlad. Zvítězili po třetí.

A právě v tom okamžiku, kdy počaly mizet celonoční marné fronty před zavřenými skladišti konsumů, ohlásila se nemoc „Proletářské".

Počala chřadnout. Jako by byla stromem, jemuž někdo podťal kořeny. Vadla, dým jejího komínu se skláněl bez síly, kola šachetních věží se otáčela pomaleji a pomaleji, krásný, vydatný antracit ztrácel se ve tmě štol, odtékal kamsi do neplodné hlíny. Havíři byli bezradní, inženýři byli bezradní, dělníci sami vybičovali své výkony a „Proletářská" přece týden co týden ubírala několik tun z bohatství, jež vydávala.

Nikdo nevěděl, jak léčit nemoc „Proletářské". Ukázalo se dokonce, že je to nemoc nakažlivá. Epidemie zachvátila celý šachtinský okruh. Jedna šachta za druhou ztrácela své síly, těžba uhlí spěla k zániku. Snad byly podzemní zásoby šachtinského okruhu vyčerpány — nebylo mu pomoci.

Ale epidemie vždycky vyvolává zvýšená lékařská opa-

tření. Záhadná nemoc bývá odhalována, jakmile se stane epidemickou. Šachty netvořily výjimku v tomto pravidle. Nemohly tvořit, neboť nebezpečí této nemoci mělo ještě vážnější příznaky než úbytek uhlí: havíři stávali se neklidnými. Nespokojenými. Malý, velmi malý byl rozdíl mezi jejich životem do revoluce a po revoluci. Měli moc. Byli svobodni. Byli páni šachet. Pracovali s největším nadšením. Ale šachta, polykajíc dál jejich síly i jejich životy, nedbala toho.

Dali mnoho svému dílu. A to, čeho dosáhli, bylo velmi neúměrné tomu, co zasluhovali a co očekávali.

Nebylo úlev v jejich práci. Četli v „Pravdě" o mechanisaci sovětských šachet. Ale na „Proletářské" se nic takového nedělo. Dožadovali se strojů, které by ulehčily jejich dřinu. Vyjednávalo se dlouho. Pak stroje přišly a nemohlo se jich užít. Nehodily se do této šachty. Měly být položeny kolejnice pro mechanické hunty. Inženýr na poradě vypočítal, že chodby jsou příliš úzké a že by bylo nebezpečno je rozšiřovat. Měl by tu být pohyblivý pás, v Americe prý takové mají. Měl by tu být. Ale nejde to, je to nesmyslný nápad, dokázal inženýr na svých plánech, v šachtě nikdy nemůže být pohyblivý pás. Byly položeny elektrické kabely. Bude světlo v podzemní tmě. Bylo. Ale neisolované kabely zabily tři havíře, než se naučili vyhýbati se jim a pracovali s nervositou, v stálém nebezpečí. Sovětská vláda učinila prý důležitá usnesení pro zvýšení životní úrovně dělníků. Byly o tom články v novinách. Ale „na samom děle", ve skutečnosti, havíři z toho nic nepoznali.

Nespokojenost rostla. Havíři chtěli vidět výsledky své svobody. Výsledky své práce. Nebylo jich. Jejich politická moc neodrážela se nijak v hospodářství. Začínala míti proto trhliny. Kolísaví začínali pochybovat. Pevní

malomyslněli. Revoluce, která vyšla naprázdno — to byl resultát.

Mnoho se jich vzdalo boje. Nadšení ochablo. Ochabovala všechna politická práce. I „stěngazety", nástěnné časopisy havířů, stáhly se do sebe, pociťujíce bezvýznamnost své stráže.

Dešť ošlehal dřevěné desky před vchodem do šachty. Osaměly. Nikdo už před nimi nepřešlapoval, nikdo už na ně nenalepoval živé, barvité nástěnné noviny s články a útoky děldopů.

Přímý zájem na práci mizel. Na učastcích usazovali se kmotříci, společnosti silných jedinců, kterým se zdála vodka vhodným doplňkem romantické hospody „U sloje". Jedním z vůdců takové společnosti silných byl tu i statečný starý horník, rudý partyzán, hájící kdysi vintovkou Šachty proti bílým Kaledina, Krasnova i Kornilova. Teď si tu dobýval uznání s nožem v ruce a své zásluhy si uplácel hotově.

Hluboko, hluboko se vrývala nemoc do šachtinských šachet a hornických obcí.

A dlouho nedovedli lékaři rozeznat nebezpečné mikroby této záhadné choroby.

Až do onoho prosincového rána roku 1927.

Bez telegrafu. Bez radia. Každý se stal poslíčkem: v několika hodinách se po celém šachtinském okruhu roznesla ta zpráva, že Babenko byl zatčen a Kalganov a snad i starý Kolodub. A to že ještě není konec, že GPU sedí v kanceláři šachetní správy a vyslýchá, píše, vyšetřuje, že už je tu několik dní a že šla najisto.

Černé skupinky přešlapovaly ve sněhu; zima je spiklenecky shrbila do rukávů. Mráz srážel udýchaná slova

v páru a posluchači ji lapali, vydechujíce svůj údiv o skupinku dále.

Mikroby smrtelné choroby šachet byli nalezeni. Seděli v kancelářích a v šachetních správách, v jejich rukou byly plány, v jejich rukou byly číslice, výpočty, nejbližší přítomnost i daleká budoucnost sovětského uhlí.

Mikroby šachtinského okruhu.

A lékař: GPU.

Na oprýskaných, ošlehaných deskách objevily se čerstvé stěngazety. Sta havířů stálo před nimi. Party vyfáraly a novým se nechtělo dolů. Kmotříci odložili láhve vodky, rudí partyzáni rozpomínali se na fronty občanské války. Nepřítel byl nalezen.

Auta a vagony odvážely representanty vědy a techniky ze šachtinských šachet. Tam seděl pan Berezovskij, vrchní inženýr, tam seděli Kolodubovi, bývalí majitelé dolů, pan Kalganov, Babenko, Samojlov, Naživočnikov, inženýři a technici vynikajících kvalit, žáby, sedící na pramenech antracitu „Proletářské" a devětadvaceti ostatních šachtinských šachet.

Šachty posílaly do Moskvy nejvybranější exempláře kontrarevoluce; exempláře, které ukázaly proletářům celého Svazu svou smrtelnou nebezpečnost.

DĚDICTVÍ

Historie má zřejmě sklony k romantickému zjednodušování. I šachtinská historie. Zní to přece jen pěkně: kontrarevoluce vládla nad šachtami, havíři na život a na smrt rvali se s neznámým, netušeným nepřítelem o uhel, o existenci, o moc a na konec zvítězili. Kontrarevoluce ocitla se za mřížemi kriminálů a *rázem* bylo vše jiné, od základů jiné: znovu se povznesla pracovní bojovnost havířů, šachty se pohnuly, z těžních věží opět se sypalo zlato v podobě uhlí, stroje pracovaly za dělníky a na všech stranách pod zemí i na povrchu rozproudila se rázem nová, uvolněná práce, nový, osvobozený život.

Ano, zní to pěkně.

Ale tak to nebylo.

Je pravda, byl hluboký oddech v tom obrovském vzrušení, které zachvátilo celý šachtinský — i donecký — okruh po zatčení sabotážníků. Byl to náraz, v němž byly prvky obrody. Ale několik let vlády Kalganovů, Berezovských a Kolodubů vznášelo se nad Šachtami i v těch prosincových dnech roku 1927, kdy přicházely první zprávy z Moskvy o vyslýchání, o přiznání se některých zatčených ke kontrarevoluční práci, o odhalení celé rozvětvené organisace. Ten první dojem, ty první zprávy, ta odhalení neznamenala uvolnění — znamenala tíseň.

Nebylo to právě nejradostnější, co nám vypravovali o této době havíři na učastku číslo 35, doplňováni chví-

lemi vzdálenými poznámkami neviděných posluchačů.

„Odhalili jsme kontrarevoluci. Ukládala o naši moc; o naši svobodu; o naše životy. A teď jsme ji měli. Drželi jsme ji. Ale nemůžeme říci, že by to bylo právě zvedlo naši sebedůvěru. Naopak. Byli jsme zaraženi. Člověk nevěděl, odkud to na něho ještě číhá...“

Stísněně fárali do dolů, cítíce, že šachty — kdoví kde poznamenané zločinem kontrarevoluce — jsou více pány jejich životů, než oni sami pány šachet. Nemohli ani tušit, kde všude pan Kolodub ukryl svou automatickou dýku. V každém navaleném balvanu byli odhodláni vidět těžkou překážku, zanechanou zde sabotážníky. Jejich důvěra k měšťáckým „spolupracovníkům“ byla rozbita na padrť. Ale ranou, jež ji rozbila, byla zasažena také jejich důvěra ve vlastní síly. Neodvažovali se. I ti nejpevnější, i ti, kteří odolávali v době největšího rozkladu, byli nyní otřeseni. Na dýmu komínů, na parách oprámů, na mlze zimních dnů promítaly se jako na plátně horečné představy: byl tu nepřítel, snad již není — ale jaké dědictví tu zanechal? A kde všude?

„Nu, zanechali nám tu: chuligány. To, soudruhu, nebylo malé dědictví. Do dneška s ním nejsme zcela hotovi.“

Chuligáni — povaleči, sabotéři z neuvědomění, provádějící svou práci s bezohledností, která znamenala smrt nejen jejich kamarádům, ale i jim samým.

Ve všem průmyslu, i na šachtách, je neustálý příliv nových dělníků. Přicházejí z vesnic, neznalí práce, k níž se hlásí, jsou zasvěcováni, je v nich vzbuzován iniciativní zájem, stávají se z nich plnocenní, kvalifikovaní dělníci. Plnocenní, kvalifikovaní havíři.

Viděli jsme ty mocné výchovné turbiny, jež do sebe vstřebávají proud nových neuvědomělých, zaostalých

dělníků a proměňují je v energii, která *řídí* celý průmysl. V rudých koutcích, v klubech, v závodních školách, v přednáškách, na schůzích, v čítárnách, v kinu — všude tě učí býti *ředitelem* závodu.

Ale to nebylo v Šachtách v době inženýrské kontrarevoluce. Tam tekl příliv nových sil řečištěm, vykopaným sabotéry. Ti noví, vesničtí, třídně neuvědomělí lidé byli protežováni sabotážnickou správou, bez učení, bez průpravy, právě jen jako neuvědomělý materiál. Neřekli jim to přímo — a přece jen mohli docela dobře pochopit, že práce není to, co bude od nich nejvíce požadováno. A mnozí pochopili.

Pocit hospodáře na vlastním díle byl jim cizí. Neviděli souvislost mezi svou životní úrovní a situací uhelného průmyslu. Přišli, aby brali mzdu. Ne proto, aby byli účastni na budování socialismu. A nikdo jim neukázal jinou cestu. Jsouce podporováni ve svém neuvědomění, stali se spíše pohodlným příkladem. Pak už byl jen krok k tomu, aby je jejich vliv proměnil v podzemní vládce šachet. Byla přímo pupeční šňůra mezi sabotéry na povrchu a chuligány ve štolách. Chuligán žil z vydatné moci pana inženýra. Staří se rvali marně s tímhle nebezpečím. A nakonec i členové strany, i bolševici, stavěli kahance a usínali v práci na hromadách neodklizeného uhlu.

Když se onoho prosincového rána roku 1927 objevily uniformy GPU v budovách šachetních úřadů a když pobledlý pan Naživočnikov a jeho kompaňoni vyšli z vytopených kanceláří do husté zimní mlhy, již polykali tak těžko, jako svůj nenadálý osud, pocítili i chuligáni nepříjemné svírání žaludečního svalstva. Musili si v tom okamžiku uvědomiti, že jejich úloha na šachtách byla právě tak špatná, i když pramenila ze zcela jiných důvodů. Zalekli se, když se zastavili před čerstvou stěngaze-

tou; od začátku až do konce přečetli její prudký útok na sabotáž, pod jejich rozpukanými botami tál sníh v bláto a jejich oči se těkavě vracely na místo, kde havířská ruka červeným inkoustem nakreslila titulek:

Soudruzi, ještě nám zůstal nepřítel na šachtách!

Pupeční šňůra byla přestřižena. Chuligánské dítě se mělo učit chodit. Těžké učení uprostřed bubnové palby nástěnných časopisů.

Ale chuligán je tvrdé dítě. Nahoře bubnová palba politické fronty. A dole? Pod zemí? — Nu, změnilo se leccos pod povrchem. Bývalo tam veselo v kroužcích opilých kmotříků. Bývalo tam příjemno uložiti se v uspávajícím blikotu kahance na hodinku odpočinku. Bývalo tam živo při otloukání osiřelých lahviček od samogonky o hlavy pracovitých poctivců. Teď tam zavládlo ticho, klid a smutek. Nový pořádek. Prý. Ale klece šplhaly na povrch dál poloprázdné a skřípání podzemních saněk bylo přehlušováno jen vlastní ozvěnou.

Po nemoci sabotáže padla nová choroba na šachtinské šachty. Nemoc *odpovědnosti*.

Na schůzích hovořili iniciátoři, noví lidé z Charkova, z Rostova, z Moskvy: Soudruzi, nové organisace práce je třeba! Stroje do šachet, soudruzi! Mechanisace! Pracovní ekonomie! Zvýšení výkonu! Sovětská země čeká na vaše uhlí!

Havíři poslouchali. Před jejich očima vyrůstala nová elektrická šachta, chrlící uhel, šachta, v níž by práce byla ctí a radostí, mohli by na ni býti hrdi, nová šachta s novým dílem a vedle ní nový klub a nová jídelna a nové

byty pro havíře a třeba i nový dům oddychu na březích Černého moře.

V šachtách se cosi pohnulo. Mohl to být začátek.

A tu právě přišla nová nemoc. Dědicové „šachtinského díla" otevřeli zkumavky s jejími bacily a pustili je pod zem: Novou práci začneš a v Moskvě tě postaví ke zdi. Za chybu střílejí. Za špatné číslo ženou k odpovědnosti. Špatně jsi počítal a teď, holoubku, odpovídej se!

Strach z odpovědnosti měl celkem přirozené kořeny v této době náhlé razzie v Šachtách. Ale pilní zahradníci pěstovali jeho kultury jako vzácný druh kaktusu ve skleníku. Na mladého inženýra, který se odvážil položit kolejnice na dno hlavního koridoru své šachty, dívali se úkosem a se soustrastí jako na odsouzence k smrti. Mechanisace se stala sázkou do loterie, ne plánem. Projdeš. Neprojdeš. Zdaří se? Nu, devadesát procent: nezdaří! A pak: „Proščaj, továryšč!" — navždy sbohem.

Strach z odpovědnosti. Chuligáni chytali se ho jako provazu, hozeného do studny jejich neklidu. Zde byla poslední vyhlídka na záchranu pošramocených posic pohodlnosti. Se všech stran sbíhaly se chodby na cestu mladých odvážlivců a z každé té chodby zněla výstraha: Nezačínej!

Strach z odpovědnosti brzdil iniciativu. Na každý metr dřeva bylo vystaveno dvanáct papírků, potvrzení a osvědčení, „bumážka" vládla nad prací, desátník zajišťoval si bezpečí podpisem dozorce, dozorce neudělal krok bez podpisu inženýra a inženýr skládal svou odpovědnost na stůl rudého ředitele, který podpisoval se zavřenýma očima, proklínaje den, kdy mu byla svěřena nebezpečná funkce vedoucího.

Na schůzích mluvili noví lidé z Charkova, z Moskvy, z Rostova, havíři poslouchali a pod zemí, kde mělo být

všechno obráceno od základů, přilepovalo se opatrně zlepšení na drolící se uhel. Žádný velkorysý plán. Drobní reformátoři zkoušeli své štěstí, nenapínajíce příliš svou odvahu a utíkali od své práce, neviděli-li za deset minut výsledek. Organisace práce? Dnes pracovalo dvacet lidí na učastku 22, zítra deset z nich přesunuli na protilehlou stranu, havíři pracovali každý třetí den na novém místě a nestačili se s ním ani seznámit dříve, než byli znovu přeloženi. Soustředěný útok na stavbu, zaostalost šachty — to bylo příliš na strach z odpovědnosti.

Ruce, složené v klín, to bylo asi tak znamení, v němž míjely nad Šachtami zimní týdny konce roku 1927 a začátku 1928.

Dědictví.

ŠACHTINSKÝ PROCES

Květen roku 1928.

Na ulicích Šachet je živo. Před stěngazetami chuchvalce havířů. Červený inkoust napsal nad ně ústřední titulek: Proces proti kontrarevoluci.

Na schůzích volby delegátů; šachty je vysílají na moskevský proces. Donecká pánev poslala již i svého soudce: soudruh Kyrčenko, havíř, zasedne vedle dělníka z moskevského „Dynama" jako přísedící zvláštního senátu nejvyššího soudního dvora. Dělník bude soudit svého třídního nepřítele. A ne s těmi příslovečnými pěstmi, bezmocně sevřenými. Ale jako soudce po svrchovaném zákonu proletariátu.

Prvního máje procházely ulicemi západní Evropy miliony dělníků a příští soudcové zpívali „Rudý prapor" s jeho živou nadějí, že „přijde jednou den odplaty a potom budem soudit my". 18. května havíř z donecké pánve usedá za soudcovský stolek v domě odborových svazů v Moskvě a před ním a před tisíci dělnickými diváky defilují tváře mužů, kteří se ještě pokoušeli zlomit moc proletářské diktatury.

18. května roku 1928 začíná šachtinský proces. 53 obžalovaných: mistři, inženýři, bývalí majitelé dolů. Po celé zemi otočily se toho dne hlavy dělníků tam, kde tušili Moskvu. Byl to první velký proces s organisovanou kontrarevolucí uvnitř Svazu. Bylo třeba bedlivě sledovati

jehc postup: ve výpovědích obžalovaných, ve zjištěných skutečnostech mohlo být vysvětlení mnoha těžkostí i v Šachtách, i na Uralu, i v Leningradu.

Byl to předpoklad zcela správný. To nebyl jen proces, to byla škola.

Dvakrát si zachránili páni Kolodubové a spol. život a svobodu. Teď už se vzdali. Nebylo vyhlídek na záchranu. Byli poraženi. Hodili svou odvahu na hnojiště resignace. Skleslí a beznadějní odpovídali své ano nebo ne na otázku viny. A všichni vypovídali.

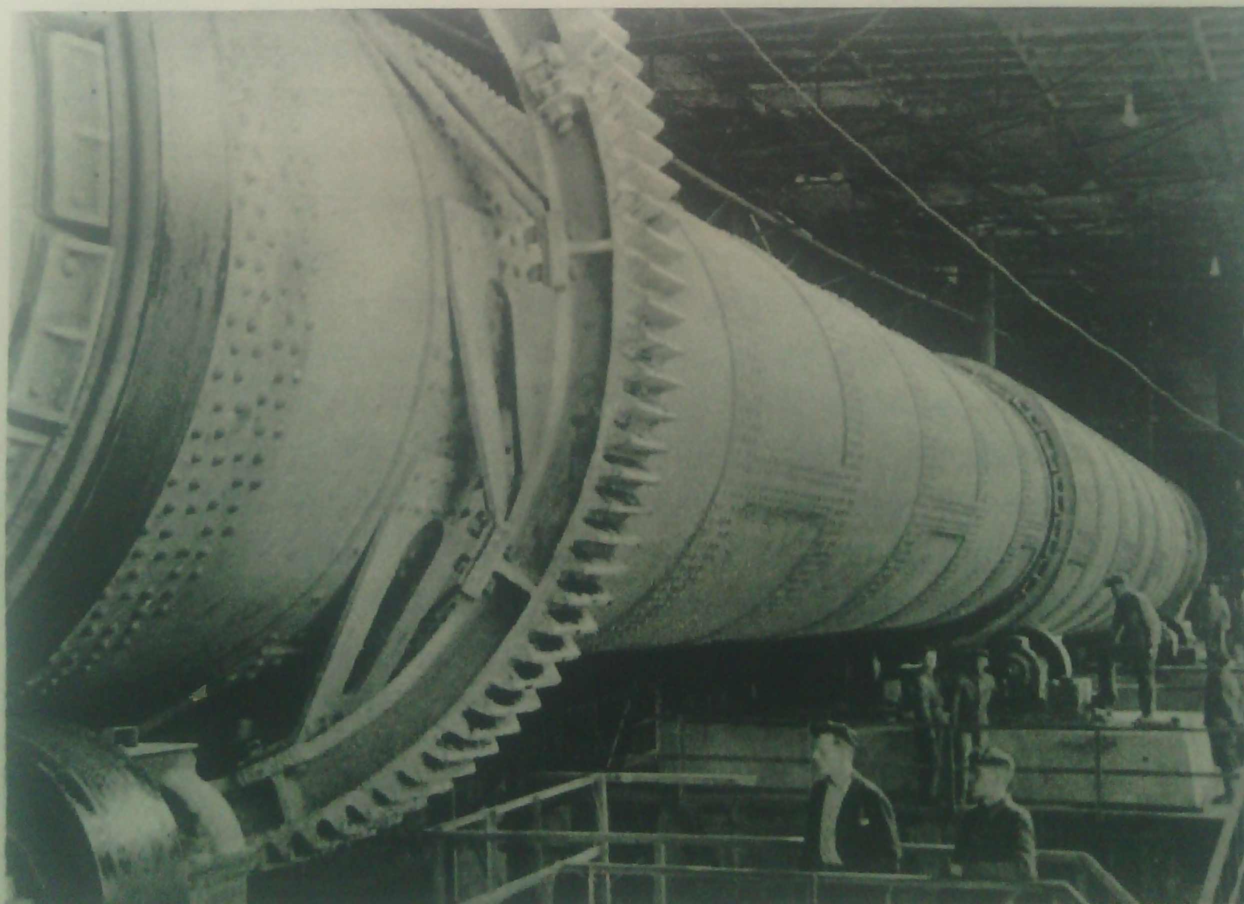
O tom, jak byla úmyslně poškozena turbina elektrárny, jež zásobovala všechny doly elektrickou energií a jak musila být vyřazena z provozu. O tom, jak byl rozmontován pomocný motor, aby byla zastavena práce na šachtách, kdyby byl poškozen hlavní motor. O tom, jak těžní klece fungovaly bez všech zajišťovacích opatření, takže stále bylo nebezpečí, že se zřítí. O tom, jak byly prováděny nákladné překopy slojí, jež neměly nejmenšího významu. O tom, jak byly umístěny šramací stroje, aby jich nikdy nemohlo být použito. O tom, jak bylo odkládáno provedení tarifních mzdových smluv, aby se vzbudila roztrpčenost a nespokojenost dělnictva. O tom, jak byly nebezpečné práce svěřovány nekvalifikovaným a — chuligánům, aby se šachty mohly vykázati skvělou prosperitou smrti. O tom, jak byly vynaloženy všechny síly na zničení uhelné těžby v Šachtách, aby sovětská vláda hledala záchranu v propůjčení dolů kapitalistickým koncesionářům nebo aby úplně kapitulovala před zahraničním kapitálem.

Havíři poslouchali. Radio předávalo výslechy. Deníky komentovaly. Stěngazety dávaly konkretní povely: To udělali u nás. To musíš napravit.

A jak se natáčelo průhledné pásmo filmu šachtinského

8. Horníci z Donbasu

9. Třetí pec Kramatorské cementárny

procesu v Moskvě, tak se znovu rychleji a rychleji až k nekonečnému pohybu roztáčela šachetní kola na jihu Svazu. Dým komínů se zvedl a teplý ranní vítr jara rozprašoval jej nad krajem. Byla v něm vůně uhlí.

Teď už havíři viděli, kde jsou tajemné mechanické dýky pana Koloduba. Teď už viděli dobře do hry sabotérů. Všecko na sebe řekli učení páni kontrarevolucionáři tam v moskevském domě odborů, sklesle a beznadějně přiznávali své dílo, zatím co pan Greyling z Anglie, pan Murphy z Ameriky a pan Gessler z Německa nervosně hryzli své rty při pomyšlení, že ti ubozí hlupáci byli jejich spojenci a že jim vyplatili statisíce rublů, aby přijali špatné stroje a rozložili šachtinskou těžbu. Pan Greyling z Anglie, pan Murphy z Ameriky, pan bankéř z Německa nebo Francie nestáli před soudem, a proto si nechtěli uvědomiti, že i oni jsou obžalováni a že prohrávají víc než tuto při. A nic je nemohlo donutit, aby pochopili, co pochopili havíři při prvním pohledu na ty groteskní karikatury hrdinů kontrarevoluce, doplakávající se k záchraně života a špinící svou nízkostí i vlastní přiznání: že totiž ne vina, ale beznadějnost práce sabotérů srazila je na kolena. Byli poraženi ne oni sami, ale celá jejich věc. Byli odsouzeni k zániku ne oni sami, ale celá jejich třída.

Byl to soud, v němž i svědkové pronášeli rozsudek. Každý den přinášel vzrušení této živé účasti dělnictva na procesu. Jednoho dne volá Vajlov, havíř okruhu, otáčeje se na Jemeljana Koloduba, bývalého majitele dolů:

„Nazýval jste nás před revolucí ve stávkách lotry a lupiči. A my jsme bojovali za budoucnost. Ale co jste vy? Odpustili jsme vám roku 1920, věřili jsme, že nám upřímně podáváte ruku na pomoc, že s námi budete poctivě spolupracovati, a co jste vy zatím udělali? Ne-

sklonili jste se před prací, neměli jste úctu k novému životu. Loupili jste nám uhel, zabíjeli jste naše kamarády. Smáli jste se našemu nadšení. Ve jménu života voláme po vaší smrti."

Říkal to vzrušeně, s rozhořčením a přece v jeho pohledu byl jeho nejpravější výraz: klidný lesk despektu.

Za několik dní nato čte předseda soudu dopis. Kdo píše? Mladý syn obžalovaného Andreje Koloduba, student na vysoké sovětské škole, zříká se svého otce, žádá přísné potrestání sabotáže a oznamuje změnu svého jména.

„Nemohu déle nésti jméno Koloduba, zneuctěné nenávistí k vládě dělníků a rolníků. Dovolte, abych byl dále nazýván jménem Šachtin. Kolodubové jsou poraženi. Šachty zvítězí."

Výpovědi obžalovaných poslouchal soud. Poslouchaly je i šachtinské šachty. Poslouchala je i šachta „Proletářská". A šachta „Proletářská" měla co poslouchat. Vždyť z ní čtyři páni stáli teď v Moskvě a vykládali: vykládali o pramenu antracitu, který zastavili. Půl čtvrta kilometru šachty bylo nevyužito. Nejlepší díl, obrovské vrstvy nejčistšího antracitu byly zavaleny. Pan inženýr je prohlásil za neplodné — a tři nové štoly, úplně prázdné, byly naraženy tak, aby každý nový kop znamenal zřícení stropů. „Proletářská" — to bylo jedno z center kontrarevoluce. Teď bylo jasno, proč tak těžce ochuravěla. Teď už se vědělo, kdo ohlodával kořeny jejího dýmu. A vědělo se také, zač jsou páni inženýři hnáni k odpovědnosti.

Přišli noví lidé. Práce začínala.

A staří se vzdávali.

Teď teprve hluboko, od základů se měnil celý portrét šachet. Mizel z nich zlý rys chuligánského úsměšku. Četl jsem v ukrajinských listech jeden z nejkrásnějších do-

kumentů vítězství toho roku; dopis havíře-chuligána Dě-midova z dopru — donucovací pracovny:

Vážení soudruzi chuligáni!

V této chvíli sedím v dopru. V té krátké době, co tu sedím, hodně přemýšlím a už vím, kdo je to chuligán a co on vlastně představuje. Chuligán — to je zlý kořen v našem sovětském státě, za který jsme přece sami bojovali se svými bratry, kteří vyplňují své úkoly. Kdo že jsme my, chuligáni? Nejsme my zbytek těch, kteří si brousí zuby na náš Sovětský svaz od sedmnáctého roku až do našich dnů? Přišla mi do hlavy tahle myšlenka a je mi strašně stydno. A já myslím, že je nejen mně stydno, ale že je to hanba nás všech, kteří takového chuligána podporují a sami chuligání v Sovětském sojuze. A proto, vážení soudruzi chuligáni, poslyšte svého druha ve věci chuligánstva, Dĕmidova, a rozmyslete si to, jako jsem si to rozmyslel já a jak si myslím navrhnouti vám i sobě. Pojďme všichni jako jeden, slíbíme, že se sebe snímáme ostudné jméno chuligána a že dohromady s čestnými dělníky ruku v ruce vezmeme se za práci a za život kultury a společnosti. Konče svoji prosbu k vám, dávám první slovo, že po odbytí svého trestu budu příkladným dělníkem a vyzývám,. aby následovali mého příkladu všichni, co tu sedí se mnou i ti, co jsou ještě na svobodě. Já si myslím, že se po mně nikdo neodváží zaujmout moje místo v dopru. A za několik let u nás nebude dopru, ale jen školy techniky a společnosti kultury.

Pozdravuje vás, vážení soudruzi chuligáni,

dělník Dĕmidov, bývalý chuligán.

HISTORIE NAŠEHO PRŮVODCE

Alexěj Alexějevič, náš průvodce po šachtě, přišel jako rudý inženýr na „Proletářskou" právě v době, kdy siréna skončeného procesu s šachtinskými sabotéry houkala do podzemí svou jitřní píseň: práce začíná.

Dva roky předtím byl Alexěj Alexějevič vybrán mezi nejlepší havíře okruhu a vypraven s nimi do důlní školy. Studoval, na základy své dvacetileté dělnické praxe stavěl věž theorie z plánů, výpočtů a knih. Učil se rychle („znamenalo to jen hlouběji se podívat do své práce," vysvětluje nám nyní). Pak na něho začali naléhat, aby si ještě více přispíšil. Šachty si důrazně žádaly komandýrů. A dříve, než skončil jeho učební termín, poslali jej zpět na „Proletářskou".

Vracel se tam již jako rudý inženýr.

Nalezl šachtu takovou, jakou ji opouštěl — pokud šlo o její technickou vyspělost. Ale mezi havíři byl nový ruch. Bylo tam mocné napětí mezi těmi, kteří se vší silou pouštěli do práce a těmi, kterým se nechtělo tak rychle přivykat novému náporu. Proces v Moskvě ukázal, jak těžce byla „Proletářská" poškozena. Všecko její bohatství bylo zavaleno na hlavní chodbě. Nahoře, nad zemí, nebylo vykonáno nic pro lepší život havířů. Neměli koupelnu, neměli klub, škola pro děti byla daleko, bytová nouze rostla s rozpadávajícími se domky a zásobování čertví kde uvázlo.

Teď se tu tvořily skupiny. Byli úderníci, kteří chtěli převrátit šachtu v několika dnech a z její síly stavět kluby, školy, byty, jídelny. Byli náročnější, kteří chtěli dříve byty, jídelny, kluby a školy, než se dají do díla. Schůze střídala schůzi. Sta návrhů dostával týdně závodní výbor, návrhů na zlepšení práce a zvýšení výkonu, na usnadnění těžby a zvýšení životní úrovně. Výmluvní odboroví pracovníci přijížděli na tyto schůze a tlumočili výzvy odborových organisací: havíři, mobilisujte se k úderu na zaostalost šachet! Byly dlouhé diskuse a jazyky opatrných pohodlníků protahovaly se až pod zem, vyvolávajíce nové rozhovory u díla.

Alexěj Alexějevič rozhodl se prodělati všecky tyto schůze. Mluvil, rozhořčeně, ironicky a nadšeně, a když mu kterýsi oposičník vytkl jeho inženýrství, sfáral pod zem a šel na jeho místo jako havíř. První úderná brigáda, která se na ,,Proletářské" vytvořila, vyčinila mu důkladně za tuto deserci z místa inženýra a Alexěj Alexějevič uznal, že jeho úkol je jinde. Nešlo o slova, šlo o příklad. A pak teprve mohla slova vyložit a hájit čin.

První schůze po tomto případu měla ráz docela pracovní. Alexěj Alexějevič navrhl vyčištění hlavní chodby a položení kolejnic pro vozíky. Přihlásil se za úderníka. Třicet havířů přidalo se rázem k němu. Někteří jiní váhavě následovali za nimi.

Útok na antracit byl zahájen.

První týden — to byl týden mobilisace. Se všech stran se stékaly síly. Přicházeli nadšení i nedůvěřiví. Někteří proto, aby pomohli v útoku, jiní proto, aby se podívali, jak to dopadne. Ale nikdo už se neodvážil vzpomínat na nedávnou dobu tupého klidu šachty, nebo dokonce sníti o jejím návratu. S nadšením, se zvědavostí a třeba i se zlomyslnou zdrženlivostí — ale přece každý přikládal ruku k dílu.

Tak byl znovu otevřen centrální koridor a učastky na něm.

Nově načaté sloje, neplodné a hrozící katastrofou, byly zavaleny. Koridor byl rozšiřován a na jeho urovnané dno byly položeny kolejnice. Letité uhelné sáňky vykonaly poslední cestu na povrch, aby se už nikdy nevrátily. Na jejich místo po prvé sfáraly uhelné hunty. Sen o mechanisaci šachty dostával první rysy skutečnosti. To strhávalo i váhavé. Rytmus pod zemí i na povrchu se zrychloval pod taktovkou iniciativy.

Po měsíci již mohla vyjíti stěngazeta se slavnostním článkem:

Průměrná denní těžba na „Proletářské" stoupla ze 400 na 445 tun.

Soudruzi, tempo!

Tempo! Dodrželi je. Druhý měsíc zvýšila se denní těžba ze 445 na 480 tun. Prvních 20 procent zvýšení bylo dosaženo. Tempo! Přidat! Třetí měsíc už to nebylo 480, ale 515 tun denně.

Pak postavili konveir, pohyblivý pás, ten, který kdysi jedním z inženýrů-sabotážníků byl prohlášen za nesmysl, za nemožnost v šachtě „Proletářská". Pak ruční vozíky zavěsili na lana a stroje začaly pracovat za posunovače. Pak vypracovali nové plány na zarážení nových slojí. Pak přešli na šestihodinný pracovní den. Pak přešli na pětidenní pracovní týden...

...a měsíc za měsícem stoupala denní těžba z 515 na 560, z 560 na 605, ze 605 na 690, rostla procenta zvýšení, rostlo technické zlepšení a dnes na šachtě „Proletářská" chrčí obtěžkaný konveir, spěchají mechanické

hunty, skřípou sběrače, o tři sta dělníků víc fárá na práci a ze šachetní věže vytéká denně osm set tun, osm set tun čistého, prvotřídního antracitu — o 100 procent víc než v době kontrarevoluce.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Taková je historie Alexěje Alexějeviče, našeho průvodce. Tak nám ji vypravovali havíři na učastku číslo 35 na šachtě „Proletářská".

Ale kde že je historie Alexěje Alexějeviče, našeho průvodce? Není jí, utonula v historii černého antracitu, v historii „Proletářské", v historii vzrušených kroků socialistické práce.

Alexěj Alexějevič, havíř a rudý inženýr, byl komandýr dělnické brigády „Proletářské". Tak trochu rádce, tak trochu vůdce, dávající směr iniciativě havířů. Leží tady na boku v pracovních šatech, s mastnou koženou čepicí na hlavě, a když světlo kahance dopadne na jeho tvář, vidíš uhelný prach a lesklé, veselé oči mladého havíře.

Jen pohni kahancem! Otáčej! Zaleskne se druhý, třetí, čtvrtý pár veselých očí, zasazených do uhelného prachu. Vystupují ze tmy a ztrácejí se ve tmě úderníci „Proletářské". Je mezi nimi Alexěj Alexějevič, havíř a pak rudý inženýr. Zapomeň jméno, jímž ho tu nazýváme. Nejmenuje se tak.

Jen šachta má svůj pravý titul „Proletářská" a v ní havíři, spravedlivé a čestné jméno pracovníků socialismu.

OBŠČESTVENNYJ BUXIR

Budování socialismu — to je bitva, v níž se vítězná armáda skládá z vojevůdců. Nikdy nesmíš kolísat, nesmíš váhat, kde udeřit, odkud vést hlavní útok, jak posílit nejslabší místo fronty, aby nebyla proražena.

Ano, především: jak posílit nejslabší místo. Neboť plán je řetěz, na němž zdvíhají celou zemi. Jediný slabý článek — a zřítíš se.

Nejslabší místo! To je problém, pro nějž se scházejí generální štáby v odděleních, dílnách, fabrikách, krajích.

Říkají mu: „Úzké místo".

Uhlí je úzké místo plánu. Jižní šachty jsou úzké místo uhelného průmyslu.

Učastek číslo 35 je úzké místo „Proletářské".

Je to vydatné dílo, bohaté, ale špatně připravené a havíři na něm si nevědí dobře rady s novou pracovní methodou. Jdou do práce s chutí, hoši, kteří si dávají veliké úkoly a zklamaně přepočítávají malé výsledky. Dobrou vůlí nevylomíš uhelný balvan.

Před třemi dny se přiznali na závodní poradě: Nestačíme.

To bylo večer.

A ráno se na učastku číslo 35 objevili dva noví chlapíci. Poslal je učastek číslo 32. Jsou tady kdesi kolem nás. Nevidím je. Slyším je a hmatám. Jen když Alexěj Alexějevič, rudý inženýr, střikne na ně nevěrohodný pa-

prsek kahance, zdá se mi, že jsou malí a rozložití, s velikými hlavami a s lokty, rozvírajícími štolu do nové šířky. Ale snad to není pravda. Snad jsou vysocí a štíhlí a snad se sklánějí, když překračují práh svého domku. Na zemi rosteš vysoko až do oblak. Pod zemí tě svírá tma a uhelný strop tě tísní do forem důlních skřítků, o kterých vypravují pohádky havířů.

To zde není pohádka. A skřítkové přestali být tajemnými vládci podzemí. Ti dva jsou havíři-úderníci z učastku číslo 32. Ti dva jsou *obščestvennyj buxir.*

Obščestvennyj buxir!

Ten nový titul hrdosti a iniciativy jsme slyšeli už na povrchu.

Po prvé včera v severokavkazském krajském sovprofu — odborové radě — po druhé na schůzi, na níž podávali raport o své práci úderníci z *Artěmu* a *Oktjabrské.*

Osm kilometrů odtud točí se kola šachetních věží a dýmají komíny Artěmu. Elektrický Artěm, největší důl šachtinského okruhu, jeho chlouba a příklad. Ale dnes už není chloubou jen pro svoje elektrické hunty a mechanické nakladače, dnes už není příkladem jen pro šachtinský okruh. Neboť na Artěmu dělnická iniciativa nalezla novou formu spolupráce na plánu, novou, vyšší formu účasti dělníků na řízení výroby, formu, kterou telegrafní dráty přenesly z jihu na sever, ze šachet do leningradských loděnic, do Moskvy, do Kuzněcku.

Začátkem června roku 1928 v leningradské textilní továrně *Rovnost* dala se na pochod první úderná brigáda. V květnu roku 1930 vyšel z *Artěmu* první obščestvennyj buxir. Nové datum do historie.

Z několika šachet táhnou havíři na schůzi v klubu.

Artěmovec podává raport. Mluví štědře, se strhující chvástavostí, kterou vzbuzuje vlastní síla, o níž jsme nevěděli a jež se náhle přihlásila v překvapujícím díle. Mluví o krisi kapitalistického světa a růstu Sovětského svazu (pasáž je plna cifer, noviny právě uveřejňují referát Stalinův na XVI. sjezdu), mluví o úspěších průmyslu a kolektivisace v zemědělství a pak se zakaboní. Otvírá novou kapitolu. O nedostatcích. Jeho hlas má černou barvu. Otvírá kapitolu sebekritiky.

(Někde v Čechách, v Německu nebo v Americe jsou novináři, kteří si přečtou jeho řeč v *Trudu*. Druhého dne vyjdou jejich články pod titulem: „Jak vypadá sovětský ráj ve skutečnosti". Bude se v nich zdůrazňovat, že „samy sovětské listy jsou nuceny přiznat" bytovou nouzi, nedostatky v zásobování, potíže v dopravě a slabost kvalifikovaných kádrů. Bude v nich vysloveno uspokojení nad sovětským pesimismem. Nebude v nich ani řádky o tom, jak úderník z Artěmu končil svou řeč. Sovětské noviny denně doplňují nepřeberné bohatství pro ty, kteří chtějí pomlouvat. Začínají úvodníkem, v němž se shrnují nedostatky, velikým titulem ohlašují, kde nebyl vyplněn plán, na jejich stránkách nalezneš úplný seznam úzkých míst a tisíce úderníků mluví v nich slova ostré sebekritiky. Zahraniční pomlouvači citují a škodolibě komentují. Jen k závěru se nikdy nedostanou. K závěru, který dokazuje tvořivost této kritiky. Který opravňuje vidět v jejím pesimismu nadšený optimismus tvůrců, spokojených jen s dokonalostí. Mluvíce o slabosti, ukazují sílu.)

Úderník z Artěmu ukazuje sílu.

„Náš Sovětský svaz, soudruzi, potřebuje naše uhlí. Vysoké pece stojí a čekají na naši práci. Bez našeho uhlu — jakápak bude generální linie? A uhlu v zemi dost,

ale noviny píší o nedostatku. V čem to je, soudruzi, ne-li v nás? Ne země, my jsme dlužni Sovětskému svazu tisíce tun uhlí..."

Objevují se statistiky. Donbas hrozí. Čtyři pětiny veškeré uhelné těžby druhého roku pětiletky má vytěžit Donbas. Čtyřicet milionů tun uhlu má dáti sovětskému průmyslu. Kdyby ztratil jen jediné procento z plánu, ztratí čtyři sta tisíc tun Sovětskému svazu. A Donbas neztrácí jen jediné procento. Tři čtvrtiny druhého roku již minuly a nad Donbasem visí tabulka hanby:

Plán tří kvartálů vyplněn na 98.4%.

Byla přehlídka socialistického soutěžení. Byly nové volby do šachetních výborů. Těžní klece s hlučnou pravidelností vylézají na povrch s hunty prázdnějšími než před měsícem. První pětidněvka července minula. Před tabulkami těžby stojí zaražení úderníci. Těžba Donbasu klesla na 87%.

Úderník z Artěmu mluví o tom s pathosem téměř tragickým, vyhledávaje slova, která bolí. Pak se naklání, jako by chtěl zachytit křivku diagramu, která klesá, a vzpřímit ji do směru, kterým má jít.

„I my, soudruzi, pamatujete se, i my jsme nevyplňovali plán. Ale ta hanba už je dávno za námi. A teď se podívejte na náš okruh. Sevkavugol už neztrácí, Sevkavugol získává. Ne osmadevadesát, ne sto, ale sto dvě procenta dává náš okruh, sto dvě procenta svého plánu. V čem to je, soudruzi, ne-li v nás?

„Řekli jsme si tak u nás a hledali jsme svá úzká místa. Dali jsme se do toho. Zvýšili jsme těžbu na naší šachtě. Převýšili jsme plán. A přece celý okruh stále pokulhával.

„Hledali jsme znovu. A našli jsme. Kdeže byla příčina? Kdeže bylo nejužší místo šachtinského okruhu?

Kde byl kořen našeho nedostatku? Naši sousedé, šachta *Oktjabrskaja revolucija* byla ta příčina, byl ten kořen, bylo to úzké místo, soudruzi..."

V sále je šum. Havíři natahují šíje přes hlavy kamarádů. V koutě pod podiem je skupina z „Oktjabrské". Budou protestovat, myslím si. Ale mlčí a červenají se upřímným studem muže, který byl postaven před svou nedokonalost a poznal se v ní. A podivný zázrak kráčí sálem, artěmovec hladí oktjabrské laskavýma očima, šíje se stahují, havíři tiše dosedají a stud z vlastních poklesků proudí po tvářích „Proletářské", „Internacionály" a „Druhé šachty". Nikdy jsem neviděl takové přiznání a tolik lásky v něm.

„...Ano," mluví artěmovec, „ano, soudruzi, *Oktjabrskaja revolucija* zůstala daleko za svými úkoly. Mají tam málo strojů a špatné pracovní podmínky, havíři odcházejí do lepšího a kde vezmeš jiné — říkali nám. Nu, pravda, věděli jsme, bylo to těžké. Ale co je platné vysvětlení, když náš Sovětský svaz stejně nedostává všechen uhel z našeho okruhu. A co je platna práce Artěmu, když je na konec stejně proryv v našem plánu a továrny dále čekají na uhel.

„Svolali jsme schůzi. Přišli i soudruzi z Oktjabrské. Řekli jsme jim své bolesti a jak jsme je překonali. Řekli jsme jim, jak to i u nich musí jít. Řekli jsme jim od plic, že Artěm vyplňuje svůj plán a sedm procent nad něj a že hlavně Oktjabrská nás strhuje zpátky a celý okruh staví na černou desku v očích proletariátu naší země.

„Souhlasili s námi a hájili se: tu prý správa nepracuje, tu šachtkom uspává všechny návrhy, tu zase Sevkavugol propadá byrokratismu — a z toho všeho? Že Oktjabrská dává místo plánovaných dvou tisíc tun stále jen — sedm, nejvýš osm set.

„Tomu už, soudruzi, se říká proryv!

„A my jsme jim řekli: Ne, soudruzi, na vás je dílo, vy můžete zvednout šachtu z nejposlednější na nejprvnější. Vytvořte úderné brigády, dejte příklad správě i šachtkomu, ukažte se Sevkavuglu, veďte je a když nepůjdou, žeňte je!

„Tak bylo, soudruzi, mnoho rad a mnoho křiku. Ze schůze jsme šli smutní a rozčilení. A ani nevím, odkud to přišlo, za dva dny se začalo na šachtě povídat, abychom šli Oktjabrským ukázat, jak na to. Hned jsme o tom rokovali. Pomůžeme Oktjabrské. Ale jak? Co potřebují? Úderné brigády? Ne, mají je už, jen jejich úder je slabý. Stroje? Jsou tam, málo je jich, pravda, ale ani o tom málu nevíš, že pracuje. Co tedy? Co nejvíc potřebují?

„Techniku, řekli jsme si. A my víme, co je to technika.

„Dohodli jsme se: vybereme úderníky, mistry ve svém oboru, pěknou vzornou artěmskou brigádu uděláme a pošleme na Oktjabrskou. Ať tam na díle ukáže, jak se pracuje po novém. Oktjabrská vězí v bahně proryvu až po uši. Hodíme jí provaz, vezmeme ji na buxir a vytáhneme z toho bahna, ať to stojí co stojí.

„Tak nás poslal Artěm na Oktjabrskou.

„Technická brigáda Artěmu: inženýr, štajgři, mechanik".

„Teď pracujeme na tom úzkém místě. Na čtvrtém sklonu. Práce? — nu, všelijaká. Tam to bylo nejhorší. Však už se to hnulo. Po pravdě řečeno, neviděli nás tam rádi... ale... k čemu mluvit! Teď už to jde. Věrchušky nám šlapou na paty, ale chlapci už pochopili, co od nich čeká náš Sovětský svaz. A už máme, soudruzi, na Oktjabrské ne sedm, ani osm set, už máme, soudruzi, tisíc třicet pět tun. A pro příští týden máme plán: tisíc dvě stě. A bude ještě více. Na čtvrtém sklonu už to běží,

čtvrtý sklon už není úzké místo a my můžeme přejít na druhý.

„Pokulhávala Oktjabrská v bahně a Artěm ji vzal na buxir. Oktjabrská je sovětská šachta. Ať náš Sovětský svaz pozná, že o tom ví..."

Přiznám se: když Artěmovec skončil, nechápal jsem ještě, že jsem slyšel vypravování o činu, který mění člověka a práci. Který mění pořádek světa. Zdálo se mi to neobyčejně prosté a nebylo v tom nic udivujícího. Sešli se havíři, poradili se a poslali pomoc těm, kteří ji potřebovali. Nemohlo přece být jinak. Bylo to záchranné mužstvo, jež fáralo pod zem, aby zachránilo kamarády.

Chodil jsem šachtami, dílnami, elektrárnami. Stokrát jsem viděl obščestvennyj buxir při práci. Díval jsem se, obdivoval a neviděl to největší v něm. Až jednou, byla to už cesta zpátky, daleko od Artěmu, daleko od tichého Donu, daleko od bouřlivého Černého moře, daleko na březích Baltiku jsem četl v novinách zprávu o stávkách v Německu a demonstracích v Čechách.

Za Něvou do ocelového večera svítila zlatá jehla Petropavlovské pevnosti. Býval to žalář, teď je to dějinná dekorace. Ale ocel večera padala na ni a zdálo se, že ještě žije. Nesla mne tisíc kilometrů na západ a kolem ní obcházely podivné smutné postavy, plné nenávisti. Viděl jsem je, shrbené nad stroji a jejich úprk, když zahouká siréna. Přepočítávaly práci na chleba, hltavě polykaly oběd a hltavě tloukly do podzemních stěn. Jen jednou si podaly ruce. Nad zemí znělo: stávka. A po druhé. Pod zemí znělo: katastrofa.

Tenkrát jsem pochopil řeč Artěmovce.

Pochopil jsem, že k milionovým číslicím budování, které otřásají celým světem, přidal příklad artěmských havířů nové miliony. Pochopil jsem, že tisíce obščest-

vennych buxirů jsou tisíce nových krvinek v žilách hesla „Pětiletku za čtyři roky". Pochopil jsem, že čin artěmských posunul dělníka o století vpřed. Pochopil jsem, že vyjádřil lásku *svobodného* k práci. Pochopil jsem, že socialistické soutěžení postoupilo iniciativou artěmských k vysokému typu *socialistické pomoci*. Ne už jen v neštěstí, ne už jen v boji, ale v díle. Pochopil jsem: byl to krok člověka k socialismu, pochod nových lidí.

Dva noví chlapíci pracují na učastku číslo 35.

Poslal je učastek číslo 32.

Když se před třemi dny přiznali hoši z pětatřicítky: „Nestačíme, nedovedeme to!" přihlásili se dobrovolně.

„Pomůžeme vám!"

Přišli ráno v pět hodin. V půl šesté večer vyfárali. Bránili se, když je Alexěj Alexějevič nutil skončit práci po šesti hodinách.

„A co druhá směna?" říkali.

Nehnuli se.

Jsou hrdi na svůj titul: obščestvennyj buxir. Je v něm tolik cti a statečnosti.

A hoši z pětatřicítky? Myslím na závist a nespokojenost těch, kteří jsou ponižováni zásilkou vzornosti. Myslím na odpor zdravého člověka proti hodným Frydolínkům. Myslím na nenávist k poháněčům.

„Co, soudruhu, pohánět?"

Je to úžas a smích v něm, který rozhání úzkost.

„Pohánět? Ne, soudruhu, přišli nám pomáhat. Sami jsme je chtěli. Potřebovali jsme je. Učíme se... Mistři? Bývali. Ale to jsou učitelé.

(Je s námi soudružka Šnajdrová, žena havíře z Ostravy. „Víš," říká mi pak na povrchu, „tady se jinak myslí.")

Dvanáct hodin denně pracuje obščestvennyj buxir na učastku číslo 35. Dvanáct hodin denně pracují dva neznámí dobrovolníci, jejichž jména bychom mohli číst nahoře na červené desce úderníků. K té práci je komandovalo jejich vědomí.

Jeden je komunista, druhý bezpartijní. Oba jsou sovětští dělníci.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Štolou tiše zní daleký zvon.

Šest hodin práce končí.

Antracit se černě třpytí našimi kahanci, plazíme se po břiše pod visícím stropem, skřípají konveiry, kovový pleskot kolejnic, kapky vody hučí, klopýtáme hlavním koridorem, z postranních štol vyplivuje tma světélka kahanců, těžní klec se zvedá k světu.

Zavíráme oči.

A pak se pod řasy opatrně loudí krajina uhlí s třiceti šachtami a sedmdesáti tisíci havířů a večerní slunce a prach chvěje se nad jejím obrazem.

Šlapeme krytým dřevěným mostem, který byl tak temný před několika hodinami a teď nás bodá svým jasem do očí, zvykáme si na světlo a rozesmějeme se, když se na sebe podíváme.

Jsme směšně umounění. Pot a voda rozhnětly uhelný prach po našich tvářích v groteskní malbu, která se mění každým pokusem o setření jako obrazy sklíček v krasohledu.

Hledáme koupelnu.

Nízký domek s betonovou podlahou. Nad ní svítí seřazené sprchy. Kohoutek nabízí:

Teplá!

Studená!

10. Traktoristky z kolchozu Molotov u Oděsy

11. Kombajn z Krasnojarského závodu

Hlasujeme pro teplou.

Roztáčím kohoutek a kůže se netrpělivě stahuje v stísněném očekávání prvních kapek.

Nic.

Nic, hlásí se ze všech koutů.

Už není teplé vody. Zklamaně roztáčím studenou.

Nic.

Nic, hlásí se ze všech koutů.

Na prahu koupelny se směje mladá, veselá Ukrajinka.

„Vody nět!“

Ano, zpozorovali jsme již tuto pozoruhodnou vlastnost koupelny „Proletářské“. Je bez vody. I to je kousek „šachtinského děla“. Desetiletí byla „Proletářská“ bez koupelny. Havíři chodili domů s groteskními maskami na tvářích a uhelný prach se zakusoval do kůže. Doma čekaly ženy se džbery teplé vody — nikdy nebyl smyt prach a únava šachtinských havířů. Po revoluci poslechli páni Kolodubové, Berezovští a Naživočnikovové rozkazu po svém. Zřídili koupelnu v krajině vysychajících potoků — bez čerpadel a bez vodní nádrže. Taje-li sníh, prší-li, přijdeš-li první, snad tě potká štěstí: sprcha vycedí několik kapek na tvé umouněné tělo. Opozdíš-li se v suchém létě, vzdej se všech nadějí.

Přišli jsme jako druhá směna. Bylo to příliš pozdě. A také příliš brzy. Viděli jsme pak vodní nádrž. Už stojí a čeká. Teprve podzim ji může naplnit.

Veselá Ukrajinka je správkyně koupelny. Postavila nám k nohám džber vlažné vody a uvedla nás do umění koupati se obšírnou přednáškou, v níž se nabádání k šetrnosti střídalo s pohrůžkami, že příděl nikomu nebude zvýšen. Poslouchali jsme úzkostlivě a zachycovali v letu kapky, jež se rozstřikovaly do vzduchu.

Ale nedošetřili jsme . . .

Nevím, kolikrát jsem slyšel a četl o královském životě delegací v Sovětském svazu. O výsadách, které mají, o blahobytu, který se tak důkladně liší od bídy sovětských dělníků, o životě delegací, který se podobá životu třídy, vládnoucí nad proletariátem.

Skutečně, pamatuji se na jeden takový případ: v koupelně na šachtě „Proletářská".

Alexěj Alexějevič viděl naše rozpaky, naši nouzi a marné úsilí o šetrnost. Slyšeli jsme, jak za dveřmi intervenoval u veselé Ukrajinky. Byl odmítnut.

„Ale vždyť je to delegace!" žadoní Alexěj Alexějevič.

„Tak!" říká veselá Ukrajinka, „tak!" říká a rozhořčuje se, „delegace, pravíte, soudruhu Alexěji Alexějeviči, ale cáká to jako buržoasie!"

A pak přišla ta nejvyšší výsada, které se nám na celé cestě dostalo: veselá Ukrajinka přinesla ještě půl džberu teplé vody, přinesla jej s despektem, který nás nutil, abychom odešli nedoumyti a s pokorným vědomím, že jsme vinni přestupkem zneužití pohostinnosti.

121 TISÍC TUN DENNĚ

Dny roku jedenatřicátého plynou a ty nevzpomínáš. Veliké události se kupí za tebou jako hory a vidíš jen dopředu.

Až jednou:

Přijde nemoc laskavá a bílá, uloží tě pečlivě do tichého lůžka, chodí po špičkách a bledýma rukama rozhrne svět po nekonečném stropu pokoje. Sníš a spřádáš zítřek s dny minulými.

Vzpomínáš na černé šachty, na „Proletářskou", vzpomínáš na Alexěje Alexějeviče a úderníky z obščestvenného buxiru, jejichž jména jsi zapomněl, vzpomínáš na veselou Ukrajinku a veselou večeři uprostřed dvou tisíc havířů, jejichž vypravování zachycuješ v mnohonásobném hluku, jako nevyladěná radiová stanice.

Seděli jsme tenkrát večer u velkého okna šachtinské továrny-kuchyně. Dojídali jsme třetí chod havířské večeře: hlubokou mísu kompotu, v němž chutnal taškentský meloun a krymské meruňky. Dva tisíce havířů večeřelo s námi v překotném pořádku u dlouhých stolů. Jedli jsme v první „fabrice-kuchni" Šachet. Byla otevřena teprve před čtyřmi měsíci a pojmenována jménem mezinárodního dne žen, jménem „8. března". Usměvavá ředitelka v bílé zástěře představuje nám lesklé kotle své továrny, která vaří dvanáct tisíc jídel denně. Bývala havířkou, tato ředitelka, a uhelný prach usadil se v jejích

očích jako hloubka a krása, které nebudou nikdy smyty. Představuje nám své pece, své spolupracovnice a své hosty. Havíře.

Havíři chlubně rozkládají:

Viděli jste už...?

Viděli jste už naše kotle, naše stroje na mytí nádobí, naše škrabačky brambor, naši lékařskou laboratoř, v níž se zkoumá jakost a výživnost našich jídel?

Viděli jste už...?

Je už to tak dávno, co toužili po nových stavbách, po nové škole, po nové nemocnici, po koupelnách na dolech, po nových bytech. Je už to tak dávno. Šachty už byly tenkrát sovětské, ale vládli dál Kolodubové a Berezovští.

Teď vypravují:

Viděli jste už? Naši fabriku-kuchňu, naši nemocnici, naši školu, dva tisíce nových bytů, elektrárnu, náš nový dům oddychu pod Kavkazem...? Viděli jste už?

Viděli jsme.

A pak se u dlouhých stolů spřádají plány, co bude, až skončí pětiletka, pětiletka, ovšem, za čtyři roky.

Ale: jižní šachty dluží Sovětskému svazu 700.000 tun uhlu. Každý den mizí v hlubinách proryvu dva, tři, pět tisíc tun jižního uhlí. Alespoň sto tisíc tun denně nutno dát, aby byl vyplněn plán. Sto tisíc tun denně, aby se nezastavila kola fabrik a nevyhasly vysoké pece...

Teď, kdy tě do tichého lůžka uložila laskavá nemoc a obchází po špičkách kolem tebe, vzpomínáš. Vzpomínáš na radost, námahu a úsilí.

Starostlivá ruka položila na stolek poštu. Je v ní to, co živí tvé vzpomínky. Moskevská „*Pravda*".

Na první straně fotografie soudruha Bufalova, jednoho z nejlepších úderníků šachty Maxima Gorkého.

Mladý hoch s ježatou hlavou a zuby, vyceněnými v úsměvu.

Vedle něho v rámečku statistika uhelné těžby jižních šachet v první pětideňce měsíce října 1931:

1. října — 106.900 tun.
2. října — 114.300 tun.
3. října — 116.500 tun.
4. října — 119.900 tun.
5. října — 121.100 tun.

DĚLNICKÁ INICIATIVA

2

BRIGÁDA NA BĚŽÍCÍM PÁSU

O LENINSKÉM STYLU A AMERICKÉM INŽENÝRU

Den po nejsmutnějším loučení.

Vraceli jsme se stále očima na záď lodi.

Ale štíhlá věž Petropavlovské už dávno zmizela a Baltické loděnice se ponořily pod obzor.

Loď se kolébá, moře je pokojné, modré nebe veselého, studeného rána svítí nad ním a na palubě, opřen příkře o zábradlí, mluví mladý korektní Němec. Pozorně a pečlivě vypouští slova své dobré ruštiny, dělaje rozdíly mezi měkkým a tvrdým *l* s takovou zálibností, jako by tvořil kroužky z cigaretového dýmu:

„Podnikání, pravda, je tam velkolepé! Nové továrny rostou s rychlostí, jaká u nás, v Evropě, není na denním pořádku. Je to bohatá země a teď začíná svého bohatství užívat. Ale ty zázraky techniky, vážený pane, nejsou přece dílo sovětských pracovníků. Co by bylo z toho všeho bez našich německých nebo amerických strojů, co by bylo z toho všeho bez našich německých nebo amerických inženýrů?"

Líbí se mi jeho pečlivá ruština. Ale jeho pýcha? Dívám se s nedůvěrou do jeho očí, které se zdály být tak bystré. Byl dva roky v Leningradě. Po dvou letech po prvé jede domů na dovolenou. Je to, co říká, jeho největší zkušenost, již si odváží s sebou. Nic jiného, většího, zvláštního v té zemi, kde s průmyslem budují socialismus, neviděl? Nechtěl vidět, nemohl nebo nedovedl?

Přemýšlím o svém nadšení. Bylo by zchlazeno jeho chladným rozumem, kdyby nerostlo z velikých věcí. Ne, nedíval jsem se přece sám příliš nadšenýma očima. Nevěřím mu.

„Vy, pane, máte pravdu!"

Do našeho rozhovoru vniká hrubý jazyk melancholického člověka, který se za námi opaluje v lodním lehátku.

„Máte pravdu," říká nový pomocník mladého Němce a myslím, že mi bude protivný.

„Ano, máte pravdu. Já sám jsem z Detroitu — a kolik je nás tady takových! Snad na každé fabrice Sovětského svazu najdete americké inženýry, montéry z Ameriky, stroje z Ameriky..."

„...a Německa," připomíná korektně mladý Němec s hlubokou úctou k historické spravedlnosti.

„...a Německa," opakuje americký inženýr, „a také... Vaše země, pane?" obrací se ke mně s přehnanou slušností, v níž cítím ironii, a ruštinou, již postupně shledávám mizernou až nejmizernější...

„...a také Československa, Anglie, Japonska, Francie a nevím vůbec o všech těch zemích, které tam mají své zástupce. Ano, tak je to, pane, máte pravdu. Ale... to je, pane, čest Sovětského svazu. To je materiál pro hrdost a ne pro ponižování. Ze skromnosti vyjímám sebe, ale — v Sovětském svazu jsou nejlepší naše — i vaše ovšem — síly. Nejlepší specialisté pracují v plánových komisích, v laboratořích, v továrnách, nejlepší inženýři byli vzati do sovětských služeb z celého světa a snad na příklad víte, že v Sovětském svazu pracují teď také nejlepší vaši, němečtí architekti. Vy se proto díváte na sověty trochu svrchu, jak vidím. Já se jim proto klaním..."

Nikoliv, ruština tohoto inženýra není tak nesnesitelná, jak se zdálo na začátku.

„... klaním se jim. Neboť, pane, člověk je tvůrce. Ale s tou myšlenkou se už u nás i u vás dávno rozloučili. Nemůžete tvořit v tom starém světě, do něhož jedeme, a který jsem míval tak rád. Myslíte, a vaše vlastní myšlenka vás tam zabije. Vidíte, můj případ: Měl jsem vynález. Nic světoborného, pane, ale bylo to dobré. Tři roky jsem psal, nabízel, skoro prosil. Nic. V nejkrásnějším případě uznání a zdvořilé odmítnutí. Nakonec nabídka: za tolik a tolik tisíc prodám a nebude to provedeno. Znám to, pane. Vymyslil jste něco, co by zjednodušilo výrobu. To je ďábelský vynález. Vymyslil jste prohloubení krise, tak je to. A proto zavřou vaši myšlenku do tresoru nebo hodí do ohně. A dostanete za to pár tisíc. Ale, cožpak člověk myslí jen pro peníze? Cožpak tvoří proto, aby jeho život shnil v tresoru? Stal jsem se zrádcem své vlasti, pane, říkám vám, jak mne nazývali. Prodal jsem svůj vynález sovětům a odjel do Sovětského svazu. Sebe jsem prý prodal. A zatím jsem se vykoupil. Teď mám volný mozek a žádný tresor není mým kriminálem. Zavřete fidlátka, vynálezci starého světa, říkám já, zavřete fidlátka anebo jděte do Sovětského svazu. Nejlepší naše — i vaše ovšem — síly tam pracují a celé jejich dílo by zůstalo jen snem, kdyby nebylo sovětů. To není, pane, slabost sovětů, to je jejich síla. Velmi je za to ctím a s velikým despektem se za to dívám na náš i váš průmysl, že už nemůže udržet své dobré pracovníky, že už jim nemůže dát práci..."

Pryč s prvními dojmy! Jsou falešné. Kde je americký inženýr, pomocník mladého Němce? Není ho. Elán zvedá melancholického muže na lehátku a jeho hrubý jazyk je zlý a plný lásky.

„... a ještě něco. Vy asi, pane, nejste ve svém oboru ve styku s výrobou?"

Ne! Mladý Němec je zástupcem německé strojařské společnosti. Jeho firma dělá znamenité obchody se Sovětským svazem. Nechodí do továren, nikdy nebyl v sovětské fabrice. Není to jeho úkolem a ostatně ani času není nazbyt. Naučil se zato výborně ruskému jazyku a je pokládán za jednoho z nejagilnějších representantů německého vývozu. Ostatně to vše snad není důležité. Nepopírá zajímavost bolševického experimentu. Ale co to znamená, konec konců? Je to podnik, který není dobře vykalkulován. Podnik bez zisku. Není potřebí vidět továrnu, aby člověk poznal tuto pravdu.

Američan se směje útokem:

„Ach, vaše oči, pane! Vaše oči! Jděte k lékaři... anebo ne, snad už je pozdě... jděte do fabriky, až se vrátíte. Zahoďte svou gáži, vím, že je úctyhodná, obětujte ji, pane, získáte. Sovětská kalkulace, to nejsou procenta, to nejsou miliony, to je svět jako zisk. Přenechte kapitalismu, aby prodělal sám sebe, protože má příliš velké obchodní knihy. Nevidí přes ně, krátkozraký, nemůže už... ale vy jste mlád!"

Smích zmizel. Útok tvrdne.

„Vaše přiznání, pane, vaše přiznání! Vy jste tedy neviděl sovětského dělníka při práci. Vy tedy nevíte nic o tom, že sovětský dělník je nový typ. Vy tedy nevíte, že tam existuje socialistické soutěžení, úderné brigády a jiné takové maličkosti, které nás, cizince, uvedly nejdříve v nepřátelskou zuřivost a pak v nadšení. Nic o tom nevíte. Ach, teď vám ovšem rozumím..."

Už se nepodobá melancholickému muži, který cizím, hrbolatým zvukem vpadl do našeho rozhovoru. Svítí. Nemohu za to, tak jsem je viděl vždy, ty nedůvěřivce, kteří spoléhali jen na své oči, všechny, kteří se dívali a překvapeni ohmatávali rukama, až se zachytili pevně

a zdvíhali, pomáhali, budovali, už ne okoušející diváci, ale úderníci. Svítí. Už ne melancholický muž, ale živý leninský styl: americká věcnost s bolševickým nadšením.

A nezastaví se.

Korektnost mladého Němce úpí pod ním, myslím, brzy budeme sami.

„A my? Říkáte: zasloužili jsme se o sovětský průmysl. Nu, pane, věřte, nebudu přece snižovat svou práci. Ale přeháníte. Jsme snad všude, ale i bez nás dovedou. Myslím, o Selmašstroji v Rostově jste neslyšel? Slyšel. Dobrá. A víte, že celá ta fabrika je postavena jen ze sovětského materiálu a sovětskými lidmi? Vše si udělali sami, úplně sami. Jedu právě z Rostova. Přiznám vám: učili se od nás. Ale tam už jsem se učil od nich. Ano, máte pravdu: nejlepší z nejlepšího berou ze starého světa: Ale *co* z toho dovedou udělat. Souhlasím s vámi: tisíce zahraničních specialistů pracuje v sovětech a pracují třeba na zahraničních strojích. Ale vaše závěry — odpusťte — nadutý nesmysl. Podívejte se jen na Selmaš! Tak je to, pane: oni bez nás mohou být — a tu větu nutno dopovědět: *my bez nich už nikoliv* . . .“

Dávno, dávno už mne nezajímá dokonalá ruština korektního Němce. Snad odešel, snad někde dole v kajutě pokračuje ve své filologické dokonalosti. Nevím. Nehledám ho. Ležím na lehátku vedle Američana. Překřikujeme moře a zvonění k přesnídávce.

Mluvíme o Selmašstroji.

O LETECH A BARVÁCH

Rok 1913. Carské Rusko. V zaostalosti zemědělství — první ve světě. Nad Rostovem široká, nekonečná step. Vždy se jí tak říkalo. Široká. Nekonečná. Don se tiše plazí nad nízkými břehy jako stružka z překocené číšky po mírném svahu stolu.

Rok 1913. Carský průmysl má konjunkturu. Fabriky pracují plnou parou. Také dílny zemědělských strojů. Pan Antonov Pětuchin, velkostatkář se sklony k romantismu, vchází na nádraží. Vlak se rozjíždí. Plyšové sedadlo kolébá těžké tělo. Moskva mizí v průsečíku kolejnic. Pan Antonov Pětuchin, velkostatkář, po druhé na svém statku. Po prvé, byl malé dítě, těžko si vzpomíná. V Moskvě kolovala pověst o epidemii spály. Odvezli jej daleko, na své. Pamatuje: byl tam nepříjemně sám. Teď po druhé: slavnostní okamžik ve slavnostní příležitosti. Bože můj, přece jen romantismus! Na jeho poli pracuje sekačka. Skutečná sekačka, stroj, miluje stroje, moderní básníci nalezli v nich hejno krásy, objednal ji až z Německa. Sekačku. Září žlutou, zelenou a červenou. Úchvatný obraz. I noc obětuje, aby ji viděl ještě ráno, protože jitro má čisté a ostré tóny. Bryčka se valí k venkovské stanici. Vlak vyjíždí. Kolejnice se rozbíhají. Moskva. Pan Antonov Pětuchin vypravuje. Mezi čajem a pirožky a Kachetinským září žlutá, zelená a červená. Hosté se radují: Vskutku, úchvatný obraz! Proč vy, An-

tonove Serapionoviči, nepíšete básně? Starý strýc zobrazuje zděšení: Jen aby, dušičko moje, Antonove Serapionoviči, z toho nevzešlo zlo! Hosté se taktně usmívají. Antonov Pětuchin se uklání.

Rok 1913. Carská statistika oznamuje veliký růst. Za tento rok, říká, naše říše dospěla k modernímu vedení zemědělství. 826 továren pracuje pro naše polní hospodářství. Dovážíme stroje z Německa, z Rakousko-Uherska, ba i z Ameriky. To činí, to činí, ano, úhrnem 110 milionů rublů. Za 110 milionů rublů jsme vyrobili a dovezli hospodářských strojů v tomto roce. Sto deset milionů.

Rok 1914. Válka.

1915. Válka.

1916. Válka.

1917. Revoluce.

Devatenáct set osmnáct, devatenáct, dvacet.

Rok 1927. Sovětský svaz. Nad Rostovem široká, nekonečná step. Nevymyslíš jiný obraz. Široká. Nekonečná. Nad nízkými břehy, s hladinou přilínající k nim, se tiše plazí Don.

Rok 1927. Červen. U stanice Nachičevaň-Donskaja na stepi nad Rostovem osmdesát dělníků kope základy.

„K čemu, soudruzi, k čemu je to dobré?"

„Továrna bude."

„Vida, továrna! A proč?"

„Sekačku potřebuješ, občane, pluh s mašinou, secí stroj, taková to bude továrna."

„Ne, občané, protestuji, ničeho mi není třeba, sivka táhne, k čemu mašina, potvora, smrdí."

Za několik dní se objevil v sovětských novinách projekt nové továrny. „Selsko-chozjajstvennoje mašinostrojenije", krátce:

Selmašstroj.

Projektanti počítali s názorem rozhořčeného rolníka. Továrna bude vyrábět koňské pluhy, sekačky a secí stroje a brány na koňskou zápřež, žebřiňáky a povozy, její výrobky budou přístupny každému malému i střednímu hospodáři, taková to bude továrna. A každý rok dá sama, jediná proti 826 starým dílnám, za 37 milionů rublů hospodářských strojů.

Rok 1927. Selmašstroj v Rostově nad Donem. Dočteš se o něm, ve všech novinách o něm píší, v rostovském „Molotu" i v „Leningradské Pravdě", jeho úkoly, rozpočet i proč právě v Rostově nad Donem.

Továrna na zemědělské stroje. Mnoho dřeva bude třeba. A nedaleko jsou bohaté lesy Kubáně.

Bude třeba železa a uhlí. Z blízkého severu posílá Donbas své vlaky.

Bude třeba elektrického proudu. Příbuzenský Artěmstroj už pracuje.

Na všechny strany se rozbíhají železniční trati, silnice, je tu moře, Don a příští Volgo-donský kanál, který spojí jedním tokem Samaru s Rostovem.

Na stroje čeká jižní Ukrajina, Černozemí, Kubáň, Zakavkazí. Rostov je jejich srdce. Srdce příští země kolchozů. Kolchozy — zatím, zdá se, sen, ale je v plánu. I Rostov je v plánu: sídlo Selmašstroje.

Rok 1928. Nad Rostovem spleť dřeva, travers, dýmu lokomotiv, prachu betonového závodu, hluku vrtaček, jeřábů a kladiv a tisíce pohybů deseti tisíc dělníků.

„Nu, občané, továrna bude?"

„Bude, občane!"

„Kdy, ptám se vás poctivě, nezdá se vám, že děláte pomalu? Čekáme, já čekám, Matvěj Trifonovič čeká, sivka čeká. Slíbili jste pluh. Kde je? A brány. Kde jsou, ptám se vás, občané?"

12. Zmechanisovaná lesní práce — Vologdská oblast

13. Sanatorium kolchozníků v Soči na pobřeží Černého moře

14. Sovchoz Ordžonikidze — Azerbejdžanská oblast

Soudruzi, říká na poradě náčelník Selmašstroje, původní projekt již nestačí. Je nutno jej přepracovat. Rozšířit výrobu. Změnit rozvrh. Zařadit nové typy.

První znaky kolektivisace se vtiskují do plánů. Na velká pole kolchozů bude třeba také traktorových pluhů a žacích strojů. Celý základ se mění. Nová oddělení se řadí k prvním budovám. Rozvrh roční výroby neodpovídá potřebě. Ne sedmatřicet, ale pětapadesát milionů rublů ročně dá nový Selmaš výroby. Do konce pětiletky musí být hotov: 1932—1933.

Rok 1929. Nad Rostovem z obalu lešení se klube město. Z prvních kolchozů se klube povšechná kolektivisace. Deputace kolchozníků zdraví svou továrnu a kritisují. Je to málo. Selmaš nám nestačí. Jeho typy nestačí. Výroba dávno nestačí. Tempo stavby dávno nestačí. Pětiletka za čtyři roky — nestačí!

Projekt je přepracován po druhé. Pak po třetí. Mladí inženýři vedou generální útok proti řešení starých. Pryč s inventářem na koňskou zápřež! Koňský pluh se krčí do kouta. Selmašstrojem prochází hrdě typ traktorového. Žací i secí stroje, hrabačky i brány se hlásí na kolchozní pole: ne koně, traktor potřebují.

Rok 1930. Leden. Zdá se, že Selmaš je již hotov. Několik malých oddělení již zahájilo výrobu. Továrna se líčí v krasavici, ale její projekt prodělává ještě poslední změny. Kolchozy rostou jako bouře. Je to vítězství, s jakým plán nemohl počítat. Ale Selmaš nesmí zešedivět dříve než se narodil. Co bylo fantasií před rokem, je dnes nutnost. Na chodu stavby jako transmisi v běhu přehazují projektanti cifry a plány. Nejnebezpečnější práce. Uvázneš prstem a ztratíš ruku. Stiskneš nepravou páku a zničíš stroj.

Američtí inženýři ve Stalingradě slyší o podniku svých sovětských kolegů a dělají nad nimi kříž:

„Fabrika není z gumy. Nenatáhneš ji."

O materiálu, pravda. Ale mýlili se.

Rok 1930. Leden. Konečně definitivní. Selmašstroj s naprostou převahou traktorového inventáře. Musí být hotov do jara 1931. Roční produkce: 115 milionů rublů.

To je poslední projekt:

100.000 traktorových čtyřřadých pluhů
40.000 traktorových žacích strojů
30.000 čtyřiadvacetiřadých secích strojů
62.500 traktorových závěsů
30.000 sekaček trávy
10.000 diskových bran
100.000 hrabaček
100.000 nákladních vozů
12.000 tun zásobních částí.

Úhrnem za 115 milionů rublů ročně.

To znamená *denně:* šedesát vagonů materiálu vjíždí branou do továrny, sto vagonů hotových výrobků vyjíždí druhou branou z továrny.

Úhrnem za 115 milionů rublů ročně.

Pana Antonova Serapionoviče Pětuchina, bývalého velkostatkáře, najdete v Berlíně. V Oranienstrasse blíže Moritzplatzu v hospodě středních let a středního stavu hraje po večerech kulečník. Jeho romantická duše byla velmi prozíravá. Do šestnáctého roku počítala obchody s válkou za výnosné. Pak jí byla bezpečná už jenom švýcarská banka. Podá vám visitku. Ruskou a francouzskou. Zjistíte, že je nyní soukromníkem. Stálí hosté vám, nováčkovi, naznačí s plachou důvěrou, že je také překupníkem podezřelých věcí a že jej kulečník v přítomnosti neznámých inspiruje k povídce o sekačce.

Dělá to tak: přijde, rozhlédne se bystře kouřem ohavných doutníků, shlédne novou tvář a tragicky se upře ke kulečníku: zelené sukno, koule žlutá a červená.

Zelená, žlutá, červená.

Sekačka.

Uslyšíte pověst o kouzelných barvách tohoto stroje a o jeho krutém zániku.

„Bolševici, pane, zničili, rozbili, rozdrtili na padrť. Sekačku i svatou Rus. Zaskočili náš rozvoj...“

Pravděpodobně i vám ukáže graciesním pohybem ruky a s lehkou úklonou zetlelý výstřižek staré statistiky o industrialisaci carského zemědělství z roku 1913: 826 dílen na zemědělské stroje s roční výrobou za sedmdesát milionů rublů; dovoz zemědělských strojů za čtyřicet milionů rublů. Úhrnem 110 milionů.

„Zničili,“ zapláče vlhkým jazykem, „bolševici sekačku i svatou Rus...“

Neříkejte mu, co jsem řekl já. Zlobil se.

Řekl jsem mu:

„O vaší sekačce, nevím. Možná, že zničili, možná nezničili. Ale statistika, vážený Antonove Serapionoviči, je proti vám. Postavili v Rostově fabriku. Velkou. Jedna — a dá víc než vašich osm set dvacet šest, vážený Antonove Serapionoviči, i s dovozem...“

Neříkejte mu to.

Zlobil se.

O BETONU

Z Rostova na Selmaš je osm kilometrů. Rozhodněte: vlakem nebo autobusem. Rozhodli jsme se pro autobus. Pro lákavou betonovou silnici.

Selmaš je pracovní město deseti závodů, velkých dělnických domů, obytných komun a patnácti tisíc obyvatel na ploše dvě stě šedesáti hektarů. Selmaš je továrna o deseti továrnách. Selmaš je kombinát. Každé jeho oddělení je úctyhodná fabrika.

Je konec července 1930.

Proplétáme se mezi polostrženými lešeními a procházíme dvoranami, jež se zovou dílnami. Selmaš ještě není dokončen. Ale již pracuje. Tady, na jednom konci dvorany, lakují hotové secí stroje barvami, jež kdysi rozveselily srdce pana Pětuchina. Na druhém konci teprve sklenáři dílnu zasklívají. Současně kují a budují kovárnu. Není možno čekat. Slavnostní otevření hotového závodu je luxus, který v Sovětském svazu nenajdeš. Slavnost zahájení výroby se opakuje každou hodinu s každým novým zmontovaným strojem.

Truhlárna už běží skoro naplno.

Je to odvážné slovo: truhlárna — pro továrnu, jež ročně zpracuje osmadevadesát tisíc kubických metrů dřeva, pro továrnu vyzbrojenou speciální sušárnou o sedmadvaceti komorách, z nichž každá stráví půl třetího vagonu, pro nepřehlednou místnost nejmodernějších

strojů, jasného světla a čistého vzduchu. Sem vejdi bez obav o svoje oči a plíce. Zmizela stará poesie truhláren. Není tu onoho jediného, vzácného zlatého paprsku slunce, který se s námahou prodírá mezi řemením a naplňuje se dřevěným prachem a poletujícími pilinami. Veliká okna nejsou zakryta transmisemi, vedení běží pod zemí a místo dělnických plic hltavě polyká prach ssací přístroj u každé pilky, u každého nebozezu, u každého hoblíku, hltavě, jako by jej sám přímo stíral se dřeva, aby jej mohl vyplivnouti do velikých cyklonů, stlačiti a vhoditi do pecí.

Tady je kovárna.

Ne, nepodobá se peklu. Po stěnách nehrozí strašidelné čmouhy, z pecí nevyšlehují ohnivé plameny, nikdo tu nepadá žárem u kovářské výhně. Na třech hektarech pod jednou střechou pět set dvacet lesklých strojů a sto padesát pecí. Plynových, bezplamenných pecí. Nikde nevidíš ohně, jen železo svítí a veliké ventilátory léčí horečku vzduchu, která jej zachvacuje, když jeřáb nese žhavý kov od pece pod pneumatické kladivo.

Taková je kovárna.

Poslední slovo techniky.

Taková je slévárna, oddělení secích strojů, oddělení pluhů, oddělení žacích strojů, všech deset velikých továren a nevím kolik pomocných dílen.

„Poslední slovo techniky" — kolikrát jen jsme to slyšeli!

Poslední slovo techniky. Opět už. Tak jako ve Stalingradě. Tak jako v Moskvě. Tak jako v Taškentě.

Největší pýcha.

Selmašstroj. Shledáváme: ze všech nejpyšnější. Nebylo žádných pomocníků ze západu. Nebylo žádných stoprocentně převzatých zkušeností. Zdokonalil vše, co znal západ. A vynalezl nové.

Máme průvodkyni: mladou inženýrku.

„Všechno *naše*, celá abeceda,“ ukazuje kruhem, když jdeme širokou hlavní ulicí továrny, po níž parní válce tančí svůj neladný národní tanec — dva kroky vpřed, dva kroky vzad — a tuhne beton.

„Od začátku zcela samostatní,“ a její dlouhý prst se zapichuje do obrazu betonového závodu, špinavé, olysalé budovy ze dřeva, s věží, jež se marně snaží skrýt svou vysokou ošklivost za zdmi nových stavení.

„Náš betonový... Nelíbí se vám? Ošklivý, pravda, ale moloděc. Nejstarší ze všech tady, první, otec všech ostatních. Už končí svůj život. Ještě podlahy v několika skladech, ulice, silnici a betonový bude pohřben. Mluvíme o něm jako o stařečkovi. Ale byl to chlapík. Dával tři sta kubických metrů v osmi hodinách, aby mohla vyrůsti kovárna a montovna a truhlárna a všechny ostatní. V jeho mlýnici jsme po prvé zkoušeli novou směs. Beton pružnější a nosnější. *Náš* beton...“

Snad to není v pořádku — ale teď už neposlouchám. Nerozumím přednášce, jež následuje. O betonu. O procentech cementu a písku a — a — čeho ještě?

„Neposloucháte, soudruhu,“ říká káravě mladá inženýrka a pak se směje:

„Nejste specialista v betonu?“

Přiznávám se: nejsem. A že myslím: vůbec nejde o beton. Že je ještě něco k tomu, něco většího a pevnějšího. A na to že se dívám. Že jsem poslouchal tón jejího hlasu a ne její slova. Že i u nás jsou továrny z betonu pevného a pružného a že žádná moc *našeho* světa nezabrání, aby se proměnily v zříceniny, opuštěné jako staré hrady. Že nám ukazuje jen půl velikosti Selmašstroje, mluví-li o jeho technice. Že v jeho zdech je něco mocnějšího, silnějšího než nová dobrá směs...

Rozumí.

„Ano," říká, „Selmaš je postaven z pevnějšího betonu. Pevnějšího, pružnějšího, mocnějšího..."

„...jako všechno u nás," dodává.

Teď sedíme v místnostech závodního výboru. Mluví jeho členové. Jeho archiv. A stará i nová čísla závodního časopisu „Selmašstrojevec".

Je to materiál o „betonu", jehož složení dobře rozumím.

Zpráva výrobní komise:

Za čtvrtletí listopad 1929 až leden 1930 přijato 111 návrhů dělnických vynálezů. Z toho schváleno 47, provedeno 34 s celkovou úsporou 16.000 rublů.

Návrh správy Selmašstroje na celozávodní schůzi o prémii pro stavebního dělníka soudruha Paňkovského:

Soudruh Paňkovský předložil správě stavby vlastní vynález na zdokonalení a zlevnění betonové masy. Jeho vynález byl proveden a dal až dosud výsledek více než 100.000 rublů úspory na stavbě. Správa Selmašstroje v souhlase s Výrobní komisí, Komisí pro podporu vynálezů a závodním výborem se proto usnesly odměniti soudruha Paňkovského prémií...

Další zápis mluví o odpovědi soudruha Paňkovského, který odmítá přijmouti prémii a zříká se jí „ve prospěch pětiletky".

(Chtěl bych mluviti se soudruhem Paňkovským. Teď, ano, teď je mi ten nový „selmašský" betonový vynález velmi poutavý, teď, ano, teď bych pozorně poslouchal přednášku o jeho složení. Obracím se poněkud neohrabaně na prvního muže ve správě závodu: Kde je? Kde je vynálezce Poltavský? Říkám to ve spěchu, pletu si jméno. Muž brunátní: Poltavský? Ne, soudruhu, Paňkovský asi, toho snad hledáte. Ano, říkám, máte pravdu! Kde je? Tady, ve správě. Mám štěstí. Mohu s ním mluvit? Mů-

žete, soudruhu, totiž, soudruhu... já jsem Paňkovský... Je „vyzdvižencem". Přešel z lešení přímo do správy závodu. Chcete-li, říkejte mu: pane řediteli. Proseděli jsme spolu celou noc. Mluvili jsme o pětiletce, o krisi na západě, o válce. K betonu jsme se nedostali.)

Probírám dál listiny archivu závodního výboru.

„Selmašstrojevec", list budovatelů Selmaše.

Materiál o socialistickém soutěžení. O úderných brigádách.

Pracuje: osm tisíc, deset, třináct, patnáct tisíc šest set dělníků.

V socialistickém soutěžení: sedmnáct procent, čtyřicet, pětašedesát, třiadevadesát procent.

Speciální výzvy:

Brigáda soudruha Pastěrjakova zavazuje se postaviti přidělené stroje v oddělení pluhů o třetinu dříve, než je udaná lhůta a snížiti promeškaný čas na 0.2 % a vyzývá brigádu soudruha Voroncova, tamže, na socialistické soutěžení.

O několik čísel později prohlášení soudruha Astěrmana, rudého námořníka černomořského loďstva, nyní elektromontéra na Selmašstroji:

Zavazuji se:

1. Pomoci Komsomolu elektrického oddělení v organisaci úderných brigád.

2. Pomáhat novým mladým dělníkům seznámiti se s naší výrobou (úvodní besedy o výrobě).

3. Žádám správu, aby v případě nenadálé potřeby v mimopracovní dobu mne povolala k vyplnění neodkladných prací a předem se zříkám přesčasového platu. Bydlím v kolonii SMS, dům č. 2, pokoj č. 73.

4. Vyzývám k následování všechny montéry, žijící se mnou v kolonii.

Půl třetího roku stavěli Selmaš. Továrnu o deseti továrnách. Město na stepi. Závod s roční produkcí 115 milionů rublů. Od prvního okamžiku do posledního pracovali úderným tempem. Jen tak to pochopíš, pochopíš-li.

V „Selmašstrojevci" vidíš fotografie. Většinou mladí chlapci. Ale i bradatí. Pod jednou čteš o vynálezu, zjednodušujícím montáž nějakých pomocných součástek. Pod skupinou druhých:

...postavili stroje slévárny kujné litiny místo v udané lhůtě čtrnácti dní za sedm a půl dne...

Pod skupinou třetích:

...zařídili elektrické vedení pro osvětlování kovárny místo v projektovaných sedmi pracovních dnech za půl druhého dne...

Půl třetího roku stavěli Selmaš.

Jen tak to pochopíš, pochopíš-li.

Seznámili nás se soudruhem Karlukovem. Ušklebuje se pod vousy, když nám vykládají jeho případ:

„Málo chybělo a byl by vyloučen ze strany... pro údernictví."

Bylo to v dubnu 1930. Uprostřed nejhorlivější práce, dva měsíce před oficiálním zahájením výroby, v hodinách, kdy oddělení čekala už jen na svou podlahu, v minutách, kdy stroje dychtily po betonových základech — zastavil se betonový závod.

Stařeček, zchvátil se.

Byly čtyři hodiny. V mechanické dílně končili právě svůj pracovní den, když přišla ta zpráva: betonový stojí.

Jediná otázka:

Kdo?

Kdo půjde na remont?

Byli vybráni čtyři nejlepší: zámečník Kučuk, zámečník Vjazenkov, zámečník Karlukov a brigadýr Kosarev.

Za pět minut již pracovali na betonovém. Pracovali celou noc. Když svítalo, zdvojnásobili úsilí. V sedm hodin ráno se betonový rozběhl.

A brigáda s ním: k mechanické, do práce. Kučuk, Vjazenkov, Karlukov a brigadýr Kosarev v čele.

V mechanické již vědí: stařeček betonový běží.

„Výborně, chlapci. A teď domů!"

„Ne!"

A hrnou se k svým ponkům.

Zavolali inženýra:

„Soudruzi, čtyřiadvacet hodin jste pracovali . . ."

„. . . a teď začíná naše pracovní doba. Zůstaneme."

Zavolali důvěrníka buňky:

„Chlapci, nesmysl! Musíte jít domů!"

„Ne!"

Zakročil závodní výbor.

Pohádali se do krve.

Musili jim pohroziti nejpřísnějšími stranickými tresty.

Pak šli, brumlajíce nad nevděčným osudem úderníka na rostovském Selmašstroji.

Čtyři mušketýři, to přízvisko jim zůstalo.

Mušketýr Karlukov vpadá do historie:

„Nerozuměli nám, tak je to. Myslili, že jsme výtřasové. A zatím, soudruhu, práce plavala. Ten den jsme ztratili, ztratili jsme jeden den z plánu. Cožpak bylo v plánu, že se betonový zastaví? Nebylo. A proč nás tedy vyřadili? Spěchali jsme, abychom byli hotovi do sedmi, abychom včas nastoupili. A oni na nás s vyloučením. Nebylo to v pořádku . . ."

Soudruh Karlukov stále není přesvědčen. Zdraví není v jeho rozpočtu. Z usnesení buňky chodí teď do kursů methodologie a biochemie práce. Svádí prý ostré půtky s přednášejícím lékařem, ale po prvé už přiznal porážku,

když mu jemné přístroje biochemického oddělení ukázaly změny krve a moče člověka v klidu a člověka pracujícího.

„Ten beton je příliš tvrdý," směje se náš průvodce, mladá inženýrka, a obrací se ke mně:

„Nu, jste už spokojen? Je to to, co jste hledal, soudruhu? Už posloucháte a rozumíte?"

„Ano," odpovídám, „teď poslouchám a rozumím."

„A přece jste neviděl všecko. Máme svůj vynález i v tomto oboru. Novou směs, soudruhu, nový typ úderné brigády, nejpevnější a nejpružnější materiál, z něhož stavíme Selmaš a jeho první výrobky."

Jdeme do oddělení secích strojů.

Betonovou ulicí řítí se kolem nás elektrické vagonky s prvními vzorky.

Ze slévárny, z kovárny, z truhlárny sbíhají se k oddělení běžící pásy.

„Zdokonalený typ. *Náš* . . .," zdůrazňuje mladá inženýrka, „. . . . a *naše* brigáda . . ."

Nad stroji visí malé červené praporky. Znak úderníků. Vedou tě jako turistické značky, jako šipky veliké výstavy, z oddělení do oddělení.

Brigáda na běžícím pásu.

Skvoznaja brigada.

O SKVOZNÉ BRIGÁDĚ

3. ledna 1930 uzavřel staligradský Traktorstroj s rostovským Selmašstrojem smlouvu o socialistickém soutěžení.

Dva giganti první pětiletky zahájili závodění.

Ve smlouvě byly přesně stanoveny úkoly soutěžících: Tempo práce, zlepšení její jakosti, snížení nákladů, snížení prozaháleného času, boj proti negramotnosti a jiné body o výrobě a dělnické úrovni.

Poslední z nich byl slavnostní závazek:

Do dne zahájení XVI. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu zavazuje se stalingradský Traktorstroj dáti první traktor a rostovský Selmašstroj prvních pětadvacet secích strojů jako dar sjezdu.

Později, když bylo stanoveno přesné datum zahájení Šestnáctého sjezdu VKP (b), byl dán i den splnění tohoto závazku:

15. červen 1930.

Stalingradský Traktorstroj těžce zápasil se zpožděním amerických dodávek. Amerika nedovedla ocenit tempo stalingradských. A když je ocenila, nedovedla s ním udržet krok.

Šestnáctý sjezd byl odložen o týden, protože nebyla včas skončena kampaň krajských konferencí. Úderníci stalingradského pracovali dějinnými údery dnem i nocí. Sedmnáctého června byl první stalingradský traktor ho-

tov. Pět dní před zahájením sjezdu. Závazek smlouvy s rostovským Selmašem byl splněn.

Rostovský Selmašstroj nečekal na americké dodávky. Amerika nebyla jeho spolupracovníkem. Budoval jen své konstrukce, jen svými silami ze svého materiálu. Ale do cesty se mu postavila jiná překážka: nemohl být nikdy dost definitivní. Všechny závody hospodářských strojů a traktorů v Sovětském svazu prošly korekturou bouřlivého růstu kolchozů. Ale plán Selmaše byl přímo smyt se světa proudem kolchozního hnutí, stále silněji bily vlny kolchozů do jeho stěn a projektanti stáli nad nimi jako záchranné mužstvo, jež uprostřed povodně staví a rozšiřuje stále mocnější hráze.

V jeho růstu bylo plno nerovnoměrnosti. Stále jej hnala vpřed a stále brzdila. Ozubená kolečka se točila rychleji — a nezapadala do sebe.

Když byl v lednu 1930 přijat poslední a definitivní velkolepý plán, zdálo se, že bude možno najít rovnováhu. Socialistické soutěžení vyvažovalo tlak kolchozního růstu. Až do dubna rostl den na dni jako zákonná stavba. Koncem dubna, při prvních pokusech o zahájení výroby, ukázala se živá rána. Nebylo možno myslit na rovnoměrnou výrobu secích strojů. Modelárna, truhlárna, kovárna i montovna byly připraveny.

Slévárna nestačila.

Úderné brigády všech oddělení čekaly na její práci. Kolečka, zapadající do sebe, se zpomalovala ve svém běhu.

Socialistické soutěžení dostoupilo rekordů. Sta nových dělníků vstoupila do úderných brigád. Na svěžích stěnách oddělení se objevily transparenty. Ještě dnes je tu čteme:

Všecky síly na první secí stroj k XVI. sjezdu

Ale nedočkavé ruce úderníků oddělení secích strojů byly bez práce. Slévárna se zpožďovala.

„Nestačíme. Nebudeme moci splnit svůj slib..."

...jestliže...

„... jestliže nenalezneme novou formu, v níž by se mohla projevit dělnická iniciativa. Stroje nepoběží rychleji, jen nová methoda dělnických hospodářů může jim přidati obrátky."

Tak to říkal vůdce Selmašstroje, soudruh Glebov-Avilov na velké závodní poradě všeho dělnictva Selmašstroje.

Úderné brigády už nestačily samy o sobě. Úderné brigády mohou zvýšit výkonnost a hospodárnost v oddělení, v němž pracují, ale nemohou zabránit tomu, aby se nezastavily, když oddělení, od něhož přejímají práci, se dostane do špatné situace.

„Nestačíme. Nebudeme moci splnit svůj slib, jestliže nenalezneme *novou* formu socialistického soutěžení..." řekl vůdce Selmašstroje soudruh Glebov-Avilov na velké závodní schůzi v posledních dnech měsíce dubna.

Nová forma byla nalezena.

Ze schůze vyšel podnět, ve dvou dnech byl propracován a uveden v život:

Brigáda — řetěz.

První pokus byl učiněn v procesu výroby secích strojů. Z každého oddělení, jímž secí stroj — od podoby neobdělaného dřeva a litiny až k poslední své formě — prochází, byli vybráni nejlepší z úderníků. Byla z nich vytvořena jedna brigáda se zástupci ve všech odděleních. Na první výrobní poradě nové brigády rozebrán celý výrobní proces těchto nových secích strojů a rozděleny úlohy jednotlivých článků v řetězu brigády tak, aby byla udržena přesná rovnováha a aby kdykoliv mohla jedna část pomoci druhé, objeví-li se v její práci překážka.

Od pracovny konstruktérů až k montovně rozběhl se pohyblivý pás nové brigády.

Tak běží:

Pracovna konstruktérů.

Modelárna.

Truhlárna.

Slévárna.

Mechanika.

Kovárna.

Montovna secích strojů.

Běží od náčrtku až k bráně továrny, jíž projíždějí secí stroje do kolchozů a sovchozů.

Běží celou výrobou a nese svůj příklad z oddělení do oddělení.

Je to jen malé přeskupení sil, zdá se. Ale Selmaš se rozbíhá novým tempem. Z oddělení vozů a z oddělení traktorových pluhů se hlásí nové brigády se stejnou organisací, počet výrobních porad dělníků roste, na každé z nich nalézány nové nápady a nové nedostatky, jež je možno odstranit, Selmaš dostává novou organisaci, ne strojů, ale hospodářů.

Celou výrobou běží pohyblivý pás nové brigády.

Dělníci ji nazvali:

Skvoznaja brigada.

Průvanová brigáda — letící brigáda.

Výkonnost oddělení byla zvýšena o 20%. Prozahálený čas snížen na dvě desetiny procenta a pak úplně zmizel z výkazů oddělení, brak snížen na půl druhého procenta, mzdy zvýšeny o dvanáct až patnáct procent.

To bylo v květnu a červnu roku 1930.

Den jednoho závazku smlouvy mezi rostovským Selmašem a stalingradským Traktorovým se rychle blížil.

Úderné brigády horečně pracovaly ve Stalingradě.

V Rostově pracovala první „skvoznaja brigáda".

15. června stál ve skladišti secích strojů dar šestnáctému sjezdu.

Červené, zelené a žluté secí stroje.

Nebylo jich pětadvacet.

Bylo jich padesát.

Skvoznaja brigáda traktorových secích strojů už není sama. Selmaš je síť skvozných brigád, které se proplétají. Selmaš je „skvoznaja" fabrika.

Padesát secích strojů nebyl největší dar Selmaše šestnáctému sjezdu. Skvoznaja brigáda, zkušenost nové, vyšší formy účasti dělnických mas na řízení výroby, to byl větší dar.

Mluvíme o něm s melancholickým Američanem, který už dávno není melancholický. O tom novém poměru k práci. O smrti dřiny. O zrození tvorby.

Loď se kolébá, moře je pokojné, veselé, studené nebe svítí nad ním a Američan mluví:

„To je největší. Neboť, pane, člověk je tvůrce. Veliké věci by zůstaly snem, kdyby nebylo sovětů."

A dole v kabině mladý korektní Němec opakuje ruská slovíčka, aby nezapomněl.

15. Věda ve službách svobodného člověka — Obilní pokusná stanice u Moskvy — křížení pšenice

DĚLNICKÁ INICIATIVA

3

CESTA

S OČIMA OTEVŘENÝMA

„Ptám se vás: viděl jste tam ty vyzáblé tváře a hlad, který zabíjí miliony?“

„Ne!“

„Ptám se vás: viděl jste tam ty vyrabované vesnice a sedláky, zoufalé nad koncem, který se blíží?“

„Ne!“

„Ptám se vás: viděl jste tu nespokojenost, kterou už nemůže zlomit žádný teror? Viděl jste povstání proti bolševickým usurpátorům?“

„Ne!“

„Viděl jste přeplněné žaláře a muka, jimiž trpí jejich věžňové?“

„Ne!“

„Viděl jste popravy? Viděl jste, jak jsou nespokojení a hladoví stavěni ke stěnce a před očima svých nejbližších, na návsi, na ulici odstřelováni jako pěnové dýmky ve střelnici?“

„Ne!“

„Neviděl? Ach, myslil jsem si to! Neukázali vám. Nic jste neviděl!“

— — — — — — — — — — — — — — —

„Soudruhu, viděls tam skutečně nedostatek?“

„Ano!“

„Soudruhu, viděls tam opravdu fronty před konsumy? Dlouhé fronty žen i mužů, kteří čekají na svůj příděl?"

„Ano!"

„Soudruhu, viděls tam lidi špatně oblečené, dělníky, jejichž lokte a kolena mluví o nouzi?"

„Ano!"

„Viděls tam malé pokojíky, ve kterých se tísní celá rodina, temné sklepní byty, vagonové kolonie, dřevěné baráčky, v nichž je zima v zimě a žár v létě?"

„Ano!"

„To všecko jsi viděl, soudruhu? Nedostatek, nedostatek, nedostatek? Ach, nic se tedy nezměnilo..."

— — — — — — — — — — — — — — — — —

„Dívej se dobře! Choď všude s očima otevřenýma! Musíš vidět i úspěchy i nedostatky. Chceme se učit. Všechno je užitečné v této škole. I úspěchy i nedostatky."

To psaní mi psali havíři z Lomu dva dny před odjezdem do Sovětského svazu.

Díval jsem se dobře. Chodil jsem všude s očima otevřenýma. Viděl jsem úspěchy. I nedostatky. Kdybych je byl neviděl, byli by mne vzali za ruku, přitáhli, hlavu přistrčili až k tomu, co bylo nutno napravit:

„Hle, náš nedostatek!"

Ale brzy jsem poznal, že mi jej ukazují proto, aby na něj sami nezapomínali. Denně připínali seznam nedostatků svému životu jako uzdu nadšení, které příliš strhávalo. A snad ani nepozorovali, že násobí svou slávu obtížemi, které překonávají.

Sovětská nouze — to nejsou hadry na sešlém, zmrzačeném těle žebráka. Sovětská nouze — to jsou šaty na těle dítěte, které z nich vyrůstá. Díváš se na ně: kalhoty nad kolena, ramena tísní, rukávy sotva zakrývají před-

loktí. Nu, chlapče, běda, za chvilku všecko popraská, vyrůstáš ze svých dětských kalhotek...

Ale...

Ano, ale *jak* vyrůstáš! Jak sílíš, jak mohutníš, jaký jsi ty už statný hoch, urostlý, už nejsi dítě, už jsi muž, vida ho, celý, velký muž!

A pak nevidíš jeho těsné nohavice a kabátek, který hrozí popraskat ve švech, vidíš jeho mladou silnou postavu, širokou hruď a nohy, na nichž pevně stojí.

Na XVI. sjezdu strany mluvil o obtížích Stalin. Ale dávno před šestnáctým slyšel jsem táž slova z úst dělníků, táž slova, když zdůrazňovali svůj bezmasý den, táž slova, když ukazovali dlouhou frontu před CRK:

„Naše obtíže mají svůj speciální charakter. Naše obtíže nejsou obtížemi *úpadku* ani obtížemi *zastavení*, ale obtížemi *růstu*, obtížemi *rozmachu*, obtížemi *cesty vpřed*. A co to znamená? To znamená, že naše obtíže samy v sobě obsahují možnost jejich překonání. To znamená, že ony samy dávají nám předpoklady k tomu, aby byly překonány."

A každý den jsem viděl obtíže a nedostatky. A každý den jsem viděl sílu, která — nedbajíc jich — budovala, tempo, které rostlo přes ně, iniciativu, velikou iniciativu, která — nepodlomena jimi — se rozvíjela a překonávala je.

Sovětský svaz je veliká země. Země tisíce protikladů. Cestovatel, který jím projíždí, turista, který se vypravil diviti se a překvapovati, přinese jich ve svém zápisníku na celou knihu a na vypravování po večerech celého roku:

Brodil jsem se ve vysokém sněhu.

Po týdnu mnou lomcovala malarie v sedmdesáti stupních žáru Střední Asie.

Ve dvou dnech vystřídal jsem nejmodernější auto na asfaltu velkoměsta za kolébavého velblouda v písečné poušti.

Koupal jsem se v neklidném moři a druhého dne jsem vystupoval mezi ledovci nejvyšších hor.

Prošel jsem kraji, kde vzduch stále pláče drobnými kapkami mlhy a rychlík mne odnesl do krajů téže země, které neznají deště po celý rok.

Leningrad, nejmladší město Evropy a Samarkand, město Šeherezády, Dněprostroj a Divol-I-Kijomat, hradbu strašného soudu, postavenou Alexandrem Velikým, největší dětský institut a hrob Tamerlánův —

— to vše jsem viděl v jediné zemi.

To vše je Sovětský svaz.

Ano, i to.

Ale nejsem cestovatel ani turista. Díval jsem se očima otevřenýma, abych viděl tisíce růzností, jež tvoří nový život.

Úspěchy i nedostatky.

Přišel jsem k holiči. Holičské družstvo. Pět bílých plášťů se tu míhá, ve třech z nich jsou ženy. Na rozviklaných židlích nebo přitlačeni ke stěnám, čekají muži. Šedesát, sedmdesát mužů. Je éra ,,holičské krise". Zeptáš se:

,,Kdo poslední?"

Ozve se ti kdesi v koutě muž, s něhož nespouštěj očí. Je to tvůj předchůdce. Až usedne do křesla holičské oficiny, poznáš, že přišla tvoje chvíle. Po hodině či dvou trpělivého hromadného čekání budeš oholen čistě a rychle do ztracena ubroušenou břitvou, která zní v tvých vousech jako tenký ocelový drátek.

Už sedm let holí ta břitva a není jiné. A kdyby byla, není dostatek holičů. Je potřebí lidí na důležitější práce.

K vysokým pecím, na příklad, odkud vyjdou zárodky nových břitev.

„A právě teď, čert to vem, ruský člověk odložil bradku. Hygiena, občane, správně, ale holičů není."

Hle, náš nedostatek!

Ale zatím co čekáš, slyšíš debatu a něco silného tě do ní vtáhne. O kolektivisaci. Dávno už byl překročen plán, občané, rolník pochopil výhody kolektivního hospodářství. Kdo s koho, občané, taková byla otázka na vesnici a už tu máme odpověď: kulak bude likvidován jako třída. Začíná socialistické zemědělství. Četli jste? Ano, četli! Půl třetího sta milionů metrických centů, ani o tunu méně, dávají už letos kolchozy. Půl třetího sta milionů, občané, vesnice už jde s městem.

Hle, občané, naše úspěchy!

Zachytíš ještě vysoký tón do ztracena ubroušené břitvy ve znění milionů metrických centů kolchozního obilí, první velké socialistické žně, která otřásá celým světem, dopadajíc do nákladních aut a vagonů sovětského hospodářství?

Byli jsme v Charkově v redakci „Dělnických novin". Přišel tam zedník, postříkaný maltou. Dělnický dopisovatel:

„Napíši článek. Máme dvě nové úderné brigády. Jen mýdlo potřebuji. Umýt se, takhle přece nemohu psát."

Mýdlo není.

Je éra „mýdelné krise".

Až za dva dny dostane redakce nový příděl zelených těstovitých kousků, které nepění a rozpadávají se po třetím namočení. Měř kulturu národa podle spotřeby mýdla!

A zedník sedí už za stolem, z jeho rukávů spadává prach na lesklou desku, píše na skromných útržcích pa-

píru, který horlivě pije fialový inkoust, píše o základech nového charkovského závodu na traktory a o tempu, kterým roste socialistické soutěžení. Jeho ruce, pro něž není mýdla, jsou postříkány maltou, spojující první zdi nového gigantu pětiletky.

Zítra bude jeho článek v novinách. Bude vytištěn ve sloupcích, sahajících až k okraji papíru. Je nutno využít každého kousku, papíru je nedostatek. Náklad časopisu se dvanáctkrát zvýšil v posledních pěti letech a v balachňanské papírně pracuje teprve první nový stroj. Ale v těch sloupcích až k samému okraji se dočteš o pokrocích na stavbě Dněprostroje a o plánu na Angarstroj, desetkrát většího soupeře dněperské přehrady, o převýšení pětiletého plánu na charkovském elektrotechnickém závodě, o nových železárnách na Krymu a největší šachtě, jež byla založena v Donbasu.

Není hřebínků.

A v Saratově budují továrnu kombajnů, které sčesají miliony hektarů sovchozových a kolektivních polí.

Není zápalek.

A v Magnitogorsku zapalují věčný oheň v gigantické vysoké peci.

Není —

Ničeho není dostatek.

Ničeho není dostatek, neboť tato země, jež dávno překročila dětský věk carského průmyslu, hladoví bez konce. Hladoví ne po tom málu, jež měla. Hladoví po nejvyšším.

Kdybych byl cestovatelem, viděl bych rozdíly mezi horami a dolinami, milionovým městem a pouští.

To vše dohromady je Sovětský svaz.

I to.

Ale viděl jsem veliké budování a drobné nedostatky. Budování věku a nedostatky dne. Snad by rostly, rostly

by a den by pohltil věky. Ale nad tím vším byl radostný úsměv, sebevědomé nadšení, vítězná dělnická iniciativa.

Hle, naše nedostatky.

Hle, naše úspěchy.

Součet, soudruhu, je aktivní.

Součet, soudruhu, je Sovětský svaz.

LAHVIČKA EAU DE COLOGNE

Možná, že bys usnul.

Vlak je neúnavná chůva. Jeho houpavou písničku slyšíš i když tě spánek ohluší; zvolna a měkce, ale neodbytně tě ukládá na širokou pohovku sovětského vagonu a i melodie stepi je tichá, monotonní.

Šedozelená melodie.

Možná, že bys usnul, naslouchaje desátou hodinu této melodii.

Bude noc, je to přirozené, je to řád týdenních putování sovětskými železnicemi: Spi!

Ale ten muž naproti na lůžku číslo 2 — ten muž ti nedá spát. Je zajímavý s každého místa, s něhož se na něj díváš.

КУРАЙЛИ РАЗ'ЕЗД

Kurajli-razjezd, četls na té malé staničce s jedním stavením, dvojí kolejí a širokou stepí kolem dokola. Tam přistoupil tvůj nový soused. On a pes. Byl-li obyvatelem Kurajli-razjezdu, Kurajli-razjezd vymřel v té chvíli, kdy jej opustil. Nebyl-li obyvatelem Kurajli-razjezdu, jak se dostal na ten opuštěný ostrůvek v šedozeleném moři?

Zdá se, že je smrtelně unaven. Má vpadlé oči a vrásky, rozbíhající se od kořene nosu až do úkrytu vlasů. Je unaven. Nebo nemocen.

A nespí.

V intervalech, jejichž pravidelnost můžeš sledovati na hodinkách s vyraženým sklem, objímajících jeho zápěstí, i v těch pravidelných intervalech vstává, otvírá vetchý kufřík, opatrně a chvatně zvedá lahvičku, kdysi naplněnou kolínskou vodičkou, nyní s podivnou temnou a přece zářící tekutinou, a staví ji mezi sebe a západ, který právě dokončuje svůj poslední červánek, určený nadšení druhořadých lyriků a pokojnému oddechu prostých lidí.

Tajemný muž s tajemnou lahvičkou.

Zvědavý cizinče, zbývá ti jazyk, aby ses zmocnil tohoto tajemství — usneš pak klidně, jak je to přirozené, jaký je řád týdenních putování sovětskými železnicemi. A tak vzniká tvá otázka:

„Co máte, občane, v té lahvičce, která byla určena, jak se zdá, zcela jinému druhu tekutiny?"

„Vidíte, to je..."

Myslil bys, že ani nepozoroval tvou přítomnost a teď ti odpovídá, jako bys s ním byl v horlivém rozhovoru už několik hodin, jako by jen jen očekával tvou otázku a byl připraven odpověděti na ni dříve, než bys domluvil.

A v té chvíli, aniž to tušíš, loučíš se se spánkem první noci ve stepi.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Je z Leningradu.

Je mu třicet let.

Mluví překotně. Chce svých bohatých třicet let vypovědět v první z tisíce a jedné noci, v nichž bys mohl poslouchat nepohádková vypravování nových hrdinů.

Jako inženýr-geolog věnoval se naftě. Je jako kouzelný proutek. Sklání se k zemi na místech, z nichž za několik

neděl vyrážejí mohutné naftové proudy. Byl poslán do Kazachstanu. Do těchto stepí, jimiž projíždíme. To zde, to je embijský rayon. Řeka Emba dala jméno tomuto úseku země o sedmdesáti tisících čtverečních kilometrů, pod nimiž se táhnou naftové prameny od severovýchodních břehů Kaspického moře až k železniční trati Orenburg-Taškent.

Už dávno se vědělo o tom bohatství.

Kdysi, za carského Ruska, začali tu hledat. Kopali dvacet metrů — byla to anglická společnost — pak odešli. Neodešli dobrovolně. Vzdali se. Podmínky života příliš obtížné. Příliš obtížné!

Nafta existuje dál jen v plánech petrohradských geologů.

Pak se z Petrohradu stal Leningrad.

„Pětiletka, soudruhu, ta není zařízena na plány, jež nelze uskutečnit. Vrhli jsme se na embijský rayon."

Ano, vrhli se na embijský rayon. Ale to znamenalo: Zřekni se života! Zřekni se života na dva nebo na tři roky. A kdoví, vrátíš-li se!

Nebylo možno prostě poslat dělníky na tato místa. Nebylo spojení s místy, na nichž se začínalo vrtat. Není tu usedlých obyvatelů. Je jen step. A v ní, šedesát verst od železnice, je třeba žít a pracovat. Zásobování, ano, zásobování bude těžké, velmi těžké! Snad někdy nebude co jíst, nikdy nevíš, co se může stát v daleké samotě. Onemocníš a do nejbližší nemocnice je dva dny cesty. Ne, není možno prostě poslat dělníky na tato místa.

Kdo se hlásí dobrovolně?

Přihlásilo se několik set. Potřebovali jen sedmdesát.

Už druhý rok žije sedmdesát dělníků ve stepi, šedesát verst od železnice. První měsíc spali pod širým nebem. Nebylo ani stanů. Teď jsou stany a nouzové baráky. Vo-

da chutná naftou. Chléb tvrdne dříve, než se dostane do jejich rukou. Byly dny, kdy prudká vichřice napadla stany a obnažila jejich těla ostrému, pronikajícímu chladu. Byly dny, kdy se voda ztratila a pak žíznili nebo se skláněli do kalné řeky, dělíce se o její proud s velbloudy a dlouhorohými berany. Byly dny, kdy vozy s čerstvými zásobami zbloudily ve stepi nebo vlak zapadl v závějích na Uralu. Pak měli hlad a stáčejíce do kornoutku staré noviny, sypali do nich úlomky suché stepní trávy, aby čpavým dýmem této primitivní cigarety naplnili žaludek.

Už druhý rok žije sedmdesát dělníků ve stepi, šedesát verst od železnice. Ani jediný neodešel.

Step je tajemný kus země. Říkalo se, že prý jen Pamir zbýval ještě k zamapování, ale ne, soudruhu, i tahle step byla v mapách zakreslena jen bohatou fantasií starých topografů. Teprve teď vzniká nová přesná mapa nekonečných desítek tisíc čtverečních kilometrů stepi. Tam, uprostřed tábora dělnických dobrovolníků, pracujíce, když je třeba, na vrtacích pracích, žijí dva mladí topografové. Z jejich rukou vychází ta nová přesná mapa. Nový rys do obrazu světa.

„Dobýváme země."

Říká to velmi prostě, samozřejmě.

Minulého roku, v zimě, o dovolené, zajel do Leningradu. Po dlouhých měsících dostal do rukou čerstvé noviny. Četl řeč Stalinovu: O úspěších prvního roku pětiletky. Všechna čísla opsal do svého zápisníku.

„Předčítám je, když slunce stojí vysoko a nedá nám pracovat. Mluvíme o nich. Je v tom veliká síla, nevím, cítí-li to všichni tak, jako my, kteří jsme stále sami a už dávno jsme dovypravovali svoje historie: první rok našeho plánu vyplněn, vyplněn s převýšením. Rozumějte dobře: *našeho* plánu. Snad jsme odříznuti od všeho, co

se hýbe, ale *plán* — to jsme také my, jsme jeho kus a nic nás nemůže zbavit tohoto spojení."

Nejsem romantická slečinka a řekl jsem mu to. Řekl jsem mu, že to nadšené odříkání snad přece zní poněkud nevěrohodně. Nebyla to zloba, ale roztrpčení, s nímž mi odpovídal:

„Nechápete? Také nechápete? Zdá se vám samozřejmé, že lidé strádají ve válce. Že se odříkají, aby mohli zabíjet. A nevěříte v jejich odříkání, když chtějí tvořit."

Posloucháš.

Můžeš pochybovat — projíždíš první dny sovětskou zemí.

„A, ostatně, teď už nejsme sami. Máme souseda. Nový sovchoz. Gigant číslo druhé. Založili jej před půl rokem a roste. Nový kus stepi dobyl sovětský člověk. Nový kus země. Teď už bude dostatek chleba i pro nás. Nebudeme musit čekat a třeba marně čekat. Kdybyste k nám přijel za deset let, už to nebude step, na níž je pánem slunce a opuštěnost. Už to bude město člověka."

Venku je noc a step. Dobré, neúnavné chůvy. A přece tento člověk s opálenou a vyhublou tváří a s unavenýma očima vyzařuje tolik prudkého, nikdy nezapadajícího dne.

V jeho rukou se leskne lahvička. Je to pomocnice v mých rozpacích:

„Aha! A ta lahvička, soudruhu!"

Teď se radostně usmívá:

„Pro ni dnes výjimečně jedu tímto vlakem. Pro ni jsme se tu setkali. Šedesát verst jsem projel stepí, nikoho jsem nepotkal a nikomu jsem to nemohl povědět, povědět naši největší chloubu..."

Po prvé mluví zvolna:

„V té lahvičce je *nafta*, soudruhu! *Nejčistší nafta* na celém světě..."

„...dnes ráno jsme ji našli."

Dnes ráno vyrazil v embijské stepi pramen nejčistší nafty. A právě na onom místě, kde před lety začali kopat Angličané.

„Hlupáci, vzdali se po dvaceti metrech hloubky. Vzdali se nejčistší nafty světa. Vidíte, a pětiletka ji objevila."

Ani slova o tom, kolik z vlastního života vložili do země, která se odvděčila pramenem. Zdá se mu, že není třeba mluviti o tom, že pětiletku tu representuje sedmdesát dělníků a specialistů, kteří platí její úspěchy svou námahou a odloučením od světa. A že jen odříkavé nadšení všech dovolilo jim nalézti to, čeho se vzdali Angličané, jež hnal motor spekulace vlastní firmy.

Angličané se vzdali.

Ale stačili ještě zaházeti všechny své vykopávky a do nepřesných map nepřesně a ledabyle zakreslili místo, aby je nikdo nenašel.

A přec je našli. Historii nového nálezu — tu již musíte slyšet.

Nálezcem je pes.

Týž pes, který leží na chodbě vagonu před dveřmi našeho kupé. Tři roky už provází muže s nejčistší naftou. Viděl svého pána se sklánět a zvedat minerály. Nosil mu kdejaký kámen, který se mu zalíbil. Pozoroval, že některé stíhá opovržení: pán je zahazoval. A jiné že putují do kapsy inženýra: mají tedy cenu. Naučil se rozlišovat. V několika měsících poznal, který kámen nese stopy přítomnosti nafty. Naučil se vybírat jen takové a označovat místo, kde je nalezl. Jeho čenich byl stále napjat

k zemi. Tak přinesl jednoho dne kámen, který je zavedl k zavaleným vykopávkám Angličanů.

Zavedl je k místu nejčistší nafty na světě.

„Vidíte, to je můj pomocník. To už není pes. To je spolupracovník."

Kopali dlouho. Pramen se skrýval hluboko v zemi. Až dnes ráno se objevil. Viděli: čistá, úplně čistá nafta.

Inženýr byl rozechvěn. Rozhlížel se kolem sebe. Nebylo tam žádné nádobky. Nerozmýšlel se dlouho. V kapse měl lahvičku kolínské vodičky. Přepych ve stepi. Přepych, který jej těšil. Takové laciné znamení civilisace, dokonce sentimentální pod strništěm jeho neholené brady. Zapomněl na tuto sentimentalitu. Odzátkoval lahvičku, vylil a dříve, než poslední kapku mezi sebe spravedlivě rozdělily suchá půda a hltající slunce — v lahvičce zářila nafta.

A to je ta lahvička Eau de Cologne, s níž nyní jede do druhé části rayonu, pochlubit se, podat dobrozdání a vyžádat direktivy.

Jede sám. Ještě před několika dny bylo by to možná obtížné. Byl jediným inženýrem v celém rayonu. Jeho pomocníci byli studenti. Půl roku na vysoké škole v Leningradě, půl roku pracují zde. A pak opět půl roku Leningradu, půl roku Emby. Ale dnes, dnes už jsou tu dva odpovědní inženýři.

I to mi musí říci, ve spěchu, aby vše stačil, i to mi musí vypovědět, kdo je ten druhý.

Do války pracoval na poli. Zemědělský dělník, který měl to štěstí, že prošel třemi třídami školy. *Vesnické* školy — víte, co to znamenalo v carském Rusku?

Pak přišla válka. Prošel ohněm imperialistických front, aktivně se zúčastnil bojů v občanské válce. Jako rudý gardista poznal svět. Poznal, že v člověku mohou být

16. Mongolská státní knihovna

17. My, zítřek svobodných národů

i jiné síly, jiné schopnosti než dobře pokosit lán žita. Před ním byla nyní otevřena cesta. Měl nadání. Cítil to. Rozhodl se jíti na studie.

Sto padesát verst prošel pěšky. Na konci těch sto padesáti verst bylo město se střední školou. Uznali: nadání. Ale zjistilo se, že vesnická škola, jež mu dala první základy vzdělání, se ničím nelišila od ostatních škol na vesnici carského Ruska: dovedl s obtížemi číst, psát už vůbec ne.

Tak začínal od začátku. Nejdříve číst a psát, pak střední škola a pak universita. Studoval poctivě. Důkladně. Rychle. Poslali jej na praxi do embijského rayonu. Ukázal, co dovede. Psali o něm do Leningradu a prosili, aby byl ponechán ještě několik měsíců v rayonu. Je ho třeba. A zatím měl odjet na podzim znovu do školy. Na poslední půl roku theorie.

Už neodjede.

Před několika dny přivezl pro něj kazachský posel telegram.

„Budete-li nám psát, soudruhu, neposílejte telegram. Zůstane v Kurajli-razjezdu, dokud se nenastřádá zásoba, která by stála za cestu k nám. Psaní nebo telegram — leží a čeká. Jsme jako námořníci a Kurajli-razjezd je náš přístav. Neposílejte telegram. Zbytečně zatěžujete linku."

I jeho telegram ležel a čekal. Dostal jej s půlměsíčním zpožděním. Měl ruce zamaštěny naftou. Otřel je o kalhoty s pomalou rozpačitostí šestatřicetiletého studenta. Rozbalil telegram.

A pak se dlouze smál a jeho zhnědlé tváře potemněly červení.

Oznamovali mu, že práce, kterou vykonal, dává mu oprávnění k titulu inženýra.

Jsou dvě hodiny, praví moskevský čas. Čtyři hodiny východního pásma, jak ukazují nezasklené hodinky našeho inženýra.

Modrá barva stává se fialovou. Oknem proniká ostré červené světlo. Slunce vychází.

„Teď už se u nás pracuje plnou parou. Začínáme časně, dokud je možno pracovat. V poledne — to je veliký žár. Až zase večer.

Pracujeme deset i dvanáct hodin denně. Někdy i více. Ano, nedodržujeme pracovní dobu. Nikomu z nás nenapadne mysliti na to. Nikdo nás nenutí — jen naše práce. My *víme*, že každý metr do hloubky k pramenům nafty je o kousek výš, o kousek blíž k socialismu. Myslíte, že tu říkám fráze? Ne, soudruhu! To je náš život. Nemáme tu pohodlí. Nemáme tu blahobyt. Nemáme tu ženy, a to, soudruhu, není malý nedostatek. Ale přece máme milenku: naftu. A s tou se milujeme velikou láskou, ne pro ni samu, ale pro to, co dá. Zarazil jste mne prve. Teď se stále kontroluji a bojím se, abyste neviděl gesto tam, kde je naše poctivost. Ve stepi se nenaučíte přehánět. Ve stepi se odnaučíte lhát sám sobě. Ve stepi myslíte příliš prostě, až příliš prostě. Život je tu těžký a kdybyste hledal útěchu ve lži, zabil by vás...“

— — — — — — — — — — — — — — — —

Noc ve stepi končí.

Krátká noc cesty na východ.

Stanice Izembet.

Loučíme se. Mizí rychle za topoly, tím jediným stínem staniční budovy.

Vlak, dobrá chůva, začíná opět svou ukolébavku.

Marně.

Neusneš.

Oknem běží pásmo stepi. Na obzoru řídko jurt.

Pod vlakem velbloudi zvedají své zvědavé hlavy k vagonům.

ZABITÝ ZLOČIN

O hrůzách sovětských žalářů jsem přemýšlel ve vězeňském klubu v Lefortovu. Promítací aparát právě dobzučel, film o prvních úspěších pětiletky skončil, s plátna zmizely dokonalé fotografie nových závodů a složitých strojů, tma zhasla, žárovky zářily a klub se naplnil potleskem.

Čtyři sta občanů tleskalo. Pak složili dlaně do kapes a vyšli do koridorů.

Zakouřit si.

A třeba nám povědět své případy.

Byli to vrazi, zloději, defraudanti a žháři. Vypravovali nám o všem tom, jako o daleké minulosti. Někteří mluvili mnoho. Někteří mlčeli. Pak zněl chodbou hlas, oznamující konec přestávky a pokračování představení.

Na plátně se objevil Pat a Patachon. Byli k smíchu nešťastní, krabatili tváře nad marnou láskou, rozbíjeli nádobí a uváděli do nepříjemné situace zbohatlíky, žíznící po šlechtickém erbu. Jejich neohrabaný humor se líbil. Všichni se radostně smáli.

Zavřel jsem oči a myslil na hrůzy sovětských žalářů. Čtyři sta občanů se smálo kolem mne, čtyři sta občanů v občanských šatech a s občanskými tvářemi, ne vrazi, zloději, defraudanti a žháři, ale *lidé*, kteří zabíjeli, *lidé*, kteří kradli, *lidé*, kteří zpronevěřili to, co jim bylo svěřeno, *lidé*, kteří rozpoutávali veliké požáry.

A mezi nimi — nepoznal bys ho, kdyby ti jej nepředstavili — nejvyšší mistr popravčí.

Mistr, který popravuje zločiny.

Učitel.

„To není kriminál, to je škola," řekl nám ráno na uvítanou prošedivělý Polák, vedoucí obchodního oddělení vězeňské textilky, který s podvody prošel půlku Evropy, deset let proseděl v kriminálech poloviny Evropy a teď tu právě končí třetí rok ze čtyř, jež mu určil sovětský soud k výchově.

„To není kriminál, to je nemocnice," řekl nám muž, který vraždil, a pak zmlkl, jako bychom musili pochopiti vše, co do toho okamžiku promyslil.

V Evropě připravovali statistiku na velký kriminalistický kongres. Právě zasedal, když jsme se vrátili do Prahy. Bylo na něm mnoho řečí o předcházení zločinu, o rozšíření bezpečnosti, o reorganisaci policejní služby a zdokonalení pátracích method, o přísné spravedlnosti a zostření trestů. Na kongresu vládl soulad a uspokojení z něho a jen diagramy se plazily do kriminalistické idyly jako jedovatý had.

Dokazovaly, že zločinnost *stoupá.*

Že stoupá všude, na celém světě stoupá — jen Sovětský svaz že zaznamenává *pokles* zločinnosti.

Nikdo však nemluvil o tom rozdílu a prozřetelné mlčení přikrylo i jeho příčiny.

Nevěděl jsem ještě nic o kriminalistickém kongresu a jeho slavnostních proslovech, když jsem seděl ve vězeňském klubu v Lefortově. Nepřemýšlel jsem také o statistikách, ani o bídě, o nezaměstnanosti, o pořádku, který zločin povýšil na zákon a jeho jménem marně stíhá zločinnost. Seděl jsem uprostřed vězňů — to není nejvhodnější místo pro sny o odstranění všech kořenů,

z nichž vykvétá zločin. Z jejich tváří, z jejich mozků, z jejich rukou nezmizely ještě vryté stopy starého zákona, byli poznamenáni, byli nemocni a tady měli být vyléčeni.

„To není kriminál, to je nemocnice."

Přiváželi je z různých končin moskevské oblasti, soudili a vynášeli rozsudek nad jejich chorobou a pak je předávali — k léčení. Vybrat z nich všechno zlo, jež zasulo dobro. Netrestat je, aby byli zastrašeni všichni, kdo by chtěli jíti za nimi, ale změnit je. Přetvořit člověka, ten největší a nejvznešenější úkol socialismu se nezastavil před branou vězení. Přetvořit zloděje v nejpoctivějšího strážce veřejného majetku. Přetvořit vraha v lékaře, který zachraňuje lidské životy. Přetvořit kasaře v nejzručnějšího montéra, který skládá nový stroj. Přetvořit všechny schopnosti, jež zorganisovaly zločin, ve schopnosti, jež organisují nový život.

Tak nějak, s pathosem, který unášel, vykládal nám methody sovětského vězení nejvyšší mistr popravčí, jehož se nikdo z odsouzenců neděsil a který byl milován. Mistr, který nepopravoval zločince, ale zločin. Učitel, to bylo jeho pravé povolání. Učitel, nebo, chcete-li, lékař, v jehož rukou nehrozilo hrubé ostří sekyry, ale nejjemnější operační nožíky, jimiž vyřezával z mozků a srdcí svých pacientů každý nebezpečný nádor.

Učitel nebo lékař.

To je správce, to je vůdce vězení.

A uzdravení pacienti se stávají jeho pomocníky, učí a léčí, dokud se jim docela neotevřou vrata vězení, aby se ztratili v milionech pracujících, bez památky na ústav, jímž musili projít...

Pat a Patachon šťastně provdali svou líbeznou chráněnku bohatému ženichovi, představení je skončeno.

Otvírám oči.

Nad osvětleným plátnem, jež se stahuje, čtu bílá písmena na rudé standartě:

Práce zvítězila nad kapitálem, zvítězí i nad zločinností!

To je heslo. Methoda sovětského vězení.

Práce.

Teď se klub proměnil v čítárnu, amplion v rohu zachycuje přednášku z Moskvy a hudbu z Berlína nebo Londýna, učitel-lékař sedí u stolku se žhářem a hrají šachy. Mohl by to být také groteskní pohled. Ve skutečnosti je nesmírně radostný.

Ráno v šest hodin zazní radio ve všech celách. Čtvrthodinka fizkultury. Celá Moskva, celý Leningrad, celý Charkov, celý Sovětský svaz je objat dráty antén. Nikde na světě není radio tak rozšířeno, jako tady. A kdybys ráno, když cvičitel v moskevské radiostanici dává povely do veselé hudby a ironicky napravuje všechny chyby, jež děláš ve cvicích, jako by viděl miliony svých cvičenců, kdybys tak ráno prořízl pětipatrový dům na Krasnoj Presni, uviděl bys v mansardě nedospalého komsomolce, jak v tempu hudby klesá do dřepu a vztyčuje se, o patro níže ve stejných posicích dělníka z „Dynama" a celou jeho rodinu, a ještě doleji starou babku, jež potom spěchá do expedice „Izvěstijí", a pod ní inženýra z moskevské elektrostanice nebo váženého člena městského sovětu, který klesá o půl taktu dříve a vztyčuje se o půl taktu později. A kdyby tě hřmotný a pomalý izvoščik nebo taxi, které však nenajdeš, přepravili ve čtvrthodině z Krasnoj Presni na druhý konec Moskvy, zachytil bys v dřevěných vilkách Sokolníků i ve věznici v Lefortovu stejný obraz.

Přes vysokou hradbu vězení jsou jeho obyvatelé spo-

jeni se svobodnými, žijí jako lidé, pracují jako lidé, jejich obzor není zastřen blízkými stěnami cel, nikdy za nimi nezapadají těžké dveře cely, mohou kdykoliv vyjít do zahrady, na návštěvu k sousedovi, neberou jim tu život, ani zdraví, ani rozum, *vracejí* je životu, zdraví, rozumu, berou jim zločin.

Když se rozběhnou kola moskevských továren, zaklepou i stavy lefortovské textilky, zazvučí kov v dílně traktoristů a učitelé gramoty, sami vězňové, přejdou od malé azbuky k velké.

Práce.

Zvítězila nad kapitálem. Zvítězí i nad zločinností.

V té době už bys seděl „doma" v úzké cele, omámen půlhodinou procházky na špinavém dvorku, lepil bys mechanicky až k zbláznění neměnící se obálky nebo sáčky, naslouchal bys zoufalé pomalosti zvonu, který hodiny odbíjejí jako čtvrti a tvůj kamarád, jediný tvůj učitel, by ti vypravoval o tom, jak zasadit hasák, aby nedobytná podlehla. Hle, to by byla tvá škola! A v tichu a v prázdnotě, jež by tě obklopovaly, stal by ses pozorným a vnímavým a pochopil bys: ukradl jsem housku, chytili mne, je třeba se naučiti vzít víc a tak, aby mne nechytili. Hle, to by byla tvá škola!

A zatím v Lefortovu by dál klapaly stavy textilky, zvučel kov v dílně traktoristů a učitelé gramoty, sami vězňové, vysvětlovali umění, jímž lze bílou plochu papíru proměniti v dopis ženě.

„Ach, svoboda!" říká Vasilij Ivanovič, „svoboda! Když se tak rozjedeš do stepi, hnědka letí... Svoboda je slavná věc. Ale co by mi byla platná svoboda bez tohohle arestu? Naučil jsem se jí užívat. Naučil jsem se gramotě a práci."

Vasilij Ivanovič mluví jako kazatel Armády spásy. Ale

je pramálo kazatelem a jeho kajícnost není nábožná. Vasilij Ivanovič — myslím: Kukuškin — je tu pro žhářství. Teď druhý rok. Ještě zbývá osm měsíců. Před týdnem se vrátil z třínedělní dovolené a nyní sní stále o svobodě s hlubokou moudrostí jedenadvaceti let.

Případ Vasilje Ivanoviče je jednoduchý a jen z dálky má romantický lesk.

Je z Bílé Vody. Už před sedmi lety tam byla založena komuna. Tři demobilisovaní rudoarmějci byli jejími zakladateli a půl Bílé Vody se k nim přidružilo. Kolik lásky a nadšení bylo v komuně, tolik nenávisti ke komuně bylo v bělovodských kulacích a ve všech, kdo v nich ctili autoritu.

Po roce se stalo nebezpečným přejíti náves Bílé Vody pro každého člena komuny. Létaly kameny a malé děti, tvoříce kordon podél cesty komunarda, křičely jakoby na poplach:

„Antikrist!"

Po dvou letech se boj změnil. Na návsi ztrnulo ticho. Děti zmlkly a kameny v klidu ležely na zemi. Ale seno komuny, které bylo právě svezeno, hořelo rychlým a vysokým plamenem. Pak shořela celá nová sýpka, nabobtnalá výtěžkem bohatých žní. Pak kůlna s hospodářskými stroji. Vše, co měla komuna, bylo stíháno katastrofou požáru. Jednoho dne vzplanuly i dětské jesle a třicet kojenců bylo zachráněno za cenu dvou životů komunardů.

Vyšetřující komise přijela a odjela. Nebylo pochyby: požáry byly zakládány. Ale každý pokus o zjištění pachatele narazil na zarputilé mlčení Bílé Vody.

Byl zlý, bouřlivý předletní den, když komise odjížděla. Dvacet verst od Bílé Vody ji stihla telefonická zpráva, že hoří — bělovodský kostel.

Vrátila se už k troskám.

Teď mluvila celá Bílá Voda: dílo komuny.

Tucet svědků se přihlásilo, korunní svědek: Vasilij Ivanovič Kukuškin. Komise nesměla váhat. Tři komsomolci a předseda komuny, starý demobilisovaný rudoarmějec, byli odvezeni k soudu.

Před soudním tribunálem ztrácel devatenáctiletý svědek Vasilij Ivanovič příliš často paměť. Jeho touha po spravedlnosti byla překotná a plna omylů. Viděl, co nemohl vidět. Neviděl, co se dálo před jeho očima.

Bělovodští nebyli spokojeni s jeho svědectvím. Ani soud ne. Zmatek vstoupil do srdce Vasilije Ivanoviče. A při konfrontaci s komsomolci vtáhl Vasilij Ivanovič dlouhým vzlykem slzy a řekl, kdo jej naučil svědectví a jak blesk sjel do kostelní věže a zapálil.

Byl to jen kousek přiznání.

Když skončilo vyšetřování a potvrzena kajícná pravda Kukuškinova — děsil se pomyšlení, jak málo bděl Hospodin nad svým stánkem — přiznal se docela:

On zapálil seno komuny.

Jeho rukou shořela sýpka.

A skladiště komuny.

A její dětské jesle.

Měl tvář nevinného, když se přiznával. Plameny tak krásně šlehaly, nebylo v tom hříchu, když ohněm vyháněl ďábla a kulaci dobře platili za každý jeho pokus a dávali zvláštní přídavek za každý velký požár.

Bílá Voda byla zkrušena.

Ne bůh, ale kulak rukama Vasilije Ivanoviče Kukuškina stíhal komunu ohněm.

O tom, jak se pak změnila Bílá Voda, může Vasilij Ivanovič vypravovat teprve týden. Byl odsouzen na půl třetího roku isolace, po dvaceti měsících dostal dovolenou a před týdnem se vrátil.

„Má první cesta byla do komuny. Mnoho jsem jim uškodil, nevěděl jsem. Chtěl jsem to nějak napravit. Hlásil jsem se a — přijali mne."

Vasilij Ivanovič Kukuškin může teď pomáhat komuně.

On, který zapaloval její dílo, on, který ničil její sýpky, on, který zničil její první hospodářské stroje — je nyní odborníkem v řízení a opravování traktorů a až se vrátí, bude v dílně komuny ošetřovat její sekačky a motorové pluhy.

Půl třetího roku „isolace" jej spojuje s živým světem. Vzpíral se dlouho učení — teď umí číst a psát. Prošel dílnou traktoristů a už se připravuje na vedení kursů začátečníků. Už není žhářem, skoro se bojí ohně, když jde kolem kovárny. Za osm měsíců bude nevědomý nepřítel komuny jejím členem.

Bude?

Ten příběh, zdánlivě andělský, vzbuzuje podezření svým šťastným koncem, posunutým do budoucnosti.

Nechť jej tedy dopoví dokončený příběh Herkulův!

Nepamatuji si jeho pravé jméno. Říkali mu Herkules, snad proto, že se mu nepodobal. Byl štíhlý, s jemnou dívčí pokožkou a jeho prsty hmataly povrch světa, vznášejíce se nad ním.

Herkules býval kdysi v Lefortovu. Sám nám o tom vypravoval. Prozradil přitom, že jeho původ je celkem nejistý. Bezprizorné dítě. Snad i jeho pravé jméno není pravé. Byl postrachem železnice od Kazaně až do Krasnojarska a dovedl prodloužit svou působnost až do Vladivostoku. Jen Moskvě se vyhýbal.

„Příliš nebezpečné, víte, dovedou lapat."

Sešpendlil jste si kapsu před pokladnou nádraží a shledal jste pojednou, že je prázdná, pověsil jste si kabát u okénka vagonu a před vašima očima vám zmizel, lehl

jste si na své zavazadlo a do rána se proměnilo v kámen —

— kdybyste se rychle ohlédl, snad byste spatřil Herkula.

Jednoho dne podnikl Herkules výpravu až do Vladimíru. Otevřené okno měkkého vagonu jej lákalo. Visela za ním huňatá šuba a dlouhý ocelový prut s háčkem na konci se chvěl v Herkulových rukou, jako by chtěl šubu pomilovat.

V tom okamžiku se kdosi zasmál. Herkules se prudce obrátil.

Milicionér.

Mladý přívětivý milicionér, který jej pevně držel za límec. Herkules se nepokusil o útěk. Jeho jemná pokožka cítila sílu, které neodolá.

Šli. Minutu. Dvě. Tři.

Po třech minutách zvedl Herkules oči k milicionérovi:

„Kolik je hodin, občane?"

„Zbytečná otázka. Teď budeš počítat čas na měsíce."

„Hm," pokrčil Herkules rameny, „musím se tedy podívat sám."

A vylovil z kapsy hodinky. Milicionér byl okouzlen. Dlouze, ztrnule se na ně díval.

Byly to jeho hodinky...

Herkules se ocitl v Lefortovu na čtyři roky. Čtyři roky měly naučit jemné prsty Herkulovy dobré práci. Tento geniální zloděj učil se rychle všemu, co mu ukázali. Uváděl je do rozpaků svou snaživostí. Byla podezřelá. Za půl roku chytali Herkula na druhém konci Moskvy.

Postavili jej ke stavům. Změnil osnovu a uprostřed práce přemontoval půlku stroje. Nelíbil se mu hrubý kartoun, který vyráběl.

Dali jej do laboratoře textilky. Od té doby byly pro

ného otevřeny všechny dveře věznice. Pak chodil sám na kursy do Moskvy. Vracel se vždy včas.

Po třech letech byl propuštěn z Lefortova.

Setkali jsme se s ním ve velké textilní továrně. Je asistentem laboratoře a jeho prsty se chvějí ve vzduchu nad každým výběžkem. Pracuje nejčistší práci a je neustále nadšen pro nové vynálezy, jež se mu rodí v rukou.

Všichni znají jeho případ a když před dvěma roky přišel, svěřili mu pokladnu průmyslové půjčky, aby jej přesvědčili o důvěře...

Herkules má mnoho práce. Všude potřebují jeho jemné prsty — prsty, které kradly a které se proměnily v tvůrce. Sejdeme se večer. Bude nám vypravovat o svých zkušenostech, prostě, i bez chvástání, i bez plachosti, a do jeho slov promítne se myšlenka úzké cely, jednotvárné šustění papírových obálek a sáčků, huhňavý hlas kasaře, dávající návod k dobývání nedobytných, had diagramu se plazí do výše, zločinnost stoupá, stále stoupá...

„To není kriminál, to je škola, soudruhu," říká Herkules.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Je jen jediná země na světě, kde zločinnosti ubývá: Sovětský svaz. Had diagramu sklání hlavu a tiše se pokládá do písku.

Vzali mu jeho jed.

DĚLNICKÁ INICIATIVA

4

LENINGRAD

18. Rudé náměstí v Moskvě

MĚSTO REVOLUCE

Nechtěl bych hrát úlohu Parida v soutěži krásy mezi Moskvou a Leningradem, hlídán s jedné strany vámi, příteli Moskviči, a s druhé vámi, občane leningradský. Jste příliš vášniví ve své lásce a příliš nedůtkliví ke své velikosti.

Bál bych se rozhodnout.

A přece — nehněvejte se, příteli Moskviči — miluji Leningrad.

Moskva, to město starobylých věží a klášterů, v nichž žijí komsomolci a rýsují se plány nových továren, Moskva, ta zmatená, bludná spleť uliček, jejichž dávné ticho nelogicky ruší miliony spěchajících, Moskva, to museum na prahu Orientu, které je plné života a jehož museální prach je zviřován statisíci delegáty ze západu, Moskva, ta matka Ruska z písní a přísloví, jež mluví anglicky, maďarsky, česky a uzbecky, Moskva, ten obětavý vůdce pětiletky, který buduje betonové silnice na Uralu a sám drkotá na vymletých křemenech nejhanebnější dlažby, jakou kdy hladila pneumatika, Moskva, ta úžasná vesnice, jež se stala centrem světa — Moskva, ano, strhne tě k úctě a nadšení.

Ale v Leningradě jsem doma.

Nad Moskvou se skeptik rozkročí jako divák před obrazem, pokývá hlavou a prohlásí s údivem, který možno také předstírat: Jak velkolepou duši má ten ruský

lid, jaká síla víry, jež pramení z východu, jaká mohutnost, mohutnost orientu, jež se nám nepodobá!

A ty, ačkoliv dobře chápeš tuto mohutnost a rozumíš ceně jeho utrhačství, cítíš tíseň z projevů, jež se ti vskutku nepodobají. Takový malý zbyteček je to, který tě tísní, něco opravdu přesahuje, něco cizokrajného v zemi, která je ti tak blízká.

Ale Leningrad je nepochybná Evropa.

Evropa, která prošla revolucí.

Evropa, která prošla vítěznou revolucí.

Všemu rozumíš.

Přímé ulice. Široké bulváry. Prostorná náměstí (jakoby postavená pro velké dělnické demonstrace). Paláce pro vládu. Proletářské činžáky. Paláce, obklíčené pásem továren. Bez průvodců, bez značek vidíš směr, kterým si šli petrohradští pro moc.

Jako bys tu dávno žil.

Jako bys šel s nimi.

Všemu rozumíš a učíš se tak rychle, jak rychle vyrostlo to nejmladší stoliční město Evropy. Zdá se ti, že je všechno organisováno tak, abys pochopil. Zdá se ti, že Petr První stavěl svůj Petrohrad, aby se stal tvou znamenitou školou. Ten barbar v bluze mechanika, přetažené přes smoking, který jej tísní, měl mozek v rukou a sílu jako největší banka světa. Jen věk mu nestačil.

Petrohrad — to je nepochybná Evropa.

Evropa, která prošla revolucí — to je Leningrad.

A v tom spojení je tvoje láska k němu. Proto jej miluješ.

Nejen pro šíři Něvského prospektu, ne pro půvab Zimního paláce, ne pro unášející mohutnost Něvy, ne pro krásu bílé kolonády ve Smolném, ne pro krupičnatou mlhu, jež tvoří londýnská kouzla před tvýma očima. Také ne pro bílé noci, které ti prodlužují život.

Ale proto, že po tichém dřevěném dláždění Něvského dupaly boty putilovských dělníků, podobných jako vejce vejci dělníkům ze Škodovky nebo od Siemense; proto, že mezi oblouky otáčivých mostů Něvy připlula Aurora na dostřel Zimního paláce a první ranou do jeho světlých oken dala signál sedmnáctého roku; proto, že v krupičnaté mlze, jež sevřela ulice, hrdla i světlo listopadových dní, byla tu po prvé vítězně dobývána svoboda; proto, že pod bílými sloupy Smolného procházel štáb revoluce, proto, že odtud vyšla první hesla, hlásající všem, všem, všem, že sověty dělníků, rolníků a vojáků se ujímají vlády.

Rozvíráš chřípí a lapáš vůni. To není vůně cizokrajných květů, to není vzácná vůně dalekých zemí. Tak voní *nový svět*, *tvůj* svět, který byl starý, když jsi usínal, a který se docela změnil, než ses probudil.

Tak je to s Leningradem, tím evropským městem revoluce.

Před dvěma sty lety jej stavěl Petr První, veliký, moudrý a dravý muž. Tisíce lidí zabil bažinami a epidemiemi, tisíce k smrti vyčerpal krutou prací a jejich těla položil do základů nového města. Nad nimi teď proudí auta tepnou Krasnych zor, nad nimi pracuje Putilovec i Treugolnik, nad nimi se milují mladí lidé na Jelagině ostrově, který byl stvořen pro lásku.

Tisíce lidí zabil Petr Veliký, aby dohnal kapitalismus západu. Jeho léta a dílo stoupaly skokem. Pak psali historikové, že prorazil okno do Evropy.

„To bylo před dvěma sty lety," říká starý leningradský dělník, kterému je pro smích každá zmínka o Moskvě jako o městě. Provází nás Leningradem již od rána a stále předčítá historická data z kamenů dlažby a ze skel oken, jako by ani nebyl počestným tkalcem, ale průvodcem cizinců. Na památných místech propukají v něm

perlivé věty a jiné životní zvyky ciceronského povolání, které se zdá být v celém světě určeno k tomu, aby vždy stálo v cestě k poznání a udržovalo věčně cizinectví cizinců. Ale teď stojíme na nábřeží mezi mostem Rovnosti a mostem Stavitelů, za zády Zimní palác, za Něvou Petropavlovská, tramvaje jezdí s hrozny lidí na stupátkách, auta šustí po tichém dláždění, Něva plyne — tady je místo velikých visí, nevím proč, ale tady chápeš všecko hlouběji, tady, v tom širokém zrcadle řeky, zarámované v uzoučkém rámci pilířů, stěn a třpytivých věží, vidíš daleko a jasně, jako by ses díval do kouzelného zrcadla.

Anebo je to obraz okna?

„Před dvěma sty lety," říká starý leningradský dělník, „prorazil Petr Veliký okno do Evropy. A po dvou stech letech přistoupil k tomu oknu soudruh Lenin a promluvil k Evropě. Jestli pak vy tam, evropští dělníci, slyšíte dobře? Stále mluví oknem do Evropy. Slyšíte a rozumíte?"

Slyšíme a rozumíme. Tady, v Leningradě, ani se zlou vůlí nemůžeš nerozumět. Neboť řeč Prospektu 25. října, řeč náměstí Urického, řeč Prospektu Karla Liebknechta, řeč nábřeží Rudého loďstva — to je řeč Žižkova, řeč Weddingu, řeč Clichy, řeč Whitechapelu.

A protože tak dobře rozumíš, miluješ.

Nechtěl bych hrát úlohu Parida v soutěži krásy mezi Moskvou a Leningradem, ale — odpusťte, příteli Moskviči: miluji Leningrad. Je nám nejblíže.

Vy, v Moskvě, máte Leninovo mausoleum pod starobylým půvabem Kremlu. Ztichl jsem úctou a přísahou jako tisíce, jež šly přede mnou a za mnou.

Ale tady, v Leningradě, na konci přímé a veselé Sovětské třídy ve druhém patře Smolného je světnice číslo 73. Tam pracoval Lenin v listopadu 1917.

ABCHAZIE V LODĚNICÍCH

Nejdříve je to kopule Isakovského chrámu.

Pak komíny Putilovce.

A pak loděnice. Tak se ti ukazuje Leningrad. Loděnice nakonec. Ale to již vjíždíš do přístavu, to už máš za sebou nedočkavé vyhlížení, při němž oči vystupují na špičky, už se neotáčíš s nenadálými otázkami kolem kapitána, který snad právě skládá v duchu účet ze své cesty, už stojíš na palubě připraven vyskočit první na nábřeží, kdyby ti nebránila zvědavá GPU.

Rozhodli jsme se udržet ten pořad.

Nejdříve jsme se motali po temných schodech ke kopuli Isakovského chrámu a rozhlíželi se po městě, vzatém moři, naklánějíce se nad nízkým zábradlím, které láká k pádu.

Pak jsme prošli Rudým Putilovcem.

Nakonec loděnicemi.

Baltické loděnice, občane! Veze tě tam bystrá tramvaj Prospektem proletářského vítězství, brána je otevřena, ale velká tabule socialistického soutěžení, jejíž cifry se mění každým půldnem, zvedá ruku do cesty a zastavuje tě a potom zapadneš do dílen nebo šplháš po lešeních kolem boků příštích lodí.

Nahoře jsme našli starého tesaře, sedí, nohy roztaženy, teše a jestřábí jeřáb jej obletuje jako vyhlédnuté kuře.

Zahajuje rozhovor. Obvyklý rozhovor. Delegace? Odkud? Pak o válce. A nakonec o práci.

„Rosteme," říká, „pěkně rosteme. Když jsem tu před dvaadvaceti lety začínal..."

Slyšíš? Dobře poslouchej! V tom je to. V tom je Leningrad! Ať ti někdo řekne na rostovském Selmaši nebo na Traktorovém ve Stalingradě: „Když jsem tu před dvaceti lety..."! Před dvaceti, před deseti, před pěti lety byla step nad Rostovem, byla step nad Stalingradem a ty se teď s úžasem díváš na nové, blyštící se stěny obrovských dílen, které vyrostly jako zázrakem, příliš rychle, příliš rychle, příliš silný je ten dojem, než abys vychutnal všechny prameny jeho síly.

Ale Baltické loděnice pracovaly již před dvaceti lety. Pracovaly již před revolucí. Mají historii starých kapitalistických závodů. Mají v sobě stopy kultury starého kapitalistického podnikání. Proto k tobě mluví jazykem nejsrozumitelnějším, jazykem fabrik tvé daleké země. Srovnávají. Ne step s gigantem, ale továrnu s továrnou.

Žijeme, říkají.

Bídně jsme žili, soudruhu, před revolucí. Deset hodin jsem tu dřel a vracel se k smrti unaven do sklepního bytu, v němž každé jaro nechávalo svou vlhkou stopu. Maličká dcerka mi tam zemřela na souchotě a žena se mi utrápila. Teď jsem sám a to je smutné. Ale žiji. Viděl jste venku tu řadu nových domů? To jsou naše domy. Bydlíme jako lidé, žijeme jako lidé, sedm hodin pracuji, šestý den mám oddech, jíme, spíme, učíme se, bavíme se a — škoda, že už nejsem mlád! Řekl bych vám: milujeme. Jako lidé, rozumíte! Nemusíme to krást životu, patří to k němu, je to jeho součást, docela samozřejmá součást, je to náš život. Neživoříme, žijeme.

A vládneme, říkají.

Bývali jsme bez práva. Mohli nás dřít a nesměli jsme se ozvat. Mohli nás bít a musili jsme být zticha. Mohli nás vyhodit a odešli jsme domů bez hlesu chcípat hlady. Kdybys byl vykřikl, zavřeli tě. Dávali kriminál za vůli k životu. Stříleli za touhu po životě. A teď, soudruhu, je všecko naše. Je to náš závod, jsme jeho nejvyššími pány, všecko právo je v našich rukou. Bez naší vůle se nic nestane. Majitelé — to jsme my. Správa závodu — to jsme my. Státní moc — to jsme my. Nikdo nás nebude vyhazovat. *My* víme, čeho je třeba. Nikdo nás nebude střílet. *My* máme pušky. Netrpíme, vládneme.

A pracujeme, říkají.

Hleďte, jak rosteme, soudruhu! Bývaly nás tu čtyři tisíce, je nás teď osm tisíc. Vybudovali jsme nové doky. Máme nové dílny a nové stroje. Náklady, které jsme valili po břevnech, zvedá teď jeřáb. Před revolucí — a to musila být dobrá konjunktura — jsme postavili jednu čtveřici lodí do roka. A letos z našich loděnic vypluje dvanáct lodí a v příštím roce jich bude již šestnáct. A viděl jste dole? Sami si stavíme Dieselovy motory. Sami, nic ze zahraničí, všecko naše práce. Je to úspora času i peněz. Jsme hrdi na to, co již dovedeme.

To je, soudruhu, revoluce. Docela jasně to tu vidíte.

Ano, vidíme.

A také proto nás nemají rádi. — Vztyčí se a mávne rukou k širému moři. — Tam ti páni . . .

Tam — to je za Kronštadtem, Helsingfors, ve kterém právě fašistické ruce popravují komunistické dělníky, Revel, Riga s francouzskými důstojníky, Baltické moře, po němž křižují anglické torpedoborce.

Viděli jste „*Abchazii*“ a co nám s ní udělali?

Ne!

Pověděl bych vám to. Ale ne teď. Teď je čas k práci. Kampak bych se dostal na tabulce soutěžení!

Večer?

Souhlasí. Ale přijeďte za mnou. Mám den oddechu, volný den, rozumíte, odjíždím. Do Pitěrhofu.

Kam?

Do Pitěrhofu.

Do sídla carů?

Ano, směje se, do sídla carů. Postavili nám tam paláce.

Přijedeme.

Černé moře skřípavě olizuje břehy Krymu a Kavkazu. V Jaltě v přístavu se kupí pasažéři. Suchum se připravuje přijmouti je. Je poslední červenec roku třicátého. Dnes měla v Jaltě po prvé zvednout kotvy nová loď leningradských loděnic „Abchazie" ze čtveřice, nesoucí jména transkavkazských republik. Má ostrou příď, kterou milují vlny moře jako pohlaví vášnivého milence a plodí s ní rozkoše cesty a pohody. Dnes měla v Jaltě zvednout kotvy.

A zatím daleko odtud na sever tře své boky o břeh Baltických loděnic. Je to rekonvalescent po těžké chorobě. Rekonvalescent po těžké ráně.

Ránu zasadili — tam ti páni.

Před čtyřmi měsíci byla spuštěna na vodu. Vrhla se do moře s mladou radostí a kypře pohupovala trupem, když jí strojili do krásy lesklou strojovnu a měkké kabiny. První z celé čtveřice byla připravena na cestu.

Právě v té době přišla návštěva. Několik kapitalistů ze západu, jejich sekretáři, několik členů diplomatického sboru. Oficiální návštěva. Procházela dílnami, viděla

první sovětské Dieselovy motory, šplhala po lešení kolem boků příštích lodí a nakonec vstoupila do těla svěží „Abchazie". Dělníci loděnic nadšeně ukazovali svou práci. Loď nejmodernějšího typu, dokonalého komfortu. Tak nadšeně ukazovali svou práci, že zapomněli na svou ostražitost. Snad se jim zdálo nemožné, že by se zloba nepřítele nesklonila před jejich radostí, před jejich elánem, před jejich dílem.

Ale nesklonila se.

V hlubině lodi kdosi z delegace „zapomněl" zapalovač s otevřeným zásobníkem benzinu.

Oheň byl zpozorován hodinu po odchodu vzácné návštěvy.

Živým, rychlým plamenem hořely kabiny i strojovna. Požární alarm svolal hasiče až z centra Leningradu, dělníci se rvali s ohněm zoufale, jako rolník, jemuž hoří úroda, a po dlouhém boji oheň potřeli. Ale shořel celý vnitřek lodi a „Abchazie" se smutně a unaveně položila na bok.

Dva dny bylo teskno v Baltických loděnicích. Několik hodin vzalo jim to, co budovaly čtyři měsíce. Tři pyšné lodi se jmény transkavkazských republik vypluly z doků, aby vykonaly cestu kolem celé Evropy až do přístavů Krymu a Kavkazu, čtvrtá ze serie ležela na boku u nábřeží. A její místo ve čtveřici i na širém moři bylo prázdné jako místo u stolu po tom, kdo zemřel.

Tak nějak to řekl starý tesař a honem dodal jako na vysvětlenou: „Od té doby, co jsou *naše*, všecky věci žijí. Představujeme si je jako živé."

Dva dny bylo teskno v Baltických loděnicích, třetí den někde vzniklo heslo, které za okamžik zburcovalo celý závod:

Postavíme „Abchazii" na nohy!

Pošleme ji na Jaltu!

Popluje! Celá čtveřice bude plout Černým mořem. Nebude osiřelého místa v serii.

Postavíme novou „Abchazii"!

Novou „Abchazii"!

Úderným pořádkem, rozumí se! — To byl dodatek k heslu. — Nic se proto nesmí zastavit.

Vytvořil se „abchazský oddíl". Lékaři smutného vraku. Jejich práci v loděnicích si rozdělili kamarádi. Oprava „Abchazie" se stala neplánovanou součástí plánu. Byla *nad* plán. Zloba nepřítele nesměla zpozdit úkol loděnic. „Abchazie" měla být postavena po druhé, ale ani hodina z plánu jí nemohla být věnována.

Minuly dva měsíce.

Za týden bude spuštěna na moře nová čtveřice lodí. Včas. Bez zpoždění. Snad dokonce o dva, snad o tři dny dříve, než stanovila závodní porada.

A za týden vypluje „Abchazie" z Baltických loděnic na cestu kolem Evropy. Teď kotví u nábřeží a kypře pohupuje boky. Veselá, svěží „Abchazie". Loď nejmodernějšího typu, dokonalého komfortu. Voní a svítí čerstvým lakem. Je to miláček Baltických loděnic.

„Neboť," praví starý tesař, „od té doby, co jsou naše, všechny věci žijí. Představujeme si je jako živé."

A když to říká, rozumíme lépe než kdykoliv jindy, co všechno se musí stát, aby tak mluvili dělníci ze Škodovky, od Siemense nebo z Fordových závodů.

DEN ODDECHU

O požáru a zachránění „Abchazie“ nám vypravoval starý tesař druhého dne na trávníku v Pitěrhofu. Nad námi šuměly fontány a ve velkém lodním bazénu, jímž Petr Veliký přivážel své urozené hosty, se zrcadlil carský palác.

Tam žil svůj den oddechu tesař z Baltických loděnic.

Včera odpoledne skončil pátý den jeho práce. Odešel širokým krokem, jako by se mu trámy stále pokládaly do cesty, převlékl se a překračuje bez ustání neviditelná břevna, dal se k mostu poručíka Schmidta, kde čekala loď. Nastoupil. S ním čtyři sta devětačtyřicet dělníků a dělnic z Rovnosti, Října, Putilovce, Elektrosily. Loď zvedla kotvy a brala se tiše Finským zálivem ke břehům Peterhofu.

Dlouhý jazyk čtyř set padesáti pasažérů olízl přístaviště a stáhl se čtyřmi sty padesáti pasažéry, kteří se vraceli. Starý tesař z Baltických loděnic zapadl v bohatém francouzském parku, žlutý písek cesty jej vedl a postavil do fronty před palácem dvorních dam.

Když přišel na řadu, odevzdal lístek odborové organisace a rubl třicet kopějek, zastrčil do kapsy číslo pokoje a lůžka a protáhl se jako po sprše. Všecko s něj smyli v přijímací kanceláři, na čtyřiadvacet hodin zůstala jen jediná starost: odpočívat.

Jeho bílá rubáška teď svítí pod buky a fontána Evy se zvolna sklání do uhasínajícího večera.

Jaké to bývaly večery pod stromy Pitěrhofu!

Hle, tady si dávala carevna Kateřina šeptat milostná vyznání a vykládat učení francouzských encyklopedistů, jejichž jménem lámala vaz všemu svobodnému, a vypravovat oplzlé anekdoty, kterým se hlučně smála.

Tady v šumění fontán syčeli udavači do uší ministra Arakčejeva jména těch, kteří pak za několik let umírali v Schlüsselburgu nebo za několik dní na šibenici.

Tady do záhonů holandských tulipánů zvracely knížata a hraběnky vodku, kterou jim z plných džbánů naléval do hrdla divoký Petr.

Tady skřípal písek pod nohama teskných dvorních Oněginů, nejušlechtilejších tvorů té doby, určené k potopě, kteří si v nudě nudně předříkávali svůj portrét ve verších:

jak dandy z Londýna si chodě,
vždy v módních šatech, načesán,
vpad do společnosti jak pán.
To ovládal již a ne špatně,
franštinu, bezvadně jí psal,
mazurku lehce tancoval
a ukláněl se elegantně.

Tady procházeli generálové a vznešené dámy, ministři, patriarchové a prostitutky, bohatí kupci a básníci ve fraku, mocní v milosti a jiní v nemilosti, prodávající se a kupující, tupí, učení, podvodníci a posvěcení. Snad stromy ještě hlubokým vzdechem setřásají se sebe únavu dnů, kdy byly hájem dvorních skřítků, kteří se chvěli, nadouvali a klevetili. Snad už se v oblacích vrátila z moře nekonečně odtékající voda vodotrysků, která slyšela řeči

záletníků, pomlouvačů, spiklenců a pletichářů. Snad večerní vzduch voní prudkou vůní, aby zaplašil vystrojený pach nádherné podlosti, jež spěchala — když zazněl gong — pokloniti se carovi a vylhati si kousek moci ze života bližního.

Když zazněl gong...

Gong zní.

Bílá rubáška se pohnula. Tesař z Baltických loděnic jde k večeři.

Teď sedí v jídelně, kde legiony tichých sluhů nabízely mísy lahůdek a proudem vína z bezedných lahví srážely panský výkvět pod stůl. Tesař z Baltických loděnic dojídá tu svůj kysel.

Teď sedí v herně, kde pan Čubinskij na srdcovou dámu prohrál dvůr na Ukrajině a dvě stě duší, pro něž se na karabáči zadrhl nový uzel. Tesař z Baltických loděnic tu hraje šachy a pak se nad úvodníkem „Pravdy" vášnivě pře o zahraniční politice pana Brianda.

Teď usíná v ložnici kdysi kněžny Kleopatry, která ve dne nosila ruce sepjaté nad klínem a v noci je rozvírala před svými návštěvníky, dávajíc hloubku svého klína měřiti zlatými olovnicemi. Nastřádala prý úctyhodné jmění, které její synovec v sousedních komnatách uložil do výzkumů stejného druhu. Zlatým lůžkem urozené paní byla snad zaplacena zásilka soustruhů z Německa a teď tu v bílé kovové posteli spí pokojným spánkem tesař z Baltických loděnic...

Ráno jsme za ním přijeli.

Čekal na nás na konci široké aleje a za jeho zády svítil carský palác jako dům, z něhož právě vyšel hostitel. Vypadalo to až k smíchu symbolicky.

Pak jsme byli vtaženi do dějepisu. Hlavní úlohu hrál Petr Veliký a Kateřina. Byla to hra o stavbě Kronštadtu,

velkolepé námořní pevnosti, a o založení Peterhofu. Kronštadt vystupuje z moře přímo před námi. Tady, na jižním břehu Finského zálivu, se usadil Petr na celou dobu stavby, aby si ušetřil cestu do vzdáleného Petrohradu. Postavili mu cihlový holandský zámeček nad hřbetem vln, dubovou síň, kuchyni, ložnici, pracovnu — a to byl začátek Peterhofu.

Pevnost už chránila vjezd do petrohradského přístavu a Petr pomýšlel na representaci. Versailles na břehu Baltu — o něčem takovém snil, o pyšném pomníku francouzských králů, se zlatými stěnami, se stromy, ostříhanými do podoby koulí a pyramid, s kaskádami a vodotrysky, s vyrovnanou, v každém koutě učesanou nádherou, které se obdivoval daleko ve Francii. Natáhl ruku plnou zlatých rublů až do Paříže. Architekt Leblon neodolal. Na břehu Baltu rostly druhé Versailles a po Petrovi Prvním je přistřihávala do krásy carevna Kateřina.

Hle, jak stručný dovede být dějepis!

A přece ještě neskončil. Carský palác nás zve a my se bráníme. Je vznešený až k nudě, s rameny rovnými a očima ztrnule upřenýma do zálivu.

Je to prázdné, říkáme.

Ne, je to museum, říká tesař z Baltických loděnic, je to museum a palác žije.

Skutečně! Nikdy jsem neviděl takové museum. Ano, teď žije před tebou ten ztrnulý palác, který ztratil svou vznešenost. Žije z nejkrutější spravedlnosti, sebrané učitelem, autorem musea. V jeho komnatách je zlato a vzácná zrcadla a podlaha se třpytí v nebesích stropu — a v každé komnatě je malá, skromná vitrinka. Je tu jako radiator, vyzařující pohyb. Obrací stěny a zvedá těžké koberce. Zalézá do tajných zásuvek a smetá prach let.

Oh, ti marxističtí hanebníci, kteří takto osvětlují historii!

Zde drahocenný gobelin svědčí o jemném vkusu Alexandrově. A vitrinka předkládá účet za gobelin, zaplacený smrtí pěti set nevolníků.

Před tímto atlasovým lehátkem s rukou na srdci a hlasem ztuchlé klasiky vzýval básník Děržavin carevnu štěstí, kirgizskou Felici, a Kateřina, poznávajíc se v jeho ódě, mu posílala neklasický polibek. Ale vitrinka se vtírá, nehlučně a přece nikdy nezapomeneš; do škrobené idyly promítá diagram bídy a tíhy daní poddaných šťastné Kateřiny.

V pracovně carevny ti vitrinka z karet vyloží minulý osud Evropy; dnes francouzský vyslanec vyhrál arabského hřebce z carských stájí a zítra diplomatický kurýr nese zprávu do Paříže o napětí rusko-francouzském, neboť carevna hraje s vyslancem anglickým, který obratně ztrácí piky, aby získal přízeň pro novou námořní smlouvu.

A když už nemůže víc, nastrčí ti vitrinka v nádheře tanečního sálu před oči malou ozdobnou lahvičku se sladkým parfumem, která se houpávala na prsou dvorních dam, aby přilákala blechy, nestoudně kousající jejich urozená, malovaná a měsíce nemytá těla.

Podivné je to museum v pitěrhofském paláci. Tesař z Baltických loděnic měl pravdu: žije. Je to museum mincí, položených nad zrcadlem. Vidíš současně jejich líc i rub. Pochopíš mnoho věcí z minulosti i současnosti, pochopíš je v celé jejich hloubce, procházeje tímto museem.

Vyšli jsme ze zlata do zeleně.

Ležíme v trávě, tesař z Baltických loděnic vypravuje o požáru a zachránění „Abchazie“ a nad námi šumí fontány. Proměnlivá, nekonečná hra vod a zelený stín fran-

couzského parku — to již není historický artikl. A dva vznešené paláce dvorních dam a pánů — to již nejsou musea. V zemi sovětů je to jen příležitost, aby čtyři sta padesát dělníků z Leningradu mohlo žít svůj den oddechu v podmínkách, které dříve vyhovovaly carům.

Čtyři sta padesát jich přijelo včera večer s tesařem z Baltických loděnic. Spali v palácích a teď leží v trávě, koupou se v moři, projíždějí na motorkách nebo procházejí po písčitých cestách pečlivého sadu. Večer pro ně přijede loď od mostu poručíka Schmidta a do lůžek paláců a na pěšiny pod vodotrysky usadí nových čtyři sta padesát. V pondělí, v úterý, v pátek nebo v neděli — každý den v týdnu je dnem oddechu pětiny leningradských dělníků a dělnic, každý den pluje loď z ústí Něvy k Pitěrhofu. Pitěrhof žije.

Sídlo *vládců* nezměnilo své poslání.

A tesař z Baltických loděnic má jen jedinou stížnost:

„Hleďte, jak málo jich bylo! Nestačí nám, co nám zanechali."

Nestačí dvorce Pitěrhofu, nestačí Dětskoje sělo, nestačí sestrolesské dači petrohradských kupců pro nové vládce z leningradských dílen.

„Tolik jsme pod nimi trpěli," říká tesař z Baltických loděnic, „tak těžce jsme nesli jejich moc a tak málo jich bylo. Jen dva paláce po nich zůstaly. Také jsme mohli dříve pochopit smysl tohoto měřítka..."

POKRAČOVÁNÍ HISTORIE STALINGRADSKÉHO TRAKTORU

Po novém roce 1931 přišlo psaní ze Stalingradu. Vaska píše.

Je to smutné psaní o proryvu na Traktorovém závodě soudruha Dzeržinského. Plán nebyl vyplněn.

Tak pěkně to šlo, píše Vaska, když jsme stavěli Traktorový. Až se hlava točila. Skoro se mi zdá, že vyrostl přes noc. Dohnali jsme Ameriku, předehnali jsme Ameriku, krásná je ta naše fabrika — ale nedělá. Co je nám platna krása bez traktorů!

Pamatuješ, co jsme ti říkali? Roztočíme všecka kolečka, závod poběží, pohyblivý pás poletí z oddělení do oddělení a prvního října dáme sovětským polím dva tisíce stalingradských traktorů. Vidíš, to byl plán a byli jsme hrdi na to, jak všecko dobře klape. A zatím? Traktorový stojí už půl roku a ještě dnes nemáme dva tisíce traktorů.

Pročpak, ptáš se, soudruhu, v čem pak to vězí? Smutno je, soudruhu, z koleček, která se netočí, ale — nedovedeme to. Není lidí, kteří by dovedli pracovat. Cihlu položit, zvednout traversu, zatmelit sklo do okna — kolik času potřebuješ, aby ses tomu naučil? Dnes ti to ukážou a zítra děláš jako mistr. Ale se strojem je to jiné. Točí se, běží, děláš rychle a s radostí, a ze stroje lítá samý brak. Snad potřebuješ jen šroubek přitáhnout a bylo by dobře.

Ale řekni: *který* šroubek? Je jich tu sto nebo čertví kolik, velké i jemné jako hlavička špendlíku, v kterémpak z nich je to tajemství?

Čekáš, až přijde instruktor. Hodina utíká, pětiletka má čtyři roky a ty čekáš a neděláš, protože nedovedeš. Konečně přijde, nemohl dříve, stále někomu něco spravuje. Poradí, šroubek utáhne a už je u souseda pod soustruhem. Tak to jde u nás, soudruhu!

A jednoho dne je ti líto prchajícího času. Díváš se na brak a rozhodneš se sám zakročit. Sám sáhneš do stroje, zvedneš páku, přitáhneš šroubek a — prásk! Stroj stojí. Byl to vzácný, jemný stroj a teď stojí. Dva dny jej budou spravovat.

Ano, správkárna je to, soudruhu, a ne Traktorový!

Všichni se na nás dívali, když jsme stavěli. Šlo to ráz na ráz. I teď se dívají: jsme odstrašující příklad. Učí se z naší bídy. Učí se charkovští, učí se čeljabinští. Stavějí si tam Traktorový a už mají školu a v ní žáky na kvalifikaci. Až zvednou střechu, spustí pohyblivý pás a nikdy se nezastaví. Jen my jsme zapomněli. Máme továrnu a nemáme dělníky. Smutné je to, soudruhu, zoufalé až k pláči.

Nevyplnili jsme plán za minulý rok, vyplníme plán letos? Dvacet tisíc traktorů máme dát a v příštím roce už běžet naplno. Jakpak to, soudruhu, uděláme? Jakpak máš věřit, když nevíš, v kterém šroubku to vězí...

— — — — — — — — — — — — — — — —

Do „Rudého Putilovce“ v Leningradě jsme přišli na konci července roku třicátého. Putilovští již věděli o obtížích stalingradské továrny na traktory. Bylo v tom trochu profesionální hrdosti, když vykládali o cestě k nápravě.

Vědí, co je to stavba traktoru.

Před revolucí byl Putilovec zbrojovkou. Jeho děla zabíjela tak dobře jako děla Škodovky nebo Kruppa. Ještě nám ukazují ta smutná oddělení války. Zčernala dýmem horečné práce a jejich slepá okna a těsné stěny dusí i teď, kdy se již nepracuje. Starý Putilovec je opuštěn. Vedle něho a na jeho troskách vyrůstají nové moderní dílny, je v nich vzduch a světlo, je v nich prostor a svoboda, je to Rudý Putilovec. V jeho centru stojí traktor. „Fordson". Je to zbraň, jež se revolucí stala stokrát mocnější než nejmocnější dělo.

Z Rudého Putilovce — řeknou vám slavnostně — vyšly první sovětské traktory.

Zdá se vám to nesmírně dávno a jim také.

První traktor stavěli čtyři měsíce.

Druhý třicet dní.

Letos, v roce 1930, projíždí branami Putilovce měsíčně tisíc nových traktorů.

Na stěnách oddělení jsou vylepeny plakáty plánu příštího roku. Vidíš na nich zdaleka červenou křivku. Je to křivka traktorů. Na jejím konci je číslice:

30.000.

— — — — — — — — — — — — — — — —

V dubnu roku jedenatřicátého otiskla „Pravda" list dělníků Rudého Putilovce z Leningradu dělníkům Traktorového závodu soudruha Dzeržinského ve Stalingradě. Putilovští v něm píší stalingradským, s jakou radostí se dívali na heroickou práci stavitelů Traktorstroje, kteří tempem, nikdy předtím nepoznaným, budovali mohutný závod, a s jakou lítostí teď čtou o nedostatcích, které brzdí výrobu traktorů a nechávají hladovět pole kolektivů i sovětských hospodářství.

Píší v něm, že znají nedostatek kvalifikovaných kádrů, na němž troskotá úsilí stalingradských úderníků i pomalost, s jakou je možno tento nedostatek překonávat. Ale všecky tyto objektivní těžkosti že by nikdy nesmyly hanbu s Traktorového, kdyby se stal příčinou zpomalení nebo zastavení velikého růstu kolchozů a kdyby rozbil velkolepý plán pěti let, který musí být proveden za čtyři roky.

A že proto navrhují:

Rudý Putilovec v Leningradě a Traktorový závod soudruha Dzeržinského ve Stalingradě uzavřou smlouvu o socialistickém soutěžení.

Rudý Putilovec se zavazuje vystupňovati výrobu do 80 traktorů denně.

Traktorový závod soudruha Dzeržinského ve Stalingradě se zaváže vystupňovati ve stejné době výrobu do 100 traktorů denně.

Rudý Putilovec navrhuje zároveň Traktorovému závodu, že pošle do Stalingradu brigádu instruktorů — nejlepších dělníků svého traktorového oddělení, vyzbrojenou vlastními nástroji, která bude na Traktorovém pracovati až do odstranění všech hlavních nedostatků pracovních kádrů.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Dělníci Traktorového odpověděli na závodním táboru. Všecky ruce se zvedly pro přijetí návrhů Rudého Putilovce.

V červnu dosáhli stalingradští osmi set traktorů.

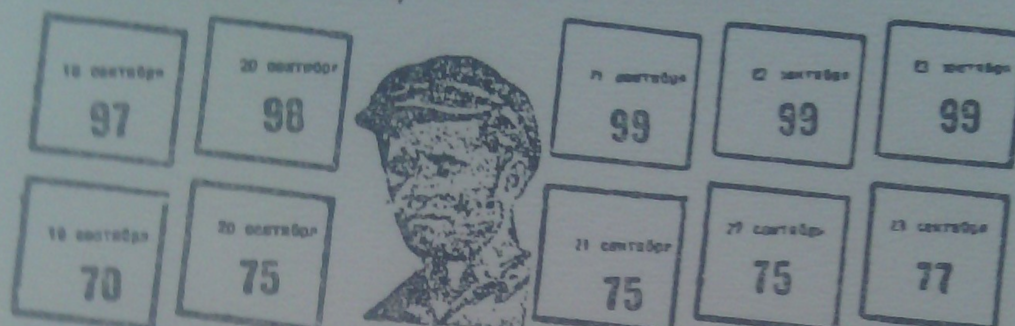
V červenci vyrobili 1165 traktorů.

V srpnu 1866 traktorů.

Poslední týden září roku jedenatřicátého uveřejnila „Pravda" na první stránce pětidenní diagram výroby

traktorů ve stalingradském Traktorovém a v Rudém Putilovci.

СТАЛИНГРАДЦЫ ВПЛОТНУЮ ПОДОШЛИ К ВЫПУСКУ 100 МАШИН В ДЕНЬ.

23. září: 99 traktorů ve Stalingradě, 77 v Leningradě.

Na konci roku 1931:

Rudý Putilovec v Leningradě vyplnil svůj plán.

Traktorový závod soudruha Dzeržinského ve Stalingradě dohnal své zpoždění a vyplnil svůj plán.

Vaska mi o tom napsal nadšené psaní. Našel svůj šroubek.

SNY A SKUTEČNOST

I

VOLGOSTROJ

VOLGOSTROJ

Někde na razjezdu za Buzulukem nás probudily výkřiky prodavače novin pod okny vagonu:

„Pětiletka za tři roky! Za pět let čtyři pětiletky! Čtěte „*Volžskou komunu*“!“

Za pět kopejek a úprk za ujíždějícím vlakem jsem získal materiál těchto sensačních vět: „Volžskou komunu“ z pátého července.

Prodavač novin nepřeháněl. V novinách byla uveřejněna resoluce druhé krajské konference samarského kraje o nové pětiletce na střední Volze. Říká se v ní, že pětiletka střední Volhy bude ukončena v necelých třech letech s převýšením o 20 procent. Že tento úspěch pětiletého plánu zavazuje celý kraj k udržení a ke zvýšení tempa. Že tedy bylo nutno vypracovati nový plán, který má být splněn do konce pětiletí a tento plán že musí být samozřejmě vyšší plánu prvního. V číslicích investic byla první pětiletka vyjádřena jednou miliardou a dvě stě miliony rublů. Vklady druhé pětiletky, která s první tvoří *jedno* pětiletí, budou — pět miliard rublů.

Prodavač novin nepřeháněl. Resoluce druhé krajské konference střední Volhy hlásí provedení čtyř pětiletek za pět let. Nemohl jsem se odtrhnouti od těch suchých cifer a příkazů resoluce, které byly fantastické jako sny chlapce s probouzející se touhou tvořit.

A tam jsem po prvé četl jméno *Volgostroje*.

Po třech dnech jsem pochopil, že to je jméno, které bude svět vyslovovat s úctou a údivem, jako kdysi Turksib nebo Dněprostroj.

Kolesa parníku zrychlovala kalný proud Volhy. Blížili jsme se k Syzrani. Vytáhlý rudoarmějec vymotal své nohy zpod lehátka a prodloužil se až k zábradlí paluby.

„Tady," povídá, „ušetříme sto kilometrů. Jakpak, že na to nepřišli už před dvaceti lety?"

Byla to výzva a já ji přijal.

„A vy, soudruhu, jakpak jste přišel k své šetrnosti? Sto kilometrů! Chcete snad přeskočit ze Stavropolu do Syzraně?"

„Ano, mám v úctě vaši chápavost! Přeskočíme ze Stavropolu do Syzraně."

„A prozradil byste mi laskavě svou ideu?"

„Volgostroj," odpověděl lakonicky.

Opravdu, zapomněl jsem na Volgostroj. A přece je to myšlenka tak prostá. Tak prostá!

Před Stavropolem naráží Volha na své cestě k jihu na pevnou, vysokou hráz Žugulevských hor. Naráží, zahajuje boj a podléhá. Musí se obrátit k východu, ale nevzdává se svého úmyslu. Nad Samarou se otvírá svoboda. Hory končí, jih je volný. Ale mocná Volha se příliš odchýlila od svého směru a cítí to jako urážku. Vrací se pod Samarou svéhlavě zpět na západ, omývajíc jižní svah Žugulevských hor a teprve tam, kde za jejich stěnami tuší svou původní cestu, stáčí se k jihu, aby v ní pokračovala.

Sto padesát kilometrů má tato samarská serpentina. A kdyby bylo možno plout přímo od Stavropolu na jih, bylo by to jen pětadvacet kilometrů. Ne sto, ale sto pětadvacet kilometrů cesty ušetříme, soudruhu rudoarmějče!

A tady bude Volgostroj.

Proti Stavropolu s pravého břehu vlévá se do Volhy řeka Usa. Kdybys šel proti jejímu proudu, došel bys až ke vsi Perevoloku, na rozvodí Usy a jižní části samarské serpentiny Volhy. Jen dva kilometry tě tu dělí od velikého toku.

A tady bude Volgostroj.

„Je to docela jednoduché," říká rudoarmějec.

Docela.

Mezi Stavropolem a Žugulevskými vraty postaví přehradu. Hladina Volhy stoupne o dvacet metrů a zaplaví údolí řeky Usy až k Perevoloku. Od Perevoloku do jižního úseku samarského ohybu Volhy bude prokopán kanál. Dva kilometry dlouhý, čtyři sta nebo pět set metrů široký, dvacet nebo pětadvacet metrů hluboký. A miliony tun lodního nákladu, který ročně propluje Volhou kolem Samary, ušetří sto pětadvacet kilometrů.

„Tak," říká rudoarmějec, „ale díváte se na Volhu po staru. To není jen cesta lodí, to je síla, soudruhu. To bude něco víc než Dněprostroj, to bude něco víc než Niagara!"

U stavropolské přehrady postaví elektrárnu. U ústí kanálu do Volhy druhou. Přirozený spád zkrácené Volhy, zvýšený přehradou, dá vodní energii. Rozezvučí sedmnáct turbin. Roztočí stroje. Po kraji střední Volhy se napnou dráty elektrického vedení. Kraj střední Volhy se změní. Volgostroj mu dá *šest až devět miliard kilowatthodin*. Kilowatthodinu za půl kopejky.

Kolem elektráren vyrostou nová města. Tři chemické kombináty dají práci devadesáti tisícům nových dělníků a nové závody kovodělné, zpracovávající měď, aluminium a nikl, zaměstnají sto dvacet tisíc dělníků. Zemědělsko-průmyslový kraj střední Volhy se stane krajem velikého průmyslu.

A zemědělství? Už nebude hrozit sucho samarským kolchozům a sovchozům. Síť zavodňovacích kanálů se roztáhne po polích, elektrická energie zvedne mraky deště nad rozpukanou půdu, nebude sucha, nebude neúrody. Volgostroj změní tvář kraje, Volgostroj změní podnebí kraje...

Rudoarmějec vykládá o tom tak prostě, jako o ranním cvičení. Podobá se profesoru Čapliginovi, budoucímu správci Volgostroje, který je stejně prostý, když svůj odborný výklad končí vzpomínkou na německého specialistu:

Pozvali si jej, aby ověřil projekt Volgostroje. Byl pečlivý, udivený, nadšený a zděšený. Pak podal dobrozdání: „Je to větší než Niagara, je to namáhavější než Nil. Je to veliký sen. Ale snad jej provedete za dvacet let."

Profesor Čapligin se směje:

„Sen! Pro německého profesora je to za dvacet let. Pro nás do roku 1938."

SNY A SKUTEČNOST

2

DNĚPROSTROJ

DNĚPROSTROJ

„Sen," řekl německý profesor na Volze?

V jaké úctě mají sny ctní akademikové! Právě tak mluvil v roce čtyřiadvacátém jeho americký kolega nad peřejemi Dněpru.

„Sen" — řekl.

— — — — — — — — — — — — — — — —

V únoru roku 1927 byl sovětskou vládou schválen projekt Dněprostroje.

V květnu 1927 byly zahájeny práce na Dněpru.

Byly rozpočteny na sedm let.

Pracovalo 47.000 dělníků.

Postavili přehradu, kilometr dlouhou (dosáhli přitom rekordu v betonování), která zvedla hladinu Dněpru o 38 metrů, zaplavila všechny peřeje a pomocí komor učinila Dněpr splavným v délce 2000 kilometrů.

Postavili elektrárnu s devíti turbinami. Každá turbina: 90.000 koňských sil. Celková síla: 810.000 HP. Roční výroba: *3 miliardy kilowatthodin.* Kilowatthodina za dvě a půl kopejky.

Na stepi, která kdysi ležela kolem rodiště Dněprostroje, vyrostlo město pro 300.000 obyvatel.

Dněprostroj dává život *sedmi* novým, obrovským průmyslovým kombinátům. Aluminium, cement, šamot, železo, ocel, feromangan, chemický kombinát.

ZÁVĚR

A VŠECKO SE TOČÍ

RUDÝ DON

„A dnes, chlapci?"

„Máme neděli."

Snad byste zjistili v kalendáři, že byl pátek. Ale vy nemáte kalendář pětidněvky a naše rozhodnutí je pevné. I delegace musí někdy odpočívat. Máme neděli v pátek. Připojíme se k těm, kteří dnes mají den oddechu.

Slunce vyklidilo hlučné pařížské ulice Rostova. Tramvaje k Donu nabobtnaly rostovskými. To je znamení, které nesmíme přehlédnout.

„A tedy?"

„Koupání," navrhuje soudruh Forst.

„Projížďka po Donu," navrhuje soudruh Jefimov.

„Motorkou," dodává.

Je to velmi lákavé. Souhlasíme.

Břehy Donu jsou polepeny barevnými skvrnami šatů, prádla a nahých těl a všechny motorky a loďky jsou obsazeny. Kdybys čekal do večera, nedočkáš se. Je po plánu.

„Snad ještě stadion Selmaše?"

„Anebo *Rudý Don?*"

Dělníci Selmaše užívají dokonale vymožeností svého stadionu. Zdá se, že i záchranné pásy vypluly tam z přístavu.

A jak je to s Rudým Donem? Telefonujeme.

Máte motorku... Pro delegaci... Výborně... Utíkáme.

Motorka Rudého Donu je volná.

Kdo z nás věděl v tom okamžiku, že do ní nikdy nevstoupíme? Ano, kdo z nás věděl, co je to Rudý Don?

Nepoznali jsme jej, stojíce před ním. Zčernalá, sešlá budova a za ní druhá, sotva rozeznáš, kde která končí; i ve slunci je stará; vrata široce rozevřená a za nimi je tma; jen v dálce na konci temné dílny svítí den druhými vraty; je to tunel, kterým denně projíždí lokálka a čoudí.

To že je Rudý Don? Je!

„K motorce, soudruzi, tudy..."

Čert vem motorku! Čert vem neděli! Ukažte nám vnitřek této barabizny honosného jména. Nebo snad není v seznamu objektů, vhodných pro delegace?

Soudruh Jefimov se kloní k názoru, že je to urážka. Neměli jsme snad volnou cestu k poznání všeho, co jsme poznat chtěli? Uznáváme a odvoláváme. Ale černý tunel, nazývaný montovnou, láká. Nevím, kde se v něm bere ta síla. Vstupujeme do dílny.

Máme dobrou vůli říkati jí tak: dílna. Ale zdá se nám, když oči zvyknou šeru, že je to archiv strojů, jimiž se pyšnili dědové. Chce se nám sestaviti je v historickou řadu, označiti čísly a letopočtem a nad tu vzácnou přehlídku raného průmyslu minulého věku zavěsiti velikou tabuli:

Nedotýkati se!

A přece to není archiv a neslyšíš ticho musea. Ty stroje zde hlučí a rachotí a jejich kolečka se otáčejí. Zděsil by ses, kdyby figura rytíře XV. století náhle tasila meč a na schodišti musea zahájila boj — třeba proti větrným mlýnům. A co jiného dělají tyto podivuhodně staré stroje? Hřmotí, točí se, pracují.

Pra-cu-jí!

To-čí se!

OBSAH

Předmluva *9*

Nepředvídaný úvod *15*

DIAGRAM VE TVÁŘI

Věnování *19*

Interpelace *28*

27. IV. - 8. VIII. 1930 *33*

Překročujeme hranice a zákon *35*

Proto *40*

(Historie v cifrách *42* — Krise v kapitalistickém světě *42* — Růst v SSSR *47* — Historie v diagramu *50* — Kampaň proti sovětům za občanské války *52* — Za NEPu *55* — Delegace *63* — Nové kampaně proti SSSR za pětiletky *67* — Pětiletka *68*)

Bylo to v době *75*

(Proklínání míru *78* — Sovětský dumping *81* — Nucená práce *85* — Socialistické soutěžení *92* — První úderná brigáda *104* — Úderné brigády *105* — Pětiletku za čtyři roky *106* — Hrdinství práce *109* — XVI. sjezd VKP(b) *116* — Bylo to v době *118*)

DVA TYPY

1. Historie stalingradského traktoru *119*

24. III. 1919 *121*

(Lenin na VIII. sjezdu *121* — Vaska na řece Manyč *122* — Kozáci *124* — První obklíčení Caricynu *127* — Druhé obklíčení Caricynu *131* — Třetí obklíčení Caricynu *133*)

30. VI. 1919 *141*

(Konec atamana Krasnova *143* — Denikin a Wrangel *144* — Zrada *146* — Pád Caricynu *146*)

3. I. 1920 *151*

(Voják barona Wrangela *152* — Caricyn v rukou bílých *154* — Osvobození Caricynu *157*)

15. II. 1925 *160*

(Rozvrat, epidemie, hlad *161* — Od Caricynu k Stalingradu *162*)

1. V. 1926 *164*

(Základní kámen *165* — Plány *166* — Továrna na 10.000 traktorů *169* — 20.000 traktorů *170*)

21. II. 1929 *172*

(Lekce o nespokojenosti *173* — Případ dvou chlapců *174* — Perspektivy kolektivisace *179* — 40.000 traktorů *180* — První úder *182*)

27. IX. 1929 *183*

(Amerika *184* — Stíny *186* — Nový dělník se rodí *189*)

1. V. 1930 *193*

(Socialistické soutěžení na Traktorstroji *193* — Amerika nerozumí *195* — 50.000 traktorů *198* — Údery v zimě *199* — Komsomol zasklívá při 25° mrazu *202* — Sezónníci *203* — První máj 1930 *205* — Řád Rudého praporu *207*)

17. VI. 1930 *208*

(Pochod na montáž *209* — Zpoždění *213* — První traktor *214*)

9. VII. 1930 *215*

(V Dzeržinského traktorovém závodě ve Stalingradě *215* — Zde pracuje úderník *216* — Historie začíná *218*)

2. Pětiletka za dva roky *221*

Soudruh Dohnal *223*

Sovchoz u Samary *227*

(Spát, spát! *227* — Cesta na sovchoz *229* — Zákopy v poli *230* — Sucho *231* — Komediantský vůz vědy *232* — Dvacet tisíc hektarů *234* — Pan Campbell se diví *236* — Instruktor traktorista *238* — Cesta kultury *239* — Továrna na polní inženýry *241* — „Staré" a nové *245* — Kombajny *247*)

Voroncovka *250*

Děda Ticho *253*

Kázání otce Porfiryje *258*

Maják komunismu *264*

Pětiletka za dva roky *269*

DĚLNICKÁ INICIATIVA

1. Učastek číslo 35 *271*

Žáby na prameni *273*

(Proletarskaja *274* — Revoluce na „Proletářské" *276* — Nemoc pod zemí *277* — Lékař: GPU *280* — Žáby na prameni *280*)

Dědictví *281*

(Chuligáni *282* — Strach z odpovědnosti *285*)

Šachtinský proces *287*

(Škola moci v soudní síni *288* — Noví lidé *290* — Bývalý chuligán dělník Děmidov *291*)

Historie našeho průvodce *292*

(Rudý inženýr *292* — Úderná brigáda na „Proletářské" *293* — Tempo *294* — Dobyvatelé *294*)

Obščestvennyj buxir *296*

(Dva z učastku číslo 32 *296* — Sebekritika *298* — Socialistická pomoc *301* — Obščestvennyj buxir *303* — O výsadách delegací *306*)

121 tisíc tun denně *307*

2. Brigáda na běžícím pásu *311*

O leninském stylu a americkém inženýru *313*

(Mladý korektní Němec s dobrou výslovností *313* — Americký inženýr *314* — O úctě k sovětům *315* — O Selmašstroji *317*)

O letech a barvách 318

(Sekačka Antonova Pětuchina 318 — Step nad Rostovem 319 — První projekt Selmaše 319 — Poslední projekt 322 — 1 je víc než 826 323)

O betonu 324

(Poslední slovo techniky 325 — Archiv závodního výboru 327 — Čtyři mušketýři na betonovém 330)

O skvozné brigádě 332

(Socialistické soutěžení Traktorstroje se Selmašstrojem 332 — Obtíže Selmaše 333 — Nová forma iniciativy 334 — Skvoznaja brigáda 335)

3. Cesta 337

S očima otevřenýma 339

(Otázky a odpovědi 339 — Dívej se dobře! 340 — Sovětská nouze 340 — Nedostatky a úspěchy 343)

Lahvička Eau de Cologne 346

(Noc ve stepi 347 — Embijskij rayon 348 — Bez chleba, bez vody, bez ženy 349 — Nejčistší nafta 351 — Pes 351 — Případ inženýra s telegramem 353 — Pravda ve stepi 354)

Zabitý zločin 356

(Vězeňský klub v Lefortovu 356 — Nejvyšší mistr popravčí 357 — Práce zvítězí i nad zločinností 360 — Žhář komuny 361 — Dělník komuny 363 — Herkules s jemnou pokožkou 363 — „To není kriminál, to je škola" 365)

4. Leningrad 367

Město revoluce 369

(Evropa po revoluci 370 — Okno do Evropy 371 — Moskva a Leningrad 372)

Abchazie v loděnicích 373

(Zkušenost Baltických loděnic 374 — Žijeme, vládneme, pracujeme 374 — „Abchazie" hoří 377 — Nová „Abchazie" nad plán 378)

Den oddechu 379

(Tesař z Baltických loděnic v carském paláci 379 — Peterhof, sídlo vládců 380 — Versailles na Baltu 382 — Žijící museum 382 — Poučení z Peterhofu 384)

Pokračování historie stalingradského traktoru 385

(Nedostatek kádrů 386 — Rudý Putilovec 386 — Soutěž dvou gigantů 388 — Vyplnění plánu 389)

SNY A SKUTEČNOST

1. Volgostroj 391

Volgostroj 393

(Čtyři pětiletky za pět let 393 — Samarská serpentina na Volze 394 — Devět miliard kilowatthodin 395 — Sen 396)

2. Dněprostroj 397

Dněprostroj 399

ZÁVĚR

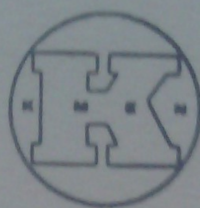
A všecko se točí 401

Rudý Don 403

(Neděle delegace 403 — Archiv strojů 404 — Stařec závod 405 — Pětiletka na Rudém Donu 406 — Nový setrvačník 407 — Dva světy 407)

SEZNAM VYOBRAZENÍ

1. Úderník z kabelových závodů v Moskvě
2. Stalingrad
3. Trosky Stalingradu po porážce Němců r. 1943
4. Přehrada Dněprostroje
5. Obnova Dněprostroje zničeného za války v r. 1941
6. Stalingrad vstává z trosek
7. Obnova metalurgických závodů Zaporožstal na Ukrajině
8. Horníci z Donbasu
9. Třetí pec Kramatorské cementárny
10. Traktoristky z kolchozu Molotov u Oděsy
11. Kombajn z Krasnojarského závodu
12. Zmechanisovaná lesní práce - Vologdská oblast
13. Sanatorium kolchozníků v Soči na pobřeží Černého moře
14. Sovchoz Ordžonikidze - Azerbejdžanská oblast
15. Obilní pokusná stanice u Moskvy - křížení pšenice
6. Mongolská státní knihovna
17. Kultura ve Střední Asii
18. Rudé náměstí v Moskvě

DÍLO JULIA FUČÍKA

SVAZEK II.

V ZEMI, KDE ZÍTRA JIŽ ZNAMENÁ VČERA

Grafická úprava Frant. Muziky. S 18 hlubotiskovými ilustracemi vydala a vytiskla r. 1948 Svoboda v Praze za redakce Gusty Fučíkové a Ladislava Štolla. Čtvrté, ve Svobodě třetí vydání (20.001 — 30.000). Cena brožovaného výtisku 120 Kčs, vázaného 150 Kčs. Publikace č. 362 b.